

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

POSOF FOLKLOR VE ETNOGRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şevket Kaan GÜNDOĞDU

ARDAHAN 2017

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

POSOĞ FOLKLOR VE ETNOGRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şevket Kaan GÜNDÖĞDÜ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

ARDAHAN 2017

KABUL VE ONAY

Şevket Kaan GÜNDOĞDU, tarafından hazırlanan “**Posof Folklor ve Etnografyası**” başlıklı bu çalışma, 20.11.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Danışman

Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Fatih EGE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. 19/11/2017

Yrd. Doç. Dr. Zafer AYKANAT

Enstitü Müdürü

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ BEYAN FORMU

29/11/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Posof Folklor ve Etnografyası” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Şevket Kaan GÜNDOĞDU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Posof Coğrafyası.....	1
1.2. Posof Tarihinden Çizgiler.....	3
1.2.1. Eskiçağlar'dan Sakalar'a Kadar Posof Bölgesi.....	3
1.2.2. Arsaklı ve Sasani Hâkimiyeti.....	5
1.2.3. Roma İmparatorluğu Dönemi.....	5
1.2.4. İlk İslam Akınları ve Sâcoğulları Hâkimiyeti.....	5
1.2.5. Selçuklu Akınları ve Khol Zaferi.....	8
1.2.6. Kıpçak Atabekleri Dönemi.....	8
1.2.7. Osmanlı Fethi ve Hâkimiyeti.....	9
1.2.8. 93 Harbi Sonrası Çarlık İdaresi.....	9
1.2.9. I. Dünya Savaşı'nda Posof ve Çevresi.....	10
1.2.10. Gürcü İşgali ve Al Bayrağa Kavuşma.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2.1. Doğum.....	14
2.1.1. Doğum Öncesi.....	14
2.1.2. Doğum Sırası.....	15
2.1.3. Doğum Sonrası.....	16
2.2. Düğün.....	19
2.2.1. Aracı Gönderme (Ağız Yoklama)	19
2.2.2. İlk İsteme.....	19
2.2.3. Adam Nişanı.....	19
2.2.4. Kari Nişanı.....	20
2.2.5. Makas Vurma.....	21

2.2.6. Kesim Keskme.....	21
2.2.7. Dũgũn Gũnũ.....	21
2.2.8. Baş Bağlama.....	22
2.2.9. Papağ Gelme.....	24
2.2.10. Gelinin Oğlan Evine Girişi.....	25
2.2.11. Gerdek.....	26
2.2.12. Duvak Tũreni.....	26
2.3. Ŗlũm.....	27
2.3.1. Can Havlinde-Son Anlarında Olan Bir Hastanın Başında Yapılanlar.....	28
2.3.2. Ŗlũmden Hemen Sonra Yapılanlar.....	29
2.3.3. Defin Hazırlığı.....	29
2.3.4. Defin İşlemi.....	29
2.3.5. Ŗlenin Ardından Yapılan İşler.....	30

ŖÇŖNCŖ BŖLŖM

YEMEK KŖLTŖRŖ

3.1. Çorbalar.....	35
3.2. Hamur İşleri.....	42
3.3. Mısırdan/Mısır Unundan Yapılan Yemekler.....	46
3.4. Sebze Yemekleri.....	49
3.5. Sulu Yemekler.....	53
3.6. Sarmalar.....	53
3.7. Patates Yemekleri.....	55
3.8. Av Hayvanlarından Yapılan Yemekler.....	55
3.9. Kuru/Bayat Ekmekten Yapılan Yemekler.....	57
3.10. Ekmekler.....	58
3.11. Tatlılar.....	60
3.12. Turşular.....	63
3.13. Meyvelerden Yapılan Yiyecekler.....	66

DŖRDŖNCŖ BŖLŖM

HALK BİLGİSİ

4.1. Halk Hekimliği.....	68
4.1.1. Ağrılı Hastalıklar.....	69
4.1.2. Boşaltım Sistemi Hastalıkları.....	71
4.1.3. Deri Hastalıkları.....	72
4.1.4. Dış Etkenlerden Olan Hastalıklar.....	74
4.1.5. Dolaşım Sistemi Hastalıkları.....	75
4.1.6. Göz Hastalıkları.....	75
4.1.7. Hareket Sistemi Hastalıkları.....	76
4.1.8. Kan Hastalıkları.....	77
4.1.9. Kas-İskelet Sistemi Hastalıkları.....	78
4.1.10. Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları.....	78
4.1.11. Sindirim Sistemi Hastalıkları.....	79
4.1.12. Sinir Sistemi Hastalıkları.....	80
4.1.13. Solunum Sistemleri Hastalıkları.....	80
4.1.14. Saç Hastalıkları.....	82
4.1.15. Üriner Sistem Hastalıkları.....	82
4.1.16. Zehirlenmeler.....	83
4.1.17. Çocuk Hastalıkları.....	84
4.1.18. Diğer Hastalıklar.....	84
4.2. Halk Baytarlığı.....	87
4.3. Halk Meteorolojisi.....	93
4.4. Halk Takvimi.....	95

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARI.....	101

ALTINCI BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI

6.1. Doğaüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar.....	120
6.2. Dolu Vurmasıyla İlgili İnanışlar.....	121
6.3. Ekin-Çift Geleneği Üzerine İnanışlar.....	122
6.4. Hayvanlar la İlgili İnanışlar.....	123

6.5. Kısmet Açımıyla İlgili İnanışlar.....	124
6.6. Kurt Ağzı Bağlamayla İlgili İnanışlar.....	124
6.7. Nazarla İlgili İnanışlar.....	125
6.8. İnşaat Yapımıyla İlgili İnanışlar.....	125
6.9. Özel Günlerle İlgili İnanışlar.....	126
6.10. Uğur Getirmeyle İlgili İnanışlar.....	127
6.11. Yağmur Yağdırmayla İlgili İnanışlar.....	127
6.12. Yılbaşıyla İlgili İnanışlar.....	128
6.13. Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanışlar.....	128
6.14. Diğer Konulardaki İnanışlar.....	130

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI

7.1. Masallar.....	133
7.2. Efsaneler.....	163
7.2.1. Ad Almayla İlgili Efsaneler.....	165
7.2.2. Bitkilerle İlgili Efsaneler.....	167
7.2.3. Hayvanlarla İlgili Efsaneler.....	168
7.2.4. Hazinelele İlgili Efsaneler.....	168
7.2.5. Tabiatla İlgili Efsaneler.....	169
7.2.5.1. Göllerle İlgili Efsaneler.....	169
7.2.5.2. Kayalar ve Taşlarla İlgili Efsaneler.....	170
7.2.5.3. Pınarlarla İlgili Efsaneler.....	171
7.2.5.4. Tepelerle İlgili Efsaneler.....	172
7.3. Fıkralar.....	173
7.4. Mâniler.....	181
7.4.1. Duyurmalı Mâniler.....	185
7.4.2. Seveda Mânileri.....	188
7.4.3. Anne Mânileri.....	197
7.4.4. Kardeş Mânileri.....	197
7.4.5. Ayrılık ve Hüzün Konulu Mâniler.....	198
7.4.6. Özlem (Hasretlik) Mânileri.....	205

7.4.7. Mektup Mânileri.....	206
7.4.8. Ramazan Mânileri.....	208
7.4.9. Diğer Konulardaki Mâniler.....	208
7.5. Ninniler.....	209
7.6. Horaveller.....	212
7.7. Türküler.....	216
7.8. Ağıtlar.....	233
7.9. Bilmeceler.....	239
7.9.1. Nazım Türü Bilmeceler.....	241
7.9.1.1. Eşya ve Araç-Gereçlerle İlgili Bilmeceler.....	241
7.9.1.2. Bitkiler ve Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler.....	246
7.9.1.3. İnsan ve İnsan Vücuduyla İlgili Bilmeceler.....	250
7.9.1.4. Dinî ve Ölüm Konulu Bilmeceler.....	253
7.9.1.5. Hayvan ve Hayvan Organlarıyla İlgili Bilmeceler.....	255
7.9.1.6. Gök Cisimleriyle İlgili Bilmeceler.....	257
7.9.1.7. Cevabı İçinde Olan Bilmeceler.....	257
7.9.1.8. Diğer Konularla İlgili Bilmeceler.....	258
7.9.2. Nesir Türü Bilmeceler.....	260
7.10. Tekerlemeler.....	260
7.10.1. Oyun Tekerlemeleri.....	262
7.10.2. Tören Tekerlemeleri.....	265
7.10.3. Bağımsız Tekerlemeler.....	267
7.11. Yanıltmaçlar.....	278
7.12. Atasözleri.....	282
7.13. Deyimler.....	306
7.14. Dualar (Alkışlar).....	320
7.15. Beddualar (Kargışlar).....	323
7.16. Sövgüler (Argolar-Küfürler).....	328
SONUÇ.....	334
KAYNAK KİŞİLER.....	336
KAYNAKÇA.....	355

ÖZET

Halk kültürü olarak tanımladığımız folklor, milletlerin hayatında büyük önem taşımaktadır. Bu unsurlar bir milleti millet yapan ve tarih sahnesinde kalıcı olmasını sağlayan, varlığını devamlı kılan yegâne öğelerdir. Hayatî öneme sahip olan bu değerler, geçmişin süzgecinden geçerek geleceğe yön verir bir niteliğe bürünmüştür. Bu amaçla, Türk kültürünün ve bu kültüre ait en küçük detayların dahi kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılması, yaşatılması oldukça önemlidir.

Posof Folklor ve Etnografyası da, bu amaca yönelik yapılmış, bölgenin kültürel öğelerini, sözlü dil ürünlerini kayıt altına alınmasıyla ortaya çıkmış bir çalışmadır. Yedi bölümden oluşan tez çalışmasının ilk bölümünde Posof coğrafyası ve tarihinden özetle söz edilirken, ‘geçiş dönemleri’, ‘yemek kültürü’, ‘halk bilgisi’, ‘çocuk oyunları’, ‘halk inanışları’ ve ‘halk edebiyatı’ başlıklarını taşıyan diğer altı bölüm ise ayrıntılı, zengin içeriğiyle ilgili konular geniş şekilde anlatılmıştır.

Türk kültürüne Posof’tan açılmış bir kapıdan bakarak, tez çalışmamızla geçmişten günümüze kadar gelen, bizi biz yapan yörenin folklor ve etnografyasına bir ışık tutmuş, daha önce yapılmamış olan, bu anlamda da bir ilk olma özelliği taşıyan bölgedeki saha çalışmasını, Posof folkloruyla ilgili yapılacak daha büyük çalışmalara yol göstereceği, örnek olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, Posof, folklor, etnografya

ABSTRACT

Folklore, which is defined as public culture, has great importance in the lives of the people. These elements are unique ones which help community have the characteristic of a nation, persistency and continuance of nations in the history. These values which have vital importance have the features of shaping the future of nation. For this reason, it is vital to record and sustain even the subtlest details belonging to Turkish culture.

The Folklore and Ethnography is a study carried out for this purpose and it is a study dealing with the cultural elements of the region recording verbal works in this region. This study consists of seven chapters. In the first chapter the geography and history of Posof is summarized, and in the following six chapters, ‘transition periods’, ‘food culture’, ‘folklore’, ‘children’s plays’, ‘public beliefs’ and ‘folk literature’ are dealt in detail.

We believe that this study about Posof folklore will lead the way for the widespread studies in future. This study shed light on the local folklore and ethnography from past to the present because it is the first study carried out in the region.

Keywords: Ardahan, Posof, folklore, ethnography

KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
as.	: Aleyhisselâm
c.	: Cilt
cm.	: Santimetre
diğ.	: Diğerleri
°C	: Santigrat
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
ER-VAK	: Erzurum Kalkınma Vakfı
Fr.	: Fransızca
gr.	: Gram
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
kg.	: Kilogram
M.Ö.	: Milattan Önce
mec.	: Mecazî
mit.	: Mitolojik
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
TTD.	: Turizm ve Tanıtma Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Posof, bilindiği üzere Ahıska, Ardahan ve Batum arasında yer alan, Anadolu'muza Kafkaslar'dan girilen ilk yerleşim merkezidir.

Yine bilindiği üzere 1268-1578 yılları arasında Kuzeydoğu Anadolu'da hâkimiyetini sürdürmüş olan Kıpçak Atabekleri'nin ilk taht merkezi Cak Kalesi'dir, dolayısıyla Posof'tur. Daha ötelere gidecek olursak, M.Ö. 8. yüzyıla kadar giden ilk Türk göçlerine ev sahipliği yapmış, 1080'de de Sultan Melikşah'ın komutasında elde edilen Kol (Posof) Zaferi'yle Trabzon'a kadar ulaşılmanın yolu açılmış, böylelikle bu toprakların Türkleşmesi başlamıştır.

Kısacası Posof, yaklaşık üç bin yıllık bir Türk yurdudur. Üç bin yıllık Türk gelenek ve göreneklerinin yaşadığı, yaşatıldığı, zengin kültürel birikimlere sahip bir beldedir.

Lakin yıllardır bölgemizde nüfusun erimesi, hayat şartlarının zor olması, iş ve değişik sebeplerden dolayı yöre insanının batıya göçmesi, bölgeyi ve geçmişi iyi bilen büyüklerin birer birer vefat etmesi yüzünden yöre insanına özgü birçok özellik ve birikim de onlarla birlikte yok olup gitmektedir.

Üstelik teknolojinin getirdiği rahatlık, yenilik ve nimetler yüzünden insanlar geçmişinin üzerine bir kalem atmakta, her şeyini unutmaktadır. Bu nedenle daha fazla yok olmaya göz yummadan, tahribata fırsat vermeden insanların geçmişlerine ait ne var, ne yoksa yazıya geçirilmelidir.

Bu bakımdan Posof, çok şanslıdır da! 1936-1937 yılında bölgemizin yetiştirdiği kıymetli tarih bilgini Türkolog Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun, Arpaçay'daki bir yıllık memuriyetinden sonra kendi isteğiyle tayin olduğu yer Posof olmuştur. Onun çok erken bir yaşta ve de Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Posof'ta bulunması, Posof'la ilgili ilk çalışmaları yapması, başlatması başlı başına bir şanstır. O günden bugüne saygıyla andığımız Fehmi Bayraktaroğlu, Cem Ender Arslanoğlu, Gülali Aydınoglu, Ünal

Kalaycı ve şuan isimlerini unutmuş olabileceğimiz daha birçok büyüğümüzün yapmış oldukları çalışmalar ile yapılmadığı yeni yeni görülen, tespit olunan hususlar gösteriyor ki, Posof başlı başına bir hazinedir. Hem de tüketilmeyecek bir hazine, bir deryadır! Bizim tezimiz de Posof'un folklor zenginliğinden örnekler sunan bir çalışmadır.

Posof için bir şeyler yapabildiysek ne mutlu bize! Vefa borcumuzdan bir şeyler ödeyebildiysek kendimizi mutlu sayarız. Bizi, böylesi bir çalışmaya yönlendiren, her görüştüğümüzde bilgi birikimiyle ufkumuzu açan, öğrencisi olmaktan dolayı da kendimizi şanslı görmemizi sağlayan başta değerli hocamız Doç. Dr. Ahmet Ali Aslan'a ve çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen herkese şükranlarımı, saygılarımı arz ederim.

Şevket Kaan GÜNDOĞDU

15 Haziran 2017, Posof

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Posof Coğrafyası

Araştırma sahamız olan Posof, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'ndeki Ardahan şehrine bağlı küçük bir ilçedir. Ardahan'ın kuzey noktasında yer alan Posof, şehir merkezine 75 km. uzaklıktadır.

Güneyinde Damal ve Hanak ilçeleri, batısında Artvin'in Şavşat ilçesi, kuzeybatısında Gürcistan'a bağlı Acaristan Özerk Cumhuriyeti, kuzey ve doğusunda da Gürcistan'ın Ahıska şehri ile sınırlanan Posof, yaklaşık 623 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir.¹

Posof, ilçe merkezi ve 49 köy olmak üzere toplam 50 ana yerleşim merkezi, Arılı, Baykent, Binbaşteminbey, Demirdöven, Doğrular, Günlüce, Gürarmut, Kırköy, Türkgözü, Uğurca köylerine bağlı ayrı yerleşim alanlarında kurulu olan 15 mahallesi ile toplamda 65 yerleşim alanına sahiptir.

2016 TÜİK verilerine göre toplamda 6 bin 790 nüfusa sahip olan Posof'un % 48,2'sine tekabül eden 3 bin 272'lik nüfusunu kadınlar, % 51,8'ine tekabül eden 3 bin 518'lik nüfusunu ise erkekler oluşturmaktadır. Önceki yıla göre % -2,6'lık nüfus kaybı yaşayan Posof, son yıllarda göçün eskiye oranla azalmasına rağmen halen göç vermeye devam etmektedir.

Posof, etrafını çevrileyen 3150 rakımlı Cin Dağı, 3165 rakımlı Arsiyan Dağı, 3167 rakımlı Göze Dağı, 2804 rakımlı Ulgar Dağı, 2503 rakımlı Şabanıbel Dağı² gibi yüksek rakımlı dağların ortasında kalmış, çöküntü bir havzada Posof Çayı boyunca yerleşim alanları kurulmuş bir mikroklima bölgesidir.

Posof, dar ve derin vadilerle parçalanmış kısa mesafelerdeki büyük yükselti farklılıklarına sahip bir coğrafya olmasının yanında, doğal bitki örtüsü, iklim özellikleri

¹ Günay Kaya, *Posof İlçesi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı yayımlanmamış doktora tezi, Erzurum, 2004, s. 1.

² Fehmi Bayraktaroğlu, *Her Yönüyle Posof*, Hürriyet Matbaası, İzmir, 1998, s. 477.; Kaya, age. s. 1.

de dikkate alınırsa yer altı suları için uygun şartlara sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Yalnız en büyük akarsuyu olan Posof Çayı'nın³ yanı sıra Derindere vadisindeki akarsu, Gırma Çayı, Karasu, Cak Suyu, K  l ve Sece k  ylerinden doğan akarsular, Posof'un başlıca su kaynakları olup bunlarla birlikte irili-ufaklı akarsular Posof'un su bakımından olduk  a zengin bir havza olduğunu g  stermektedir.

Posof, yaban hayatı ve doğasıyla d  nyanın   nemli sahalarından birini teşkil etmektedir. Yaban Hayatı Geliştirme Sahası da olan Posof, nadir bulunan bir  ok biyolojik zenginliğe sahiptir. D  nyada sadece Posof'ta bulunan *Chaerophyllum posofianum* gibi   rneğini   oğaltabileceğimiz zengin bitki t  rlerine sahipken, aynı zamanda Tetrao mlokosiewicz (dağ horozu), Crex crex (bildircin kılavuzu) gibi bir  ok   nemli ve nesli tehlikede olan kuş t  r  ne, Lynx lynx (vaşak), Ursus arctos (boz ayı) gibi b  y  k memeli t  rlere de Posof Yaban Hayatı Geliştirme Sahası'nda rastlamaktayız.⁴

Posof, T  rkiye'de sıcaklık derecesinin en d  ş  k olduğu yer olan Kuzeydoğu Anadolu'da bulunmasına rağmen yıllık sıcaklık ortalamasına g  re b  lgeden ayrı bir   zellik arz etmektedir. Posof, yıllık olarak ortalama 7.0   C'lık sıcaklığı sahiptir. Sahanın aylık sıcaklık ortalamasının en d  ş  k olduğu ay Ocak iken, en y  ksek olduğu ay ise Temmuz'dur. Ay i  erisinde g  nlere g  re sıcaklıkların en y  ksek farklılık g  sterdiği ay Eyl  l, en az farklılık g  sterdiği ay ise Aralık ayıdır.⁵

Karadeniz ikliminin etkisi altından olan Posof, iklimsel   zelliklerin getirdiği doğal g  zellikleri, ormanlarla kaplı derin vadileri, bu vadiler arasında oluşmuş tarıma elverişli arazileri ile zengin bir bitki   rt  s  ne sahiptir. Ağırlıklı olarak   am, k  knar, huş, fındık gibi ağa   t  rlerinden oluşan orman varlığı, il  eye ayrı bir g  zellik kattığı gibi il  e ekonomisinin ve k  lt  r  n  n şekillenmesindeki katkısı da b  y  kt  r.

³ G  nay Kaya, "Posof İl  esinin Coğrafyası", *Posof Araştırmaları*, Posof Belediyesi K  lt  r Yayınları, Ankara, 2014, s. 12.

⁴ Eray   ağlayan, "Posof'un Nadir ve Kırılgan Doğası", *Posof Araştırmaları*, Posof Belediyesi K  lt  r Yayınları, Ankara, 2014, s. 15.

⁵ Kaya, age. s. 25-28.

1.2. Posof Tarihinden Çizgiler

Tarih boyunca birçok uygarlığın, su kaynaklarına yakın yerlerde yerleşim kurdukları, buralarda yaşamsal faaliyetlerine devam ettirdikleri aşikârdır. Özellikle ilkel ve göçebe toplum yapısından, yerleşik düzene geçen toplumların, yaşam alanlarını su kaynaklarına göre belirledikleri bilinmektedir. Arslan Dağları'ndan doğup bugünkü Posof Vadisi olarak adlandırdığımız coğrafyayı oluşturan Posof Çayı'nın çevresi de, tarih boyunca farklı toplumların gelip yerleştiği, yurt edindikleri yerler arasında yerini almıştır. Anadolu ve Kafkasya'daki insanlık geçmişine bakıldığında, Dünya'nın en eski yaşam alanlarının bu coğrafyalarda şekillendiği bilim çevrelerince ifade edilmektedir. Kafkasya ve Anadolu arasında bir geçiş güzergâhı olan Posof'un da, tarih öncesi devirlerde, gerek zengin su kaynaklarına sahip olması, gerek bir geçiş güzergâhı olması sebebiyle eski bir yerleşim birimi olduğu tahmin edilmektedir.

Yalnız bir bölgenin müstakil tarihi, sadece onun bugünkü coğrafik sınırları içerisinde yazılamaz. Bundan dolayı çevre yerleşim birimleriyle birlikte tarihinin mütalaa edilmesi doğru olacaktır. Posof da; Ahıska, Kars, Anı, Batum gibi önemli yerleşim birimlerinin ortasında olması, tarihini çok eski çağlara götürmemizi doğrulamaktadır.

1.2.1. Eskiçağlar'dan Sakalar'a Kadar Posof Bölgesi

Yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Posof'ta insanlık tarihinin başlangıcını Neolitik (Cıllı Taş) Çağ'a kadar götürmek mümkündür. Gönülaçan köyü sınırlarını içerisinde bulunan Konur Harabeleri, mimarî özellikleri bakımından, Neolitik döneme ait olduğu anlaşılmaktadır. Kalıntılarda göze çarpan dolmenler (taşlı dam), kaba taşlarla harçsız örülen iç duvarlar, kromlekler (dik dönek taşı), menhirler (dik taş, koca taş) gibi kalıntılar, harabelerin bu çağa ait olduğunu doğrulayan bulgulardır.⁶ Yine aynı özellikleri taşıyan, Neolitik Çağ ile tarihlendirilen bir başka yerleşim birimi ise Çıldır-Akçakale Adası'ndaki kalıntılardır ki⁷, her ikisinin de aynı dönemlerde yerleşim alanı

⁶ Ali Murat Aktemur, *Posof ve Çevresindeki Tarihi Kültür Varlıkları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2016, s. 23.

⁷ İ. K. Kökten, "Ortadoğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten Dergisi*, Cilt VIII, Ekim 1944, s. 672.

oldukları anlaşılmaktadır. Bu da, Posof ve çevresinin tarihini günümüzden 9 bin yıl öncelerine kadar götürmeyi mümkün kılmaktadır.

Batı Türkistan (Orta Asya) menşeli oldukları söylenen Hurriler'in M.Ö. 4 binli yıllarda Kars ve çevresine, dolayısıyla Posof'a da hâkim oldukları bilinmektedir.⁸ Hurri hâkimiyetinden sonra İran'dan batıya doğru genişleme politikası izlemiş olan Medler yöreyi ele geçirmişlerdir.⁹ Daha sonra tarihsel olarak sırasıyla Ukhimeaniler, Mittaniler ve Hititlerin bir kolu olan Azzi Hayaşalılar'ın da Posof ve çevresine sahip oldukları bilinmektedir.¹⁰

Orta Demir Çağ döneminin Önsasya'daki en güçlü devletlerinden biri olan Urartular'ın güçlü orduları aracılığıyla sürekli olarak yaptıkları yağma seferleriyle ulaştıkları noktalardaki ana kayalar üzerine, propaganda amaçlı yazdıkları 'Gösteriş Yazıtları'nın örneklerinin Ardahan'a, Gürcistan sınırına kadar uzanması, Posof çevresinin de Urartu hâkimiyetinde kaldığını göstermektedir. Yalnız bölgede yapılan araştırmalarda Urartu Devleti'nin kurduğu büyük yerleşim birimlerine, içinde çok odalı kaya mezarlarına rastlanılamamıştır.¹¹ Posof sınırları içerisinde bulunan Alının Kalesi, Altun Kale, Cancak Kalesi, Görget Kalesi, Ğınıya Kalesi, Kışla Kale, Mere Kalesi, Toprakkale gibi kalelerdeki bulguların Urartu dönemiyle tarihlendirilmesi¹², Urartular'ın bu çevrede sadece savunma amaçlı yapılar inşa ettikleri, Kafkasya üzerinden gelebilecek tehlikelere karşı savunma oluşturdıkları anlaşılmaktadır.

Posof, bilinen tarihiyle ilk Türk akınlarına M.Ö. 713'lü yıllarda sahne olmuştur. Saka ya da İskit olarak tanınan Türkler, Hazar denizinin doğusundan yaşarken Kimmerler'e savaş açarak önce Kırım ve Kafkasya'yı daha sonra da Kür, Çoruh ve Aras

⁸ Kırzioğlu M. Fahrettin, *Kars Tarihi*, I. Cilt, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953, s. 27.

⁹ Enver Konukçu, *Ardahan Tarihi*, Ardahan Valiliği Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s. 53.

¹⁰ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Ardahan Armağanı*, Ardahan Tanıtma ve Güzelleştirme Derneği Yayını, Ankara, 1990.

¹¹ Kemalettin Köroğlu, "Urartu: Krallık ve Aşiretler", *Urartu-Doğu'da Değişim*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 12, 16.

¹² Aktemur, age. s. 29-61

boylarını ele geçirmişlerdir. Saka (İskit) Türkleri'nin, Posof ve çevresine M.Ö. 665 yılında da ikinci defa daha güçlü olarak geldikleri bilinmektedir.¹³

1.2.2. Arsaklı ve Sasani Hâkimiyeti

Saka (İskit) Türklerinin Kür, Çoruh ve Aras boylarına yerleşmesiyle farklı Saka kollarının bölgeye göçleri devam etmiş, bunlardan Arsaklar; M.Ö. 255 yılında bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Arsaklar, milattan sonraki dönemlerde Kafkaslar'dan aşağıya inen büyük güçlere, Roma ve Sasani ittifakına fazla dayanamamış, 387 senesinde yıkılmışlardır. Posof'un da içerisinde bulunan doğu toprakları Sasaniler'e, ülkenin batı tarafı ise Romalılar'a bırakılmıştır.¹⁴

1.2.3. Roma İmparatorluğu Dönemi

Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra doğudan gelecek olan Sasani ve Hun tehlikelerine karşı Anadolu'nun doğusuna büyük seferler yapılmış, hatta Tiflis'e kadar ilerlenmiş, birçok önemli kale tahkim edilmiştir. Doğu Roma (Bizans) İmparatoru Theodosius'un komutanlarından Abundantius öncülüğünde M.S. 396 yılında yapılan bu girişimler esnasında Karın Ovası olarak bilinen bölgedeki Theodosipolis (Erzurum) şehri canlandırılmış, yeni bir kale inşa edilmiştir. Theodosipolis'le birlikte Kars ve Vaspurakan gibi önemli askerî merkezler arasında kalan Ardahan ve çevresi (Posof, Çıldır, Ahıska) büyük bir stratejik önem kazanmıştır.¹⁵ 5. yüzyılın sonlarında Ahıska'da büyük bir savaş olmuş, Bizans tarafından İberya Kralı I. Vahtang yenilerek, Ardahan-Ahıska-Posof üzerindeki güç artırılmıştır.¹⁶

1.2.4. İlk İslam Akınları ve Sâcoğulları Hâkimiyeti

¹³ Ahmet Ocak, "Tarihi Süreçte Posof (Poshov), *Posof Araştırmaları*, Posof Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2014, s. 40.

¹⁴ Ocak, agm. s. 40-41.

¹⁵ Birol Can, "Antik Kaynaklar Işığında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Tarihi ve Kültürel Coğrafyası", *Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 198.; Konukçu, age. s. 53.

¹⁶ Konukçu, age. s. 53.

642 yılı Kars ve Ardahan dolaylarının İslam akınlarına sahne olmaya başladığı yıllardır.¹⁷ Yalnız asıl bölgenin İslam hâkimiyetine girmesi 645 yılında Mekkeli Mesleme oğlu Habîb ül-Fihri'nin Erzurum çevresini fethiyle olmuştur ki, ertesi yıl daha da güçlenen İslam orduları doğu ve kuzeydoğuya doğru ilerleyerek barış yoluyla Kür-Çoruh boylarını İslam sancağı altına toplamış¹⁸, Posof yöresi de bu birliğe katılmışsa da, halkının İslam'a geçişi daha geç dönemlerde olmuştur.

646 tarihinde İslam ordularının eline geçen Posof ve Ardahan bölgesi, muhtelif zamanlarda kısa süreli olarak yerli İlbeyleri idaresinde kalmak suretiyle Bizans'la el değiştirmiş, yalnız ilerleyen yıllarda Araplar için parlak bir çağ açan Ümeyyeli Abdülmelik zamanında, bölge tamamıyla Halifelik merkezine bağlanmıştır. Cizye ve haraca rağmen Posof çevresi; sık sık Bizans eline geçmesi, dolayısıyla İstanbul'un yardımını görmesinden de olsa gerek; Kalıkala (Erzurum), Şirvan, Diyarbakır, Azerbaycan gibi yörelerde yayılmaya başlayan İslam dinî, bu çevrede yayılamamış, İç-Oğuz Elleri olarak anılan Çoruh boyları ile Ahıska, Acara, Posof, Çıldır, Ardahan, Göle gibi çevre muhitlerde yaşayan Türkler, eski dinleri olan Hristiyan-Ortodoksluktan vazgeçmemişlerdir.¹⁹

Güney Kafkasya bölgesinin önemli kısmının Müslüman Araplar'ın eline geçmesinden sonra Araplar'a karşı bölgede Hazar-Bizans²⁰ ve Hazar-Kıpçak²¹ müttefik orduları oluşmuş, Araplar'a karşı Kafkasya'da büyük zaferler kazanılmıştır. İlerleyen yıllarda da süren Hazar-Arap savaşları, 764 yılında da vuku bulmuş, büyük bir orduyla önce Tiflis'i ele geçiren Hazar Türk ordusu²², yüz bini bulan askeriyle Kür boylarını ele geçirmeye başlamış, Irak'tan gelen 35 binlik takviye askerinin olmasına rağmen Araplar büyük bir yenilgi alarak; Posof, Çıldır, Ardahan, Ahılkelek ve çevresini terk etmek zorunda kalmış, bölge Hazar-Türk hâkimiyetine girmiştir.²³

¹⁷ Yusuf Halaçoğlu, "Ardahan", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 350.

¹⁸ Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 214-216.

¹⁹ Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 223-224.

²⁰ Kevin Alan Brook (Çev. Zülfiye Veliyeva), "Hazar-Bizans İlişkileri", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 475.

²¹ Michael Kimosko, "Araplar ve Hazarlar", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 3, 1935, s. 150.

²² Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972, s. 39.

²³ Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 227-228.

7. ve 8. yüzyılda Araplar, Bizanslılar ve Hazarlar elinde sürekli yer değiştiren Posof çevresi, bu tarihlerden sonra Gürcistan bölgesine uzun yıllar hükmeden Bagratlı ailesinden olan Aşut Bey'in bölgede sürdürdüğü ılımlı politikayla onun eline geçmiş; böylece Posof, Ardahan, Göle ve Çıldır bölgesini de içerisine alan Tao-Klarceti Beyliği zamanla Aşut'un Kafkasya'da sürdürdüğü ittifakla daha da gelişim göstermiştir. İlerleyen yıllarda bağımsız bir Bagratlı'nın temeli de böylece atılmıştır.²⁴

9. yüzyılın sonlarında bölgede ilk Müslüman-Türk hâkimiyetinin başladığını, Mâverâünnehir Uşrusana'dan Türk asıllı Sâcoğulları ailesinden Muhammed el-Afşîn'in Güney Kafkasya bölgesine, Halife Mu'temid tarafından vali tayin edildiğini görüyoruz. İstikrarlı ve güçlü bir vali olan Muhammed el-Afşîn; bundan dolayı Bagratlılar'ın ve Ermeniler'in düşmanlığını kazanmış, bölgede tekrar güçlü bir İslam hâkimiyetini sağlamak için Tiflis üzerinden Gürcistan'ı baştan sona kadar ele geçirerek Şirak'a kadar ilerlemiştir. Tiflis ve çevresinin el-Afşîn'in kontrolüne geçmesiyle (898-899), Gürcistan hâkimiyet altına alınmış, dolayısıyla Bagratlılar ve Tiflis Emirliği, Azerbaycan ile Ermeniy'e hüküm süren Sâcoğulları'nın eline geçmiştir. Böylece Sâcoğulları hâkimiyeti Posof'u da içerisine alan Ardahan ve Artvin bölgesine kadar uzanmıştır.²⁵

Sâcoğlu Muhammed el-Afşîn'in ölümüyle, onun yerine geçen Ebu'l-Kasım Yusuf'un döneminde Sâcoğulları en güçlü dönemini yaşayarak, devlet bağımsızlık da kazanmıştır. Yalnız Muhammed el-Afşîn'in ölümüyle kendi aralarında ittifak çalışmaları yapan Bagratlılar, Bizanslılar, Abhazlar ve başka muhalif unsurlar, bölgede kargaşa yaratmış, Ebu'l-Kasım Yusuf bu işten başarılı bir şekilde çıkarak, yeni fetihlerle daha güçlü hale gelmiştir. Ebu'l-Kasım Yusuf, ileriye doğru hareketini sürdürerek, 920 yılında o dönem Kveli (Kuel) gibi isimlerle anılan Yukarı Posof Vadisi'nde yer alan Kol Kalesi'ni de kuşatmış, zengin ve yüksek tabakadaki insanların yaşadığı bu kaleden güçlü bir savunmayla karşılaşmış, Kol Kalesi Manastırı rahibi Mihail Gobron önderliğinde 26 ya da 28 gün süren bir direniş gösterilmiş, yine de bir şekilde kale zapt

²⁴ Ali İpek, *İlk İslâmî Dönemde Gürcistan (Siyaset-Kültür-Medeniyet)*, Zafer Medya, Erzurum, 2016, s. 73-74.; Kırzioğlu, Kars Tarihi, s. 246-247.

²⁵ Age. s. 95-99.

edilerek, Gobron öldürülmüş, 133 kişi de tutsak edilmiştir. Böylece Müslüman Türk olan Sâcoğulları, Gürcistan'la birlikte Transkafkasya bölgesine de hâkim olmuştur.²⁶

1.2.5. Selçuklu Akınları ve ol Zaferi

Selçuklu'nun büyük hanı Sultan Alparslan'ın oğlu Melikşah, babasının fethettiğı yerlerdeki otoritenin zayıflaması, Bizans ve Bagratlı ittifakıyla babasının kanla aldığı toprakların elden çıkmaması için başbuğlarından Emir Ahmed'i Aran üzerine göndermiş, böylece Gence, Divin ve Anı'daki Şeddâdlı kuvvetleri emir altına alınmıştır. Emir Ahmed, Yukarı Posof vadisinde yer alan Arsiyan Dağı yakınlarındaki o dönemin Posof'un idarî merkezi olan ol Kalesi yakınlarında, Bagratlı ailesinden Abhaz ve Gürcü Kralı olan II. Giorgi'nin ordusunu yakalayıp büyük bir bozguna uğratmıştır. 1080 yılında kazanılan ol Zaferi'yle birlikte Doğı Karadeniz hızla Türkleşmeye başlamıştır.²⁷

1.2.6. Kıpçak Atabekleri Dönemi

Kür-Çoruh-Aras boylarında 1268-1578 tarihleri arasında ömür sürmüş Kıpçak Atabekleri, 1118'de bölgeye gelen büyük Kıpçak göçleri sırasında, Posof'un Cak Kalesi çevresine yerleşen Caklı/Atabek ailesinden Sargis Bey tarafından kurulmuştur. Sargis Bey, 1221'de Cengiz Han'ın ordusuyla karşılaşan Abhaz-Gürcistan güçleriyle yapılan savaşta kahramanca savaşarak ölen Beka'nın torunu, Cengiz Han'ın ordularına büyük yararlılık sağlamış Caklı Korkore'nin oğludur. Sargis Bey, Altınordulu Berke Han'ın İlhanlı Hanı Hülagû'yla Dağıstan'ın Terek boyunda yaptığı savaşta aşırı cesaretinden dolayı Ahıska ve Ardahan çevrelerinin serdarlığına getirilmiş, bu arada 8 bin asker çıkarabilen bir güce sahip olmuş, sonraları Gürcistan başkumandanlığına getirilmiştir. Aras ve Kür boylarında başarılı savaşlar vermiş ve neticesinde İlhanlı hanı Hülagû oğlu Abaka Han tarafından Ahıska valiliğine getirilmiş olan Sargis Bey, İlhanlı'ya bağı Kıpçak Atabekleri Hükümeti'ni 1268'de Cak Kalesi taht merkezi olmak üzere kurmuştur.²⁸

²⁶ Age. s. 100-106.

²⁷ Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 356-357.

²⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, "Ahıska-Ardahan-Artvin ve Oltu'da Hristiyan Atabekler Hükümeti-I (1268-1578)", *Bizim Ahıska Dergisi*, Yıl 4, Sayı 11-12, Yaz-Sonbahar 2008, s. 16-17.

Kıpçak Atabekleri, 1578 tarihine kadar Ahıska'dan Oltu'ya, Anı'dan Hopa'ya kadar olan geniş bir bölgeyi 310 yıl boyunca yönetmiş, bu bölgede derin izler bırakmıştır.

1.2.7. Osmanlı Fethi ve Hâkimiyeti

Lala Mustafa Paşa başbuğluğundaki Osmanlı ordusu ile Safeviler arasında, 9 Ağustos 1578'de gerçekleşen Çıldır Muharebesi sırasında Osmanlı ordusu, Kıpçak Atabekleri'nin son toprağı olan Posof ve Ahıska dolaylarına da yürümüş, Ardahan Sancakbeyi Abdurrahman Bey'le Bayburt Alaybeyi Bekir Bey de kendi çerileri ile Ulgar Dağı'nı aşıp savaşız olarak dönemin Posof idarî merkezi olan Mere Kalesi'ni almış, ardından Vale, Ahıska, Tümüük, Hırtız, Kurtkale ve Ahılkelek kaleleri ele geçirilmiştir.²⁹

Çıldır Muharebesi sonrası ele geçirilen bu çevre, Çıldır Eyaleti olarak taksim edilmiş, Posof'ta Çıldır Eyaletine bağılı 13 sancak merkezinden biri olmuştur.

Halk arasında 93 Harbi diye adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 3 Mart 1878'de imzalanan Yeşilköy/Ayastefanos Antlaşması'nın 19. Maddesi gereğince Posof'u da içine alan Kars, Ardahan ve Batum bölgesi Ruslar'a savaş tazminatı olarak bırakılmıştır.³⁰

1.2.8. 93 Harbi Sonrası Çarlık İdaresi

Ayastefanos Antlaşması'yla Ruslar tarafından ilhak edilerek, Çarlık idaresine bağılı bir oblast haline getirilen Kars Vilayeti, 4 sancak (Ardahan, Kağızman, Kars ve Oltu), bu sancaklara bağılı 14 kaza (Ardahan, Göle, Posof, Çıldır, Kağızman, Nahçıvan, Horosan, Ağbaba, Zaruşad, Kars, Soğanlı, Şuragel, Oltu, Tavusker) ile sancaklara bağılı 54 nahiyeye taksim edilmiştir.³¹

²⁹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi (1451-1590)*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1976, s. 287-288.

³⁰ Murat Çulcu, *Şu Bizim 93 Harbi (Osmanlı'da Büyük Kırılma)*, E Yayınları, İstanbul, 2012, s. 334-335.

³¹ Elnur Ağayev, "Çarlık Rusyası'nın Yayınladığı Kars Vilâyeti Salnamelerinde Posof Kazası'nın Köyleri ve Nüfusu", *Posof Araştırmaları*, Posof Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2014, s. 61-62.

Ardahan sancağına bağlı bir kaza haline getirilen Posof'un Cilvana ve Duğur nahiyelerine bağlı toplam köy sayısı 55'tir. 1885 yılına ait nüfus bilgilerinde ise bu köylerde 4 bin 135'i kadın, 4 bin 615'i erkek olmak üzere toplamda 8 bin 750 kişi yaşamaktadır.³²

1.2.9. I. Dünya Savaşı'nda Posof ve Çevresi

Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesiyle birlikte patlak veren I. Dünya Savaşı'nda, büyük güç dengeleri arasında kalan Osmanlı; Almanya'dan yana taraf göstermiş, Alman gemilerinin Karadeniz kıyılarındaki Rus limanlarına top atışı yapmasıyla da fiilen savaşa girmiştir.

Rus limanlarının bombalanmasından sonra Kafkas Cephesi'nde hareketlenmeler başlamış, Rus kuvvetleri 5 Kasım'da Erzurum istikametinde ilerleyemeye başlamış, yalnız hareketin beşinci gününde Türk savunmasıyla karşılaşmış ve geri püskürtülmüştür. Ruslar'a karşı kazanılan ilk zaferin sonrası yerel milislerin desteğiyle Türk askeri; Borçka, Artvin ve Ardanuç'u da ele geçirmiş, nihayetinde 29 Aralık'ta Ardahan'a girmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan beri al bayrağa hasret yaşayan Ardahan halkı, Türk askerlerini büyük bir heyecanla karşılamış, sevinç gösterileri yapmıştır.³³

İsmail Habib Sevük, 'Yurttan Yazılar' başlıklı yazı dizisinde, 1914 yılında Türk askerinin Ardahan'a girişi sırasında, Ardahan halkının askerlerimizi karşılamasını satırlarında şöyle yer vermiştir: *"Biz Cihan Harbi'ne girdikten biraz sonra bizim resmî çeteler birdenbire Ardahan'a baskın yapıyor. Halk vecd içinde. Kırk yıldır hasret kaldıkları Türk bayrağını öpenler, bayrağı getiren askerleri kucaklayanlar, askerleri taşıyan atlara sarılanlar; hıçkırıışlar, ağlayışlar, "Allah'ım bugünü de gösterdin." diye dualar, senalar şenlikler... Ruhlar sevinç alevlerinin üstüne konmuş fağfur potalar içinde fıkır fıkır kaynıyorlar."*³⁴

³² Ağayev, agm. s. 63.

³³ Fevzi Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri*, Genelkurmay Matbaası, Ankara, 1936, s. 67.

³⁴ İsmail Habib Sevük, "Ardahan'dan Selam", *Cumhuriyet Gazetesi*, Sayı 4729, 13 Temmuz 1937, s. 3.

Ardahan halkının sevinci fazla sürmemiş, Sarıkamış'ta destek alamayan Enver Paşa komutasındaki Türk askeri, geri çekilmek zorunda kalmış, 4 Ocak 1915'te de Ardahan boşaltılmıştır. Ardahanlılar'ın Türk askerine gösterdiği muhabbeti bahane eden Ruslar, Düz Ardahan (bugünkü merkeze bağlı ova köyleri) ve Meşe Ardahan (Ölçek köyünden Hanak istikametine doğru Damal'a kadar içine alan bölge) olarak tabir edilen köylerde büyük katliama girişmiş, Zekeriya Acar'ın İkdam gazetesine verdiği, *"Mübalağasız size diyebilirim ki, Ardahan mahalli artık yeryüzünde yoktur. Hamusu (hepsi) garet edilmiş, ahalinin ekserisi katliam edilmiş, siz, onlar ile kent (köy) geçebilirsiniz ve lakin bir nefer diri insan göremezsiniz."* şeklindeki malumattan da anlaşılacağı üzere, Ardahan haritadan silinmiş, canını kurtaran çok az sayıda insan kendilerini Posof ve Şavşat'a atmışlardır.

'Ardahan Kırğını' olarak kayıtlara geçen bu hadise, Posof çevresinde yaşayan âşıkların mısralarına da konu olmuş, Arılı (Zedezümde) köyünden olan Molla Mehmet Noksânî bu felakete iki destan koşmuştur. Bu destanlardan birinin birkaç kıtasını, olayı özetlemesi açısından veriyoruz:

...

*Livana'dan asker gelip aşanda,
Urus da bozulup, aklı şaşanda,
Halkın bayram, düğün edip coşanda,
Açıldı gönülde, yazın Ardahan.*

*Bir zaman oturdu, safa bulmadı,
Muzaffer askerler murat almadı,
Çok baktılar, daldan imdat gelmedi,
Çevirdi Şavşet'e, yüzün Ardahan.*

*Sabah erken Urus girdi şehere,
Ümmeti Muhammed, hep giydi kara,
"Kırın!" deyi emreyledi Leşkere,
Al-kana boyandı, düzün Ardahan.*

*Herkes düştü figana, ıstıraba,
Niçin civan kanı, aktı turaba,
Çok köyleri yaktı, etti haraba,
Söndürdü tutunu, kozun Ardahan.*

*Ateş verip nice evleri yaktı,
Çok analar, yavrusunu bıraktı,
Göç olup, Poskov'a sel gibi aktı,
Kırıldı gelmiyor, dizin Ardahan.*

...³⁵

Ardahan halkının yaşadığı ıstırap, Azerbaycan basınında büyük yer almış, Ardahan halkının müşkül hali tebliğ edilmiştir. Bu durum üzerine Azerbaycan Türkleri, 'Kardeş Kömeği' şiarıyla Ardahan halkının yaralarını sarmaya, yardım faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır. Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi heyetinden Mustafa Vekilov ve Cemalov, Ardahan'daki durum-vaziyet üzerine teftiş yapmış, ihtiyaçları belirlemiştir. Dr. Bahadır Bey'in idaresinde Ardahan'da bir eczane, Değirmenköy ve Posof merkezi Duğur'da bir sağlık merkezi açılmış, İstihkak Kooperatifi aracılığıyla halka giyecek ve yiyecek yardımında bulunulmuş, nakit para yardımı da yapılmıştır.³⁶

Ardahan kırıgından kaçan halkın, büyük çoğunlukla sığındıkları Posof bölgesinde de, sağlık merkezinin yanı sıra; zarara uğramış 396'sı çocuk olmak üzere toplam 1361 kişiye giyecek ve yiyecek yardımı ile 3495 Manat 50 Kapik de para yardımında bulunulmuştur.³⁷ Posof köylerinde bu yardımların dağıtılmasında, Posof'un Kalkankaya (Petoban) köyünden olan Molla Altun Hoca'nın büyük yararlılıkları olmuştur.³⁸

³⁵ Fehmi Bayraktaroğlu, *Posoflu Şair ve Ozanlar*, Tunalı Matbaası, İzmir, 1992, s. 105.

³⁶ Betül Aslan, *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine "Kardeş Kömeği (Yardımları)" ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 194, 215-217.

³⁷ Age. s. 218.

³⁸ Kars TTD. Araştırma Kolu (M. Fahrettin Kırzioğlu), "Posoflu Milli Mücadele Kahramanlarımız'dan Müftüoğlu Hâfız Altun Hoca (1874-1934)", *Kars İli Dergisi* (Çıldır-Ardahan-Hanak-Posof Özel Sayısı), Sayı 1, 1966, s. 67.

1.2.10. Gürcü İşgali ve Al Bayrağa Kavuşma

1917 yılında Rusya’da yaşanan ve Çarlık otokrasisinin yıkılıp yerine Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanan Bolşevik İhtilali³⁹ ile Ruslar, Posof ve çevresinden çekilmek zorunda kalmıştır. Ruslar’ın bölgeden çekilmesinden birkaç yıl sonra bölge Gürcü işgaline uğramıştır. Türkgözü (Badele) köyünden giriş yapan Gürcü ordusu, Posof idarî merkezi olan Duğur’a kadar 25 köyü talan etmiş, bu köylerde sayılabildiği kadarıyla da 390 kadın, yaşlı ve çocuk acımasızca katledilmiştir.⁴⁰

Gürcüler’in Posof köylerinde yaptıkları katliam ve soygunlara karşı Halit Paşa ve Osman Server Atabek komutasında birleşen Posoflu kanaat önderlerinden Petobanlı Molla Altun, Vahlalı Molla Mehmet, Arileli Taştan Ağa, Duğurlu Hakkı Efendi, Papolalı Nuri Bey, Badeleli Server Bey, Kollü Mehmet Efendi gibi zatlar Posof halkını örgütleyerek, milis çete kurmuş ve düşmana ağır kayıplar yaşatmıştır.

Kâzım Karabekir kumandasındaki ordumuz Kars’ı Ermeni çetelerinden temizledikten sonra Gürcü işgalindeki Posof gibi yerleri diplomasi yoluyla kurtarmaya çalışmış, TBMM tarafından Gürcü sefaretine verilen notayla Gürcistan hükümetinden bölgenin boşaltılması istenilmiş, böylece Posof’la birlikte tüm Ardahan ve Artvin’in ilçeleri 23 Şubat 1921’de kurtulmuştur.⁴¹

³⁹ A. Nimet Kurat, *Rusya Tarihi -Başlangıçtan 1917’ye Kadar-*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 433-434.

⁴⁰ S. Esin Dayı, *Elviye-i Selâse’de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilâtlanma*, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 1997, s. 144.

⁴¹ Kars TTD. Tanıtma Kolu, “23 Şubat 1921 Kurtuluşu’nun 45. Yıldönümü”, *Kars İli Dergisi*, Sayı 1, 1966, s. 2-3.

İKİNCİ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2.1. Doğum

2.1.1. Doğum Öncesi

Uzun süre bebeği olmayan kadınlar için bir yakını hiç konuşmadan Cuma salasını dinler ve salanın son sözlerinde elindeki kilidi kapatır. Daha sonra bebeği olmayan kadının karnında tekrar bu kilit açılır.⁴² Yakın zamana kadar bebeği olmayan kadınların yapmış olduğu bir başka uygulama ise *ziyaret* olarak adlandırılan kutsallık atfedilmiş zatların defnedildiği mekânlara giderek, orada yatanın yüzü suyu hürmetine bebek sahibi olma isteğidir. Bu amaçla Posof ilçe merkezinin güneybatısındaki *Kazanıkaya* denilen yerde bulunan ve tek bir mezardan oluşan ziyarete, ilçe merkezi ve çevre köylerden gidilirmiş.⁴³ Bu amaçla ziyaret edilen bir başka ziyaret ise Binbaşeminbey (Cilvana) köyündeki *Garip Mezarlığı*'dır. Çocuk sahibi olmak isteyen aile, buraya giderek kurban kesip, dua ederlermiş.⁴⁴

Posof'ta bebek bekleyen hamile kadına *iki canlı* gibi özel isimler verilir.⁴⁵ Çocuğu olmayan kadınlara ise *kurat* denir.⁴⁶

Yörede, hamile kadının aşermesine yönelik farklı inanç uygulamalarına rastlamaktayız. Öncelikle, tüm Anadolu coğrafyasında olduğu gibi hamile olan kadının aşerdiği şeyin anında temin edilmesine çalışmak, büyük sevap olarak görülür.⁴⁷ Hamile kadının isteğinin yerine getirilmediği takdirde ise doğacak bebekte anormallikler olacağı söylenir. Hamile olan kadın, aşerdiği şeyi çalıp yerse, yediği şeyin çocuğunun üzerinde leke olarak çıkacağına inanılır.⁴⁸ Türk halk tefekküründe harama el uzatma, başkasının hakkına girme gibi yakışıksız durumların İslam öncesindeki atalarımızdan günümüze kadar gelen süreçte hoş bakılmadığını görmekteyiz. Harama el uzatanın mutlaka gazaba uğrayacağına inanılır.

⁴² Aynur Saygılı, 1949 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, öğretmen okuu mezunu, emekli öğretmen.

⁴³ Feydane Sucu, 1955 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ortaokul mezunu, ev hanımı.

⁴⁴ Büseyne Ermen Öner, 1956 doğumlu, Posof - Binbaşeminbey köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁴⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu, 1964 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, ev hanımı.

⁴⁶ Sevim Güngör Çaycı, 1956 doğumlu, Posof - Günlüce köyünden, ortaokul mezunu, emekli.

⁴⁷ Bülbül Gündüz, 1926 doğumlu, Posof - Kayınlı köyünden, okur-yazar, ev hanımı.

⁴⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

Bebeğin cinsiyetini tahmin etmek için yörede farklı inanç ve uygulamalar vardır. Bunlardan en sık yapılanı ise, hamile olan kadın veya bir yakını onun adına niyetlenerek yöre ağzında moçoçıya denilen örümcek ağına parmağını batırır. Eğer kısa bir süre sonra kapanırsa, bebeğin erkek olacağına, eğer kapanmaz ise doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.⁴⁹ Bir diğer inanış ise tüm Türk kültürlü halklarda yaygın olan, hamile olan kadından habersiz, yan yana duran iki minderden birinin altına makas, diğerinin altına bıçak koyulmasıdır. Hamile kadın, makas koyulmuş minderin üstüne oturursa bebeğin cinsiyetinin kız olacağına, bıçak koyulmuş minderin üstüne oturursa bebeğin cinsiyetinin erkek olacağına inanılır.⁵⁰

Bebek anne karnında oynadığı zaman, karşısında o anda kim varsa doğduktan sonra bebeğin ona benzeyeceğine,⁵¹ yine hamile olan bir kadının, bebeğinin kime benzemesini istiyorsa, o kişinin bulunduğu odaya gözleri yumuk bir şekilde girer ve direk ona bakarsa, bebeğinin o kişiye benzeyeceğine inanılır.⁵²

Hamile olan kadın yan yana duran iki kişinin ortasından geçerse, doğacak bebeklerinin ikiz olacağı söylenir.⁵³

İstenilmeyen bir bebeğe hamile kalındığında ise gebenin karnında el değirmeni çevirilir, böylece bebeğin düşeyeceğine inanılır.⁵⁴

2.1.2. Doğum Sırası

Annenin kolay doğum yapması ve bebeğin sağlıklı doğması için bazı inanışlar bulunmaktadır. Doğum sırasında, gebenin doğum yapacağı evin çatısında ezan okunur. Bebeğin sese geleceğine inanılır.⁵⁵ Yine doğumun kolay olması için, bebek babası evin

⁴⁹ Paşa Çiftçi, 1952 doğumlu, Posof - Günlüce köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁰ Şengül Alagöz Gündoğdu, 1963 doğumlu, Posof - Demirdöven köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵¹ Birsen Gündoğdu Çelik, 1954 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵² Aynur Saygılı

⁵³ Gülbeyaz Atalay, 1954 doğumlu, Posof - Taşkıran köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁴ Aynur Saygılı

⁵⁵ Baki Ergün, 1938 doğumlu, Posof - Al köyünden, üniversite mezunu, emekli öğretmen.

bacasından içeriye yumurta atar.⁵⁶ Bu inancı, Posof ile aynı kültür coğrafyasından olan Artvin'in Ardanoç ilçesinde yapmış olduğumuz saha çalışmasında da tespit etmiştik.⁵⁷

Doğumun kolay olması için yapılan bir başka uygulama ise, evin üzerinde tabanca-tüfek atılmasıdır.⁵⁸

2.1.3. Doğum Sonrası

Bebeğin doğumundan sonra, göbek bağı babaannesi veya anneannesinin ayakkabısının üzerine koyularak kesilir.⁵⁹ Yeni doğmuş bebeğin kesilen göbek bağı ise cami çevresinde toprağa gömülür.⁶⁰

Yeni doğmuş bebek, üç ezan geçmeden emzirilmez⁶¹.

Doğumdan sonra bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağa kamet getirildikten sonra, sağ kulağına üç defa ismi söylenir. Bu töreni aile büyüklerinden kimselerin yaptığı gibi, bebeğin doğumunu yapan ebeler de yapar.⁶²

Posof yöresinde yeni doğmuş bebeğin adını, baba dedesi ve babaannesi koyar. Koyulan isimler, İslami isimler olduğu gibi yörede eskiden beri kullanılan bölgeyle özleşmiş isimler tercih edilir.⁶³ Bebeğin doğduğu günün dinî veya millî olarak bir önemi varsa, o güne hitabende bebeğe ad verildiğine yörede rastlamaktayız.

Yeni doğan bebeğin, büyüdüğünde terleyip kokmaması için ilk banyosunda çocuğun suyuna tuz atılır.⁶⁴ Yeni doğan bebeğin ilk banyo suyuna, pitna otu da koyarlar. Böylece hem güzel kokacağına, hem de çabuk büyüyeceğine inanılır⁶⁵.

⁵⁶ Nevriye Durak, 1926 doğumlu, Posof - Türkgözü köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁷ Şahsiye Önal, 1940 doğumlu, Ardanoç - Sakarya köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁸ Kazım Avcı, 1926 doğumlu, Posof - Yaylaaltı köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁵⁹ Anşa Çelik, 1929 doğumlu, Posof - Türkgözü köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁰ Şişe Güler, 1933 doğumlu, Posof - Kalkankaya köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶¹ Aynur Saygılı

⁶² Şişe Güler

⁶³ Maksut Ergün, 1922 doğumlu, Posof - Özbaşı köyünden, ilkokul mezunu, emekli.

⁶⁴ Aynur Saygılı

⁶⁵ Zekeriya Arslan, 1929 doğumlu, Posof - Yeniköy'den, ilkokul mezunu, çiftçi.

Lohusayı ve yeni doğmuş olan bebeği *al basmasından* korumak için farklı ritüeller vardır. Genel olarak yaygın olan inanışlar şunlardır:

- Yastığının yanına Kur'an-ı Kerim ve ekmek koyulur.⁶⁶
- Lohusanın ayakucuna yün tarağı koyulur. Al karasının ona dolanacağına inanılır.⁶⁷
- Kıl iplikle yatağının etrafı çevrilir.⁶⁸
- Lohusanın üstüne örtülen yorganın ucuna kaba iğne batırılır.⁶⁹
- Kırmızı yazma, lohusanın başına bağlanır.⁷⁰
- Doğada tesadüfen bulunan ve al karasının kemiği olduğuna inanılan *al taşı*, lohusanın boynundan asılır.⁷¹
- Lohusanın yastığının altına bıçak konulur.⁷²
- Lohusanın yatırıldığı odaya süpürge koyulur. Al karasının ona dolanacağına inanılır.⁷³

Al basmasından korunamayan lohusanın, konuşamayarak kısa bir sürede öleceğine inanılır.⁷⁴

Kırkı çıkmamış lohusanın bulunduğu eve, dışarıdan bir misafir geldiği zaman basmaya sebep olmaması için evin eşiğine koyulan ateş korunun üzerinden geçirilerek içeriye alınır.⁷⁵ Yeni doğmuş bebek, kırkı çıkana kadar dışarıya çıkarılmaz, cinleneceğine inanılır.⁷⁶ Kırkı çıkmamış lohusanın da evden dışarıya çıkmasına izin verilmez. Çıkarsa evin fareler tarafından basılacağına inanılır.⁷⁷

⁶⁶ Aynur Saygılı

⁶⁷ Safiye Kartal, 1945 doğumlu, Posof - Uğurca köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁸ Safiye Kartal

⁶⁹ Nursal Demirci Taşkiran, 1940 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, okur-yazar, ev hanımı.

⁷⁰ Şükran Duran Ergezen, 1930 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁷¹ Şüşe Güler

⁷² Nevriye Özer Bayraktar, 1972 doğumlu, Posof - Binbaşiemine köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁷³ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁷⁴ Safiye Kartal

⁷⁵ Şüşe Güler

⁷⁶ Aynur Saygılı

⁷⁷ Feydane Sucu

Loğusa ve bebek, doğumun 40. gününde yıkanması işlemine *kırk tükmesi* adı verilir. 40 tane taş, tek tek İhlas Suresi okunduktan sonra kazanda ısıtılan suyun içerisine atılır. Daha sonra bu su ile hem anne, hem de bebeği yıkanır.⁷⁸ Bebeğin kırk yapıldıktan sonra, *kırk uçuurma* adı verilen bir gezinti yapılarak, yeni doğmuş bebek akraba ve komşu ziyaretlerine götürülür.⁷⁹ Evden ilk defa çıkarılan bebek ne kadar uzağa götürülürse, ömrünün o kadar uzun olacağı söylenir.⁸⁰ Kırklı bebeğin ilk defa götürüldüğü evin sahibi ise, bebek evden ayrılırken kundağına para koyarak, onu evden boş çıkartmaz.⁸¹ Para yerine birkaç yumurta da verilmektedir.⁸²

Posof yöresinde doğum sonrası halk arasında yaygınlık kazanan başka inanışlar ve uygulamalar da vardır. Şöyle ki:

- 41 çörek otu okunup, parça kumaşa sarılarak nazardan korunması için yeni doğmuş bebeklerin elbiselerine asılır.⁸³
- Yakın tarihlerde doğan bebekler bir araya getirilirse basma olur. Basılma olmasın diye, çocuklar yükseğe kaldırılır.⁸⁴
- Çok sayıda kız çocuğu olan bir ailenin, erkek çocuğu olduğunda, ondan bir önce doğan kız çocuğunun ayaklarına *bal* sürülür. Ayağının uğurlu geldiğine inanılır.⁸⁵
- Yaşını doldurmamış bebekler, aynaya baktırılmaz. Aksi takdirde bebeğin yüzünün küçük kalacağına inanılır.⁸⁶
- İlk diş çıktığında hedik yapılır. Pişirilen mısırlar, komşulara dağıtılır.⁸⁷
- Yeni doğmuş bebek hıçkırıldığı zaman, büyüdüğüne inanılır.⁸⁸
- Yeni doğan bebeğin her gün bir buğday tanesi kadar büyüdüğüne inanılır.⁸⁹
- Uyurken gülen bebeği, meleklerin ona görünerek güldürdüğüne inanılır.⁹⁰

⁷⁸ Refiye Saygılı, 1928-2017, Posof ilçe merkezinden, okur-yazar, ev hanımı.

⁷⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁸⁰ Şengül Alagöz Gündoğdu

⁸¹ Şahinaz Bilican, 1931 doğumlu, Posof - Aşıküzeyir köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁸² Ezel Demir, 1934 doğumlu, Posof - İncedere köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁸³ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁸⁴ Büseyne Ermen Öner

⁸⁵ Güler Taşkıran, 1960 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, ev hanımı.

⁸⁶ Büseyne Ermen Öner

⁸⁷ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁸⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁹⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

- Konuşması geciken çocukları ağırdaki *bagaya girkal/kal*⁹¹ ile bağlanır. Arkasından çubukla vurularak, “İnsan isen dile gel.” denir.⁹²

- Dışarıdan lohusayı ziyaret gelmiş olan kişi hemen lohusanın yattığı odaya girmez. Bir süre diğer odalarda oturduktan sonra lohusanın odasına girer. Aksi durum olursa lohusanın baskına uğrayacağı söylenir.⁹³

- Kırkı çıkmamış bebeğin yıkanmış kıyafet, akşam ezanından sonra dışarıda bırakılmaz. Uykusunun gideceğine inanılır.⁹⁴

2.2. Düğün

2.2.1. Aracı Gönderme (Ağız Yoklama)

Düşünülen genç kız için oğlan evinden kız evine bir aracı gönderilir. Bu aracı yakın bir dost olup her iki tarafla da iyi iletişim kuran biridir. Aracı ağız yoklanıp, niyetleri iletir. Onlar da kıza soralım, düşünelim diyerek yolcu ederler. Aracı 2-3 gün sonra gelir. Gelin derlerse söyledikleri gün kız istemeye gidilir.⁹⁵

2.2.2. İlk İsteme

Kız istemeye, oğlanın annesi, babası ve aile büyükleri gider. Damat gitmez. Aile büyüklerinden biri vekil tayin edilir. Kızı, o ister. Aynı zamanda diğer tarafında aile büyükleri ve vekili vardır. Vekiller iletişimi kolaylaştırır. Bu kız isteme olayına; “elçi gitme”, “elçilik etme” de denir.

Biraz oturulup sohbet edildikten sonra vekil sözü alarak, “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile kızınıza talibiz.” der. Üç defa tekrar edilerek söylenir. Onlar da, üç defa tekrar ederek, “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile biz de verdik.” derler. Sonrasında şerbet ikramı yapılır. Kız istenildikten sonra kızın ailesi, nişan için bir gün verir.⁹⁶

2.2.3. Adam Nişanı

⁹¹ Girkal/kal: Hayvanları boynundan bagaya (yemliğe) bağlayan U şeklindeki ağaç parça.

⁹² Aysel Çaycı, 1977 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, ev hanımı.

⁹³ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁹⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁹⁵ Tütiye Yalman Erdem, 1951 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁹⁶ Tütiye Yalman Erdem

Adam nişanı, kız evinde yapılır. Ancak öncesinde oğlan evinden, kız evine *harç*⁹⁷ gider. Harç getirene, kız evinden para verirler. Nişan genellikle Cuma akşamı - şimdiki Perşembe akşamı- yapılır. Kız evinde yemekler hazırlanır. Konu-komşu, dost, akraba erkekler davet edilir.

Erkek tarafı, ilk geldiğinde kız tarafı kapıyı açmaz. Bu olaya *kapı basma* denir. Bir miktar para verdiklerinde kapı açılır.

Her iki tarafında bohçası vardır. Erkek tarafının bohçasında kıza ait; yüzük, küpe, gümüş kemer (Posof kemeri), macar, çorap vb. bulunur. Kız tarafının bohçasında da erkeğe yönelik benzer şeyler hazırlanmıştır. Yüzükle beraber mendil, çorap vb. gibi şeyler... Nişanda da yine damat bulunmaz.

Bütün davetliler gelince önce oturulur, sohbet edilir. Sonra yine vekiller aracılığıyla ve Allah'ın emrini anarak kız isteme yapılır. Kız verilince, damat evine müjdeci gider. Damat müjdeciye para gibi hediye verir.

Kız evinde bir yüzük takılır. Bohça değişimi yapılır. Sonra yemekler ikram edilir ve gelin görülmek istenir. Gelin yüzü örtülü olarak ortaya gelir. Oturur, ortada bir tane temenni alır. Sonra sağa sonra sola temenni alır. Sonra ayağa kalkar. Kaynatası yanına gelir, başına para takar. Yüzündeki örtüyü, duvağı açar. Sonra gelin odadan çıkarılır.

Kız tarafı her adama mendil ve çorap dağıtır. Ardından tepsiler gelir. Erkekler tepsiye belli bir miktar para bırakırlar. Ondan sonra davetliler çıkar. Erkek tarafının yakınları kalır. Onların yanına gelin tekrardan gelir. Yakınları da geline para takar ve sonra kız evinden ayrılırlar. Kız verme olayı kesinleşmiş olur.⁹⁸

2.2.4. Kari Nişanı

Kari nişanını, isteyen kendi arasında 2-3 kişiyle, isteyen de 20-30 kişiyle yapar. Bu da kız evinde yapılır. Ancak buna sadece kadınlar katılır. Genellikle erkek

⁹⁷ Harç: Adam nişanı için oğlan evinden, kız evine giden ikramlık nevale.

⁹⁸ Şahinaz Bilican

nişanından 1-2 ay sonra yapılır. Erkek tarafından kadınlar ve konu komşu gider. Geline ve yakınlarına urba götürülür.

Geline, üç kat elbise alınır. Kız evine giderlerken, kadınların en önünde omzunda heybesiyle bir adam olur. Urba ve hediyeler bu heybenin içindedir. Kız evinde davetliler karşılanır. Biraz oturulduktan sonra şerbet ikram edilir. Konuşulur, sohbet edilir, bir yandan eğlenilir. Bazen davul-zurna olur. Bazen de kendileri söyleyip, oynarlar. Bohçalar açılır. Kime, nelerin getirildiği söylenir. Yemek yenildikten sonra tepsi gelir, tepsiye para konulur. Kız tarafı da, her kadına *silgi*⁹⁹ dağıtır. Böylece bu nişan da biter.¹⁰⁰

2.2.5. Makas Vurma

Kadın nişanından 2-3 gün sonra kaynana, görümce, amcasının karısı gelinin elbisesine makas vurmaya gelirler. Bazen birkaç şey dikerler. Bazen bir gömleği dikip bırakıyorlar. Kaftan (elbise) dikebiliyorlar.

Kumaşı ilk keserken analı babalı birine kestirirler. Makası ilk ona vurdururlar. Ona ya gelirken bir hediye getirirler, ya da para verirler.¹⁰¹

2.2.6. Kesim Kesmek

Makas vurma işinden bir hafta sonra ya da üç gün sonra oğlan tarafı geleceğiz diye bir gün teklif eder. Vekilleriyle giderler. Kız babasına kaç atlı istediği sorulur. O kaç isterse o kadar getirilir. Düğün günü kararlaştırılır. Atlı iki defa yemek yer. Birincisi düğün günü, öğlen kız evinde, akşam da oğlan evinde yenir.

2.2.7. Düğün Günü

Yine bir Cuma akşamına denk getirilerek kararlaştırılan gece tarafından oğlan yengesi kız evine gelir. Bu yengeye “ög yenge” denir. (*Ög yenge*, önde -öncü- olan yenge demektir. Oğlan evine giderken önde bu yenge, ortada gelin, arkada *arka yenge* ata binerler.) Ög yenge bu geceyi kız evinde geçirecektir.

⁹⁹ Silgi: Bir çeşit kadın başörtüsü.

¹⁰⁰ Emine Erdem Kartal, 1933 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁰¹ Tütiye Yalman Erdem

Yenge gelen gece eğlenirken kızın arkadaşları tepsiye çerez koyarlar. Mumlar yakılır. Onunla türkü söyleyerek oynarlar. Sonra o millete dağıtılır. Akşamdan konu komşu, dost akraba yine toplanır. Türküler söylenir, halaylar çekilir. Herkes gidince geline ve evin fertlerine yengenin getirdiği kına yakılır.

Kız evindeki düğün ertesi gün öğlene kadar devam eder. Gelinin yanına kız evinden de bir yenge verilir. Bu yengenin asıl görevi oğlan evine gidince kıza rehberlik etmek, rahatlamasını sağlamaktır. Bu yengeye de *arka yenge* denir. Öğlen, “Atlı geliyor.” haberi ile gelinin hazırlığına başlanır. Bu hazırlığa “baş bağlama” denir.¹⁰²

2.2.8. Baş Bağlama

Gelin (kız), evin ortasında bir sandalyeye oturtulur. Ön yenge ve kızın arkadaşları *kofusunu* takarlar. Ayna tutulur. Aynayı tutan kişiye para verilir. Gelinin kırmızı örtüsü de başına örtülür. Bu işlemler yapılırken, gelinin arkadaşları, komşuları şu türküyü söylerler:

*Ağır ağır ev süpürdün, şen babam evi,
Şimdi tıktın gediyeşin, can babam evi.*

*Ağır ağır sufra kurdun, şen babam evi,
Şimdi koydun gediyeşin, can babam evi.*

*Ağır ağır urba geydin, şen babam evi,
Şimdi koydun gediyeşin, can babam evi.*

*Ağır ağır kab yağadın, şen babam evi,
Şimdi koydun gediyeşin, can babam evi.*

*Halal edin anam-babam, şen babam evi,
Şimdi koydum gediyeşim, can babam evi.*¹⁰³

¹⁰² Tütiye Yalman Erdem

¹⁰³ Hülya Yalman Bayındır, 1969 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, üniversite mezunu, sınıf öğretmeni.

Gelinin başı bağlanırken atlılar yemeklerini yerler. Gelin evden çıkarken kız tarafından birileri kapı basarlar. Para aldıktan sonra kapıyı açarlar. Bu arada bazı köylerde, gelinin arkadaşları şu türküyü söylerler:

*Al buni buni,
O kimin nayı?
Kaynatan doni,
Bèn yıhamam oni,
O dürzünün doni.*

*Teştim kırırh,
Suyum savuğ,
Sabunum yoğ,
Bèn yıhamam oni,
O dürzünün doni.*

*Al buni buni,
O kimin nayı?
Kaynanan doni,
Bèn yıhamam oni,
O cazinin doni.*

*Teştim kırırh,
Suyum savuğ,
Sabunum yoğ,
Bèn yıhamam oni,
O cazinin doni.*

*Al buni buni,
O kimin nayı?
Görümcan doni,*

*Bèn yihamam oni,
O bardelin¹⁰⁴ doni.*

*Teştım kırılıh,
Suyum savuuh,
Sabunum yoh,
Bèn yihamam oni,
O bardelin doni.*

*Al buni buni,
O kimin nayı?
Nişanlin doni,
Bèn yiğarım oni,
O canımın doni.*

*Teştım var,
Suyum sıcah,
Sabunum var,
Bèn yiğarım oni,
O canımın doni.*

Önde atlılar, arkada gelin alayı (ög yenge, gelin ve arka yenge) yola çıkarlar. Gelin alayı da, at üstündedir. Ancak gelini, kız tarafından, iki yanından, iki kişi tutar. Kız tarafı da, akşamdan oğlan evindeki düğüne katılır, ancak kızın anne ve babası düğüne katılmaz.¹⁰⁵

2.2.9. Papağ Gelme

Gelin alayı yola çıkmadan önce atlı başı, yarışa katılacak üç kişiyle birlikte köyün dışında uzakça bir yere gider. Başlama noktasında eşit hizada dururlar. Atlı başının “Başla!” komutuyla atlarını *papağa* sürerler. Oğlan evine ilk varan *papağ*

¹⁰⁴ Bardel: Kötü kadın.

¹⁰⁵ Hülya Yalman Bayındır

gelmiş olur. İlk gelenin atına *tavşal*¹⁰⁶ bağlanır. Birini gelene tavuk ve *pağaça* verilir. İkinci gelene teselli amaçlı bir şeyler hediye edilir.

Papağ gelmeden evvel gelin ve diğer atlılar oğlan evine varmış olabilirler. Bu bir kural değildir. Yani bir sıralama yoktur. Bazen de yarışmacılar önce gitmiş olabilir. Sonrasında atlarını dinlendiren atlılar, oradan ayrılırlar.¹⁰⁷

2.2.10. Gelinin Oğlan Evine Girişi

Damat bacada (damda) sağdıçla bekler. Yanında tepsi içinde *kanfet*¹⁰⁸ tutan küçük bir kız vardır. Gelin attan inince yukarıdan gelinin başına damat *kanfet* serper. Aşağıda çocuklar toplanır. Eve girmeden içeriden kayınbabası ya da evin büyüklerinden biri “damazluh” çıkarır. Bu bir koyun, inek veya öküz olabilir. Onun kulağına işaret konulur. O hayvan artık gelinin olmuştur. Kesilmez, geri götürülür. Sonra gelinin ayağının altına çay tabağı koyularak, geline bastırırlar. Kırmayı sağlarlar. Kayınvalidesi ya da başka biri gelinin eline iki parmak bal sürer. Gelin de eve girerken eşiklere sürer. Gelin eve girerken, oradaki kadınlar şu türküyü hep bir ağızdan söylerler:

*Dağlarda kırarlar fıstığı,
Hani ya gelinin yastuğı?*

*Dağlarda kırarlar urgani,
Hani ya gelinin yorgani?*

*Dağlarda kırarlar kır taşı,
Hani ya gelinin kardaşı?*¹⁰⁹

Sonra gelin *sekinin* üstünde kendine ayrılan köşede ayakta bekler. İki yanında yengeler oturur. Kaynatası içeri gelir. Gelin üç kere temenni alır. Kaynatası da her

¹⁰⁶ Tavşal: Posof yöresinde kadınların kullandığı bir çeşit başörtüsü.

¹⁰⁷ Hicaz Turgut Mutlu, 1946 doğumlu, Posof - Türkgözü köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁰⁸ Kanfet: Şeker.

¹⁰⁹ Aysel Kaynar, 1960 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, ilkokul mezunu, aşçı.

temenni bitişinde: “Otur kızım otur. Beş damazluğ ağrın alsın.” der. Kaynata gider, gelin sandalyesine oturur. Bu arada oradaki kadınlar bir ağızdan şu türküyü söylerler:

Gelin hoş geldin hoş geldin,
Osman kardaşa hoş geldin.

Gelin derki hani anam,
Sènin anan *Gülcan* anan.

Gelin derki hani babam,
Sènin babam *Hasan* babam.

Gelin derki hani kardaş,
Sana kardaş *Ertan* kardaş.

Gelin derki hani baci,
Sana baci *Fatma* baci.¹¹⁰⁻¹¹¹

Sonrasında gelin, düğüne gelenlerin ayağına yine kalkar. Akşama kadar eğlence devam eder.¹¹²

2.2.11. Gerdek

Akşam düğün sona erince damat sağdıçla birlikte odada bekler. Yengeler gelini götürür. “Kapıyı açın derler.” Sağdıç, “Oğlan açmıyor, nikâhını bağışlasın diyor.” der. Yengeler de, “Bağışladı.” derler. Sonra kapı açılır. Gelin sağdıca temenni alır. Kız yengesi tavuk, *pağaça*, helva getirmiştir. Onlarda bırakılarak odadan çıkılır. O gece iki yengede oğlan evinde kalır.¹¹³

2.2.12. Duvak Töreni

¹¹⁰ Türküdeki isimler örnek olması amacıyla yazılmıştır. Her gelinin eşinin, kayınvalidesinin, kayınpederinin ve görümcesinin adları söylenir.

¹¹¹ Aysel Kaynar

¹¹² Aysel Kaynar

¹¹³ Tütiye Yalman Erdem

Ertesi sabah öğlene kadar düğün devam eder. Öğlene doğru duvak açma töreni yapılır. Damat sağdıçla beraber elinde hançerle içeri girer. Gelin yüzü örtülü bir şekilde evin ortasında sandalyeye oturur. Sağdıç elindeki hançerle şunları söyler:

*Gelin yengelar,
Yenge bacılar...
Dünki getürdügümüz gelinin;
Açalım tül yüzünü,
Görelim gül yüzünü!*

Önce duvağın sağ ucunu hançerle başına kaldırır. Sonra aynı sözleri söyleyerek sol ucunu kaldırır. Üçüncü kez söylediğinde ortasını kaldırarak gelinin yüzünü açar. Duvak hâlâ gelinin başında toplu halde durmaktadır. Damat derki: “Bu gelinin dilini mi keseyim, lisanını mı?” Herkes: “Dilini keselim de dilsiz olsun.” der. Damat bunun üzerine hançer ile poşuyu alır. Annesine verir. Gelininin sözünden çıkmaması için poşunun üstüne kayınvalide oturur. Böylece düğün sona erer. Yavaş yavaş herkes evine gider.¹¹⁴

Duvak töreni sonrası Kaleönü (Agara) gibi bazı Posof köylerinde, ‘şabbaş’ adı verilen bir para toplanarak, geline verilir.¹¹⁵

2.3. Ölüm

İslamî hayatı, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammet’in sünnetlerini ölçü alarak yaşayan Posof halkı, dinin emrettiği gibi cenazelerde feryat, figan etmez, sabır gösterir. Posof ve çevresinin 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’yla birlikte Ruslar’a bırakılmasıyla, bölgeye gelen Rus gezin/bilginlerinden Sadovskiy; Posof’taki hayatın son evresi olan ölümle ilgili şu notları, oldukça yerinde tespitlerdir: “*Posoflular, inançlı insanlardır. Felâketleri, bu arada ölümü, tabiî karşılar ve feryat etmezler. Onlar için ölüm, Allah’ın emridir. Feryat, figan etmek, Allah’a asi olmak demektir. Halk, ağlayanlarla ilgilenir ve onları topluluktan uzaklaştırır. Cenazede iman, ön plandadır.*”¹¹⁶

¹¹⁴ Tütiye Yalman Bayındır

¹¹⁵ Ayhan Yener, 1959 doğumlu, Posof - Kaleönü köyünden, üniversite mezunu, mali müşavir.

¹¹⁶ K. Sadovskiy, “Poshov Nahiyesi”, *Kafkasya Araştırmaları Mecmuası*, Fasikül 5, 1886, s. 56.

Türk-İslam kültürünün en iyi şekilde yaşandığı, yaşatıldığı Posof'ta, ölenlerin ardından yapılan; örf, adet ve merasimler kayda değer, oldukça önemli meselelerdir. Şu anda sosyal olarak tarım toplumumuzun hızlıca şehirleşmesi, sanayileşmesi, bu mühim meselenin unutulmasına, kaybolmasına sebep olmaktadır. Bu güzel örf ve gelenekler, hayatımızdan silinip gitmektedir. Kadim kültürümüzden kopuk; melez, hissiz, ruhsuz, köksüz ve cahilce bir kent kültürü oluşmaktadır. Bu bakımdan önemine binaen meseleyi kaydetmek, oldukça önemlidir.

2.3.1. Can Havlinde-Son Anlarında Olan Bir Hastanın Başında Yapılanlar

Ölüm döşeğinde olduğu anlaşılan ağır hastanın, yakınlarına haber verilir; eş, dost, konu-komşu hastanın ziyaretine, edep-erkânla, hüznölüce gelir, ziyaretini yapar, helallik alınır. Başucunda hocalar ve yakınları; devamlı Kur'an-ı Kerim okur, salâvat getirir, kelime-i şahadet telkin ederler. Yanı başında mutlaka su bulundurulur, ara sıra ikram edilir, dudaklarına sürülür.¹¹⁷

2.3.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılanlar

Ölüm döşeğinde olan ruh teslim ettiğinde, tülbent veya beyaz bir bez yordamıyla hemen çenesi bağlanır, gözkapakları açıksa kapatılır, ayak başparmakları birbirine bağlanır. Ölenin üstündeki elbisesi bir makasla kesilip çıkarılır. Gerekliyse altı temizlenir, bezlenir, yerde -ortalıkta- hazırlanan rahat döşeğine boylu boyunca uzatılır, üstü örtülür, karnının üstüne de bıçak konulur. Yakınları üstüne kapanır, doyana kadar feryat etmeden ağlar, sızlar, konu-komşu bunları melek gibi sarar, teselli eder, bitap düşenleri alıp götürür, gezdirir, teskin ederler.

2.3.3. Defin Hazırlığı

Sedası güzel, anlayan-bilen tarafından ölünün evinin toprak bacası üstünden uzun ve yanıkça ölüm salası verilir. Ulu, azim bütün peygamberlere salavat getirilir, ölünün defni ilan edilirdi. Köy halkı yediden yetmişe yasa bürünür, cenaze evinin etrafında toplanılır.

¹¹⁷ Huzeyfe Şanlı, 1956 doğumlu, Posof - Yenikyöden, üniversite mezunu, esnaf.

Bir iple rahat döşegindeki ölünün boyunun ölçüsü alınır, kazmacılara (mezar kazıcılara) verilir, kazmacılar bu iple mezarın derinliğini ayarlarlar. Erkeklerde göbek hizası, kadınlarda göğüs hizası kıstas alınarak, mezar derinliğinin ölçüsü belirlenir. Bu arada kapının önünde iki-üç tane büyük kara bakır kazan, sacayağı üzerine konur, altında ateş yakılıp, öleni yıkamak için su ısıtılır.

Evin-hanenin münhal bir yerinde *cecimler*¹¹⁸ ve kilimlerle bir odacık, yani gasilhane oluşturulur. Camide demirbaş olarak hazır olan tahta tabut ve teneşiri komşular alır getirir. Ölü; yıkanmak üzere rahat döşeginden alınır, bu teneşirin üstüne boylu boyunca uzatılır.

Cenazeyi yıkamayı iyi bilen; kadınsa yenge nineler, erkekse hocalar gusül abdesti usulünce yıkarlar. En sonunda yakınları da çağrılır, ölüye onlara da birkaç tas su döktürülür. Ölü yıkanırken veya önceden kefeni kesilip, biçilerek hazırlanır. Göğsüne örtmek için bir de yeşil kıyamet gömleği hazırlanır. Bu arada hocanın rehberliğinde 5-6 kişi ıskatına-devrine oturur, belirli bir altın-para bahanesiyle, ölenin affını Cenabı Allah'tan niyaz ederler.¹¹⁹ Ölü de kefenlenir, teneşirden tabuta alınır.

Köy halkı büyük bir hüznle tabutu acılı ölü evinden alır, köyün türbelik/mezarlığının yanı başındaki alanda hazırlanmış olan masaya -musallaya-koyarlar. Konu-komşu, eş-dost abdestli olarak hazır bulunarak, saf-saf olur cenaze namazını kılmaya toplanır. Tabut taşınırken; önden tabutun altına giren arkaya geçer, arkadan da taşır, öyle tabutun altından çıkar. Tabutu taşıyanlar fazla götürmeden, sık sık değiştirilir ki; tabutu taşıma herkese nasip olsun, sevabından hisse alsın. Cenaze namazı kılındıktan sonra hocanın telkiniyle helallik alınır, akabinde cenaze musalladan mezara götürülmek üzere omuzlanır.¹²⁰

2.3.4. Defin İşlemi

¹¹⁸ Cecim: İnce ve seyrek dokunmuş kilim.

¹¹⁹ İmam Muhammed'e göre devir gereklidir. Halen daha Pir-i Türkistan'da ve Anadolu'nun birçok yerinde uygulanmaktadır. Diyanet İşleri, farklı gerekçelerle devir uygulamasını kaldırmıştır.

¹²⁰ Maksut Ergün

Açılan kabirler, *lahitli*¹²¹ açılır. Tabut mezarın başına konulur, baş tahtaları ve mertekleri yanı başına getirilir. Ölüyü, kabre indirmek için, ölenin en yakınlarından üç kişi mezara iner. Bu üç kişi ölüyü kefenin kuşaklarından tutup, sağ yanı üste, göğsü kibleye gelecek şekilde yatırır, yerleştirir, kuşakların düğümlerini açarak bırakırlar. Birisi yukarı çıkar, diğer ikisi mertekleri, mezar ağzına düzgünce sıra, sıra düzerler. Bundan sonra cenaze defnine iştirak etmiş ölü yakınları, sırayla ve sıkça değişerek toprak atmaya başlarlar. Kürekler elden ele alınmaz, toprağa bırakılır, oradan diğer kişi tarafından alınır. Toprak atılırken, Kur'an-ı Kerim okumayı bilenler, tabutu ters çevirip üstüne oturarak hoca'nın nezaretiyle Yasin-i Şerif okumaya başlarlar. Kur'an-ı Kerim okuması bittikten sonra hoca cemaatle duasını eder, defin işini bitirir. Daha sonra cemaat dağılıp, mezarlıktan ayrılırken, hoca başucunda durur, ölene telkin verir. Mezarlığın çıkışında, cemaate bir miktar para ve şeker de dağıtılır. Böylece defin işi de tamamlanmış olur.¹²²

2.3.5. Ölenin Ardından Yapılan İşler

Yeni cenaze çıkmış olan ev, *acılı ev*¹²³ olarak kabul edilir. Sevgi, saygı, hürmet ve merhamet görür. Bu eve, yedi gün boyunca tencere kaynatılmaz, aş pişirtilmez, evin bütün ihtiyacı, hizmeti eş-dost, akraba görür. Bu yedi gün boyunca, evin bütün ihtiyaçları dışarıdan karşılanır. Cenaze evinde bir hafta yemek pişmez, akraba ve komşuları, cenaze evine yemek getirir. Bu yemeğe *aci etmek* denir.¹²⁴

Yedi gün boyunca, devamlı ölenin ve gelip-geçmiş bütün ervahın ruhlarına Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir. Ayrıca bu yedi günün her akşamında -akşam namazı vaktinde- ölünün kabrine; akrabalarından iki kişi odun götürüp, harlıca bir ateş yakar. Yedinci günün bitiminde mezar kazanlara; *kazma koku*si adı altında bir ziyafet ve harçlık verilir, helva dağıtılarak, helallaşılır. Ölen tekrar bir umumi bir dua ve niyazla

¹²¹ Lahit: Kabrin kibleye bakan tarafında, zeminden bir el koyma kadar aşağıdan içeriye doğru açılan çıkıntı.

¹²² Huzeyfe Şanlı

¹²³ Acılı ev: Yeni ölü çıkan eve denir. Bu ev köy ahalisi, çevresi tarafından sahiplenilir, ikram beklenmez, yedi gün boyunca bu eve aş-yemek taşınır.

¹²⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu

anılır. Ölen kişi; 20. ve 40. günlerinde tekrar Kur'an-ı Kerim ve dualarla anılır, ruhu şad edilir. Bu merasimler 52. gecesinde de tekrarlanır.¹²⁵

Posof yöresinde ölüm öncesi ve sonrasıyla ilgili halk arasında yaygınlık kazanan başka inanışlar ve uygulamalar da vardır. Şöyle ki:

- Yaşlılarda, yüz sararması ve halsizlik olduğu görülünce, “Yıldızı düşmüş, çoha çeğmez.” denir.¹²⁶

- Ölecek olan kişinin üç gün önceden burnu küçülür ve burun uçları beyazlar.¹²⁷

- Ölecek olan kişinin üç gün öncesinde, göz perdesi kalkar ve ameli iyi ise her şeyi görür.¹²⁸

- Allah'ın sâlih kulları, bir hafta öncesinde vefat edeceklerini rüyalarında görür ve yakınlarına haber verirler.¹²⁹

- Ölen kişinin saçları ve sakalları taranmaz.¹³⁰

- Ölen kişinin cenazesi evden çıkarıldıktan sonra ev içerisinde yatırıldığı yere bir tabak un ile tuz koyulur. Ölen kişi defnedildikten sonra un, fakir olan birine verilir.¹³¹

- Ölü çıkan evin tüm dolu su kovaları boşaltıldığı gibi, komşu evlerde aynı işlemi yaparlar. Azrail'in can aldıktan sonra hançerini bu sulara temizlediğine inanılır. Yalnız, ölü eviyle diğer komşu evlerin arasından dere geçiyorsa, komşu evlerin dolu su kovalarını dökmesine gerek görülmez.¹³²

¹²⁵ Bülbül Gündüz

¹²⁶ Aynur Saygılı

¹²⁷ Abdullah Kaya, 1965 doğumlu, Posof - Erim köyünden, lise mezunu, elektrik teknisyeni.

¹²⁸ Abdullah Kaya

¹²⁹ Abdullah Kaya

¹³⁰ Ezine Doğancı, 1956 doğumlu, Posof - Binbaşıeminbey köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹³¹ Kazım Avcı

¹³² Aynur Saygılı

- Ölen kişi yaşlı ise evden çıkarıldıktan sonra evde yatırıldığı yere taş koyulur.¹³³
- Ölen kişi evinden çıkarıldıktan sonra ambardaki *harolara* ¹³⁴ bereketin gitmemesi için taş koyulur.¹³⁵
- Evin erkeği öldüğü zaman, evin *koşatına* direk verirler.¹³⁶
- Ölü evden çıkartıldıktan sonra evin içerisinde kağı arabasının tekerliği üç defa gezdirilir.¹³⁷
- Cenaze, camiden çıkarılıp mezarlığa götürülürken, ölen kişinin yaşarken yapmış olduğu iyilikler ve kötülüklerinde tabutunun önünde gideceğine inanılır.¹³⁸
- Ölen kişi defnedildikten sonra eğer kabir azabı çekiyorsa, evinde bakılan köpekte kısa zamanda ölmüş.¹³⁹
- Mezarı kazanlara, akşama yemek yedirilip, ücretleri ödenerek helallik alınır.¹⁴⁰
- Ölen bir kişinin kırkı çıkana kadar yas devam eder. Köyünde, komşularında seyran, şenlik, düğün olmaz. Olsa da kesinlikle davul-zurna çalınmaz.¹⁴¹
- Ölen kişinin 52. gününde etle, kemiğin birbirinden ayrıldığına inanılır.¹⁴²
- Ölen kişinin evine taziye gidildiği zaman, şeker götürülür.¹⁴³

¹³³ Paşa Çiftçi

¹³⁴ Haro: Ambarlarda un ve benzeri şeyler konulan büyük kapaklı gözeler.

¹³⁵ Ezine Doğancı

¹³⁶ Kazım Avcı

¹³⁷ Kazım Avcı

¹³⁸ Büseyne Ermen Öner

¹³⁹ Kazım Avcı

¹⁴⁰ Bülbül Gündüz

¹⁴¹ Maksut Ergün

¹⁴² Bülbül Gündüz

- Cenaze evine veya mezarlık ziyaretine gidildiği zaman oradan bir şey alınmaz.¹⁴⁴
- Bayram ve kandillerde, aile mezarlıklarına gidildiği zaman mezar üstlerine çocukların alması için şeker bırakılır.¹⁴⁵
- Ölen kişinin, bir yakını çok ağlıyor ve üzülyorsa, ölen kişinin kabrinden birazcık toprak alınarak, o kişinin elbisesinin cebine gizlice koyulur. Böylece acısının dineceğine inanılır.¹⁴⁶
- İkinci ile akşam namazı arasında ölümlere rızık dağıtıldığına inanıldığı için, eğer o vakitler arasında çocuğu ölmüş olan kadın yemek yer, su içerse ölmüş olan çocuğuna rızık verilmez, melekler rızıkının annesinin yediğini söylerlermiş.¹⁴⁷
- Çocuğu ölmüş olan kadın, arife günü sabun ile uğraşmazmış. Ölmüş olan çocuğunun gözlerinin yanacağına inanılır.¹⁴⁸
- Gece sakız çiğneyen kişinin, ölü eti çiğnemiş gibi günaha girdiğine inanılır.¹⁴⁹
- Mezarlığa girildiğinde üç kere selam verilerek, tüm ölümlerin ruhlarına Fatiha okunur.¹⁵⁰
- Mezarlık ziyaretlerinde, kabrin baş şahidesine üç defa el vurularak, selam verilir. Daha sonra kabrin sağ ayakucuna geçilerek, ölen kişinin ruhu için dua edilir.¹⁵¹

¹⁴³ Güleser Gündoğdu Ermen, 1932-2009, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁴⁴ Narhanım Çakıcı Taşkiran, 1932-2017, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁴⁵ Güleser Gündoğdu Ermen

¹⁴⁶ Şengül Alagöz Gündoğdu

¹⁴⁷ Paşa Çiftçi

¹⁴⁸ Büseyne Ermen Öner

¹⁴⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁰ Şemsettin Gündoğdu, 1959 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, emekli.

¹⁵¹ Şemsettin Gündoğdu

- Mezar ziyaretinden sonra arkaya bakılmadan gidilir. Bakıldığı takdirde, mezardaki kişinin özlem duyarak üzüleceğine inanılır.¹⁵²

¹⁵² Uğur Çaycı, 1974 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, güvenlik görevlisi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEMEK KÜLTÜRÜ

Doğu Anadolu mutfağında ayrıcalıklı bir yere sahip olan Posof mutfağı, gerek lezzet, gerekse de çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Hamur işlerinin ağırlıklı olduğu Posof mutfağında, bölgenin mikro klima alanı olması sebebiyle hamurdan yapılan yemek çeşitlerinin yanı sıra farklı sebze yemekleri de çokça yapılmaktadır. Özellikle yenilebilir yabani otlardan yapılan çorba, kavurma, sarma, turşu gibi yiyecekler, sebze yemeklerinin başlıcalarını oluşturmaktadır.

İnsanların hayatlarını devam ettirebilmesindeki en önemli zaruri ihtiyacı beslenmedir. Günün belli zamanlarında oluşmuş öğünlerde bazen belli-başlı yemekler yapılıp, tüketilse de, eldeki imkânlar ölçüsünde, bulunabilen, yörede yetişebilen ürünlere göre de bu öğünlerde tüketilen yemekler belli bir şekil kazanmıştır. Posof mutfağı bu anlamda eldeki imkânlar ölçüsünde şekillenmişse de, Ahıska ve Batum gibi çok kültürlü coğrafyaların arasında olması, yine Kafkasya ve Anadolu arasında bir geçiş güzergâhı üzerinde bulunması, Kırım, Dağıstan ve farklı Kafkas bölgelerinden, geçmişte göç alması sebebiyle de oldukça geniş bir coğrafyada farklılık gösteren tatların, bir araya geldiği, toplandığı yer olmuştur.

Posof mutfağında, genel Türk mutfağında olduğu gibi sofraya ilk gelen yemek çeşidi çorbalardır. Kesme, purşu, çinçar, pancar, tel pancarı, carhala koli, galo, pitik otu, kabak gibi farklı çorba çeşitlerinin özellikle yörede kendiliğinden ya da doğrudan bostanlarda yetiştirilen yeşilliklerden yapıldığı göze çarpmaktadır.

Posof mutfağı içerisinde çeşitliliği bakımından en zengin olan kısım hamur işleridir. Ağır çalışma şartlarına ve uzun geçen kış dönemine sahip yörede, insanların öğün olarak fazla kalorili yiyeceklerle ihtiyaç duyması, hamur işlerindeki bu zenginliğin en önemli nedenidir.

Posof yöresi hayvan yetiştiriciliği, dolayısıyla da et üretimi açısından hatırı sayılır bir üne sahiptir. Yalnız etin terbiye edilerek, Güneydoğu Bölgesi'nde olduğu gibi

kebab çeşitleri ve benzeri yemeklere dönüşmemesi, sadece bazı hamur işlerinin içine katılması ve kavurmasının yapılarak, doğrudan ya da sulu yemekler içinde kullanılmasına yönelik bir tüketimdir.

Posof mutfağında ayrıcalıklı bir yere sahip olan tüketim maddeleri mısır ve patatestir. Posof'ta üretimi çokça yapılan bu ürünlerden, farklı lezzetlerde ekmek, sulu yemek, çorba ve daha birçok yiyecekler elde edilmektedir. Bir zamanlar Kars, Ardahan, Artvin ve hatta Erzurum'a kadar birçok yerin patates, mısır ihtiyacını karşılayan Posof'un, sözlü edebiyatında da bu iki ziraî ürün çokça yer edinmiştir.

Posof mutfağında tatlılar da önemli bir yer tutar. Un halvası, hasuta, şekerleme, revani, köv pastası gibi birçok tatlı çeşidi yemek sonrasında, çay eşliğinde yenilen ya da özel günlerde yapılan tatlılardandır.

Yemeklerin yanında tüketilen turşuların da birçok çeşidi yapılmaktadır. Yalnız biz bu çalışmamızda sadece Posof ve çevresine özgü olan, çokça yapılan turşulara örnekler verdik. Özellikle yabani otlardan yapılan turşulardan biri olan *gimi* ile *lobiya* turşuları, Posof'ta en fazla yapılan, tüketilen turşu çeşitleridir.

Posof yemekleri, yüzlerce yıldır o bölgede yaşayan insanların öğünlerinde karınlarını doyurmalarının ötesinde, belli bir kültür, bilgi birikimini içinde barındıran, hele hele aile bireylerini bir sofraya etrafında toplayan, bu vesileyle karınları doyurduğu gibi aile içi bağları canlı tutan, gönüllerinde doymasına vesile olan unsurlardır.

3.1. Çorbalar

3.1.1. Kesme Çorbası

Diğer Adları: Gunutlu/Nuğullu Yoğurt Çorbası, Tutmaç Çorbası.

Malzemeler:

2 çorba kaşığı tereyağı,

Yaklaşık 1 kg un,

Yeteri kadar tuz ve *kondar*,¹⁵³

¹⁵³ Kondar: Yabani kekik.

Yarım kilo yoğurt,
1 yumurta,
İsteğe göre farklı baharat çeşitleri.

Hazırlanışı

Su, un ve tuz birbirine karıştırılarak iyice yoğrulur. Orta sertlikte bir hamur yapılır. Bu hamurdan 2-3 parça *künt*¹⁵⁴ elde edilir. *Künt*lerin biri diğerlerinden daha ufak yapılır ve bir müddet dinlenmeye bırakılır. Diğer *künt*lerden çok da ince olmayan yufkalar hazırlanıp, 5 cm. uzunluğunda şeritler kesilir ve bunlar enine kesilerek erişte hazırlanır. Bir tencerede suya tuz ilave edilerek kaynatılır, içine erişteler atılarak pişirilir. Diğer taraftan dinlenmesi için ayrılan *künt*ler, bir parmak kalınlığında şeritler haline kesilip, onlar da birer cm. kadar büyüklükte kesilir. Buna halk dilinde ‘nuğul’ ya da ‘gunut’ denir. Tavada eritilen tereyağı ile nuğullar/gunutlar kızartıldıktan sonra eriştelerin yoğurtla yapılan bulamaçla pişirildiği çorbanın üzerine dökülerek, karıştırılır. Diğer baharatlar da ilave edilerek, sıcak servis yapılır.¹⁵⁵

3.1. 2. Purşuğ Çorbası

Malzemeler

2 yemek kaşığı tereyağı,
1 tane soğan,
4 yemek kaşığı un,
Bir avuç tuluğ peyniri,
2 tane yumurta,
1 tatlı kaşığı tuz,
1 çay kaşığı karabiber.

Hazırlanışı

Tereyağı eritildikten sonra ince doğranmış soğanlar ilave edilerek, kavrulur. Soğanlar pembeleştikten sonra su ilave edilir. Su kaynatılmaya bırakırken, başka bir kâsede soğuk suyla un çırpılır. Kaynayan suya, topaklanmamak için azar azar

¹⁵⁴ Künt: Hamur bezesi.

¹⁵⁵ Sema Doğru, 1995 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu.

dökülerek, karıştırılır. Daha sonra çırpılmış yumurta, karıştırılarak ilave edilir. Bir avuç peynir ve baharatları da ilave edilip kaynatılarak, servise hazır hale getirilir.¹⁵⁶

3.1.3. Çinçar Çorbası

Malzemeler

Taze toplanmış çinçar otu,
2 yemek kaşığı tereyağı,
1 tane soğan,
4 yemek kaşığı un,
Bir avuç tuluğ peyniri,
2 tane yumurta,
1 tatlı kaşığı tuz,
1 çay kaşığı karabiber.

Hazırlanışı

Taze toplanmış çinçar otu temizlenip, yıkandıktan sonra haşlanır. Suyu kalmayacak şekilde süzülür. Haşlanan çinçar otları, küçük küçük kıyılır. Tereyağıyla pembeleştirilmiş soğanın içine çinçarlar dökülerek, üzerine su ilave edilir. Başka bir kapta un suda çırpılarak, yavaş yavaş topaklanması için ilave edilir. Çırpılan yumurtası, baharatları ve bir avuç kadar isteğe göre tuluğ peyniri de katılarak, kaynatılmaya bırakılır. Yine isteğe göre tuluğ peyniri yerine kıyma, un yerine de pirinç katılabilir.¹⁵⁷

3.1.4. Keş Çorbası

Malzemeler

250 gr. kadar buğday büyüklüğünde öğütülmüş mısır,
1 tatlı kaşığı tuz,
Yarım kilo süt,
Su.

Hazırlanışı

¹⁵⁶ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁵⁷ Songül Üzüm, 1984 doğumlu, Posof - İncedere köyünden, ortaokul mezunu, ev hanımı.

Buğday büyüklüğündeki öğütölmüş mısırlar, suda pişirilir. Daha sonra süt ilave edilerek kaynatılır. Tuzu da katılarak, servis edilir hale gelir.¹⁵⁸

3.1.5. Pancar Çorbası

Malzemeler

Taze toplanmış pancar otu,
Tereyağı,
1 soğan,
Pirinç,
Tuz,
Salça,
1 çay kaşığı karabiber,
1 tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Temizlenip yıkanan pancar otları, ince ince kıyılarak, salçayla birlikte eritilmiş tereyağı ve kavrulmuş soğanın içine dökölür. Pirinci, karabiberi ve tuzu eklenerek pişirilmeye bırakılır. Birkaç taşım kaynatıldıktan sonra servis edilir hale gelir.¹⁵⁹

3.1.6. Tel Pancarı Çorbası

Malzemeler

Taze toplanmış tel pancarı otu,
Tereyağı,
1 soğan,
Pirinç veya bulgur,
Tuz,
Salça,
1 çay kaşığı karabiber,
1 tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

¹⁵⁸ Leyla Ercim Seyhan, 1968 doğumlu, Posof - Binbaşımınbey köyünden, ilkokulu mezunu, ev hanımı.

¹⁵⁹ Leyla Yılmaz Köse, 1933 doğumlu, Posof - Gönülaçan köyünden, okur-yazar, ev hanımı.

Taze toplanmış tel pancarları, temizlenip yıkandıktan sonra haşlanır. Haşlandıktan sonra kıyılan otlar, salça katılarak eritilmiş tereyağı ve pembeleştirilmiş soğanların içine ilave edilir. Daha sonra pirinci ya da bulguru, karabiberi ve tuzu ilave edilerek, pişirilmeye bırakılır. Birkaç taşım kaynatıldıktan sonra servis edilebilir hale gelir.¹⁶⁰

3.1.7. *Carhala*¹⁶¹ Koli Çorbası

Malzemeler

Carhala yaprakları,
Tereyağı,
1 soğan,
Pirinç,
Tuz,
Salça,
1 çay kaşığı karabiber,
1 tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Temizlenip yıkanan pancar otlarının yaprakları ince ince kıyılarak, salçayla birlikte eritilmiş tereyağı ve kavrulmuş soğanın içine dökülür. Pirinci, karabiberi ve tuzu eklenerek pişirilmeye bırakılır. Birkaç taşım kaynatıldıktan sonra servis edilir hale gelir.¹⁶²

3.1.8. Ğalo Çorbası

Malzemeler

Taze toplanmış *ğalo* otu yaprakları,
Pirinç ya da bulgur,
Salça,
Tereyağı,
1 tane soğan,

¹⁶⁰ Emine Gündoğdu Demirci, 1963 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁶¹ *Carhala*: Şeker pancarı.

¹⁶² Leyla Ercim Seyhan

1 ay kaşığı karabiber,
1 tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Taze toplanmış ęalo otları temizlenip, yıkandıktan sonra kaynar suda haşlanır. Bir tencerede tereyağı eritilerek, salçayla birlikte doğranmış soğanı kavrulur. ęalo otları ilave edilip, suyu da eklenir. Pirinci ya da bulguru, karabiberi ve tuzu ilave edilerek, kaynatılmaya bırakılır.¹⁶³

3.1.9. itiğ Otu¹⁶⁴ orbası

Malzemeler

Taze toplanmış *itiğ otu* yaprakları,
Pirinç ya da bulgur,
Salça,
Tereyağı,
1 tane soğan,
1 ay kaşığı karabiber,
1 tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Taze toplanmış itiğ otları temizlenip, yıkandıktan sonra kaynar suda haşlanır. Bir tencerede tereyağı eritilerek, salçayla birlikte doğranmış soğanı kavrulur. itiğ otları ilave edilip, suyu da eklenir. Pirinci ya da bulguru, karabiberi ve tuzu ilave edilerek, kaynatılmaya bırakılır.¹⁶⁵

3.1.10. Kabak orbası

Malzemeler

Bal kabağı,
Süt,
Tuz.

¹⁶³ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁶⁴ itiğ otu: Ebegümeci otu.

¹⁶⁵ Emine Gündoğdu Seyhan

Hazırlanışı

Bal kabağı kesilip, soyulduktan sonra ufak ufak dilimlenir. Dilimler azıcık su ile tencerede pişirildikten sonra, süt ilave edilerek pişirmeye devam edilir. Birazcık tuz ilave edilip, karıştırıldıktan sonra servis edilir.¹⁶⁶

3.2. Hamur İşleri

3.2.1. Hınkıl

Malzemeler

1. Hamuru İçin

- 1 kg. un (4 yumaklık),
- 1 tatlı kaşığı tuz,
- 1 yumurta,
- Alabildiği kadarıyla ılık su.

2. İç Malzemeleri

- Yarım kilo dana/koyun kıyma,
- 2 kuru soğan,
- Karabiber ve tuz.

Hazırlanışı

Yoğrulan az sertlikteki hamur, büyük bezeler haline getirilir. Hazırlanan küntler, yarım saat kadar dinlendirildikten sonra oklavayla incecik açılıp, su bardağıyla yuvarlak ya da bıçak yardımıyla kare şeklinde kesilir. Kesilen parçaların içine kıyma koyularak, kenarlarından bohça gibi büzülür. Pişirilirken içine su dolması için büzülen kısımda küçük bir delik bırakılır.

Piştirilip-Servis Edilişi

¹⁶⁶ Hanım Çelik, 1943 doğumlu, Posof - Gönülağan köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Önceden yaygın bir tencerede hazırlanan kaynatılmış tuzlu suyun içerisine atılarak, 5 dk. kadar haşlanır. Sıcak olarak servis edilerek, üzerine sarıyağ (tereyağı) gezdirilir. Yanında isteğe göre sarımsaklı yoğurt tüketilir.¹⁶⁷

3.2.2. Pışi

Malzemeler

1 kg. un,
1 yemek kaşığı kadar maya,
1 çay kaşığından biraz fazla tuz,
1 su bardağı süt.

Hazırlanışı

Sıcak suyla kulak memesi kıvamına yakın yoğrulan hamur, mayalanması için bekletilir. Daha sonra bezeler haline getirilerek, merdane yardımıyla açılır. Kızdırılmış yağda kızartılarak, servise hazır hale getirilir.¹⁶⁸

3.2.3. Luğum

Malzemeler

1 kg. un,
1 yemek kaşığı kadar maya,
1 çay kaşığından biraz fazla tuz,
1 su bardağı süt.

Hazırlanışı

Sıcak suyla oldukça yumuşak bir hamur yoğrulur. Mayalanması için bir süre bekletilir. Daha sonra kızdırılmış yağa, yemek kaşığıyla hamur alınarak, küçük toplar şeklinde yağa atılır. Kızartıldıktan sonra servise hazır hale gelir.¹⁶⁹

3.2.4. Kete

Malzemeler

¹⁶⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁶⁸ Şahinaz Bilican

¹⁶⁹ Şüşe Aksoy Güler

1 kg. un (6 adetlik),
Bir tatlı kaşığı maya,
Bir tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Sıcak suyla kulak memesi kıvamında hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur, yumruk büyüklüğünde bezeler haline getirilir. Bezeler oklavayla açıldıktan sonra eritilmiş tereyağı ile sıvıyağı karıştırılarak, açılan yufkaların üzeri bolca yağlanır. Yağlandıktan sonra 5 eşit parçaya kesilerek, üst üste katlanır. Üst üste katlanan yufkalar, el yordamıyla uzatılır. Uzatıldıktan sonra üst üste tekrar katlanır. Bütün hamur bezeleri bu şekilde yapıldıktan sonra oklavayla kare veya yuvarlak şekil verilir. İsteğe göre üstüne yağ ya da yumurta sarısı sürülebilir.¹⁷⁰

3.2.5. Kancılama

Diğer Adları: Molla Hıncalı, Hoca Hıncalı, Efendi Hıncalı, Çerez Hıncalı, Lezgi Hıncalı, Karniyaruğ, Cıncılama.

Malzemeler

1kg. un,
1 tatlı kaşığı tuz,
Ilık su.

Hazırlanışı

Ilık suyla sert hamur yoğrulur. Yoğrulan sert hamur kalın yufkalar haline getirilerek açılır. Açılan kalın yufkalar parmak kalınlığında şeritler halinde kesilir. Kesilen şeritler küçük kare parçalar halinde kesilir. Kesilen parçalara biraz un serpilir. Daha sonra bu parçalar işaret parmağıyla içleri açtırılır.

Piştirilişi

¹⁷⁰ Emine Gündoğdu Demirci

Kaynamış tuzla suda haşlanan hamurlar, süzildükten sonra üzerine tuluğ peyniri ve tereyağı dökülür. İsteğe göre peyniri ve yağı döküldükten sonra ocakta kızartıla da bilir.¹⁷¹

3.2.6. Erişte Makarnası

Malzemeler

1 kg. un,
1 tatlı kaşığı tuz,
2-3 tane yumurta,
Ilık su.

Hazırlanışı

Ilık suyla sert bir hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur orta incelikte yufkalar haline getirilir. 5 cm. kalınlığında şerit halinde kesilir. Kesilen şeritler de ince ince kesilir. Suda haşılandıktan sonra üzerine peynir ve tereyağı dökülerek, yenir. İsteğe göre ocakta biraz daha kızartılabilir.¹⁷²

3.2.7. Kātmer

Malzemeler

1 kg. un (6 adetlik),
Bir tatlı kaşığı maya,
Bir tatlı kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Sıcak suyla kulak memesi kıvamında hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur, yumruk büyüklüğünde bezeler haline getirilir. Bezeler oklavayla açıldıktan sonra eritilmiş tereyağı ile sıvıyağı karıştırılarak, açılan yufkaların üzeri bolca yağlanır. El yordamıyla yufkalar yuvarlanarak bükülür. Bükülen yufkalar, tepsiye yerleştirilerek pişirilir.¹⁷³

3.2.8. Muçur (Cumur)

¹⁷¹ Büseyne Ermen Seyhan

¹⁷² Leyla Ercim Seyhan

¹⁷³ Hanım Çelik

Malzemeler

1 kg. un,
1 ay kaşığı tuz,
Ilık su,
1 yumurta (isteğe göre).

Hazırlanışı

Ilık suyla yoğrulan hamur, kntler haline getirilerek yufka açılır. Açılan yufkalar 2 cm. eninde kareler halinde kesilir. Dört kulak şekli verilerek, birleştirilir.

Pişirilmesi ve Servisi

Tuzlu kaynar suya atılarak, haşlanır. Haşlanan hamurlar, süzgeç yardımıyla suyundan süzülerek, tabağa ya da tepsiye alınır. zerine sarımsaklı yoğurt ve tereyağı dökülerek servis edilir.¹⁷⁴

3.2.9. alburlama

Malzemeler

1 tane yumurta,
1 ay kaşığı karbonat,
1 su bardağı sıvıyağ,
1 su bardağı yoğurt,
Aldığı kadar un.

Hazırlanışı

Bütün malzemeler bir kaptaki karıştırılarak, kulak memesi kıvamında bir hamur haline getirilir. Hazırlanan hamurdan küçük parçalar alınarak, *albur*¹⁷⁵ üzerinde yuvarlatılarak şekil verilir. Daha sonra hazırlanan bu hamur parçaları, kızgın yağda kızartılarak servis edilir.¹⁷⁶

3.3. Mısırdan/Mısır Unundan Yapılan Yemekler

¹⁷⁴ Leyla Ercim Seyhan

¹⁷⁵ albur: İri gözenekli tahıl eleği.

¹⁷⁶ Büseyne Ermen ner

3.3.1. Papa

Malzemeler

Yarım kilo mısır unu,
Tereyağı,
Tuz.

Hazırlanışı

Tuzlu su kaynatıldıktan sonra mısır unu azar azar dökülerek karıştırılır. Kıvama gelene kadar un eklenir ve karıştırılmaya devam edilir. Kulak memesi kıvamından biraz daha yumuşak kıvama getirildikten sonra bir tabağa dökülür.

Servisi

Hazırlanan mısır unu, bir tabağa servis edilir. Ortası açılarak, eritilmiş tereyağı dökülür. Yoğurtla servis edilerek yenir. İsteğe göre tereyağının içine bal da katılabilir.¹⁷⁷

3.3.2. Kuymağ

Malzemeler

Mısır unu,
1 kg. kaymak,
1 çay kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Kaymak kaynatıldıktan sonra bir bardak su içerisine ilave edilir. Kıvamı gelinceye kadar unu verilir. Tuz ilave edilerek, pişirilir. Etrafindan yağı çıkmaya başlayınca, servis edilir hale gelir.¹⁷⁸

3.3.3. Şkorsğa

Malzemeler

Yarım kilo mısır unu (7 kişilik),
1 litre süt,
3-4 tane yumurta,

¹⁷⁷ Anşa Çelik

¹⁷⁸ Peruze Karataş, 1945 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, okur-yazarlığı yok, ev hanımı.

1 ay kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Bir kapta yarım kilo un ile yumurtalar çırpılır. Kaynatılmış sütün içerisine çırpılan un ile yumurta verilir. Kıvama gelene kadar sürekli karıştırılır. Pişirildikten sonra servis edilir.¹⁷⁹

3.3.4. Harşo

Malzemeler

Mısır unu,
Tereyağı,
1 ay kaşığı tuz.

Hazırlanışı

İlk olarak tereyağı eritilir. Mısır unu miktarına göre kaynamış su, eritilmiş yağa dökülür. Mısır unu yavaş yavaş verilerek, karıştırılır. Kıvama gelene kadar pişirilir. Pişirildikten sonra isteğe göre tuluğ peyniri de katılır.

3.3.5. adi

Malzemeler

Mısır unu,
Kaymak,
Tuz,
Ilık su.

Hazırlanışı ve Pişirilişi

Ilık suyla orta sertlikte hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur yumruk büyüklüğünde bezeler haline getirilir. Bu bezeler, iyice kızdırılmış *pilekilere*¹⁸⁰ yerleştirilir. Yerleştirilen *pilekilerin* zerlerine kızarması için boş su serpilir. İsteğe göre gzel kokması içinde üzerine ceviz yapraklarıyla kapatılabilir. Daha sonra diğer *pilekide* zerine kapatılarak, kze gmlrek 1-1,5 saat pişirilir.

¹⁷⁹ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁸⁰ Pileki: Topraktan yapılan, ekmek pişirmek için kullanılan, yuvarlak tepsi biçiminde bir çift kap.

Servis EdiliŖi

PiŖirilen adiler, isteğe göre yoğurdun ya da sütün içerisine doğranarak yenilebildiği gibi; peynir, turŖu gibi katıklarla da tketelebilir.¹⁸¹

3.3.6. KeŖ

Malzemeler

ętlmŖ buğday büyüklüğündeki mısır,
Tuz,
Ilık su.

HazırlanıŖı

Kalın ekilmiŖ, buğday büyüklüğündeki mısır taneleri, kaynatılmıŖ tuzlu suyun içerisine dökülerek haŖlanır. Suyu çekildikten sonra yarım saat kadar karıŖtırılarak, kıvama gelinceye kadar piŖirilir.

Servis EdiliŖi

Hazır hale getirilen keŖ, bir servis tabağına alınarak, ortası açılır. Açılan yere eritilmiŖ tereyağı dökülerek, yemeye hazır hale getirilir. Yanında yoğurt ya da süt katık yapılarak yenir.¹⁸²

3.4. Sebze Yemekleri

3.4.1. *Caręala Kli* Kavurması

Malzemeler

Caręala yaprakları,
Tereyağı,
1 soğan,
Tuz,
3 yumurta,
1 ay kaŖıęı karabiber,
1 tatlı kaŖıęı tuz.

¹⁸¹ Lütfiye Kaya, 1930 doğumlu, Posof - Türkgözü köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁸² Mesut Seyhan Gündoğdu

Hazırlanışı

Carhala yaprakları, temizlenip, yıkandıktan sonra kaynar suda haşlanır. Haşlanan yapraklar, elde sıkılarak süzülür. Tereyağı eritilip, doğranmış soğanlar ilave edilerek, pembeleşinceye kadar kavrulur. Üzerine 3 yumurta kırılarak, karıştırılır. Daha sonra ince ince kıyılan *carhala* otları ilave edilir. Baharat ve tuz da ilave edilerek kavrulur. Pişirildikten sonra servis edilip, yoğurtla birlikte yenir.¹⁸³

3.4.2. Çenço¹⁸⁴

Malzemeler

Çenço,
Tereyağı,
Yeşilbiber,
Domates,
Soğan,
Kaz eti,
Tuz.

Hazırlanışı

Taze fasulye toplanıp yıkandıktan sonra iplere dizilerek gölgelik yerde kurutulur. Kurutulan fasulyeler daha sonra su içerisinde biraz bekletilir. Tereyağında pembeleşinceye kadar kavruktan soğanın içine domates, biber ve kaz eti de doğrandıktan sonra karıştırılarak biraz pişirilir. Ardından kurutulmuş fasulyelerin suyu süzülerek pişen bu malzemelerin içerisine atılır. Biraz su ve çeşitli baharatla tuz eklenerek pişirilir.¹⁸⁵

3.4.3. Kabak Eriştesi

Malzemeler

Bal kabağı,
Tereyağı,

¹⁸³ Emine Gündoğdu Demirci

¹⁸⁴ Çenço: Tam olgunlaşmadan toplanıp kabuğuyla birlikte kurutulmuş sırk fasulyesi.

¹⁸⁵ Sermin Mutlu Gündoğdu, 1967 doğumlu, Posof - Armutveren köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

2-3 tane soğan,
Tuz.

Hazırlanışı

Bal kabakları şeritler halinde kesildikten sonra 3-4 gün boyunca güneşte kurutulur. Kurutulan kabaklar, erişte gibi küçük küçük kesildikten sonra tereyağı ile birlikte pembeleşinceye kadar kavrulan soğanların içerisine atılır. Biraz su ve tuz eklenip, pişirildikten sonra servis edilir.¹⁸⁶

3.4.4. Lobiya Turşusu Kavurması

Malzemeler

Lobiya turşusu,
Tereyağı,
Soğan,
Yeşilbiber,
Yumurta.

Hazırlanışı

Tereyağı eritilip, içerisine ince kıyılmış soğan ve yeşilbiber ilave edilir. Pembeleşinceye kadar kavrulduktan sonra yumurta kırılarak karıştırılır. Daha sonra bir taşım kaynatılarak, tuzundan kısmen arındırılan ince doğranmış *lobiya* turşuları ilave edilir. Ağır ateşte yumuşayınca kadar pişirilir.¹⁸⁷

3.4.5. Lahana Turşusu Kavurması

Malzemeler

Lahana turşusu,
Tereyağı,
Soğan,
Yeşilbiber,
Yumurta.

¹⁸⁶ Nevriye Durak

¹⁸⁷ Sermin Mutlu Gündoğdu

Hazırlanışı

Tereyağı eritilip, içerisine ince kıyılmış soğan ve yeşilbiber ilave edilir. Pembeleşinceye kadar kavrulduktan sonra yumurta kırılarak karıştırılır. Daha sonra bir taşım kaynatılarak, tuzundan kısmen arındırılan ince doğranmış lahana turşuları ilave edilir. Ağır ateşte yumuşayıncaya kadar pişirilir.¹⁸⁸

3.4.6. Carhala Turşusu Kavurması

Malzemeler

Carhala turşusu,
Tereyağı,
Soğan,
Yeşilbiber,
Yumurta.

Hazırlanışı

Tereyağı eritilip, içerisine ince kıyılmış soğan ve yeşilbiber ilave edilir. Pembeleşinceye kadar kavrulduktan sonra yumurta kırılarak karıştırılır. Daha sonra bir taşım kaynatılarak, tuzundan kısmen arındırılan ince doğranmış carhala turşuları ilave edilir. Ağır ateşte yumuşayıncaya kadar pişirilir.¹⁸⁹

3.4.7. Çullama

Malzemeler

Yeşil domates,
Yeşilbiber,
Tavuk eti,
Soğan,
Tereyağı,
Baharatlar ve tuz.

Hazırlanışı

¹⁸⁸ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁸⁹ Sermin Mutlu Gündoğdu

Tereyağı eritildikten sonra ince kıyılmış soğan ve yeşilbiber ilave edilerek kavrulur. Daha sonra küp küp doğranmış kızarmamış yeşil domatesler ile haşlanmış tavuk eti parçaları da eklenerek karıştırılır. Tavuk suyu, baharatı ve tuzu eklenerek pişirilmeye bırakılır.¹⁹⁰

3.5. Sulu Yemekler

3.5.1. Erişteli Lobiya

Malzemeler

1. Eriştesi İçin

Yarım kg. un,
Ilık su,
Tuz.

2. Yemek İçin

Kuru *lobiya*,
2 adet soğan,
2 yemek kaşığı salça,
Tuz.

Tereyağı eritildikten sonra içerisine doğranmış soğanlar ve salça eklenerek karıştırılır. Daha sonra kuru lobiyalar eklenerek birazcık kavrulur. Biraz kavrulduktan sonra suyu da eklenerek pişirilir. Un, sıcak su ve tuz ile yoğrulan hamurdan, erişte yapılır. Kuru lobiya piştikten sonra hazırlanan eriştelere atılarak kaynatılır.¹⁹¹

3.6. Sarmalar

3.6.1. *Ġalo* Sarması

Malzemeler

Taze toplanmış *ġalo* yaprağı,
Yarım kilo kıyma,
1 çay bardağı pirinç,
1 tane kuru soğan,

¹⁹⁰ Hicaz Turgut Mutlu

¹⁹¹ Semra Önder Pehlivan, 1980 doğumlu, Posof - Asmakonak köyünden, ortaokul mezunu, ev hanımı.

Tuz ve karabiber,
Salça.

Hazırlanışı

Ėalo yaprakları, toplanıp temizlendikten sonra kaynamış suya atılarak, biraz bekletilip fazla haşlanmadan çıkarılır. Hazırlanan içle yapraklar sarılır. Bir tencerede tereyağı eritilerek, salça ilave edilir. Daha sonra hazırlanan sarmalar tencereye yerleştirilir. Üzerine tabak kapatıldıktan sonra üzerine çıkacak kadar sıcak su ilave edilerek pişirilir.¹⁹²

3.6.2. Lobiya Yapağı Sarması

Malzemeler

Taze toplanmış *lobiya* yapağı,
Yarım kilo kıyma,
1 çay bardağı pirinç,
1 tane kuru soğan,
Tuz ve karabiber,
Salça.

Hazırlanışı

Lobiya yaprakları, toplanıp temizlendikten sonra kaynamış suya atılarak, biraz bekletilip fazla haşlanmadan çıkarılır. Hazırlanan içle yapraklar sarılır. Bir tencerede tereyağı eritilerek, salça ilave edilir. Daha sonra hazırlanan sarmalar tencereye yerleştirilir. Üzerine tabak kapatıldıktan sonra üzerine çıkacak kadar sıcak su ilave edilerek pişirilir.¹⁹³

3.6.3. Carhala Koli Sarması

Malzemeler

Taze toplanmış *carhala koli*,
Yarım kilo kıyma,
1 çay bardağı pirinç,

¹⁹² Sevilay Gündoğdu Gündör, 1975 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, ev hanımı.

¹⁹³ Sevilay Gündoğdu Gündör

1 tane kuru soğan,
Tuz ve karabiber,
Salça.

Hazırlanışı

Carhala kolları, toplanıp temizlendikten sonra kaynamış suya atılarak, biraz bekletilip fazla haşlanmadan çıkarılır. Hazırlanan içle yapraklar sarılır. Bir tencerede tereyağı eritilerek, salça ilave edilir. Daha sonra hazırlanan sarmalar tencereye yerleştirilir. Üzerine tabak kapatıldıktan sonra üzerine çıkacak kadar sıcak su ilave edilerek pişirilir.¹⁹⁴

3.7. Patates Yemekleri

3.7.1. *Kartopi*¹⁹⁵ Buğulaması

Malzemeler

Patates,
Tereyağı,
Tuz,
Karabiber.

Hazırlanışı

Patatesler yıkanıp soyulduktan sonra halka şeklinde ince dilimlere haline getirilir. Doğranan patates dilimleri, tuz ve karabiber ile harman edilir. Kısık ateşte, biraz su ve yağ eklenerek pişirilir.¹⁹⁶

3.8. Av Hayvanlarından Yapılan Yemekler

3.8.1. Tavşan Piyazlısı

Malzemeler

1. Etin İçine Katılan Malzemeler

Tavşan eti,
Pul biber ve isteğe göre farklı baharatlar.

¹⁹⁴ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁹⁵ *Kartopi*: Patates.

¹⁹⁶ Zöhre Saygılı Eğercioğlu, 1954 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, emekli memur.

2. Yufkası İçin Malzemeler

1 kg. un,
1 çay kaşığı maya,
1 çay kaşığı tuz.

Hazırlanışı

Avlanan tavşan, soyulup içi temizlendikten sonra iki-üç sefer suyu değiştirilerek kanı çıkana kadar suda bekletilir. Tamamen kanı temizlendikten sonra tuzlanarak, iki gün bekletilir. Daha sonra haşlanarak, etleri didiklenerek tel tel hale getirilir. Pul biber ve isteğe göre farklı baharatlarla terbiye edilir.

Yufkasının Yapılışı

Piştirilişi

Hazırlanan bu etler, sacda yapılan yufkaların arasında

3.8.2. Tavşan Çullaması

Malzemeler

Tavşan eti,
Kuru soğan,
Tereyağı,
Tuz ve baharatlar.

Hazırlanışı

Avlanan tavşanlar, kesilip temizlendikten sonra suyun içerisine koyularak kanının iyice çıkması sağlanır. Kanı temizlendikten sonra bolca tuzlanarak iki gün de tuzunu alması sağlanır. Daha sonra tavşan etleri, küp küp doğranarak, tereyağında pembeleşinceye kadar kavrulan soğanların içerisine katılır. Kekik, karabiber, tuz, pul biber ve yeşil acı biber atılarak pişirilir.¹⁹⁷

3.8.3. Sebzeli Tavşan

Malzemeler

¹⁹⁷ Nihat Işık, 1954 doğumlu, Posof - Binbaşımınbey köyünden, ortaokul mezunu, çiftçi.

Tavşan eti,
Kuru soğan,
Domates,
Yeşilbiber,
Tereyağı,
Tuz ve baharatlar.

Hazırlanışı

Avlanan tavşanlar, kesilip temizlendikten sonra suyun içerisine koyularak kanının iyice çıkması sağlanır. Kanı temizlendikten sonra bolca tuzlanarak iki gün de tuzunu alması sağlanır. Daha sonra haşlanan tavşan eti, küçük parçalara ayrılır. Ayrı bir tencerede, tereyağı eritilip içerisine doğranmış soğanlar eklenerek pembeleşinceye kadar kavrulur. Doğranmış domates ve yeşilbiberler de soğana eklenir. Biraz karıştırıldıktan sonra et parçaları da içerisine atılır. Pul biber ve tuzu atılarak, 15-20 dk. kadar pişirilir.¹⁹⁸

3.8.4. Alapaluh¹⁹⁹ Kızartması

Malzemeler

Alabalık,
Tereyağı,
Tuz ve karabiber.

Hazırlanışı

Posof dağlarındaki soğuk sulara yetişen kırmızı benekli alabalıklar, diğer alabalık cinslerinden daha ayrı bir lezzete sahiptir. Alabalıkların içleri temizlenip, temizce yakılır. Yıkanan alabalıklar, tuzlanarak bir süre bekletilir. Daha sonra eritilmiş tereyağında kızartılarak servis edilir.²⁰⁰

3.9. Kuru/Bayat Ekmekten Yapılan Yemekler

3.9.1. Döğmaç

¹⁹⁸ Cemal Demirci, 1960 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, aşçı.

¹⁹⁹ Alapaluh: Alabalık.

²⁰⁰ Emine Gündoğdu Demirci

Malzemeler

Kuru/bayat ekmek,
Tereyağı,
Yumurta (isteğe göre).

Hazırlanışı

Bol tereyağı tavada eritildikten sonra küp küp doğranmış ekmek parçaları eritilmiş tereyağının bulunduğu tavaya dökülür. Ekmek, yağı içerisine çekene kadar kavrulur. Arzu edilirse yumurtada kırılarak servise hazır edilir.²⁰¹

3.10. Ekmekler

3.10.1. Furun Etmeği

Malzemeler

Un,
Maya,
Tuz,
Su.

Hazırlanışı

Sıcak suyla yoğrulan hamur, mayalanmaya bırakılır. Hamur mayalanırken, fırının içerisine odun doldurularak, fırın kızdırılır. Fırın kızdırıldıktan sonra hamurdan bezeler yapılarak, el yordamıyla açılarak, ortası delinir. Fırın küreğiyle ekmekler fırında pişirilir.²⁰²

3.10.2. Punturuş (Pileki Etmeği)

Malzemeler

2 kg. un,
2 tatlı kaşığı tuz,
Maya,
Su.

²⁰¹ Zöhre Saygılı Eğercioğlu

²⁰² Bengé Kavak, 1949 doğumlu, Posof - Erım köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Hazırlanışı

Kulak memesi kıvamında hamur yoğrulup, mayalanması için bekletilir. Mayalanan hamur, un serpilmiş sofraya koyularak, tek bir beze haline getirilir. Daha sonra parmak kalınlığında açılarak, ortası delinir. Ateşte kızdırılmış *pilekilerin* içine hazırlanan hamur koyulur. Üzerine su sürüldükten sonra diğer *pileki* kapağı kapatılarak, köze gömülerek pişirilir.²⁰³

3.10.3. Gevrek

Hazırlanışı

Un,
Maya,
Tuz,
Su.

Hazırlanışı

Sıcak su ve kaymakla yoğrulan hamur, mayalanmaya bırakılır. Hamur mayalanırken, fırının içersine odun doldurularak, fırın kızdırılır. Fırın kızdırıldıktan sonra hamurdan bezeler yapılarak, el yordamıyla açılarak, ortası delinir. Fırın küreğiyle gevrekler, fırında pişirilir.²⁰⁴

3.10.4. Kazma Pağaçasi

Malzemeler

1 kg. un,
100 gr. tereyağı,
1 tane yumurta,
1 tatlı kaşığı tuz,
1 çay kaşığı maya,
Sıcak su.

Hazırlanışı

²⁰³ Emine Gündoğdu Demirci

²⁰⁴ Emriye Gündoğdu Coşkun

Sıcak suyla kulak memesi kıvamında hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur, iki parmak kalınlığında yuvarlak hale getirilir. Kabarması için bekletildikten sonra *pilekiye* koyularak, üzerine yağ sürülüp, un serpilir. Diğer *pilekiye* ile kapatılarak, közde pişirilir. Pişirildikten sonra çıkarılarak, sıcak sıcak rendeyeyle etrafı kazınır ve servis edilir hale getirilir.²⁰⁵

3.10.5. Sac Etmeği

Malzemeler

1 kg. un,
2 tatlı kaşığı tuz,
Maya.

Hazırlanışı

Sıcak suyla hamur yoğrularak, mayalanmaya bırakılır. Mayalanan hamur, küçük bezeler haline getirilerek, el yordamıyla yufkalar haline getirilir. Kızdırılmış sac üzerinde pişirilerek, eritilmiş tereyağı üzerine sürülerek yenilebilecek hale gelir.²⁰⁶

3.10.6. Yuğa Etmeği

Malzemeler

1 kg. un,
2 tatlı kaşığı tuz,
Maya.

Hazırlanışı

Sıcak suyla hamur yoğrularak, küçük bezeler haline getirilir. Oklavayla ince yufka açılır. Kızdırılmış sac üzerinde pişirilerek, ekmek olarak tüketilir. Ayrıca kurutularak, daha sonra börek yapılması için de saklanır.²⁰⁷

3.11. Tatlılar

3.11.1. Hasuta

²⁰⁵ Hicaz Turgut Mutlu

²⁰⁶ Büseyne Ermen Öner

²⁰⁷ Leyla Ercim Seyhan

Malzemeler

Mısır unu,
Tereyağı,
Şeker.

Hazırlanışı

İlk olarak tereyağı eritilir. Mısır unu miktarına göre kaynamış su, eritilmiş yağa dökülür. Mısır unu ve şeker yavaş yavaş verilerek, karıştırılır. Kıvama gelinceye kadar pişirilir ve daha sonra servis edilir.²⁰⁸

3.11.2. Un Halvası

Malzemeler

1 kg. un,
Yarım kg. tereyağı,
Yarım kg. şeker.

Hazırlanışı

Eritilmiş ve kızdırılmış tereyağının içerisine dökülen un, kıvama getirilerek kısık ateşte sürekli olarak pembeleşinceye kadar karıştırılır. Başka bir kapta, bir litre suya yarım kilo şeker katılarak, şerbet hazırlanır. Hazırlanan şerbet, kısık ateş üzerinde olan kavruşana una yavaş yavaş dökülerek karıştırılır. Şerbetini çektikten sonra tepsiye dökülerek, servis edilir hale getirilir.²⁰⁹

3.11.3. Köv Pastası

Malzemeler

1 kg. un,
3 tane yumurta,
1 su bardağı yoğurt,
1 su bardağı eritilmiş tereyağı,
1 su bardağı şeker,
1 çay kaşığı karbonat.

²⁰⁸ Hava Doğancı, 1939 doğumlu, Posof - Türkgözü köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

²⁰⁹ Nİlgün Ergezer Sayılır, 1962 doğumlu, Posof - Binbaşeminbey köyünden, lise mezunu, ev hanımı.

Hazırlanışı

Kulak memesi kıvamında hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur, parmak kalınlığında açılır. Bardakla yuvarlak şekiller halinde kesilir. Üzerine yumurta sarısı çırpılarak sürülür. Tepsie dizildikten sonra kızdırılmış fırına atılarak pişirilir.²¹⁰

3.11.4. Revani

Malzemeler

Keki İçin

250 gr. un,

Bir tas yoğurt,

3 yumurta,

Karbonat,

1 su bardağı eritilmiş tereyağı.

Şerbeti İçin

Yarım litre su,

2,5 su bardağı toz şeker.

Hazırlanışı

Kek hamuru hazırlandıktan sonra ısıtılmış fırında pişirilir. Hazırlanan şerbet, ılıtıldıktan sonra fırından yeni çıkan sıcak kekik üzerine dökülerek, şerbetini içmesi beklenir. İsteğe göre içerisine ceviz de katılabilir.²¹¹

3.11.5. Şekerleme

Malzemeler

1 kg. un,

250 gr. tereyağı,

Pudra şekeri.

Hazırlanışı

²¹⁰ Sermin Mutlu Gündoğdu

²¹¹ Mesut Seyhan Gündoğdu

Tereyağı eritilip, çırpılır. Çırpılan tereyağının içerisine, toz şekerin ince elekten geçirilmesiyle elde edilen pudra şekeri ve un ilave edilerek orta sertlikte hamur yoğrulur. Küçük bezeler haline getirilerek, bıçakla ortadan kesilir. Tepsilere dizilerek, ısıtılmış fırına atılır. Fırından çıkarıldıktan sonra da, üzerine pudra şekerinden serpilir.²¹²

3.11.6. Açma Dolması

Malzemeler

Kuru *çançur*,²¹³

Ceviz içi,

Şeker veya bal,

Tereyağı.

Hazırlanışı

Yazın çekirdekleri çıkartılarak güneşte kurutulan *çançurlar*, biraz su ile haşlanır. Ceviz içi; şeker veya balla karıştırılarak kavrulur. Kavrulan bu karışım, *çançurların* içine koyularak kapatılır. Bir tepsiye tüm *çançurlar* dizildikten sonra, üzerine eritilmiş tereyağı dökülerek servis edilir.²¹⁴

3.12. Turşular

3.12.1. Çemen Turşusu

Malzemeler

Taze toplanmış çemen otları,

Şırat.²¹⁵

Hazırlanışı

Yörede yetişen yabani otlardan biri olan çemenler toplandıktan sonra yıkanıp, temizlenir. Temizlenen çemenler suda biraz haşlanır. Çeçil peynirinin *şıratı*yla ekşitilerek, turşusu kurulur.²¹⁶

²¹² Hicaz Turgut Mutlu

²¹³ Çançur: Sulu, tatlı, kırmızı bir erik türü.

²¹⁴ Nevriye Durak

²¹⁵ Şırat: Peynir ve yoğurt suyu.

²¹⁶ Safiye Kartal

3.12.2. Ğimi Turşusu

Malzemeler

Taze toplanmış *ğimi* otları,
Şırat.

Hazırlanışı

İlkbahar aylarında yetişen, maydanozgiller familyasına ait yabani otlardan biri olan ‘ğimi’ toplandıktan sonra yıkanır, temizlenir. Temizlenen *ğimiler* suda biraz haşlanır. *Çeçil* peynirinin *şıratı*yla ekşitilerek, turşusu kurulur.²¹⁷

3.12.3. *Ėanta*²¹⁸ Turşusu

Malzemeler

Yetişmiş *Ėanta*,
Su.

Hazırlanışı

Yetişmiş *Ėantalar* toplanarak, temizce yıkandıktan sonra güveçlere konulur. Üzerine çıkacak kadar su doldurularak, ağzı kapatılır. 10 güne kadar yenilebilecek turşu haline gelir.²¹⁹

3.12.4. İncir Armudi Turşusu

Malzemeler

Yetişmiş incir armudu,
Su.

Hazırlanışı

Dayanıklı olan incir armudu toplanarak, temizlenip, yıkanır. Bir güvece yerleştirilen armutların, üzerine çıkacak kadar su koyularak, turşu olması için mayalanmaya bırakılır. 10 güne kadar yenilebilecek turşu haline gelir.²²⁰

²¹⁷ Safiye Kartal

²¹⁸ *Ėanta*: Yabanarmudu, ahlat.

²¹⁹ Nevriye Durak

3.12.5. Lobiya²²¹ Turşusu

Malzemeler

Taze yetişmiş, densiz lobiya,
Acı biber,
Sarımsak,
Tuzlu su.

Hazırlanışı

Toplanan fasulyeler, temizlenip yıkandıktan sonra kırılmadan suda haşlanır. Haşlanan fasulyeler, bir tepsiye çıkartılarak üzerlerine tuz serpilir. Bir gün bekletildikten sonra turşu kurulacak güvece ya da başka kaba alınır. İçerisine sarımsak ve acı biber ilave edilip, üzerine çıkacak kadar tuzlu su koyulup, ağzı hava almayacak şekilde kapatılır. 10 güne kadar yenilebilecek turşu haline gelir.²²²

3.12.6. Kız Ayağı Turşusu

Malzemeler

Taze toplanmış kız ayağı otu,
Şırat,
Su.

Hazırlanışı

Taze toplanmış kız ayağı otları, temizlenip, yıkandıktan sonra kaynar suda haşlanır. Üzerine tuz serpilerek, bir gün bekletilir. Turşu kurulacak güvece ya da kaba doldurulur. Üzerine çıkacak kadar yarı şırat, yarı da su olmak üzere doldurularak, turşu olması için bekletilir. Bir hafta içerisinde yenilebilir hale gelir.²²³

3.12.7. Tatlı Baba Turşusu

Malzemeler

²²⁰ Mesut Seyhan Gündoğdu

²²¹ Lobiya: Fasulye.

²²² Sermin Mutlu Gündoğdu

²²³ Emine Gündoğdu Demirci

Taze toplanmış tatli baba otu,
Şırat,
Su.

Hazırlanışı

Taze toplanmış tatli baba otları, temizlenip, yıkandıktan sonra kaynar suda haşlanır. Üzerine tuz serpilerek, bir gün bekletilir. Turşu kurulacak güvece ya da kaba doldurulur. Üzerine çıkacak kadar yarı şırat, yarı da su olmak üzere doldurularak, turşu olması için bekletilir. Bir hafta içerisinde yenilebilir hale gelir.²²⁴

3.12.8. Carhala Turşusu

Malzemeler

Carhala,
Tuz,
Su.

Hazırlanışı

*Carhala*lar temizlenip, haşladıktan sonra soyulup serçe parmağı kalınlığında yuvarlak dilimler haline getirilir. Turşu kurulacak kaba doldurulduktan sonra tuz ve üzerine çıkacak kadar su doldurulur. Bir hafta sonra tüketilir hale gelir.²²⁵

3.13. Meyvelerden Yapılan Yiyecekler

3.13.1. Tüt Pekmezi

Dutlar toplanıp, temizce yıkandıktan sonra kaynatılıp, haşlanacağı kazana dökülür. Ateşte kaynatılarak, iyice pişirildikten sonra süzülmesi için çuvallara koyulur. Süzülen suyu alınarak, tekrar kıvama gelene kadar kaynatılır. İçerisine şeker katılmaz.²²⁶

3.13.2. *Eşkil*²²⁷ Pelverdesi

²²⁴ Leyla Ercim Seyhan

²²⁵ Bülbül Gündüz

²²⁶ Sermin Mutlu Gündoğdu

²²⁷ Eşkil: Kuşburnu.

İyice olgunlaşmış *eskill*ler toplanıp, temizlendikten sonra temizce yıkanır. Yıkanan *eskill*ler, yakılan odun ateşinde bir kazan içerisinde kaynatıldıktan sonra süzgeçten geçirilir, posası ve çekirdekleri atılır. Süzgeçten geçirildikten sonra elde elden suyu, isteğe göre şeker de katılarak, kıvama gelinceye kadar kaynatılır. Kahvaltılık ya da suda inceltilerek içecek olarak tüketilir.²²⁸

3.13.3. *Kiknap*²²⁹ Pelverdesi

İyice olgunlaşmış *kiknap*lar toplanıp, temizlendikten sonra temizce yıkanır. Yıkanan *kiknap*lar, yakılan odun ateşinde bir kazan içerisinde kaynatıldıktan sonra süzgeçten geçirilir, posası ve çekirdekleri atılır. Süzgeçten geçirildikten sonra elde elden suyu, isteğe göre şeker de katılarak, kıvama gelinceye kadar kaynatılır. Kahvaltılık ya da suda inceltilerek içecek olarak tüketilir.²³⁰

3.13.4. Açma

Cançurların çekirdekleri çıkarıldıktan sonra tahtalara dizilerek güneşte kurutulur. Kurutulma işlemi tamamlandıktan sonra kışın tüketilmesi için saklanır. Çerez olarak yenildiği gibi, açma dolması, *kaysefe* gibi tatlı ve komposto yapımında da kullanılır.²³¹

3.13.5. Armut Pekmezi

Nenezir armutları dört parçaya doğrandıktan sonra büyük kazanlarda pişirilir. Dibi yanmaması için biraz su ilave edilir. Pişirilen armutlar, çuvallara koyularak süzülür. Süzildükten sonra kazanda kıvama gelinceye kadar kaynatılır.²³²

3.15.6. *Alma* Pekmezi

Tatlı elma türlerinden seçilen elmaları dört parçaya doğrandıktan sonra büyük kazanlarda pişirilir. Dibi yanmaması için biraz su ilave edilir. Pişirilen elmalar, çuvallara koyularak süzülür. Süzildükten sonra kazanda kıvama gelinceye kadar kaynatılır.²³³

²²⁸ Emine Gündoğdu Demirci

²²⁹ *Kiknap*: Alıç.

²³⁰ Feydane Sucu

²³¹ Anşa Çelik

²³² Anşa Çelik

²³³ Sermin Mutlu Gündoğdu

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALKBİLGİSİ

4.1. Halk Hekimliği

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Balkanlardaki Türkler arasında *halk hekimliği* olarak bilinen halk tıbbındaki tedavi yolları, Hazar Denizi'nin doğusundaki kültür coğrafyamızda *em* (ilaç) kelimesi etrafında şekillenmiş, Hazar'ın batı kısmında yer alan Azerbaycan Türklüğünde de *Türkeçare* olarak adlandırılmıştır.²³⁴

Ahmet Şenol, *Halk Kültürü ve Etnografya Terimleri Sözlüğü*'nde halk hekimliğinin ortaya çıkışını, tabiat olayları karşısında insanların takındıkları tavırlara ve ilişkilerine bağlamış, bazı hastalıkların ise birtakım büyüsel ve tabiatüstü olaylara bağlantısının kurulduğunu dile getirmiştir.²³⁵

Erman Artun da, dinî inançların ve büyü'nün önemli yer edindiği toplumlarda, insanların yakalandıkları hastalıkların sebebini, vücuda giren doğaüstü güçlere ve onların yaptığı kötülöklere bağlandığını bildirmektedir. İşte bu noktada, insanların kötölük ve hastalık getiren varlıklardan kurtulmak için düşündükleri çareler, halk hekimliğinin temelini oluşturmaktadır.²³⁶

Lütfi Sezen, halkın maddî imkânsızlıklar karşısında çaresiz kalarak, ya da doktora gitmek istememesinden, gidememesinden dolayı farklı yöntemlerle hastalıkları tespit ettiği, tedavisi için farklı yöntem ve işlemlere başvurduğu, bu pratiklerin tümüne de 'halk hekimliği' denildiğini ifade etmektedir.²³⁷

²³⁴ Ali Berat Alptekin, "Halk Hekimliği ve Rüya Motifi", *Erciyes Dergisi*, Sayı 377, Mayıs 2009, s. 34.

²³⁵ Ahmet Şenol, *Halk Kültürü ve Etnografya Terimleri Sözlüğü*, Özel Matbaası, Ankara, 2013, s. 129.

²³⁶ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 181.

²³⁷ Lütfi Sezen, *Erzurum Folkloru*, 3. baskı, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, s. 237.

Orhan Acıpayamlı, halk hekimliğinin amacını şöyle belirtir: “*Halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddî ve manevî araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturmaktır.*”²³⁸

Pertev Naili Boratav, hastalıkların halk arasındaki tedavilerini şöyle tasnif eder:

1. *Tamamen tıbbî usullerle tedavi edilen hastalıklar,*
2. *Yarı tıbbî bir şekilde, yani bir takım hassal otlar, kökler, kocakarı ilaçları dediğimiz ilaçlarla tedavi edilen hastalıklar,*
3. *Hem tıbbî, hem de sihrî bir şekilde tedavi edilen hastalıklar,*
4. *Yalnız sihrî bir şekilde tedavi edilen hastalıklar.*²³⁹

Sonuç olarak Türk halk kültüründe önemli bir yeri olan halk hekimliği, insanoğlunun var oluşundan günümüze kadar, insanı bir gereksinim olarak ortaya çıkmış, zaman içerisinde gelişim göstermiştir. Karşılaşılan çeşitli hastalıklara karşı şifa bulmak amacıyla, arayış içerisinde girilmiş, farklı deneyim ve duyumlarla belli bir boyut kazanmıştır. Geleneksel yaşamın toplumumuzda devam etmesi, özellikle kırsal alanlarımızda tıbbi folklorunda sürdürülmesine sebep olmuştur. Bu anlamda insanların kendi çabalarıyla veya bu konudaki bilirkişiler, yani mahalle-köy hekimlerinin özel çabalarıyla hastalıkları tedavi etme yöntemleri, tüm Anadolu ve Türk Dünyası’nda olduğu gibi Posof yöresinde de oldukça yaygınlık göstermektedir. Hastalıkların tedavisi için, başta bitkilerden ilaç yapma yöntemi olup ziyaret yerlerini gitme, farklı inanç ritüellerini yerine getirme, kaplıcaya gitme gibi pratiklerde oldukça yaygındır.

Posof yöresinde tespit edebildiğimiz kadarıyla, özellikle yabancı bitkilerden şifa bulmak için ilaçlar yapılmakta olup ziyaret yerlerine ve şehit mezarlıklarına giderek onların aracılığı ile Allah’tan şifa dilenilir.

4.1.1. Ağrılı Hastalıklar

4.1.1.1. Baş Ağrısı (Şekik)

²³⁸ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelemesi”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (23-25 Kasım 1988)*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1989, s. 5.

²³⁹ Pertev N. Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1942, s. 76.

- Çiğ patates yuvarlak şeritler halinde kesilip, tuzlandıktan sonra temiz bir bez kullanılarak başa bağlanır.²⁴⁰
- Temal pestili, temiz bir bez kullanılarak başa bağlanır.²⁴¹
- Peştamal ile enseye vurulduktan sonra Allah'ın keliması okunmuş su içirilir. En sonunda da esnetilirken şöyle söylenir:

*Şekiki şemala,
Peştemali yamala,
Kaşıkla gira,
Nefesla çıha.*²⁴²

- Üç gün güneş doğumunda ve batımında, besmele çekilerek şöyle söylenir:

*Şekiki şemapali,
Sevgisi sabolasa,
İstikali kılasa.*²⁴³

- Un helvası yapıldıktan sonra bez kullanılarak başa sarılır.²⁴⁴
- Üç gün boyunca güneş doğumu sırasında Allah'ın keliması okunarak baş ovalanır.²⁴⁵

4.1.1.2. Diş Ağrısı

- Delipatpat otunun tohumları, korun üzerine atılır. Çıkan buharı, nefes alıp verme yöntemiyle içe çekilir.²⁴⁶
- Gaz yağı, pamuğa dökülerek ağrıyan kısıma koyulur.²⁴⁷
- Karanfil, ağrıyan dişin üstüne koyulur.²⁴⁸

4.1.1.3. Karın Ağrısı/Sancısı (Tatarhane, Kızılyel)

- Posof ilçe merkezi ahalisinden olan merhum Eflatun Aktaş'ın evinde saklanan ve kutsallık atfedilen 'sancı çubuğu'yle, sancısı olan kişinin arkasına vurulurmuş.²⁴⁹
- Tirimli ağacının çiçekleri toplanıp, kaynatıldıktan sonra içilir.²⁵⁰

²⁴⁰ Yaşar Çaycı, 1943 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ortaokul mezunu, emekli.

²⁴¹ Yaşar Çaycı

²⁴² Aynur Saygılı

²⁴³ Leyla Yılmaz Köse

²⁴⁴ Hükümdar Ricaloğlu, 1940 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, emekli hesap işleri müdürü.

²⁴⁵ Nevriye Özer Bayraktar

²⁴⁶ Aynur Saygılı

²⁴⁷ Aynur Saygılı

²⁴⁸ Hükümdar Ricaloğlu

²⁴⁹ Narhanım Çakıcı Taşkıran

- Bal veya şekerden yapılmış soğuk şerbet içilir.²⁵¹
- *Pileki* taşı ısıtılarak, bir bez karna sarıldıktan sonra üzerine koyulur.²⁵²
- Nadir bulunan küçük Ankara yılanı tutulup, küçük parçalara kesilir. Tuzla harman edildikten sonra evlerdeki ocaklara asılarak kurutulma işlemi yapılır. Karın sancısı olan çocukların yiyeceklerine karıştırılarak yedirilir.²⁵³

4.1.2. Boşaltım Sistemi Hastalıkları

4.1.2.1. Böbrek Taşı

- Baykent (Vağla) köyünün batısında yer alan *Şoraklar* mevkiindeki çermiğin hemen alt tarafında yerden kaynayarak çıkan tuzlu sudan içilir.²⁵⁴
- Bol bol yoğurt yenilir.²⁵⁵
- Bol bol *şirat*²⁵⁶ içilir.²⁵⁷
- *Bağa*²⁵⁸ otunun kökü kaynatılarak suyu içilir.²⁵⁹

4.1.2.2. İdrar Tutulması

- Mısır püskülü kaynatılarak suyu içilir.²⁶⁰
- Bal kabağı pişirilip yenir.²⁶¹

4.1.2.3. Sarılık

- Sarı yazma hastanın başına bağlanır.²⁶²
- Sarı kantaron otu, kaynatıldıktan sonra suyu içilir.²⁶³
- Sarılık taşı, hastanın üzerine asılır.²⁶⁴

²⁵⁰ Aynur Saygılı

²⁵¹ Leyla Yılmaz Köse

²⁵² Kazım Avcı

²⁵³ Tunay Uludağ, 1974 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, lise mezunu, işçi.

²⁵⁴ Kadriye Uğurlu, 1959 doğumlu, Posof - Baykent köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

²⁵⁵ Leyla Yılmaz Köse

²⁵⁶ Şirat: Peynir suyu.

²⁵⁷ Leyla Yılmaz Köse

²⁵⁸ Bağa: Sinir otu.

²⁵⁹ Hükümdar Ricaloğlu

²⁶⁰ Hükümdar Ricaloğlu

²⁶¹ Hükümdar Ricaloğlu

²⁶² Narhanım Çakıcı Taşkiran

²⁶³ Aynur Saygılı

²⁶⁴ Leyla Yılmaz Köse

- *Koşahur* ağacının, kabuğu soyulduktan sonra ortaya çıkan sarı gövdesinden ince kesitler alınıp kaynatılır. Daha sonra suyu ılındırılarak içilir.²⁶⁵
- Sarılık hastası olan çocuğa sarı yazma bağlanır veya sarı renkli elbise giydirilir.²⁶⁶
- Su dolu bir kovanın içerisine canlı alabalık koyulur. Sarılık hastası olan kişi sürekli kovanın içerisinde dönen alabalığa baktırılır.²⁶⁷

4.1.2.4. Şeker Hastalığı

- *Koşahur* ağacının meyvesi kızarıp olgunlaştıktan sonra toplanır ve bir şişe içersinde su ile birlikte bir ay kadar bekletilir. Daha sonra hastaya yedirilir.²⁶⁸
- Bolca *kara temal*²⁶⁹ yenilir.²⁷⁰
- *Koşahur* ağacının kızarmış meyvesi toplanarak, kurutulduktan sonra ıslatılarak yenilir.²⁷¹
- *Temal* çekirdeğinin içi yenilir.²⁷²
- *Temal* pestili yenilir.²⁷³

4.1.3. Deri Hastalıkları

4.1.3.1. Çıban

- Közde pişirilmiş soğan, çıbanın üzerine temiz bir bez kullanılarak sarılır.²⁷⁴
- Kuru incir ortadan kesilerek, çıban olan yerin üzerine sarılır. Ağrısı ve iltihabı boşalana kadar orada sarılı kalır.²⁷⁵
- Çıbanı olgunlaştırmak için, soğan küçük küçük doğranarak, unla birlikte karıştırılıp, hamur haline getirilir. Çıban üzerine sarılır. Çıban olgunlaştıktan sonra iltihabını atması kolaylaşır.²⁷⁶
- Çıbanı olgunlaştırdıktan sonra içini boşaltmak için bal ile unu karıştırarak, küçük bezeler oluşturulup, çıbanın açılmış yerine sarılır.²⁷⁷

²⁶⁵ Tunay Uludağ

²⁶⁶ Tunay Uludağ

²⁶⁷ Tunay Uludağ

²⁶⁸ Aynur Saygılı

²⁶⁹ Kara temal: Posof yöresinde yetişen bir erik türü.

²⁷⁰ Aynur Saygılı

²⁷¹ Aynur Saygılı

²⁷² Aynur Saygılı

²⁷³ Yaşar Çaycı

²⁷⁴ Narhanım Çakıcı Taşkiran

²⁷⁵ Nevriye Özer Bayraktar

²⁷⁶ Aynur Saygılı

- Bağa yaprağı, sıcak su ile ıslatılarak bağlanır.²⁷⁸
- Sero otunun kökü, yıkanıp temizlendikten sonra dövülüp süt ile birlikte pişirilip temiz bir bez ile çıbanın üzerine sarılır.²⁷⁹
- Yumurta pişirilip, sarısı çıkartılarak beyazı bağlanır.²⁸⁰

4.1.3.2. Demrevi/Demirevi

- Deride yer yer kabartılarla kendini gösteren, kaşıntılı bir cilt hastalığı olan demrevinin üstü mürekkepli kalemle çizilerek, yaranın üzerine Kur'an-ı Kerim alfabesindeki harfler yazılır.²⁸¹
- Ocaktan kül alınarak demrevi üzerine sürülür ve şöyle söylenir:

Demrevi gèldi yer etti,

*Kül gèldi viran etti.*²⁸²

4.1.3.3. Dolama

- Bağa yaprağı sarılır.²⁸³
- Soğan pişirilip, cücük kısmı dolamaya geçirilir.²⁸⁴

4.1.3.4. El Çatlaması

- Çam ağaçlarının *pisi*²⁸⁵ çatlayan yerlere sürülür.²⁸⁶

4.1.3.5. Kesik

- Şeker tozu, kesik olan yerin üzerine dökülür.²⁸⁷

4.1.3.6. Nasır

- Bağa yaprağı sarılır.²⁸⁸

²⁷⁷ Aynur Saygılı

²⁷⁸ Leyla Yılmaz Köse

²⁷⁹ Hükümdar Ricaloğlu

²⁸⁰ Mecidiye Çaycı, 1936 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

²⁸¹ Narhanım Çakıcı Taşkiran

²⁸² Aynur Saygılı

²⁸³ Narhanım Çakıcı Taşkiran

²⁸⁴ Aynur Saygılı

²⁸⁵ Pis: Çam ağacı reçinesi.

²⁸⁶ Hicaz Turgut Mutlu

²⁸⁷ Aynur Saygılı

²⁸⁸ Narhanım Çakıcı Taşkiran

4.1.3.7. Siğil (Meçeç)

- Ellerde oluşmuş olan siğil adedince arpaya Allah'ın keliması okunur. Okunan arpalar, eşiğin altına gömülür. Onlar orada çürüdükçe, ellerdeki siğillerde kaybolur.²⁸⁹
- At, çeşmeden su içtiği zaman, ellerinde siğili olan kimse, ellerini atın ağzından dökülen suyun altına verir. Böylece o kişinin siğillerinin düşeceğine inanılır.²⁹⁰
- Ellerin de siğili olan kimse, bir kurbağayı ters çevirir. Kurbağa ne zaman dönerse, o zaman hasta olan ellerindeki siğilden kurtulacağına inanır.²⁹¹
- Arpa tanesine dua okunduktan sonra siğilin üzerine koyulur.²⁹²
- *Sütlügen* otunun, içindeki sütü sıkılarak çıkarılır ve siğilin üzerine sürülür.²⁹³
- Siğilin dibi, at kılı veya saçla sıkıca bağlanarak düşmesi sağlanır.²⁹⁴

4.1.3.8. Sivilce

- Limon suyu, sivilce üzerine sürülür.²⁹⁵

4.1.3.9. Topuk Çatlaması

- Sülük çatlamış topuk üzerine koyularak, o bölgedeki pis kanı emmesi sağlanır.²⁹⁶
- Çamın *pisi*, çatlamış olan yerlere sürülür.

4.1.3.9. Yanık

- Beyaz sabun rendelendikten sonra zeytinyağı ile yumurta beyazıyla karıştırılıp yanık bölgenin üzerine sürülür.²⁹⁷
- Elma veya domatesin suyu çıkartılarak yanığın üzerine sürülür.²⁹⁸
- Zeytinyağı ve eritilmiş mum karıştırılarak yanık üzerine sürülür.²⁹⁹

4.1.4. Dış Etkenlerden Olan Hastalıklar

²⁸⁹ Narhanım Çakıcı Taşkiran

²⁹⁰ Vahit Ulgar, 1973 doğumlu, Posof - Kopuzlu köyünden, üniversite mezunu, öğretmen evi müdürü.

²⁹¹ Kemal Elkılıç, 1972 doğumlu, Posof - Asmakonak köyünden, lise mezunu, çiftçi.

²⁹² Aynur Saygılı

²⁹³ Hükümdar Ricaloğlu

²⁹⁴ Mecidiye Çaycı

²⁹⁵ Aynur Saygılı

²⁹⁶ Aynur Saygılı

²⁹⁷ Aynur Saygılı

²⁹⁸ Mecidiye Çaycı

²⁹⁹ Mecidiye Çaycı

4.1.4.1. Alerji

- Kızılılık şerbeti yapılarak alerji olan hastaya içirilir.³⁰⁰
- İki eşli olan bir adamın evinin önünde alerji olan kişiye takla attırılır.³⁰¹

4.1.4.2. Güneş Çarpması

- Başa güneş geçtiği/çarptığı zaman bolca yoğurt sürülür.³⁰²

4.1.5. Dolaşım Sistemi Hastalıkları

4.1.5.1. Kabızlık

- Çiğ süt içilir.³⁰³
- Armut *furuçu*³⁰⁴ yenilir.³⁰⁵
- Bal kabağının kabukları temizlendikten sonra ikiye kesilir. Çekirdekleri de alınarak, yumuşayana kadar güneş altında bekletilir. Yumuşadıktan sonra bir parmak kalınlığında kesilip kurutulur. Daha sonra ufak ufak parçalanarak, az suda pişirilir. Soğanla yağ yakılıp üzerine dökülerek hastaya yedirilir.³⁰⁶

4.1.5.2. Tansiyon

- Kara temal yenilir.³⁰⁷
- Tansiyonu düşürmek için limon ile yoğurt karıştırılarak yenir.³⁰⁸
- Tansiyon çok düşerse, yükseltmek için sarımsak ve tuzlu yiyecekler yedirilir.³⁰⁹
- Tansiyonu düşürmek için ayran içilir.³¹⁰

4.1.6. Göz Hastalıkları

4.1.6.1. Arpacık (Ciçloba)

- Bir diş sarımsağın ezilerek suyu çıkartılıp, arpacığın üzerine sürülür.³¹¹

³⁰⁰ Aynur Saygılı

³⁰¹ Aynur Saygılı

³⁰² Aynur Saygılı

³⁰³ Narhanım Çakıcı Taşkiran

³⁰⁴ Furuç: Fırında pişirilip kurutularak kışa saklanan armut, ahlat vb.

³⁰⁵ Aynur Saygılı

³⁰⁶ Aynur Saygılı

³⁰⁷ Aynur Saygılı

³⁰⁸ Mecidiye Çaycı

³⁰⁹ Mecidiye Çaycı

³¹⁰ Yaşar Çaycı

³¹¹ Aynur Saygılı

- Çayın demini, bir bezin içine koyup göze sarılır.³¹²
- Nişanlı kıza ait iğne, arpacığı olan kişinin örtüsü veya elbisesine takılır.³¹³

4.1.6.2. Göz Ağrısı

- Yeni doğum yapmış lohusanın sütü alınarak, göz ağrısı olan kişinin gözüne sürülür.³¹⁴
- Çiğ patates yuvarlak şeklinde dilimlendikten sonra bir bez kullanılarak göze bağlanır.³¹⁵

4.1.6.3. Göz Kanlanması

- Çiğ süt ile gözler yıkanır.³¹⁶
- Mantar temizlenip yıkandıktan sonra çok az pişirilip göze bağlanır.³¹⁷

4.1.7. Hareket Sistemi Hastalıkları

4.1.7.1. Bacak Ağrısı

- Baykent (Vaḥla) köyünün batısında yer alan *Şoraklar* mevkiinde çıkan sıcak ve sarı renkli çermik suyuna girilmesi, bacak ağrılarına iyi gelir.³¹⁸
- Sülük ağrıyan bölge üzerine koyularak, pis kanı emmesi sağlanır.³¹⁹

4.1.7.2. Burkulma

- *Temal* pestili, temiz bir bez kullanılarak burkulan yere bağlanır.³²⁰
- Çiğ et dövülerek, temiz bir bez kullanılarak burkulan yere bağlanır.³²¹
- Zeytin, çekirdeği ile birlikte ezilerek, temiz bir bez kullanılarak burkulan yere bağlanır.³²²
- Zeytin ve soğan, tuz ile birlikte dövülerek, burkulmuş olan bölgeye bezle sarılır.³²³
- *Temal pestili*, tuzlanıp burkulan yere bağlanır.³²⁴

³¹² Aynur Saygılı

³¹³ Hicaz Turgut Mutlu

³¹⁴ Aynur Saygılı

³¹⁵ Hicaz Turgut Mutlu

³¹⁶ Aynur Saygılı

³¹⁷ Hükümdar Ricaloğlu

³¹⁸ Kadriye Uğurlu

³¹⁹ Aynur Saygılı

³²⁰ Yaşar Çaycı

³²¹ Yaşar Çaycı

³²² Yaşar Çaycı

³²³ Mecidiye Çaycı

4.1.7.3. Çıkık

- Kemik yerine oturtulduktan sonra yumurtanın akı ile un çırpılıp, hamur haline getirilir. Daha sonra hamur, bez kullanılarak çıkık olan bölgeye bağlanır.³²⁵

4.1.7.4. Eklem Ağrısı

- Baykent (Vağla) köyünün batısında yer alan *Şoraklar* mevkiinde çıkan sıcak ve sarı renkli çermik suyuna girilmesi, eklem ağrılarına iyi gelir.³²⁶
- *Çinçar*³²⁷ haşlandıktan sonra temiz bir bez kullanılarak ağrıyan yere sarılır.³²⁸

4.1.7.5. Kırık

- Bir kapta un ve yumurta karıştırılarak, bulamaç hale getirilir. Bu karışım temiz bir bezin üzerine dökülerek kırılan yere bağlanır. *Artaşan/Artaşen* adı verilen ince çubuklar yardımıyla da, kolun oynamaması için desteklenir.³²⁹

4.1.8. Kan Hastalıkları

4.1.8.1. Kanser

- Meme kanseri için, sulak yerlerde olan *ikiyüzli yaprak oti*, kaynar suda birazcık bekletildikten sonra kanserli bölgeye sarılır.³³⁰
- *Çinçar* otunu haşladıktan sonra suyu ile banyo yapılması her türlü kansere iyi gelir.³³¹
- *Sero* otunun kökü dövüldükten sonra süt ile pişirilip kanserli bölgeye sarılır.³³²
- *Çinçar* otundan yemek ve çorba yapılarak sürekli yedirilmesi, her türlü kansere iyi gelir.³³³
- Bağısak kanseri için *kara esgil* ağacının kökü kurutularak, küçük küçük parçalar haline getirilir. Çayı yapılarak hasta olan kişiye içirilir.³³⁴

³²⁴ Hicaz Turgut Mutlu

³²⁵ Hükümdar Ricaloğlu

³²⁶ Kadriye Uğurlu

³²⁷ *Çinçar*: Isırgan otu.

³²⁸ Aynur Saygılı

³²⁹ Hükümdar Ricaloğlu

³³⁰ Aynur Saygılı

³³¹ Aynur Saygılı

³³² Hükümdar Ricaloğlu

³³³ Mecidiye Çaycı

³³⁴ Sevgi Kalaycı Koçakoğlu, 1949 doğumlu, Posof - Gönülağan köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

4.1.8.2. Kansızlık

- Carhala (şeker pancarı) pişirilip yedirilir.³³⁵
- Posof'ta yetişen, ilçemize ait kara kiraz yedirilir.³³⁶
- Bol bol dalak ve ciğer yedirilir.³³⁷

4.1.9. Kas-İskelet Sistemi Hastalıkları

4.1.9.1. Kas Ağrısı/Hamlık

- Kas ağrısı (hamlık) çeken kişi ağırlardaki *bagaya*³³⁸ oturtulur.³³⁹

4.1.10. Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları

4.1.10.1. Bademcik (Sasa)

- Sabah erkenden aç karnına altı oyulmuş ceviz ağacının altından geçildikten sonra hasta başka biri tarafından havluyla boğazının altından yukarıya doğru üç defa kaldırılır.³⁴⁰
- Bademciği olan kişi bir kapı eşiğine oturtulur. Bir bez, tülbent gibi şeylerin yardımıyla çenesinin altından üç defa yukarıya kaldırılır.³⁴¹
- *Pişik* otu³⁴² toplanıp temizlendikten sonra güneşte kurutulur. Kurutulan otlar, haşlandıktan sonra suyu içilir, haşlanan otları da temiz bir bez kullanılarak boğaza sarılır.³⁴³
- Bal kabağı pişirildikten sonra enine bir kesit alınarak boğaza sarılır.³⁴⁴
- *Patpat* otu toplandıktan sonra kaynatılarak suyu içilir.³⁴⁵
- Temiz bir bez, kaynamış su ile ıslatıldıktan sonra boğaza sarılır.³⁴⁶

4.1.10.2. Boğaz Ağrısı

- *Patpat* otu toplandıktan sonra kaynatılarak suyu içirilir.³⁴⁷

³³⁵ Aynur Saygılı

³³⁶ Aynur Saygılı

³³⁷ Yaşar Çaycı

³³⁸ Baga: Ahırlarda duvarlara bitişik olarak yapılan hayvan yemliği.

³³⁹ Narhanım Çakıcı Taşkıran

³⁴⁰ Yaşar Çaycı

³⁴¹ Narhanım Çakıcı Taşkıran

³⁴² Pişik oti: Ebegümeci.

³⁴³ Narhanım Çakıcı Taşkıran

³⁴⁴ Aynur Saygılı

³⁴⁵ Leyla Yılmaz Köse

³⁴⁶ Kazım Avcı

³⁴⁷ Leyla Yılmaz Köse

4.1.10.3. Burun Akıntısı

- Limon kolonyası, beze dökülerek burna çekilir.³⁴⁸

4.1.10.4. Guatr

- Guatr hastası olan kişi, kapı eşiğine oturtulup, peştamal veya bir örtü ile boğazı bağlanarak yukarıya çekilir.³⁴⁹

4.1.11. Sindirim Sistemi Hastalıkları

4.1.11.1. Basur (Mayasil)

- Ayı yağından³⁵⁰ kaygana yapıp yenir. Yağdan birazda makata sokulur.³⁵¹
- *Mavi* ot kurutulduktan sonra, kaynatılarak bal ile karıştırılıp içilir.³⁵²
- *Çinçar* otu pişirildikten sonra bir leğene koyularak üstüne oturulur.³⁵³
- *Galo*³⁵⁴ otunun kökü yıkanıp temizlendikten sonra kaynatılıp suyu içilir.³⁵⁵

4.1.11.3. İshal

- Bolca tuzlu ayran içilir.³⁵⁶
- *Panta*³⁵⁷ hoşafı içilir.³⁵⁸
- Yoğurt yenilir.³⁵⁹
- Tuzlu ayran içilir.³⁶⁰
- *Helle* çorbası içilir.³⁶¹
- Suda pişmiş patates yenilir.³⁶²
- Bal ile kahve karıştırılıp yutulur.³⁶³

³⁴⁸ Hükümdar Ricaloğlu

³⁴⁹ Aynur Saygılı

³⁵⁰ Posof ve köylerinde ayı vurulduğu zaman, bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmak üzere hayvanın yağlarından birazı alınarak saklanırdı.

³⁵¹ Nevriye Özer Bayraktar

³⁵² Aynur Saygılı

³⁵³ Aynur Saygılı

³⁵⁴ *Galo*: Evelek.

³⁵⁵ Hükümdar Ricaloğlu

³⁵⁶ Nevriye Özer Bayraktar

³⁵⁷ *Panta*: Yabani armut.

³⁵⁸ Aynur Saygılı

³⁵⁹ Leyla Yılmaz Köse

³⁶⁰ Leyla Yılmaz Köse

³⁶¹ Hicaz Turgut Mutlu

³⁶² Hicaz Turgut Mutlu

- Panta *furuçu* yenilir.³⁶⁴

- Toprak iyice ısıtıldıktan sonra üzerine bir bez koyularak, üstüne oturulur.³⁶⁵

4.1.11.4. Mide Ağrısı

- Lahana yaprağının kaynatılarak suyu içilir.³⁶⁶

4.1.11.5. Mide Yanması

- Aşıkzülali köyü yaylasında çıkan Savuhpugar'ın suyu mide yanmasına iyi gelir.³⁶⁷

4.1.12. Sinir Sistemi Hastalıkları

4.1.12.1. Felç

- Felç geçiren kişiye, anında müdahale edilerek, başından aşağıya çok soğuk su dökülür.³⁶⁸

- *Tartunçağı*³⁶⁹ suda haşlandıktan sonra bez ile birlikte felç olan yere bağlanır.³⁷⁰

4.1.13. Solunum Sistemleri Hastalıkları

4.1.13.1. Boğmaca

- *Ecere alması*³⁷¹, sap kısmından oyularak içerisine bal koyulur. Pişirildikten sonra hastaya yedirilir.³⁷²

4.1.13.2. Bronşit

- Petek balı, tereyağıyla karıştırılarak hastaya yutturulur.³⁷³

- Kuru soğan pişirildikten sonra hastaya yedirilir.³⁷⁴

4.1.13.3. Kabakulak

³⁶³ Hükümdar Ricaloğlu

³⁶⁴ Mecidiye Çaycı

³⁶⁵ Yaşar Çaycı

³⁶⁶ Aynur Saygılı

³⁶⁷ Sevgi Kalaycı Koçakoğlu

³⁶⁸ Nevriye Özer Bayraktar

³⁶⁹ *Tartunçağı*: Yabani nane.

³⁷⁰ Aynur Saygılı

³⁷¹ *Ecere alması*: Posof yöresinde yetişen bir elma türü.

³⁷² Aynur Saygılı

³⁷³ Narhanım Çakıcı Taşkiran

³⁷⁴ Aynur Saygılı

- Kabakulak hastası olan çocuklar, ikiz annesi olan bir kadına götürülür. İkiz annesi kendi kapısının eşiğinde, kendi tülbendini hasta çocuğun çenesinin altından bağlayarak üç defa yukarıya kaldırır.³⁷⁵
- Salatalık turşusu ortadan kesilerek hastalıklı bölgeye temiz bir bez kullanılarak sarılır.³⁷⁶

4.1.13.4. Kızamık (Tifile, Şifile)

- Bol bol tatlı şeyler yenilir.³⁷⁷
- Kırmızı elbise giyilmesinin, başa kırmızı yazma bağlanmasının kızamığı geçireceğine inanılır.³⁷⁸

4.1.13.5. Nefes Darlığı

- *Paşa almasının*³⁷⁹ baş kısmından içi doğru oyulduktan sonra bal koyularak hastaya yedirilir.³⁸⁰

4.1.13.6. Nezle (Zükem)

- Nane, kaynar suya atıldıktan sonra buharı burna çekilir.³⁸¹

4.1.13.7. Öksürük

- Sabah erkenden aç karnına altı oyulmuş ceviz ağacının altından geçildikten sonra hasta başka biri tarafından havluyla boğazının altından yukarıya doğru üç defa kaldırılır.³⁸²
- Mısırın püskülleri kaynatılarak, suyu hastaya içirilir.³⁸³
- *Nego*³⁸⁴ çiçeği, kaynatılıp çayı yapılarak içilir.³⁸⁵
- Cevizin içersindeki zar alınıp kaynatılarak içilir.³⁸⁶
- Bal ile kahve karıştırılıp yutulur.³⁸⁷

³⁷⁵ Nevriye Özer Bayraktar

³⁷⁶ Aynur Saygılı

³⁷⁷ Nevriye Özer Bayraktar

³⁷⁸ Hicaz Turgut Mutlu

³⁷⁹ Paşa alması: Posof yöresinde yetiştirilen bir elma türü.

³⁸⁰ Aynur Saygılı

³⁸¹ Aynur Saygılı

³⁸² Yaşar Çaycı

³⁸³ Narhanım Çakıcı Taşkiran

³⁸⁴ Nego: Altın otu.

³⁸⁵ Leyla Yılmaz Köse

³⁸⁶ Hicaz Turgut Mutlu

- Sıcak süt içilir.³⁸⁸
- Ihlamur çayı içilir.³⁸⁹
- Siyah *esgil*³⁹⁰ çayı yapılarak içilir.³⁹¹
- Nane kaynatılarak içilir.³⁹²
- Çocuklarda öksürük varsa, kökü gitmiş, yaşlı ceviz ağacının altından çocuklar geçirilir.³⁹³

4.1.13.8. Verem

- *Çinçar* otu suda kaynatıldıktan sonra süzülerek suyu içilir.³⁹⁴

4.1.14. Saç Hastalıkları

4.1.14.1. Saç Dökülmesi

- Sarımsak suyu saç çıkmayan veya dökülen yerlere sürülür.³⁹⁵
- Posof köylerinde oldukça yaygın olan linyit kömürü zuhurunun *kis* adı verilen üst tabakasından parçalar alınarak, banyo yapılırken saça sürülür.³⁹⁶
- *Menekli sarıçiçek* adı verilen çiçekler toplandıktan sonra suda kaynatılarak, elde edilen suyla belli bir süre saçlar yıkanır.³⁹⁷

4.1.14.2. Saçkıran

- Kadife bir bez yordamıyla önce saçkıran olan bölge sürtme yöntemiyle kızartılır. Daha sonra sarımsak sürülür.³⁹⁸

4.1.15. Üriner Sistem Hastalıkları

4.1.15.1. Kum-Taş Dökmesi

- Hasta yüksek olan bir yerden elleriyle tutularak sallandırılır.³⁹⁹

³⁸⁷ Hükümdar Ricaloğlu

³⁸⁸ Hükümdar Ricaloğlu

³⁸⁹ Hükümdar Ricaloğlu

³⁹⁰ Esgil: Kuşburnu.

³⁹¹ Mecidiye Çaycı

³⁹² Mecidiye Çaycı

³⁹³ Hicaz Turgut Mutlu

³⁹⁴ Aynur Saygılı

³⁹⁵ Aynur Saygılı

³⁹⁶ Hükümdar Ricaloğlu

³⁹⁷ Sevgi Kalaycı Koçakoğlu

³⁹⁸ Yaşar Çaycı

- Mısırın kurutulmuş püskülü kaynatılarak içilir.⁴⁰⁰
- Kurutulmuş kiraz sapından çay yapılarak içilir.⁴⁰¹

4.1.15.2. Prostat

- *Esgil* ağacının kökleri çıkarılarak, güneşte kurutulur. Kuruma işlemi gerçekleştirildikten sonra küçük parçalara bölünerek, çayı yapıp içilir.⁴⁰²

4.1.16. Zehirlenmeler

4.1.16.1. Arı Sokması

- Arı sokmasından sonra ok çıkartılıp metal bir şey ile arının soktuğu yer ovulur. Daha sonra yoğurt sürülür.⁴⁰³

4.1.16.2. Gıda Zehirlenmesi

- Çiğ süt içilir.⁴⁰⁴
- Çiğ süt ve yoğurt üst üste yedirildikten sonra hastanın istifra etmesi sağlanır.⁴⁰⁵
- Tuzlu su içilir.⁴⁰⁶
- Kaymak yenilir.⁴⁰⁷

4.1.16.3. Kömür Zehirlenmesi

- Turşu suyu içilir.⁴⁰⁸

4.1.16.4. Yılan-Böcek Isırması/Sokması

- Böcek ısırığının olduğu yere *tuzlu ayran* sürülür.⁴⁰⁹
- *Ĥuto*⁴¹⁰ taşı, suda kaynatıldıktan sonra yılanın ısırıldığı yere koyulur.⁴¹¹

³⁹⁹ Aynur Saygılı

⁴⁰⁰ Aynur Saygılı

⁴⁰¹ Atilla Gündoğdu, 1957-2015, Posof ilçe merkezinden, ortaokul mezunu, emekli.

⁴⁰² Hicaz Turgut Mutlu

⁴⁰³ Nevriye Özer Bayraktar

⁴⁰⁴ Narhanım Çakıcı Taşkiran

⁴⁰⁵ Nevriye Özer Bayraktar

⁴⁰⁶ Aynur Saygılı

⁴⁰⁷ Mecidiye Çaycı

⁴⁰⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁴⁰⁹ Aynur Saygılı

⁴¹⁰ Ĥuto: Gökten dolu yağışıyla indiğine inanılan şifalı taş.

⁴¹¹ Leyla Yılmaz Köse

4.1.17. Çocuk Hastalıkları

4.1.17.1. Aylık

- Çocukların kafasında çıkan ve *aylık* adı verilen yaraları tedavi amacıyla, nadir bulunan küçük *Ankara* yılanı tutulup, küçük parçalara kesilir. Tuzla harman edildikten sonra evlerdeki ocaklara asılarak kurutulur. Aylık hastalığı olduğu zaman çocukların yiyeceklerine karıştırılarak yedirilir.⁴¹²

4.1.17.2. Bebeklerin Aşırı Kusması

- Bebek çok kusuyorsa, kusmukları pamuk ile alınıp, tavana atılarak yapıştırılır. Böylece bebeklerin bir daha kusmayacaklarına inanılır.⁴¹³

4.1.17.3. Bebeklerde Kabızlık

- Bebekler/çocuklar kabız olduğu zaman makatlarına sabun koyulur.⁴¹⁴

4.1.17.4. Pamukçuk

- Karbonatlı su yapılarak, pamukçukların üzerine temiz bir bezle ya da pamukla sürülür.⁴¹⁵

4.1.18. Diğer Hastalıklar

4.1.18.1. Apandisit

- Soğuk şeyler apandisit üzerine koyularak, ağrı dindirilmeye çalışılır.⁴¹⁶

4.1.18.2. Ayak Terlemesi

- *Öküz kuyruğı* otu haşlanıp, ayaklara sarılır. Ayak kokusunu ve terlemesini alır.⁴¹⁷

- Ayağa kına yakılır.⁴¹⁸

4.1.18.3. Dilsizlik

⁴¹² Tunay Uludağ

⁴¹³ Aynur Saygılı

⁴¹⁴ Yaşar Çaycı

⁴¹⁵ Yaşar Çaycı

⁴¹⁶ Aynur Saygılı

⁴¹⁷ Aynur Saygılı

⁴¹⁸ Leyla Yılmaz Köse

- Konuşamayan çocukların boyunlarına, doğum yapmamış *dügelerin*⁴¹⁹ *bagaya* bağlandıkları *gırkallar* geçirilip, “İnsan isén dila gél.” denilerek arkalarına bir çubukla vurulur. Bu ritüel, üç gün boyunca sabah erkenden, çocuğa bir şeyler yedirilmeden yapılır.⁴²⁰

4.1.18.4. Donma

- Kışın vücutta donma meydana gelmemesi için, büyükbaş hayvanların *don yağı* vücuda sürülür.⁴²¹

4.1.18.5. Dudak Uçuklaması

- Büyükbaş hayvanların *don yağı*⁴²² sürülür.⁴²³

4.1.18.6. Ezik (Dögnek)

- *Temal pestili*, ezilmiş olan bölgenin üzerine sarılır.⁴²⁴

4.1.18.7. Halsizlik

- *Cançur* ve elma kurusu haşlandıktan sonra üzerine ceviz içi dökülerek yenilir.⁴²⁵
- Kemik suyu içilir.⁴²⁶

4.1.18.8. İltihaplı Yaralar

- Keçe ısıtılıp, üzerine tuz döküldükten sonra yaraya sarılır.⁴²⁷
- *Bağa* yaprağını sıcak bir şeyle ezdikten sonra iltihaplı yara üzerine sarılır.⁴²⁸
- Soğan pişirilerek, iltihaplı yaraya temiz bir bez kullanılarak sarılır.⁴²⁹

4.1.18.9. Kafa Yarığı

- Tuzsuz tereyağı ile şeker karıştırılarak çatlak olan kemiğin bulunduğu yere sürülür.⁴³⁰

⁴¹⁹ Düge: Doğum yapmamış dişi dana.

⁴²⁰ Narhanım Çakıcı Taşkiran

⁴²¹ Aynur Saygılı

⁴²² Don yağı: Hayvanların iç yağı.

⁴²³ Aynur Saygılı

⁴²⁴ Hicaz Turgut Mutlu

⁴²⁵ Aynur Saygılı

⁴²⁶ Mecidiye Çaycı

⁴²⁷ Nevriye Özer Bayraktar

⁴²⁸ Aynur Saygılı

⁴²⁹ Mecidiye Çaycı

4.1.18.10. Kalp Hastalığı

- Posof derelerinde yetişen kırmızı benekli alabalık, kızartılarak bolca yenir.⁴³¹

4.1.18.11. Kan Durdurma

- Bir bez yakılarak, külleri kanayan yerin üzerine dökülür.⁴³²

4.1.18.12. Pelteklik

- Peltek konuşan çocukların dilinin altındaki dilcek, beze sarılmış ustura veya keskin bir bıçakla azıcık kesilir.⁴³³

4.1.18.13. Uykusuzluk

- Uykusuzluk sorunu olana, naneli yoğurt yedirilir.⁴³⁴

4.1.18.14. Uyuz

- At *gebresi*⁴³⁵ vücuda sürüldükten sonra kara sabun ile yıkanılır.⁴³⁶

4.1.18.15. Varis

- Sülüklerin varis olan bölge üzerine koyularak pis kanı emmesi sağlanır.⁴³⁷

4.1.18.16. Vücut Şişkinliği

- *Bağa*⁴³⁸ yaprağı, vücutta şişkinlik olan yerin üzerine bağlanır.⁴³⁹

- Sert bir metal, şişkin olan yerin üzerine bir bez kullanılarak bağlanır.⁴⁴⁰

4.1.18.17. Vücut Tüyü Temizleme

⁴³⁰ Narhanım Çakıcı Taşkiran Taşkiran

⁴³¹ Yaşar Çaycı

⁴³² Narhanım Çakıcı Taşkiran

⁴³³ Hicaz Turgut Mutlu

⁴³⁴ Aynur Saygılı

⁴³⁵ Gebre: Atın tımarında kullanılan sert lift.

⁴³⁶ Aynur Saygılı

⁴³⁷ Aynur Saygılı

⁴³⁸ Bağa: Sinir otu.

⁴³⁹ Narhanım Çakıcı Taşkiran

⁴⁴⁰ Aynur Saygılı

torunu Şahin Demirci, Posof başta olmak üzere çevre ilçelerde de aranan halk baytarları arasında yerini almıştır.

Posof'ta hayvan hastalıklarının tedavisiyle ilgili yapılan pratiklere bakıldığında dört sınıfta toplandığını görüyoruz. Bunlar;

1. Akılcı yöntemlerle yapılan işlemler,
2. Şifalı olduğuna inanılan bitkilerden yapılan halk ilaçları,
3. Kutsallık atfedilen mekânlara gidilerek; şifa umulması,
4. Değişik halk inançlarına bağlı olarak yapılan törenler (ritüeller).

4.2.1. Arı Biti (Varroa)

- Bal arısı kurtçuklarını yiyen arı bitine (*varroa destructor*) karşı, kovanların içerisinde ceviz ağacı yaprağı koyulur.⁴⁴⁴

4.2.2. Nefes Borusunun Tıkanması

- Büyükbaş hayvanların boğazına takılan elma, patates gibi yiyecekler, hayvanın ağzından içeriye sokulan hortum yordamıyla itilerek, işkembesine gitmesi sağlanır.⁴⁴⁵

4.2.3. Çıkıklar

- Büyükbaş hayvanların kemiklerinde çıkık olduğu zaman, o bölge tespit edilip, el yordamıyla yerleştirilir.⁴⁴⁶

4.2.4. Kırık

- Büyükbaş hayvanların kemiklerinde kırık olduğu zaman, yumurtanın beyazı ile rendelenmiş beyaz sabun 10-15 dk. çalkalanıp, köpürtüldükten sonra temiz bir beze sıvazlanarak, kırık olan bölgeye sarılır. Dört tane *ağırşah*⁴⁴⁷, kırık olan ayağın etrafına

⁴⁴⁴ Cemal Demirci

⁴⁴⁵ Şahin Demirci, 1944 doğumlu, Posof - Yurtbekler köyünden, okur-yazarlığı yok, çiftçi. (Posof yöresinde hayvan hastalıklarına, özellikle de kırık-çıkık işleri işlerine bakar.)

⁴⁴⁶ Şahin Demirci

⁴⁴⁷ Ağırşah: İnsan ve hayvanlarda oluşan kemik kırıklarının kaynaması için kırık olan yerin etrafına sabitlendirilen ağaç parçası.

sabitlenir. Bu işleme *yahı*⁴⁴⁸ adı verilir. 21 gün içinde iyileşir. Eğer 21 günü aşarsa hayvan sakat kalabilir.⁴⁴⁹

4.2.5. Domuzburnu

- Bu hastalıkla hayvanın baş kısmında oluşan sert şişliklere, domuz dişi sürülür.⁴⁵⁰
- Şişkinliklerin baş kısmı çıban gibi açılıp, içindeki iltihap boşaltılır.⁴⁵¹
- Neşter ısıtılıp, şişkin olan yer dağlanır.⁴⁵²
- Yaranın içi oyularak, temizlenir. Temizlenip, yıkanan ebegümece otundan haşlanılarak, kaynatılmış yoğurdun içine arpa unuyla birlikte katılır ve karıştırılır. Hazırlanan bulamaç, yaraya sürülür.⁴⁵³

4.2.6. Hamlık

- Öküzlerin, çift sürümünde boyunduruğun vermiş olduğu ağırlıktan dolayı boyunları hamlar. İş bitimi sonrası öküzlerin boynuna yumurta kırılarak, sıvazlanır.⁴⁵⁴
- Zeytinyağı kollarına, boynuna sürülerek, masaj yapıp rahatlaması sağlanır.⁴⁵⁵

4.2.7. İshal (Tırık, Tırakuna, Tıraçuna)

- Büyükbaş hayvanlar ishal olduğu zaman koyu çay demlenerek, içirilir.⁴⁵⁶
- Küçükbaş hayvanlar ishal olduğu zaman aspirin ve kireç ezilerek, sularına karıştırılıp, içmeleri sağlanır.⁴⁵⁷

4.2.8. Karın Ağrısı/Sancısı

- Posof ilçe merkezi ahalisinden olan merhum Eflatun Aktaş'ın evinde saklanan ve kutsallık atfedilen 'sancı çubuğu'yle, sancısı olan hayvanın arkasına vurulurmuş.⁴⁵⁸

⁴⁴⁸ Yahı: Yakı.

⁴⁴⁹ Şahin Demirci

⁴⁵⁰ Nihat Işık

⁴⁵¹ Nihat Işık

⁴⁵² Yaşar Karakoç, 1953 doğumlu, Posof - Kumlukoz köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁴⁵³ Şahin Demirci

⁴⁵⁴ Nihat Işık

⁴⁵⁵ Şahin Demirci

⁴⁵⁶ Kemal Elkılıç

⁴⁵⁷ Yaşar Karakoç

⁴⁵⁸ Narhanım Çakıcı Taşkiran

- Günlüce (Caborya) köyünün Yukarı Mahallesi'nde atlar sancılandığı zaman, mahallenin Kilise mevkiinde halen temelleri belli olan kilise kalıntısına gidilerek, atlara üç defa bu yıkıntının etrafı döndürülmüş.⁴⁵⁹
- Karnı ağrıyan büyükbaş hayvanlara sıvıyağı içirilir.⁴⁶⁰
- Atlar sancılandığı zaman ekşi hamur, suyuna katılarak içirilir.⁴⁶¹
- Büyükbaş hayvanlara ekşi hamur, suyuna katılarak içirilir.⁴⁶²
- Büyükbaş hayvanlara, tuzlu ayran suyla ezilip içirilir.⁴⁶³
- Karın sancısı olan hayvanın kulağına kesik atılarak, bir miktar kan akıtılır.⁴⁶⁴
- Arıların, kovanlarını dışarıdan gelecek tehlikelere, yabancı arılara ve kışın soğuktan korumak için ürettikleri dıntgel (propolis), suyla karıştırılıp sıvı hale getirilerek, karın sancısı olan küçükbaş hayvanlara içirilir.⁴⁶⁵
- Büyükbaş hayvanlar sancılandığı zaman, annesinin ilk çocuğu olan biri, hayvanın altından geçerek üç defa karnına başıyla hafifçe vurarak şöyle der:

*Bèn anamın ilkiyim,
Dağda gezan tilkiyim,
Sancinin dermaniyim.*⁴⁶⁶

4.2.9. Perde İnmesi

- Büyükbaş hayvanların gözlerine perde indiği zaman, bir kamışın içerisine toz şeker konularak, hayvanların gözlerine püskürtülür.⁴⁶⁷
- Büyük hayvanların gözüne perde indiği zaman, ağza ayran ya da yoğurt alınarak, hayvanın gözüne püskürtülür.⁴⁶⁸

4.2.10. Şap (Tabah)

- Tabah olan hayvanın ayakları benzinle yıkanır.⁴⁶⁹

⁴⁵⁹ Güven Önder, Posof - Günlüce köyünden, üniversite mezunu, tarih öğretmeni.

⁴⁶⁰ Nihat Işık

⁴⁶¹ Nihat Işık

⁴⁶² Yaşar Karakoç

⁴⁶³ Yaşar Karakoç

⁴⁶⁴ Kemal Elkılıç

⁴⁶⁵ Yaşar Karakoç

⁴⁶⁶ Şüşe Güler

⁴⁶⁷ Şahin Demirci

⁴⁶⁸ Şahin Demirci

- Ağzına tabağ deydiyse, şeker yedirilir.⁴⁷⁰
- Tabağ hastalığı hayvanın ayaklarına değdiyse, hayvanın ayakları şıratla yıkanır.⁴⁷¹
- Tabağ hastalığı hayvanın ağzına değdiyse, hayvanın ağzı sirkeyle yıkanır.⁴⁷²
- Şap taşı adı verilen taş; öğütölüp, tereyağıyla karıştırılıp, hastalıklı olan bölgeye sürülür.⁴⁷³

4.2.11. Şişkinlik

- Büyükbaş hayvanlarda şişkinlik olduğu zaman *tıbirga/tıbulga* ağacından yapılan çubukla üç defa karnına vurulur.⁴⁷⁴

4.2.12. Tırnak Hastalığı (Şeb)

- Küçükbaş hayvanların tırnakları arasında oluşan siğil benzeri noktalar, temiz bir bıçakla temizlenir.⁴⁷⁵

4.2.13. Nasır (Dövülme)

- Öküzlerin ve atların ayakları naldan dolayı nasır olduğu zaman, hayvanlar bağlanıp ayaklarındaki nasır, bıçak yordamıyla temizlenip, kanatılır. Daha sonra tereyağı ile pamuk urgan didilerek karıştırılır. Bu karışım temizlenip, kanatılan yere sürülür.⁴⁷⁶

4.2.14. Saḥavi

- Atın aşırıcı derecede koşturulmasından, çalıştırılmasından dolayı, hayvanın terlemesi ve yiyemez, yürüyemez duruma gelmesine *saḥavi* adı verilmektedir. Bu durumda arpa haşlanarak, hayvana yedirilir.⁴⁷⁷

4.2.15. Tavuḡ Kırılması

⁴⁶⁹ Nihat Işık

⁴⁷⁰ Nihat Işık

⁴⁷¹ Kemal Elkılıç

⁴⁷² Kemal Elkılıç

⁴⁷³ Şahin Demirci

⁴⁷⁴ Yaşar Karakoç

⁴⁷⁵ Şahin Demirci

⁴⁷⁶ Yaşar Karakoç

⁴⁷⁷ Yaşar Karakoç

- Tavuklar dış etmenlere veya yediği zararlı yiyeceklere bağlı olarak ölümcül bir mikrop kazandığı zaman, davranışlarından ve ibiklerinin şişmesinden ölecekleri anlaşılır. Bu durum erken fark edilir ve kireç tozu yedirilirse, ölümcül mikroptan kurtarılır.⁴⁷⁸

4.2.16. Yağ Endürmesi

- Atların aşırı derecede koşmasına bağlı olarak diz bölgelerinde oluşan yumurta büyüklüğündeki şişkinliklere, atın *yağ endürmesi* denir. Böyle bir durumda, dizlerindeki damarlarına dikkat edilerek, damarların tam ortasından bıçakla deşilerek, içeride biriken yağ akıtılır. Daha sonra kaynatılarak, katran haline getirilmiş yağ, diz bölgesine sıvazlanır.⁴⁷⁹

4.2.17. Yağır

- Atlara takılan eğer nedeniyle oluşan sırt yaralarına *yağır* adı verilir. Telefon direklerindeki fincanlar (izolatör) ezilerek, toz haline getirilir. Daha sonra bu tozlar yaraya sürülür. Bir miktar da hayvanların suyuna atılarak, içmeleri de sağlanır.⁴⁸⁰

- Genel olarak Posof yöresinde yağır olarak bilinen hastalığa, Yurtbekler köyünde *serece* denilmektedir. Atlar *serece* olduğu zaman *pomat otu*⁴⁸¹ kaynatılıp, suyundan yaraya dökülür.⁴⁸²

4.2.18. Yanıkara (Yanıkara)

- Hayvanın vücudunda oluşan küçük şişlikler, bıçak yardımıyla delinerek, içerisindeki iltihap akıtılır.⁴⁸³

- Yara olan kısmın derisi yüzüldükten sonra içerde birikmiş olan su akıtılır. Yıkandıktan sonra ispiro ve yanık yağ karıştırılarak, yara olan yere sıvazlanır. Daha sonra yüzülen deri, tekrar o bölgeye dikilir.⁴⁸⁴

- Yara olan kısım temizlendikten sonra tuz basılır.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Yaşar Karakoç

⁴⁷⁹ Şahin Demirci

⁴⁸⁰ Yaşar Karakoç

⁴⁸¹ Çok nadir bulunan, özellikle de Başyurt Yaylası'nda rastlanan yabancı ottur.

⁴⁸² Şahin Demirci

⁴⁸³ Nihat Işık

⁴⁸⁴ Yaşar Karakoç

⁴⁸⁵ Kemal Elkılıç

- Hem derisinde, hem de etinin içinde oluşan bir virüstür. Simsiyah bir renk alır. Un kavrulur, yaranın içine tepilip, tekrar dikilir. İlk altı saatte müdahale edilebilirse, kurtarılabilir.⁴⁸⁶

4.2.19. Yılan Sokması

- İşlenmemiş ham toprak, 3-4 kilo kadar tuzlu ayran ya da yoğurtla yoğrulduktan sonra yılanın genel olarak soktuğu ineğin memelerine sıvazlanır. Bu karışım hemen zehri alır, hayvanın zehrin etkisiyle vücudunda olan şişkinliği alır.⁴⁸⁷

4.2.20. Zehirlenme

- Zehirlenen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların suyuna ekşi hamur katılarak yedirilir.⁴⁸⁸
- Erik pestili, suda ezilerek büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara içirilir.⁴⁸⁹
- Çiğ süt, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara içirilir.⁴⁹⁰
- Küçükbaş hayvanlar, zehirli olan yel ağacı yapraklarından yerse kusar, ağzından acı su gelir ve davranışlarında bozukluklar olur. Zehir fazla etkisini göstermeden, *anzotun*⁴⁹¹ içine bal katılarak içirilir.⁴⁹²
- *Jaro otu*⁴⁹³ gibi zehirli otları yediği zaman hayvanların ağzından içkembesine hortum indirilip, havası alınır. Şişsi indirildikten sonra yoğurt yedirilir.⁴⁹⁴

4.3. Halk Meteoroloji

Meteoroloji; “*Hava yuvarı içerisinde oluşan sıcaklık değişmelerini, rüzgâr, yağmur, dolu gibi hava olaylarını inceleyen fizik dalı; hava bilgisi.*”⁴⁹⁵ olarak tanımlanmaktadır. Halk meteorolojisi ise halkın deneme-yanılma yoluyla, tarihsel olarak gelişen gözlemlerle yapmış olduğu geleneksel hava tahminleridir.

⁴⁸⁶ Şahin Demirci

⁴⁸⁷ Şahin Demirci

⁴⁸⁸ Nhat Işık

⁴⁸⁹ Nihat Işık

⁴⁹⁰ Nihat Işık

⁴⁹¹ Anzot: Peynir suyu.

⁴⁹² Yaşar Karakoç

⁴⁹³ Sarı renkli zehirli bir çalı türüdür.

⁴⁹⁴ Şahin Demirci

⁴⁹⁵ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 3174.

Erman Artun, halk meteorolojisi için; *“Teknik ve teknolojik yetersizlik içindeki toplumlarda, yüzyıllara dayalı yerel deneyim, görgü ve tahminlerle atmosfer olaylarına ilişkin önceden bilinebilirlik oranı yüksek denebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan öğrendikleri hava tahmini yöntemleriyle hava tahmini yaparlar. Yaşama savaşının verildiği toplumlarda doğa acımasız ve yıkıcı olabilmektedir. Bu nedenle geleneksel yapılı toplumlarda, doğa karşısındaki yetersizliğin, zayıflığın giderilebilmesi onun insanoğlu için hazırladığı tuzakların önceden tahmin edilebilmesiyle imkân kazanmaktadır.”* der.⁴⁹⁶

Teknolojinin yetersiz olduğu dönemlerde, meteorolojin bir bilim dalı olarak bilinmediği yıllarda her bölgede olduğu gibi Posof'ta da insanlar yaşadıklarından dersler çıkarmış, hayatta karşılaşılabileceği günlük ya da ileriye yönelik bir takım çıkarımlarda bulunmuş, kolay kolay yanılmamış, isabetli sonuçlar elde etmiştir. İşte bu gözlemlerle elde edilen bilgi örnekleri şöyledir:

- Yeni ay çıktığında eğer ay dik duruyorsa, yağmur yağmaz. Yalnız ay yatık duruyorsa, yağmur yağarmış.⁴⁹⁷
- Kuşlar ağaç dalları veya başka düz yerlerin üzerinde yan yana konarsalar yağmur yağarmış.⁴⁹⁸
- Cinav ağacının meyvesi çok olursa, kış ağır geçermiş.⁴⁹⁹
- Armutveren (Papola) köyünün yakınlarında bulunan Cazi Gölü tarafından hava gürlerse, kısa sürede köye yağmur yağarmış.⁵⁰⁰
- Posof ilçe merkezinin kuzeybatı yönünden hava dolarsa kısa sürede yağmur yağarmış.⁵⁰¹
- Kuşburnu (esgil) eğer çok olursa, kış ağır geçermiş.⁵⁰²
- Gökkuşağının çıkması havanın açacağıının habercisidir.⁵⁰³
- Kışın kar çok yağarsa, baharda havalar çok güzel olur.⁵⁰⁴

⁴⁹⁶ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 186.

⁴⁹⁷ Kazım Avcı

⁴⁹⁸ Kazım Avcı

⁴⁹⁹ Yusuf Erbilici, 1931 doğumlu, Posof - Armutveren köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁵⁰⁰ Yusuf Erbilici

⁵⁰¹ Cemal Demirci

⁵⁰² Orhan Mutlu, 1938 doğumlu, Posof - Armutveren köyünden, öğretmen okulu mezunu, emekli öğretmen.

⁵⁰³ Büseyne Ermen Öner

- Sonbaharda ağa lar yapraklarını d kmeye ba ladığında, kavak ağa larının tepelerinde yaprak kalırsa, kış hafif ge er.⁵⁰⁵
- G z n kar *toza *⁵⁰⁶ etmeye ba ladığı zamanlarda, e er ağıllarda koyunlar gece geviş getiriyorsa sabahtan havanın a ık, g neşli olacağı s ylenir.⁵⁰⁷
- Ağa lar yapraklarını d kmeden, kar ya ar ve sonra kalkarsa bahar erken gelir. E er kalkmaz da kar ya ışı devam ederse, kış a ır ge er, bahar da ge  gelir.⁵⁰⁸
- Posof il e merkezinin yama larına kurulu oldu u Kodiyan tarafından r zg r eserse, hava iyi olur, ya mur ya mazmı . E er Ulgar Dağı yani kible tarafından eserse ya mur ya armı .⁵⁰⁹
- İlkbaharda r zg r  ok eserse, tarlalarda kuraklık olur.⁵¹⁰
- Ya mur kible tarafından gelirse bolluk, kuzey taraftan gelirse kıtlık olurmu .⁵¹¹
- G k g r ldedi inde, yumruk yapılarak sırtı vurulur. Sırtım * a tan  avi*⁵¹² denir.⁵¹³

4.4. Halk Takvimi

İmk nların kısıtlı, teknolojinin yetersiz oldu u d nemlerde, halkın belli bir s re zarfından edindi i,  zellikle de do a olaylarından yola  ıkararak deneyimsel ve tahminsel bir birikim olan halk takvimi, halkın ko ullarına g re zamanı aylara, haftalara, g nlere b lmesidir.

L tfi Sezen, halk takvimi i in; *“Hangi do al ve k lt rel ortamda olursa olsun hemen her yerle im biriminin kendine  zg  bir takvimi vardır. Halk takvimi, herhangi bir y re insanın temelde k lt rel bir miras olarak edindi i, uzun s reli t renlere dayanır.”*⁵¹⁴ demektedir.

⁵⁰⁴ Cemal Demirci

⁵⁰⁵ Mesut Seyhan G ndo du

⁵⁰⁶ Toza : Kar serpi tirmesi.

⁵⁰⁷ H k mdar Ricalo lu

⁵⁰⁸ Mesut Seyhan G ndo du

⁵⁰⁹ Mesut Seyhan G ndo du

⁵¹⁰ Mesut Seyhan G ndo du

⁵¹¹ Veysel Elmas, 1966 do umlu, Posof - G n la an k y nden, lise mezunu, esnaf.

⁵¹²  avi: Sert.

⁵¹³ Aynur Saygılı

⁵¹⁴ L tfi Sezen, *Erzurum Folkloru*, 3. baskı, Atat rk  niversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, s. 185-186.

Kültürel bir miras olarak edinilen uzun süreli deneyimlere dayalı zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olan halk takvimi, yerel özellikler taşımaktadır. Halk takviminin şekillenmesindeki en önemli etken ise iklimsel koşullardır.⁵¹⁵

Posof yöresinde ‘eski hesap’ olarak da adlandırılan halk takviminde; günler ve ay adları, günümüzde kullandığımız modern takvimle benzerlikler arz etse de, özellikle ay adları, dönemsel olarak Posof’ta yapılan ziraat törenlerine, üretilen ürün adlarına, iklimsel dönemlere bağlı olarak da adlandırılmıştır.

Posof’ta halen daha izlerini gördüğümüz, özellikle yaşlılar arasında adlandırılan ay adları şöyledir:

Ocak → *Zemheri*

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Ocak - 13 Şubat aralığıdır.

Şubat → *Gücük*

28 gündür. Miladi takvime göre 14 Şubat - 13 Mart aralığıdır.

Mart → *Mart / Dölökümü / Ağlak / Kuziayi* (Posof yöresinde yılın ilk ayı olarak Mart kabul edilir.)

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Mart - 13 Nisan aralığıdır.

Nisan → *Abril / Keroba / Cılğa / Yağar*

30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Nisan - 13 Mayıs aralığıdır.

Mayıs → *Mayıs / Çiçekayi*

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Mayıs - 13 Haziran aralığıdır.

Haziran → *Kirezayi / Çapaluğ* (Kirazların olgunlaştığı, toplanılmaya başlandığı aydır.)

30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Haziran - 13 Temmuz aralığıdır.

⁵¹⁵ Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi-Halk Meteorolojisi*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1984, s. 23-24.

Temmuz → *Orağayi / Çürükay* (Temel ekonomik hayatı hayvancılığa bağlı olan Posof halkı, hayvanlarının kışlık yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu ayda, oraklarıyla çayırlarını biçmeye başlarlar.)

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Temmuz - 13 Ağustos aralığıdır.

Ağustos → *Harmanayi / Meyramayi / Mehremayi* (Harmanların yapılmaya başlandığı bu ay için Harmanayi denilse de, Meyramayi ve Mehremayi olarak da bilinmektedir. Bu ay adı, Posof halkının Hristiyanlık günlerinin bir hatırası olarak yaşamaktadır. Bu ay, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in derin uykuya daldığı, Hristiyanlar arasında halen *Meryem Ana Orucu* diye adlandırılan oruçların tutulduğu aydır. Mehremayi denilmesinin sebebi de, oruçların devam ettiği bu ayda, mahrem yani yasakların olmasından kaynaklanıyor olmasıdır.)

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Ağustos - 13 Eylül aralığıdır.

Eylül → *Böğrümayi / Kavusayi* (Sonbaharın habercisi olan rüzgârların estiği, Posof halkının tabiriyle *böğürdüğü* ay olarak da bilinir.)

30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Eylül - 13 Ekim aralığıdır.

Ekim → *Şarabayi / Degirmanayi* (Anadolu coğrafyasında İslâm inancının, en son yayıldığı yerlerden birisi de Posof'tur. 16. yüzyılın sonlarında din değiştirmeye, Hristiyanlıktan İslâmiyet'e geçmeye başlayan Posof halkı, o günlerin bir hatırası olarak Ekim ayını *Şarabayi* olarak adlandırmaktadır. Bu ay; üzümlerin yetişip, şarapların kurulduğu aydır. Şarabayi dışında, bu ay için *Degirmanayi* da denilmektedir. Üretilen buğday, arpa, çavdar, mısır gibi tarımsal ürünlerin, değirmenlere götürülerek, un haline getirildiği aydır.)

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Ekim - 13 Kasım aralığıdır.

Kasım → *Koçayi* (Halk arasında *koç katımı* olarak adlandırılan, koyunlardan ayrı tutulan koçların, koyunların arasına katılarak, çiftleştirildikleri aydır.)

30 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Kasım - 13 Aralık aralığıdır.

Aralık → *Ƙarakiş* (Kara kelimesi, Türk halk tefekküründe iyi olmayan şeyler için kullanılır. Kış mevsiminin ağır şartlarının baş gösterdiği, yoğun kar yağışlarının olduğu bu ay için Posof halkı *Ƙarakiş* demiştir.)

31 gün sürer. Miladi takvime göre 14 Aralık - 13 Ocak aralığıdır.⁵¹⁶

Posof'ta iki mevsim vardır. 27 Şarap - 23 Abril (Miladi: 8 Kasım - 5 Mayıs) tarihleri arası, 179 gün süren kış mevsimidir. 24 Abril - 26 Şarap (Miladi: 6 Mayıs - 7 Kasım) tarihleri arasında devam eden 185 gün ise yaz mevsimidir.⁵¹⁷

Posof'taki gün adları ise ağız farklılığından kaynaklı bazı telaffuz şekilleri dışında bir değişiklik arz etmemektedir:

Pazartesi → Bazarertasi

Salı → Sali

Çarşamba → Çerşembe/Çerşamba

Perşembe → Perşamba/Perşambe⁵¹⁸

Cuma → Cuma

Cumartesi → Cumaertasi

Pazar → Bazar.⁵¹⁹

Posof yöresinde halk takvimi içerisinde yer vereceğimiz bir diğer husus ise belli-başlı doğal olaylardır.

Ƙarakiş, Zemheri ve Gücük ağır kış aylarıdır. Mart ayı ise ne olacağı belli olmayan bir aydır. Mart ayı içerisinde en önemli doğal olay ise *ƙocaƙari fırtınasi* olarak tabir edilen yağmur ve kasırga getiren güçlü rüzgârlardır.⁵²⁰ *Ƙocaƙari* fırtınası için yörede şöyle bir anlatı vardır: Mart'ın sıcağına aldanıp yaylaya giden bir yaşlı kadın (*ƙocaƙari*), yaylada fırtınaya yakalanır ve fırtınada tüm keçileri boğulur. Bundan dolayı yörede 4-5 Mart (Miladi: 17-18 Mart) tarihleri arasında seyreden fırtınalı günlere

⁵¹⁶ Kazım Avcı, Maksut Ergün, Hükümdar Ricaloğlu, Onur Bayraktar, Mesut Seyhan Gündoğdu.

⁵¹⁷ Onur Bayraktar, 1975 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, avukat.

⁵¹⁸ Perşembe gününün akşamı *Cuma aışami* olarak adlandırılır.

⁵¹⁹ Mecidiye Çaycı

⁵²⁰ Veysel Elmas

koçakari fırtınası denir. *Belderecuz*, *belderecüz* ya da *berdelecuz* olarak da adlandırılır.⁵²¹

Koçakari fırtınasından sonra 8-9 Mart (21-22 Mart) tarihleri arasında *leylek fırtınası* vardır. Leylek bölgeye ilk gelen göçmen kuştur. Halk arasında, bu kuş için: “Sekiza gèlmam, doğuza kalmam.” denir. 8’ini 9’a bağlayan, fırtınalı gecede gelir.⁵²²

Leylekle birlikte Posof’a gelen bir diğer göçebe kuş ise *şoşiya* adı verilen sığircık kuşudur. Baharın müjdecisidir.⁵²³ Mart ayının son beş günü ise *harçborç fırtınası* olarak bilinen, fırtınaların devam ettiği haftadır.⁵²⁴

5 Abril (18 Nisan)’de soğuk hava dalgası gelir. Halk arasında o gün için; “Kork *Abril*’in beşindan, öküzi ayırur eşindan.” denir.⁵²⁵

5 Abril sonrası topraktaki don açılır ve toprak kendini pamuk gibi atar. Bu durum herkesçe bilinir, toprak atmadan tarla koşulmaz. Sonrasında ‘keroba’ yani *cılga* çıkar, tarla koşumuna başlanılır.⁵²⁶

7-12 Abril (20-25 Nisan) günleri arasında da sitte-i sevr soğukları olur.⁵²⁷

Nisan ayının 21’inde *kukku* denilen kuş ötmeye başlar. Kukku kuşunun sesi duyulmaya başlandığı zaman, ağaçlara su düştüğü ve yeşermeye başladığı söylenir.⁵²⁸

7 Mayıs (20 Mayıs) günü son fırtınadır. Mutlaka yağmur yağar, rüzgâr eser.⁵²⁹

⁵²¹ Mesut Seyhan Gündoğdu

⁵²² Veysel Elmas

⁵²³ Veysel Elmas

⁵²⁴ Hasan Erbaş, 1962 doğumlu, Posof - Gönülaçan köyünden, ilkokul mezunu, emekli.

⁵²⁵ Refiye Saygılı

⁵²⁶ Şahismail Işık, 1926-2017, Posof - Binbaşıeminbey köyünden, ilkokul mezunu, inşaat ustası.

⁵²⁷ Onur Bayraktar

⁵²⁸ Behram Mutlu, 1924 doğumlu, Posof –Armutveren köyünden, köy enstitüsü mezunu, emekli öğretmen.

⁵²⁹ Hasan Erbaş

Haziran ayı gün dönümünün olduğu aydır. Yağmurların kesilmesi ile biçin başlar. Gün dönümü öncesi havalar yağışlı geçer. Biçin işi, gün dönümü öncesi pek tercih edilmez.⁵³⁰

Yaz aylarında daha belirgin görülen hortuma ise bölgede ‘borbola’ adı verilmektedir.⁵³¹

⁵³⁰ Veysel Elmas

⁵³¹ Veysel Elmas

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARI

Çocuk denildiğinde akla gelen ilk şeyin oyun olduğu bilinir. Çocuk dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren oyun kavramıyla tanışır. Ailesinin ve yakınlarının çocuğu severken yapmış oldukları hareketler, taklit benzeri davranışlar aslında çocuğun karşılaştığı ilk oyunlardır. Çocuğun yaşı büyüdükçe oyun dağarcığı ve kavramı gelişir, bilinçsizce kendi kendine oynarken, aile yakınları ve akranlarıyla oynamaya, oynayarak paylaşmaya başlar. İşte bu aşamada çocuk için oyun kavramı oda içerisinde dış mekânlara taşınmış olur.⁵³²

Çocuğun oyun oynaması, yetişkin bir bireyin hayatının devamı için çalışma zorunluluğuna sahip olması kadar önemlidir. Yetişkin bireyler yaşamını çalışarak kazanıyorsa, çocuklar da tüm kişisel beceri ve zekâ bütünlüklerini oyun yoluyla kazanırlar. Oyunlar tekdüze eylemler değildir. Her oyunun kendi içerisinde bir nedeni ve özelliği olup oyunda psikolojik yapının yanı sıra biyolojik yapı da büyük işlev görür. Örneğin, çocuklar yetişkinler kadar uzun süre oturamaz; ayaklarını sallar, kollarını oynatır, eşyalara dokunur, değişik sesler çıkarırlar. Bunun nedeni gelişim bütünlüğünün yetersizliği ve hareket sistemini iyi kontrol edememekten kaynaklanır. İşte bu hareket kontrolsüzlüğüne ‘oyun’ adı verilir. Oynanılan oyunlardaki çeşit ve şiddetin toplumlar arasında farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bunun sebebi kültürel farklılıklar olduğu kadar; sağlık, iyi besin, beslenme şekilleri, sağlık, ekonomik ve sosyal şartlar gibi şeyler de gösterilebilir.⁵³³

Çocuk oyunu kavramı üzerine farklı sözlük ve ansiklopediler ile akademik kitap ve makale çalışmalarında çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

Çocuk oyununu *Türk Ansiklopedisi*, “Çocukların hareket ihtiyacı ile yaptıkları amaçsız etkinlikler. İçten gelen bir hareket gücü ve büyüklere benzemek için onları

⁵³² Mevlüt Özhan-Malik Muradoğlu, *Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. 13.

⁵³³ Mücellâ Ormanlıoğlu Uluğ, *Niçin Oyun? “Çocuğun Gelişiminde ve Çocuğu Tanımada Oyunun Önemi”*, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997, s. 9-10.

taklit yönsemesi.”⁵³⁴ şeklinde, *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, “Büyük ölçüde fantezi ve düş gücüne dayalı, kendiliğinden, planlanmamış etkinlikleri kapsadığı gibi, kuralları belirlenmiş oyunları da içerebilen çocuk eğlenceleri.”⁵³⁵ şeklinde, Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük* ise, “...çocukların oynadığı, hiçbir çıkara dayanmayan, eelenceli yarış vb.” şeklinde tanımlamıştır.⁵³⁶

Avusturyalı filozof ve eğitimci R. Joseph Lorenz Steiner, eğitim programları kapsamında hazırladığı raporlarında, okullarda verilen eğitimin paralelinde öğretici oyunların, öğretmenler tarafından belirlenip, öğretilmemesini; çocukların kendi oyunlarını kendilerinin bularak oynamasını, böylece çocukların hep yeni deneyimlerle karşılaşabileceklerini belirtmiştir. Steiner, önceden hazırlanarak kutulara yerleştirilmiş inşaat oyunlarına da, bebek ve çocukların ayrıntılı kopyası olan oyuncak bebeklere de karşı çıkmaktadır. Bu tür oyuncaklar için, “...zekâyı işletmez ve düş gücünü uyarmaz, bu yüzden de giderek çocuğun kişisel katılımı azalır.” der.⁵³⁷ Bu anlamda çocukların oyun dünyasına modernleşen dünyayla birlikte giren hazır oyuncaklar vasıtasıyla oynanılan oyunların, çocukların düşünce ve davranış gelişimlerine olumsuz katkısı olduğu savunulabilir. Oysaki çocukların dış çevrede kendilerinin belirledikleri kural ve davranışlarla şekillenen oyunlar, onların her alanda gelişim sağlamasını ciddi anlamda etkilemektedir.

Okullarda verilen okuma-yazma eğitiminde de, çocukların yaş grupları göz önüne alınarak, oyun içerisinde eğitimin verilmesi oldukça önemlidir. Harf öğretimi, hece alıştırmaları, cümleleri ve kelimeleri pekiştirme gibi öğretilerde farklı oyunlara başvurularak çocukların öğrenim yetenekleri artırılmalıdır.⁵³⁸

Çocuk oyunları, çocuğun eğitiminde, kişiliğinin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu oyunlar, ayrıca toplumsal kültür açısından önemli olduğu gibi eğitilim ve ruhbilim açılarından da oldukça önemlidir. Eğitilime göre çocuk yaşama dair tüm

⁵³⁴ “Çocuk/Çocuk Oyunları”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt XII, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s. 98.

⁵³⁵ “Çocuk Oyunları”, *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt 6, Ana Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 501.

⁵³⁶ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 1186.

⁵³⁷ Handan Asûde Başal, *Okulöncesi Eğitime Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa 2013, s. 89-90.

⁵³⁸ Niyazi Tan, *Oyunlarla İlkokuma Yazma Öğretimi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 64-121.

davranış, bilgi ve becerilerini oyunlarda öğrenir. Bu açıdan çocukların yetiştirilmesinde oyunlar en etkin yoldur. Ruhbilim açısından bakıldığında da, çocuğun oyun içindeki davranışlarından onun ilgi alanları ve eğilimleri tanınır. Böylece çocuğun ruhsal güçlüklerini çözmede önemli bir rol oynar.⁵³⁹

Oyunlar, çocukların kendi küçük dünyalarında yarattıkları objelerle, davranış biçimleriyle, kural tanımlamalarıyla şekillenir. Oyunları kendi düşünsel yapılarıyla oluştururlar. Böylece oyunlar çocukların gelecekte bilgi üretebilme, beceri kazanabilmelerini de sağlar. Çocuğun ev içerisinde geçirdiği ilk yaş gruplarında kendi başına oyun üretme çabası, dış mekâna taşındıktan sonra daha da şekillenir, orada paylaşmayı, kurallara uymayı, iş birliği yapmayı öğrenir. Çünkü ev içerisinde geçirdiği evrede kendince ya da anne-babanın öğrettikleriyle şekillenen oyunların tüm kural belirleyicisi kendisidir. Oyun kendi etrafında biçimlenir, onun istediği zaman biter ya da devam eder. Ama ilerleyen yaş gruplarında dışarıya taşınan, böylece toplu oynanılan oyunlarda ortak hareket edilmesi nedeniyle çocuk aslında kendi sınırlarının olacağını, bunların kurallarla belirlenebileceğini de öğrenir.

Çocukların oyun oynayarak bir şeyleri fark etmesine, daha üç aylıktan başladıkları söylenir. Oynadığı oyunlarda duyu organlarını, vücudunun bölümlerini ve görevlerini tanırlar. Örneğin bebek çıplak kaldığı zaman ayak parmaklarını yakalamaya çalışarak bir oyun içerine girer. Böylece eli, ayağı ve parmaklarının oynadığını, bir şeyi tutabilme yeteneğine sahip olduğunu öğrenir. Yine çocuklar en erken evrelerinden itibaren her oyundan yeni yeni bilgiler edinirler. Taşla oynarken, taşın sert olduğunu, ‘elim elim epenek’ oynarken elin yumuşak ve sıcak olduğunu öğrenir.⁵⁴⁰

Oyunların çocuklar üzerindeki etkileri eğitbilim ve ruhsalim açısından önemli olduğu gibi bedensel gelişiminde de çeşitli açılardan önem taşıdığı bilinmektedir. Çocuğun oyun sırasında yapmış olduğu hareketler, küçük ve büyük kas gelişimlerinin hızlanmasını sağlar. Yine güneş ve açık havadan yararlanması, kan dolaşım sisteminin

⁵³⁹ Muammer Sun-Hilmi Seyrek, *Okulöncesi Eğitiminde Oyun*, Müzik Eserleri Yayınları, İzmir 1997, s. 3-5.

⁵⁴⁰ İsmail Samur, *Anaokulları ve İlkokullar İçin Eğitici Öğretici Oyunlar*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989, s. 11.

hızlanması, yemek ve uyku düzeninin şekillenmesi, dokularına gerekli olan oksijeni fazlasıyla temin etmesi, terleme yoluyla vücuttaki zararlı artıkları atması, enerjisini boşaltması gibi büyük yararları vardır.⁵⁴¹

Anaokulu, ilkokul ve hatta ortaokullarda da öğretmenlerin; oyunları, çocukların yetiştirilmesinde etkili bir öğrenim ve motivasyon aracı olarak görmesi gerektiğini belirten İsmail Samur, oyunla öğretimin yararlarını şöyle sıralamıştır:

1. *“Oyun, çocuğun derslere olan ilgisi artırır.*
2. *Oyun, öğretmen için iyi bir motivasyon aracıdır.*
3. *Oyun, çocuğun dağılmış olan ilgisini toplar.*
4. *Oyun içinde çocuk, kendi vücudunu, çevresindeki insanları ve eşyaları tanır.*
5. *Çocuk, oyun içinde aktif olduğu için, kendini mutlu hisseder.*
6. *Çocuk, değişik araçlarla oynarken çevresindeki eşyalarla kendi arasında bir ilişki kurar.*
7. *Çocuk, oyun içinde değişik rollere girer; sosyal çevresini, rolünü girdiği kişilerin durumunu yakından kavrar.*
8. *Her oyunun belli bir kuralı vardır. Oyun süresince bunlara uyulur. Oyun oynayan çocuklar, kuralları kolayca kavramaya ve bu kurallara uymaya alışırlar.*
9. *Çocuk, oyun oynarken insanlara nasıl davranılacağını öğrenir.*
10. *Bütün çocuklar, üstün yetenekli değildir. Az yetenekli olan çocuklar, yeteneksizliklerinin farkına vardıkça komplekslere kapılmaya başlarlar. Oyun içinde yenen taraf, bazen bir grup olur; yetenekli grup arkadaşları sayesinde, çocuğun kendine güveni artar. Derslerde olduğu gibi başarısızlığından dolayı komplekslere kapılmaz.*
11. *Oyun, derslere canlılık katar, dersleri kuru ve sıkıcı olmaktan kurtarır; çekici hale getirir.”⁵⁴²*

Folklor araştırmacısı Fahrettin Beşli, oyunların çocuklar için önemini ise şöyle anlatmaktadır: *“İnsanın bebekken oynadığı kavrama, şekil tanıma, hareket etme, tanıma gibi yeteneklerini geliştiren bireysel oyunlarının yerin; yaşı büyüdüğünde, diğer*

⁵⁴¹ Sun-Seyrek, age. s. 48-49.

⁵⁴² Samur, age. s. 9-10.

çocuklarla etkileşimlere girebileceği toplu oyunlar alır. Önce iki kişilik oyunlarla küçük melekelerini ve problem çözme yeteneklerini geliştirirler. Daha sonra bu küçük oyun grupları kendi takımlarını oluşturarak, başka gruplara rakip olurlar. Çocuklar; takım ruhunu, birbirine güvenmeyi, koordineli hareket etmeyi, liderliği bu oyunlarla öğrenirler. Kazanmanın gurur ve hazzını tatmak kadar kaybetmenin utanç ve ezikliğini hissetmeyi, her ikisini aynı şekilde taşıyabilmeyi bu oyunlarla öğrenirler.”⁵⁴³

Geleceğin yetişkinleri olarak karşımıza çıkacak olan çocukların donanımlı, eğitilmiş, toplumsal yaşam statüsüne uygun bireyler olabilmelerinde, çocukluk dönemlerinde yaşadıkları ailesel ve çevresel faktörler oldukça önemlidir. İşte bu hususta çocuk oyunlarının işlevi ve önemi de ortaya çıkmaktadır. Oyun oynamamış, dış dünyayla tanışmamış, sahip olduklarını birileriyle paylaşmamış olan çocukların gelecekte bürünecekleri rol davranışları ve ruhsal yapıları bu açıdan sıkıntılı olacaktır. Bunun için oyunsuz bir çocukluk evresi düşünülemez. Çünkü çocuk oyunları, çocuğun sadece vakit geçirmesi, can sıkıntısını gidermesi olarak değerlendirilmemelidir. Yaşama dair tüm beceri ve bilgi birikiminin edinildiği ortamlar olarak kavranmalıdır.

5.1.

Oyun Adı: Aç Kapıyı Bezirgân Baş

Kaç Kişi ile Oynanır: İstenilen kadar oyuncu katılabilir.

Araç Gereçler: Yok.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

İki kişi karşılıklı el ele tutuşurlar. Diğerleri karşılarında tek sıra halinde dururlar. Her oyuncu önündeki oyuncunun belinden tutar. El ele tutuşan kişiler diğerleri duymayacağı şekilde kendilerine birer meyve ismi verirler.

Sıra halinde duran grup koro halinde : “Aç kapıyı bezirgân baş.” derler.

El ele tutuşan iki kişi ise: “Kapı hakkı ne verirsin?”

Grup: “Arkamdaki küçük asker yadigâr olsun.”

⁵⁴³ Fahrettin Beşli, “Çocuk Sokak Oyunları”, *Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncakları -I*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2014, s. 10.

Bunun üzerine el ele tutuşan iki kişi ellerini havaya kaldırır. Diğer dizili grup alttan geçmeye başlarlar. En son geçeni araya sıkıştırırlar. Sıkıştırdıkları kişiye mesela, “Elmayı mı seversin, armudu mu?” diye sorarlar. Hangisini söylerse, o ismin sahibi geçer. O da o kişinin ardına geçer. Oyun baştan başlayarak bu şekilde devam eder. Meyve adını söyleyenler, bu adın ardında sıra olurlar. Tek sıra halindeki grup bittiği zaman, el ele tutuşan iki kişinin arasına bir çizgi çizilir. Sonra gruplar birbirini çekmeye başlarlar. Çekme işini başaran taraf oyunu kazanır.⁵⁴⁴

5.2.

Oyun Adı: Ağa-Bekçi-Hırsız

Kaç Kişi ile Oynanır: 3 kişi

Araç Gereçler: Çubuklar

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Genelde bu oyun hayvan otlatan çocuklar tarafından zaman geçirmek için 3 kişi ile oynanan bir oyundur. Oyun normal kalınlıkta fındık çubuğunu 4 parmak uzunluğunda eşit olarak ortadan bölerek oynanır. Bölünen bu çubuklar, oyunu oynayan 3 kişi tarafından sırayla havaya atılır. Yere düşen çubukların ikisinin de kabuklu sırt tarafı gelirse o kişi ‘ağa’ olur. Çubukların yarılan iç kısımları gelirse o kişi ‘bekçi’ olur. Çubukların birinin yarılan iç kısmı diğerinin sırt kısmı gelirse bu kişide ‘hırsız’ olur. Ağa, bekçi ve hırsız seçildikten sonra oyun başlar.

Ağa oturur. **Bekçi** ağaya gelir:

- “Ağam ben bu gün bir hırsız tuttum.”

Ağa:

- “Ne yaptı suçu ne?”

Bekçi:

- Ahmet amcaların kümeden tavuk çalarken yakaladım.”

⁵⁴⁴ Aynur Saygılı

Ağa, bu kişiye ceza verir. Örneğin; Ağa hırsıza ayakkabısını çıkartarak; kendisine su getirmesini isteyebilir. Hayvanlar uzak yerlere gitmişlerse onları yakınlaştırmasını ister. O an yoldan gecen hiç tanımadığı bir adamı ya da mandanın kıcını öpmesi gibi akla mantığa sığmayan cezalar verilir.

Hırsız verilen bu cezayı yapmak zorundadır. Eğer hırsız, verilen cezayı yapmazsa oyunu seyreden diğer arkadaşlar tarafından ağaca ayaklarından tepesi üstüne 2 saat asılı kalacak şekilde asarlar.

Verilen cezayı hırsız olan kişi yerine getirirse oyun yeniden başlar. Bu sefer ağa olan hırsız, hırsız olan kişi ağa olur. Cezalar daha da ağırlaşır oyun böylelikle sürüp gider.⁵⁴⁵

5.3.

Oyun Adı: Baci Baci Ataş Ver

Kaç Kişi ile Oynanır: 2 kişi

Araç Gereçler: Çubuklar

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

İki kişiyle oynanan bir oyundur. Bir oyuncu iki elinin parmaklarını uçlarıyla birleştirir. Diğer oyuncu, işaret parmağıyla parmak uçlarını birleştiren oyuncunun serçe parmaklarına dokunarak:

- “Baci baci ataş ver.” der.

Diğer oyuncu:

- “Yukarıdan gel.” diye söyler.

Sırayla yüzük ve orta parmaklara geçilerek yine iki kişi arasında aynı sözler tekrar edilir. İşaret parmağına sıra gelince, sorar:

- “Baci, baci pisigin var mı?”

- “Var.”

⁵⁴⁵ Güvendik Saygılı, 1966 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, maliye memuru.

- “Nerede?”

- “Sekünün altında.”

- “Beni tırmalar mı?”

- “Tırmalamaz.”

Başparmağa geçmeden önce tekrar aralarında şöyle söylerler:

- “İtin var mı?”

- “Var.”

- “Nerede?”

- Kapının dibinde.”

- “Beni ısırır mı?”

Başparmağa geçerken, ellerinin parmak ucunda birleştiren oyuncu, diğer oyuncunun parmağını yakalar.⁵⁴⁶

5.4.

Oyun Adı: Bayrak Kaptı

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli bir sayı yoktur.

Araç Gereçler: Bayrak (İki adet)

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Oyuncular eşit sayıda iki gruba ayrılır. Oyun kız-erkek karışık halde oynanabilir. Geniş bir meydanda önceden iki sopaya bağlanmış kumaştan yapılmış iki bayrak, kale olarak belirlenen yerlere dikilir. İki kalenin ortasına bir çizgi çizilir. Gruplar bu çizgiye gelir. El sıkışırlar. İki grubunda amacı karşı takımın bayrağını kapmaktır. Oyuncular

⁵⁴⁶ Aysel Çaycı

karşı takımdan oyuncuları ebeler ise ebelenen oyundan çıkar. Bayrağı kapmaya çalışmanın yanı sıra oyuncular ebelenmemek için birbirinden de kaçarlar. Çizgi sınırdır. Oyuncular kendi taraflarında dinlenirler ve bayrağı korurlar. Kim bayrağı kapıp kendi kalesine getirirse oyunu kazanır.⁵⁴⁷

5.5.

Oyun Adı: Ciii... Ciii... Cilvana

Kaç Kişi ile Oynanır: En az 2 kişiyle oynanır.

Araç Gereçler: Yok.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Genellikle bir yaş sonrası oyun çocuklarını oyalamak, güldürmek için oynanan bir oyundur. Genellikle bütün ev halkı oyuna katılır. Oyuna katılan herkes ellerinin üstünü çimdik şeklinde tutarak bütün eller üst üste olacak şekilde dizerler. Eller aşağı yukarı sallanarak şu tekerleme söylenir:

Ciii... ciii... *Cilvana*⁵⁴⁸,
Arpa, buğday bir yana,
Sari kızın saç bağı,
İsmeil'in bıçağı,
Karga çalı düşürdi,
Nene *gikil*⁵⁴⁹ püşürdi,
*Siçen*⁵⁵⁰ yedi bütirdi!
Pırrr!⁵⁵¹

Tekerleme bittikten sonra eller kuş uçuyormuş gibi havaya savrulur. Bebekleri çok eğlendiren, güldüren bir oyundur.

5.6.

Oyun Adı: Çitele Patala

⁵⁴⁷ Feydane Sucu

⁵⁴⁸ Cilvana: Yeni adı Binbaşımınbey olan Posof'un köyü.

⁵⁴⁹ Gikil: Posof yöresinde yapılan bir tür ekmek çeşidi.

⁵⁵⁰ Siçen/Sıçan: Fare.

⁵⁵¹ Büseyne Öner

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli bir sayı yoktur.

Araç Gereçler: Değnek (Oyuncu sayısı kadar)

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Erkek çocuklar tarafından oynanılan oyundur. Geniş ve düz bir zemin tespit edildikten sonra, bir çizgi çizilerek oyuncuların duracağı yer belirlenir. Oyuncular sırayla belirlenen çizgiye gelerek, sağ ayağının başparmağı ile ikinci parmağı arasına uzun ağaç değneği sıkıştırır ve tüm hızıyla ileriye atar. Değneğin düştüğü yer işaretlendikten sonra diğer oyuncular sırayla, değneği atarak aynı işlemi yapar. Kimin değneği daha ileri bir noktaya düşerse oyunun galibi o olur ve tüm değnekleri alır. Oyun daha sonra kazanan kişinin değnekleri dağıtmasıyla devam eder.⁵⁵²

5.7.

Oyun Adı: Elçi Taşı

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli bir sayı yoktur.

Araç Gereçler: Yuvarlak taşlar

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Açık alanda oynanılan erkek oyunudur. İki gruba ayrılarak oynanır. Altı adet yuvarlak küçük taşlar bulunur. 50 cm. aralıkla üçü bir tarafa, diğer üçü de bir tarafa diklemesine yan yana dizilir. Oyuncular taşların 20 m. kadar gerisine geçerler. Oyuncular ellerine de ayrıca üç yuvarlak küçük taş daha alırlar. Oyuncular ellerindeki taşı sırayla yerdeki taşlara atarlar. Hangi grup kendi tarafındaki taşların tümünü vurarak yerini değiştirirse, karşı grup kazanan gurubu sırtlarına alarak gezdirir.⁵⁵³

5.8.

Oyun Adı: Gıryal (Topaç) Çevirme

Yöredeki Diğer Adları: Tırya, gıryal, kırıyal, korika

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Topaç, ip.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Genellikle erkek çocuklarının oynadıkları bir oyundur. Oyun yarış şeklinde geçer. Topaç, konik biçimli olup ucunda kalın bir çivi bulunur. Pürüzsüz büyükçe bir

⁵⁵² Cemal Öztürk, Kopuzlu köyü, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁵⁵³ Kazım Avcı

buz parçasının olduğu alanda toplanılır. Oyuncular topacın üzerine iplerini düzgünce sararak beklemeye başlarlar. “Başla!” komutu ile hepsi aynı anda topaçlarını yere fırlatırlar. En uzun süre dönen topacın sahibi yarışı kazanır. Oyun böylece sürer gider. Bazı topaçlar o kadar uzun süreli döner ki hiç kımıldamıyor zannedilir. O durumdaki topaca “Bu topaç uyudu.” şeklinde nitelendirilir.⁵⁵⁴

5.9.

Oyun Adı: Hoçora

Kaç Kişi ile Oynanır: 2 kişi

Araç Gereçler: Kazık, tomruk

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Harmanlarda tahmini olarak 30 cm. çapında ve 150 cm. yüksekliğinde bir kazık yere çakılır. Olabildiğince uzun bir tomruk tam ortadan kazığın ucuna geçecek şekilde delinip oturtulur. (Bu iş yetişkinler tarafından çocukların eğlenmesi amacıyla yapılır.) Havada asılı kalan tomruğun iki başına, iki kişi oturur ve döndürürler. 360 derece daire çizen tomruk hızlandırılarak eğlenilir.⁵⁵⁵

5.10.

Oyun Adı: Kadı Kadı

Kaç Kişi ile Oynanır: En az 4 ya da 6 kişi

Araç Gereçler: Yok.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Oyuncular iki gruba ayrılır. Her grup en az iki veya üç kişidir. Gruplar karşılıklı sıralanıp, kol kola girerler. Sırayla bir grup kol kola ileri doğru yürürlerken, diğer grup geri geri yürür. Sırayla gruplar ileri geri giderler.

İleriye giden grup şu tekerlemeyi söyler:

Kadı kadını...

Kadd Efendi,

Biz size geldik, bir kaşık tuz için,

⁵⁵⁴ Hülya Yalman Bayındır

⁵⁵⁵ Veysel Elmas

Tuz sizin olsun, kız bizim olsun,
Okumayı bilsin, tohumayı bilsin,
Kırk iki camuş sahmayı bilsin.

Daha sonra ileri-geri giden grup arasında hep bir ağızdan şöyle konuşulur:

- Tık tık tık...

- Kim o?

- Bizim oğlan küstü gitti, tüfeğini astı gitti.

- Kızınızı kime vereceksiniz?

- Yüzbaşıya.

- Annesi cadı, babası cadı, kızı vermedi Kadı Efendi.”

Grup oyun başlamadan önce diğer grup duymadan bir meslek belirliyor. “Kızınızı kime vereceksiniz?” sorusuna belirlenen mesleği söylerlerse oyun karşı gruba geçer. Bilemezlerse tekerleme ile oyuna tekrar başlarlar.⁵⁵⁶

5.11.

Oyun Adı: Kuy Taşı

Kaç Kişi ile Oynanır: 2 kişi

Araç Gereçler: 14 adet keçi-koyun dışkısı

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Bahar ayında keroba zamanından sonra bacaların düz toprak zeminlerinde iki kişi tarafından oynanır. Aralarında birer karışlık mesafe olacak şekilde, kare bir görünüm alacak olan 5 yuvarlak kuyu yapılır. Her kuyuya kurumuş 7 adet keçi-koyun

⁵⁵⁶ Aynur Saygılı

dışkısı koyulur. Oyuncularda ellerine 7 adet dışkı alıp, sırasıyla kuyulara atarlar. Kim en fazla keçi-koyun dışkısını dışarıya çıkarırsa o kişi oyunun galibi olur.⁵⁵⁷

5.12.

Oyun Adı: Makara (Garan)

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Makara

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Bir daire çizilir. Dairenin merkezine kaç oyuncu varsa birer makara dizerler. Oyuncular dairenin dışında belli bir mesafede çizgi çizer. Bu mesafede büyük bir makara (garan) ile daire içindeki makaraları vururlar. Vurdukları makara (veya makaralar) dairenin dışına çıkar ise o makaraya, “Bu makara benim.” diye alır. Eğer makara daire içinde devrilir ise, “Bu makara öldü.” diye söylenir. Bir sonraki oyuncu gelir. Çemberin kenarında kırtışlayarak (vurmak, vurarak dışarı çıkartmak), makarayı dairenin dışına çıkarır. Bir defa kırtışlar, eğer kırtışlayamazsa bir sonraki oyuncu kırtışlar. Bu kırtışlama sonucunda son makaranın sahibi: “Benim makaram öldü, onu kimse kırtışlayamaz.” der. Bu oyunun sonunda en çok makara kazanan: “Ben sizi süzdüm (yendim, kazandım).” der. Makaralarını kaybeden ise: “Ben süzüldüm (yenildim, kaybettim).” der.⁵⁵⁸

5.13.

Oyun Adı: Ölü Taşı

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Pikal (yassı taş)

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Oyuncular iki gruba ayrılır. Belli bir mesafede iki grup karşılıklı dururlar. Herkes pikalı önlerine dik bir şekilde dizerler. Herkesin taşı bellidir. Taşların önüne bir çizgi çizilir.

Oyuna, “Yaş mı, kuru mu?” atışı ile başlanır. (Yaş mı, kuru mu?: Bir oyuncu pikalın bir tarafını tükürerek ıslatır. Diğer gruptan bir oyuncuya, “Yaş mı, kuru mu?”

⁵⁵⁷ Şemsettin Şanlı, Kopuzlu köyü, ilkokul mezunu, emekli.

⁵⁵⁸ Aynur Saygılı

diye sorar. Diğer oyuncu “Yaş” veya “Kuru” der. Diğer oyuncu pikalı havaya atarak, yere düşmesini bekler. Pikalın yaş veya kuru tarafı üsttedir. Kazanan oyuna başlar.)

Oyuna başlayan kişi elindeki taşı karşı tarafın pikalına atar. Karşı taraftan kimin taşı devrilirse o taş ‘ölü taş’ sayılır. Eğer taş boşa giderse karşı taraf ‘tıssss’ der. Taş atma her gruptan sıra ile birer kişinin atması ile devam eder.

İki gruptan herkes birer taşını attıktan sonra en çok taş deviren grup oyunu kazanır. Yenilen grup kazanan grubu sırtına alarak, kendi tarafına kadar taşır. Böylece yer değişmiş olurlar. İsterlerse oyuna yeniden başlarlar.⁵⁵⁹

5.14.

Oyun Adı: Poh

Kaç Kişi ile Oynanır: En az 2 kişiyle oynanılır.

Araç Gereçler: Pikal (yassı taş), poh

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Taşlarla oynanan bir oyundur. Oyuncuların atış yaptıkları pikal taşları olur. Ortada yumurta büyüklüğünde yuvarlakça bir taş yani ‘poh’ olur. İki veya daha fazla oyuncu tarafından oynanır.

Bir çizgi çizilir ve çizgiden bir kaç metre öteye yuvarlak taş yani ‘poh’ konulur. Oyuncular atış yaparak yuvarlak taşa vurmaya çalışırlar. Amaç yuvarlak taşın yer değişmesini sağlamaktır. Atış yapan kişi pohu diğer oyuncuların atışından daha uzağa götürebilirse, o mesafe kadar, o oyuncunun sırtına biner. Oyuncu sayısı ikiden fazla ise, en son atış yapan oyuncu her oyuncunun atışından fazlaya götürmüşse hepsinin sırtına ya da kimlerin atışından uzağa götürebilmişse onların sırtına biner. Mesafe ayakla ölçülür.⁵⁶⁰

5.15.

Oyun Adı: Söbe Tenekesi

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Teneke

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

⁵⁵⁹ Aynur Saygılı

⁵⁶⁰ Onur Bayraktar

Oyun ‘Gizlin Kukku-Çitti Kukku’ya benzer ancak bunda sobe yeri bir tenekedir. Bu teneke tekmeyle vurulabilecek bir konserve tenekesi olabilir. Teneke etrafı açık bir alana konulur. Tekerleme söylenerek ebe seçilir. Ebe bir ayağı tenekenin üzerine koyarak gözlerini kapatır ve saymaya başlar. Ebenin sayması sırasında diğer oyuncular saklanır.

Sayma bitince diğer kukkulu oyunlarda olduğu gibi ebe: “Yanim yorem söbe, sahlanmiyen ebe...” diyerek gözlerini açar ve oyun başlamış olur.

Ebe tenekeyi korumaya çalışır ve saklanan oyuncuları gördükten sonra ayağıyla tenekeye dokunarak sobeler. Sobelenen oyuncu saklandığı yerden çıkar. Saklanan oyuncular ya ebe görmeden ya da ebe görse bile ebe kendisini sobelemeden önce tenekeye tekmeyle vurmaya çalışır. Tenekeye vurulduğu anda çanak çömlek çatlamış olur. Teneke ebe tarafından yakalanana kadar tekmeyle vurulabilir. Ebe tenekeyi eline aldığı anda kimse tenekeye dokunamaz ve ebe oyunu yeniden başlatmak için tenekeyi yerine kurar.

Ebe tüm oyuncuları sobeleyince ebelikten kurtulur. Sobelenen oyuncular tekerleme ile sayarak yeni ebeyi seçerler.⁵⁶¹

5.16.

Oyun Adı: Sürütme

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Değnek

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Açık ve geniş bir alanda erkek oyuncular tarafından oynanılır. Oyuncu sayısı önemli değildir. Oyuncular, belirlenen noktadan değneklerini yerden sürüterek hızla fırlatırlar. Sırayla herkes attıktan sonra kimin en geride değneği kalırsa, diğer oyuncular tarafından lastikleri veya şapkası alınarak, ona vurmaya başlanır.⁵⁶²

5.17.

Oyun Adı: Tutmalı Gukku

Kaç Kişi ile Oynanır: En az 3 kişi

Araç Gereçler: Yok.

⁵⁶¹ Onur Bayraktar

⁵⁶² Salih Bulut, Sarıdarı köyü, ilkokul mezunu, işçi.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Tutmalı gukku, tuvali gukku (çitdi gukku, gizlin gukku, saklambaç) oyununa benzemektedir. Ancak bunda saklanılmaz, her oyuncu açıktadır. Ancak oyuncuların ebeye yakalanarak sobelenmemeleri gerekir.

Ağaç, duvar, kaya vb. yerlerden bir sobe yeri belirlenir. Ebe, sobe yerine kimseyi yaklaştırmaz, yaklaşanı tutar ve sobeler. Sobelenen ebe olur ve oyun yeniden başlar. Oyuncular da sobe yerini sobelemeye çalışır. Sobeleyen oyuncuya ebe bir daha dokunmaz. Tüm oyuncular sobelerse, aynı kişi ebe kalmaya devam eder ve oyun yeniden başlar.⁵⁶³

5.18.

Oyun Adı: Tuzluk

Kaç Kişi ile Oynanır: En az 2 kişi

Araç Gereçler: Kâğıt, kalem, makas

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Kare şeklinde bir kâğıt, tam ortadan karşılıklı köşeler bir araya gelecek şekilde katlanır ve bu katlama sonucunda üçgen şekli elde edilir. Sonra kâğıt üçgenin tam ortasından bir kez daha katlanır ve katlanan kâğıdın kenarları kat izini çıkartmak için iyice bastırılır. Bu aşamadan sonra kâğıt açılarak ilk haline getirilir.

Daha sonra kâğıt ilk katlamada oluşan kenar izlerinin iç kısmının olduğu yüzey üstte kalacak şekilde serilir. Bu aşamada kâğıdın her köşesi, kâğıdın tam ortasına denk gelecek şekilde katlanır. Bu hali ile bir zarfa benzetilebilecek olan kâğıt, katlanan yüzeyler alta gelecek şekilde ters çevrilir. Bu aşamadan sonra bir önceki aşamada olduğu gibi kâğıdın tüm köşeleri tam orta noktaya gelecek şekilde tekrar katlanır.

Son aşamada katlama yapılan yüzey üstte olacak şekilde kâğıdın karşılıklı köşeleri sırayla üst üste gelecek şekilde katlama yapılır ve tekrar açılır. İkinci katlama işleminden sonra köşeler birbirinden ayrılmadan, daha önce katlanıp açılan köşeler de ortada buluşturulur. Kâğıdın düzgün kalması için köşelerden tutulur. Alt bölümünden bastırılarak, kat izleri tekrar oluşturulur. Katlanan kâğıdın alt yüzeyinin ortasında kalan serbest köşelere parmak sokulur. Böylece bu bölümler üç boyutlu olur.

⁵⁶³ Onur Bayraktar

Vakit geçirmek, eğlenmek ve gülmek için oynanan bir oyundur. Bunu en çok okul çocukları oynar. Oyunda kazanma ya da kaybetme yoktur. Tuzluğun iç kısımlarına ‘zeki’, ‘akıllı’, ‘tembel’, ‘çalışkan’, ‘komik’, ‘somurtkan’ gibi sözcükler yazıldığı gibi ‘aslan’, ‘tavşan’, ‘fare’, ‘kedi’ gibi hayvan isimleri de yazılır. Tuzluğu elinde tutan kişi yazılı kısımları kapatarak, yanındakilere sırasıyla hangi bölümü açmasını istediğini sorar. Diğeri de hangi bölümün açılmasını istiyorsa oraya parmağıyla dokunur.⁵⁶⁴

5.19.

Oyun Adı: Uzak Atlama

Kaç Kişi ile Oynanır: Belli kişi sayısı yoktur.

Araç Gereçler: Yok.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Düz bir alanda kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Alana bir çizgi çizilir. Oyuncular çizginin bir kaç adım gerisinde arka arkaya sıra olurlar.

Oyuncular sırasıyla, adımlamadan çift bacakla atlayabileceği kadar uzağa atlarlar. Herkesin atladığı yere işaret konur. En çok uzağa atlayan oyunun galibi olur. Bir sonraki sefere oyun yeniden başlar.⁵⁶⁵

5.20.

Oyun Adı: Üç Taş (1)

Kaç Kişi ile Oynanır: 2 kişi

Araç Gereçler: Küçük taşlar

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Sadece kız çocukların oynadığı bir oyundur. Oyun kapalı-açık her ortamda oynanır. Oyuncular ellerine 3 tane misketten biraz daha büyük yuvarlak kaygan çakıl taşı alırlar. Yarışmaya “Bir-iki-üç” denilerek başlanır. Oyunda amaç üç tane taşı ritimli bir sırayla havaya atarak tek elle yere düşürmeden tutmaktır. Hızlı bir oyun olduğu için kısa sürer. Taşını yere düşüren kişi elenir. Taşları en uzun süre düşürmeden kuralına uygun olarak havaya fırlatıp tutmayı başaran kişi oyunu kazanmış olur.

Bu oyun daha küçük çocuklarda iki taş ile oynanır. Önce iki taş ile çift elle, sonra tek elle yapılır. Sonrasında üç taşla yapılır.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Hülya Yalman Bayındır

⁵⁶⁵ Hülya Yalman Bayındır

5.21.

Oyun Adı: Üç Taş (2)

Kaç Kişi ile Oynanır: 2 kişi

Araç Gereçler: Büyük ve küçük taşlar

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Her yerde, her ortamda oynanabilecek bir oyundur. Düz bir taşa veya her hangi düz yere üçgen çizilir. Üçgenin bir köşesinden dikey çizgi, diğer karşı kenarının tam ortasına bitişik çizilir. Diğer bir iç çizgi de, orta çizgiyi ortadan kesecek şekilde karşı kenara çizilir. Eşit kenarlı üçgen, böylece dörde bölünür. Çizgilerin kesiştiği 7 adet nokta oluşur. Oyuna başlamak için her iki oyuncuda; iki farklı renkte taşı ya da farklı ebatlarda üçer taşı eline alır. Büyük taşlı her zaman önce taş koyar. Oyun da önemli olan diğer oyuncunun taşının önünü kesmek vardır. Toplam 6 taş, 7 nokta olduğundan bir nokta devamlı boş kalır. O nokta taşları yürütmek içindir.⁵⁶⁷

5.22.

Oyun Adı: Zaza

Kaç Kişi ile Oynanır: En fazla 5 kişi

Araç Gereçler: Değnek

Oyunun Kuralları ve Oynanışı

Ebe oyuncu beş değneği bacakları arasından teker teker geriye doğru atar. Atma işlemi bitince sıradaki kişi “Zaza zaza zaza zaza...” diyerek nefes almadan değnekleri hızlıca toplamak zorundadır. Başarırsa değnekleri atma hakkını o kazanıyor. Diğerleri yine oyuncu olarak devam ediyor. Oyunda amaç bir nefes süresi içinde bunu yapabilmektir.⁵⁶⁸

5.23.

Oyun Adı: Zumba

Kaç Kişi ile Oynanır: Oyun ya tek ebe ya da gruplar halinde oynanır.

Araç Gereçler: Yok.

⁵⁶⁶ Hülya Yalman Bayındır

⁵⁶⁷ Veysel Elmas

⁵⁶⁸ Hükümdar Ricaloğlu

Oyunun Kuralları ve Oynanışı (Tek Ebeli)

Bir daire çizilir ve burası kale olur. “Yaş mı, kuru mu?” atışı ile ebe olan grup seçilir. Ebe olan grup dairenin içine girer, diğer grup dışarıdadır. Ebe gruptan bir kişi ‘kinkıl ayak’ (tek ayaküstünde sekme) dışarı çıkar ve ayağını hiç yere basmadan tek ayak yürümesi gerekmektedir. Ebe tek ayak şekilde dışarıdaki grup üyelerini dokunarak ebelemeye çalışır. Eğer ebelemeyi becerirse “Zumba” diye bağırır. Ebe grubu daireden dışarı çıkararak diğer grup üyelerini dairenin içine sokana kadar tekmelerler.

Dışarıdaki grup üyeleri de ebenin ayağını yere değdirmeye çalışırlar. Ebe yere ayağını basarsa, yürürse, koşarsa “Zumba” diye bağırılır. Ebe daire içine girene kadar dışarıdaki grubun tekmelerine maruz kalır.

Oyun sırasında daire içindeki ebe grup dışarı çıkamaz, çıkarsa tekmelenir. Dışarıdaki grup da daire içine giremez, girerlerse tekmelenerek dışarı çıkarılır.

Oyunun Kuralları ve Oynanışı (İki Grup Halinde)

Bir tek ebe bir de iki grup ebe olur. Yuvarlak bir çember dizilir. Çemberin içi serbest kaledir. Ebe çemberin dışına çıktığı zaman tek ayaküstündedir. Sekerek dışarıdaki hareket halindeki oyuncuya dokunmaya çalışır. Dokunduğu anda oyuncu ebe olur. Ebe çemberin içerisine girmeye çalışır. Girene kadar diğer oyuncular belden aşağıya tekme vurur. Baştaki ebe tek ayaküstünde tekrar hızla kaleye döner. Dönene kadar tekmeyi yer.

İki grup arasında oynanırsa grubun biri tamamen çembere girer diğer grup dışarıda kalır. Çember içerisinden bir kişi sırayla ebe olur. Dışarıdakiler birini ebelerse, içeridekiler dışarıya çıkar. Diğer oyuncuları tekmeleyerek içeriye alırlar.⁵⁶⁹

⁵⁶⁹ Onur Bayraktar

ALTINCI BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI

Tarih boyunca geniş bir coğrafyayı kendilerine yurt edinen Türkler, değişik zamanlarda farklı dinlerin etkisi altında kalmış, ilişki kurdukları toplumların, yaşadıkları coğrafyanın inançlarını benimsemiştir. Gök Tanrıçılık, Budizm, Manihaizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi dinleri benimseyen Türkler, bugün büyük çoğunlukla İslam inancına bağlı olsalar da, eski dinlerinden kalan inançlarını, özellikle gündelik yaşamlarında gelenekselleştirerek yaşamaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle Gök Tanrı inancından kalma inanışların, toplumumuz arasında yaygınlık gösterdiğini, izlerinin halen toplumsal ritüellerde devam ettiğini görmekteyiz.

Halk inanışlarına, hayatın evrelerinde, her alanında rastlamaktayız. Arkaik unsurların, eski Türk inançlarının izlerini taşıyan bu davranış biçimleri ve sözlü dil ürünleri; bir şeylerden korunma, sakınma amacıyla yapılmaktadır.

Günümüzün çağdaş toplumlarında yavaş yavaş etkisini kaybeden halk inanışları, özellikle kırsal alanlarda halen izleri görülmekle birlikte, geçmiş yaşamlarında uyguladıkları ritüelleri dilden dile aktarılmaktadır. Biz de, bugün Posof ve köylerinde etki alanını kaybetmiş, yalnız dilden dile anlatılarak, geçmişte varlığını bildiğimiz halk inanışlarından sahada derlemeler yaparak, tezimizde yer vermeyi uygun gördük.

6.1. Doğaüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

- Ormanlarda yaşadığına inanılan *meşe adamı*; yarısı insan yarısı kurt/ayı olarak tarif edilen bir yaratıktır.⁵⁷⁰
- *Meşe adamı*, karşısındaki kişi ne yaparsa, o da aynı hareketleri yaparak karşısındakini taklit eder. Ondan kurtulmanın tek çaresi, bir çıra ateşi yaparak, kendi üstüne tutar gibi yapmaktır. O da aynısı yapacağı için kendini yakarak, yok eder.⁵⁷¹
- Posof yöresinde cadıya *kudıyan* veya *cazi/cezi* denir. Kuyruklu olduğuna inanılır.⁵⁷²

⁵⁷⁰ Benge Kavak

⁵⁷¹ Ataman Güngör, 1961 doğumlu, Posof - Günlüce köyünden, ilkokul mezunu, emekli.

⁵⁷² Onur Bayraktar,

- *Kudiy*anlar, siyah kedi kılığına girerek, ağırlardaki hayvanların üzerine biner ve onları yorarlar.⁵⁷³
- *Kudiy*anların her türlü canlı kılığına girdiğine inanılır.⁵⁷⁴
- *Kudiy*anların, büyükbaş hayvanların ciğerlerini yiyerek, onların ölümüne yol açtığı söylenir.⁵⁷⁵
- Posof'un Erim köyü ormanlıkları ardında kalan, Gürcistan sınırları içerisindeki Cazi Gölü'nde her yıl *caz*ilerin bir defa bayram yaptığına inanılır.⁵⁷⁶
- *Ata binen cin* adı verilen bir varlık, gece sabaha kadar ağırdaki atlara binermiş. Akşam normal olan at, sabah olunca saçları örülü ve yorgun olduğu görülürmüş.⁵⁷⁷
- Gece uyurken basan *karakura* (karabasan), kişinin hareket etmesini ve konuşmasını engeller. Ayetel Kürsi duası okunduktan sonra kaybolur.⁵⁷⁸
- *Karakuranın* avuç içleri delik olup gece uykuda olan insanı bastığında avucuyla insanın ağzını kapatırmış. Yalnız avucu delik olduğundan dolayı insanları boğamazmış.⁵⁷⁹
- *Erüşüh* veya *oğrah* adı verilen bir varlık, sahipsiz, gözden uzak yerlerde yaşarmış.⁵⁸⁰
- *Erüşüh/oğrah*lar, genelde yavru hayvanların kılığına girerek insanları cezp edip, sonrasında insanlarda tiksime ve korkma oluşmasını sağlarlarmış.⁵⁸¹
- *Erüşüh*ler, bazen de gece mezar kenarlarında yavru keçi veya kedi olarak gözükür. Alıp eve getirildiği zaman tabuta dönüşürlermiş. Korkmadan tekrar tabutları alıp, getirildikleri yere götürülürse tekrar eski hallerine gelerek kaybolurlarmış.⁵⁸²
- *Keferküski*, uzun boylu ve beyaz kefen giyen bir yaratıktır.⁵⁸³
- *Keferküski*, tek gözlü olup, sıçrayarak gezen bir yaratıktır.⁵⁸⁴

6.2. Dolu Vurmasıyla İlgili İnanışlar

- Dolu vurduğu zaman yüksek bir yerden ezan okunur.⁵⁸⁵

⁵⁷³ Nevriye Özer Bayraktar

⁵⁷⁴ Muhlis Bilican, 1928 doğumlu, Posof - Çayırçimen köyünden, ilkokul mezunu, emekli.

⁵⁷⁵ Muhlis Bilican

⁵⁷⁶ Veysel Elmas

⁵⁷⁷ Veysel Elmas

⁵⁷⁸ Ataman Güngör

⁵⁷⁹ Şemsettin Gündoğdu

⁵⁸⁰ Muhlis Bilican

⁵⁸¹ Muhlis Bilican

⁵⁸² Muhlis Bilican

⁵⁸³ Büseyne Öner

⁵⁸⁴ Veysel Elmas

- Dolunun durması için, ağırdaki kullanılan çalı süpürgesi, bir yerden ters asılır.⁵⁸⁶
- Dolunun durması için, yanmış bir tavanın altı çevrilerek biraz tuz koyulup dışarıya konur.⁵⁸⁷
- Dolunun durması için, annesinin ilk çocuğu olan kişinin göğsünden içeriye dolu tanesi atılır. Böylece dolunun duracağına inanılır.⁵⁸⁸

6.3. Ekin-Çift Geleneği Üzerine İnanışlar

- Ekin ekmeğe gidileceği gün, sabah evde mısır unundan *papa* adı verilen yemek yapılır ve bütün ev halkı bu yemeği yer. Böylece ekinin daha sık ve bereketli olacağına inanılır.⁵⁸⁹
- Baharda ilk çift çıktığı zaman, yörede *pağaça* denilen ekmek yapılarak, boyunduruğun üstünde küçük parçalara ayrılarak, tarlaya gidene kadar herkese o ekmek parçaları dağıtılır.⁵⁹⁰
- *Cılğanın* çıktığı gün, kapı önü süpürülmez, evdeki bereketin gideceğine inanılır.⁵⁹¹
- Ekine gidilirken, ambardan tohum çıkarıldığı zaman hepsi alınmaz, bir avuç kadar tohum bereketin gitmemesi için ambarda bırakılır.⁵⁹²
- Çift çıkarken, buluş çağına girmemiş bir çocuğa sağdaki öküzün alnında yumurta kırılır.⁵⁹³
- Tarlada çift sürülürken öküzlerin boynuna oturarak onları yönlendiren *hotaş* adı verilen yardımcı küçük çocuk, pulluğun taşa kilitlenmesi sonucu veya pulluk boşa alınıp öküzün hızlı gitmesinden dolayı, olurda *hotaş* öküzün boynundan yere düşerse *cılğacı* (pulluğu tutan), “Toprağı avuçla, bıçak olsun.” der.⁵⁹⁴
- Meyve vermeyen ağaç korkutma yöntemiyle meyve vereceğine inanılır. Elinde balta tutan kişi üç defa yüksek sesle, “Ya meyve verirsin ya seni keserim.” Der.⁵⁹⁵

⁵⁸⁵ Erhan Özel

⁵⁸⁶ Mesut Seyhan Gündoğdu

⁵⁸⁷ Cevdet Demir, 1961 doğumlu, Posof - Sarıçiçek köyünden, yüksekokul mezunu, emekli ziraat teknikeri.

⁵⁸⁸ Şükran Duran Ergezer

⁵⁸⁹ Şahinaz Gündoğdu, 1940 doğumlu, Posof - Kalkankaya köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁹⁰ Sevim Güngör Çaycı, 1956 doğumlu, Posof - Günlüce köyünden, ortaokul mezunu, emekli.

⁵⁹¹ Şahinaz Gündoğdu

⁵⁹² Şahinaz Gündoğdu

⁵⁹³ Memduh Öztürk, 1916 doğumlu, Posof – Yeniköyden, Okur-Yazar (Osmanlıca), Emekli Din Görevlisi.

⁵⁹⁴ Aynur Saygılı

⁵⁹⁵ Abdullah Kaya, 1965 doğumlu, Posof – Erim köyünden, Lise mezunu, Elektrik Teknisyeni.

- Yaylalara çıkıldığı zaman arazide sarı renkli çiçekler çok olursa bolluk, mavi renkli çiçekler çok olursa da kıtlık olacağına inanılır.⁵⁹⁶

6.4. Hayvanlar la İlgili İnanışlar

- Baharda *karakuş* tek görülürse, rızkın az olacağına, çift görülürse bol olacağına inanılır.⁵⁹⁷

- Karganın uzun süre damda ötmesi uğursuz sayılır. Bundan dolayı yüksek sesle, “Hayır ola karga can, ağzın hayra aç, arkan bayıra aç.” denir.⁵⁹⁸

- Karganın uzun süre ev yakınlarında ötmesi ölüm haberine işarettir.⁵⁹⁹

- Karganın uzun süre ötmesi üzerine, “İyi haberse bana, kötü haberse sana.” denilir.⁶⁰⁰

- *Kaçkaç* kuşu ev yakınlarında öterse, hayırlı bir haberin geleceğine inanılır.⁶⁰¹

- Baykuşun bir evde yuva yapması iyi karşılanmaz. Uğursuzluk getireceğine inanılır.⁶⁰²

- İlkbaharda *şoşiya*⁶⁰³ kuşu geldiğinde, çocuklar dışarıya karnı tok çıkarlar. Karnı tok olan çocuk kuşu yener. Karnını doyurmadan çıkan çocuk ise, kuşa yenilir.⁶⁰⁴

- Mart ayının ilk günü, yörede *karakuş* adı verilen bir kuş türü çevrede görülmeye başlanır. Onu gören kişi, “*Ben tok, sen aç.*” diyerek onu yenmiş olur.⁶⁰⁵

- *Karakuş* geldiği zaman, çocuklar dışarıya karnı tok çıkar. Böylece kuşu yenmiş olur. Aksi durum olursa, kuşa yenilmiş olunur. Bu durumda ise, bütün yıl boyunca bereketin, rızkın o kişi için az olacağına inanılır.⁶⁰⁶

- *Karakuş* ilk görüldüğü zaman tok görmek gerekir. Aç görüldüğünde husumete uğranılır.⁶⁰⁷

- *Kukku* öttüğü zaman başa bağlanan tülbende düğüm atılır. Bir hafta sonra düğüm çözülür. Kıl çıkarsa kıtlık, arpa çıkarsa bolluk olur.⁶⁰⁸

⁵⁹⁶ Büseyne Öner

⁵⁹⁷ Leyla Şeker, 58 yaşında, Posof-Özbaşı (Ğınıya) köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁵⁹⁸ Aynur Saygılı

⁵⁹⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁰⁰ Gülşenem Kaya, 1972 doğumlu, Posof - Çakırkoç köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁰¹ Aynur Saygılı

⁶⁰² Enver Sucu

⁶⁰³ Şoşiya: Sığırcık kuşu.

⁶⁰⁴ Nihat Işık

⁶⁰⁵ Şişe Aksoy Güler

⁶⁰⁶ Mecidiye Çaycı, 1936 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, İlkokul mezunu, Ev Hanımı.

⁶⁰⁷ Şahismail Işık

⁶⁰⁸ Semra Önder Pehlivan

- *Şoşiya* ilk geldiğinde dışarıya çıkıldığı zaman tok çıkılmalıdır. Aç çıkılırsa kuşa yenilir.⁶⁰⁹
- Yağmur yaparken, birden yağış kesilir, güneş çıkarsa bir kurdun doğum yaptığına inanılır.⁶¹⁰
- *Kuruḥ* oturmuş tavuğu bulunan evde, bir kaptan kafaya su dikilerek içilmez. İçildiği takdirde, *kuruḥ*un oturmuş olduğu yumurtalardaki civcivlerin boğulacağına inanılır.⁶¹¹
- Yılan öldürüldüğünde yedi meleğin kurtulacağına inanılır.⁶¹²
- Bir kadın, yılanın kurbağayı yemeye başladığını görürde, kurbağayı kurtarırsa ve ikisinin arasından geçebilirse, özel yetenekler kazanırmış. Örneğin doğum yapan kadının üzerinden atlarsa, doğum yapan kadının sancı çekmeyeceğine inanılır.⁶¹³
- *Anğut*⁶¹⁴ kuşları *tekneş*⁶¹⁵ olur. Bundan dolayı onlara dokunulmaz, öldürülmez. Eğer öldürülür, zarar verirse, eşinden beddua alınacağına inanılır.⁶¹⁶

6.5. Kısmet Açımıyla İlgili İnanışlar

- Yaşı geçen kızların kısmeti açılması için, kendilerinin yaptığı ekmeği kafasının üstünde kırarsa kısmetinin açılacağına inanılır.⁶¹⁷
- Cuma namazından sonra kısmetinin açılmasının istenildiği kişi adına, başka biri kapı kilidini üç defa açıp, kapatır. Açık bir vaziyette kilit saklanır.⁶¹⁸

6.6. Kurt Ağızı Bağlamayla İlgili İnanışlar

- Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar, gece merada kalıp, geri dönmez iseler, kurtların yememeleri için, Allah'ın kelamı okunarak çakı kapatılır. Hayvanlar tekrar geri geldiğinde ise, ağızı kapalı olan kurtların açlıktan ölmemeleri için çakı dua eşliğinde tekrar açılır.⁶¹⁹

⁶⁰⁹ Nihat Işık

⁶¹⁰ Münübe Dünder Bayraktar, 1944 doğumlu, Posof - Al köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶¹¹ Münübe Dünder Bayraktar

⁶¹² Münübe Dünder Bayraktar

⁶¹³ Münübe Dünder Bayraktar

⁶¹⁴ Anğut: Angut kuşu.

⁶¹⁵ Tekneş: Tek eşli.

⁶¹⁶ Münübe Dünder Bayraktar

⁶¹⁷ Feydane Sucu

⁶¹⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶¹⁹ Leyla Köse

-Hayvanlar dışarıda kaldığı zaman, kurt yememesi için eski bir *cılga*, *buhariden* içeriye sokulur.⁶²⁰

6.7. Nazarla İlgili İnanışlar

- Elma ağacı dallarından küçük bir parça kesilerek, dört köşe olacak şekilde kertilir. Kertilen bu elma ağacı parçası, nazardan koruması için öküzlerin boyunlarından asılır.⁶²¹

- *Koşahur* adı verilen dikenli çalılık türünün dallarından bir parça alınarak, dört köşe olarak kertilir ve üzeri işlenir. Öküzleri nazardan koruması için boyunlarından asılır.⁶²²

- *Koşahur* dikenini, evi nazardan koruması için eşik üstüne asılır.⁶²³

- Kırmızı *lazut*, evlerin ve ağırların kapılarına nazardan korumak için asılır.⁶²⁴

- Ay olarak küçük olup da, kilolu olan bebeklerin kaç aylık olduğu sorulunca nazar değmemesi için ayından daha büyük söylenir.⁶²⁵

- Kimden nazar değdiği tahmin ediliyorsa, bir avuç tuz alarak, yanan ateşe kişinin ismi söylenerek, onun gözüne diyerek atılır. Bir daha kişinin nazarının değmeyeceğine inanılır.⁶²⁶

- Kurumuş köpek pisliği, elma ağacının dallarından alınan küçük kıymıklar, *koşahur* dikenini ve mavi boncuk bir araya getirilerek muska yapılır ve nazardan korumak için hem insanlara hem de hayvanlara asılır.⁶²⁷

- Büyükbaş hayvanların kürek kemiğine Ayetel Kürsi yazılarak eşik üzerine asılmış. Evleri nazardan, kötülüklerden ve doğaüstü varlıklardan koruyacağına inanılır.⁶²⁸

- Büyükbaş hayvanlara nazar değerse, *nigo* çiçeğinden tütsü yapılarak, nazar değmiş olan hayvanın etrafında gezdirilir ve ağzına da tutularak esnetilmesi sağlanır.⁶²⁹

- Hayvanlara nazar değdiği zaman, kulağı biraz kesilerek kan akıtılır.⁶³⁰

6.8. İnşaat Yapımıyla İlgili İnanışlar

⁶²⁰ Uğur Bayraktar, 1962 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, emekli.

⁶²¹ Mukim Karataş, 1928 doğumlu, Posof - Kumlukoz köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁶²² Yusuf Erbilici

⁶²³ Şahinaz Gündoğdu

⁶²⁴ Şahinaz Gündoğdu

⁶²⁵ Aynur Saygılı

⁶²⁶ Bülbül Gündüz

⁶²⁷ Şüşe Aksoy Güler

⁶²⁸ Aynur Saygılı

⁶²⁹ Aynur Saygılı

⁶³⁰ Aynur Saygılı

- İnşaat başlanırken, kurban kesilerek kanı temeline akıtılır.⁶³¹
- Değerli bir eşya, evi yaptıran kişi tarafından sahibi tarafından, yeni yapılan evinin temeline koyulur.⁶³²
- Usta, inşaata başlarken, “Hayırlı olsun.” diyerek bahşişini ister. İnşaata bitirdikten sonra da evin çatısına bayrak asar ve bitirdiği için tekrar bahşiş ister.⁶³³

6.9. Özel Günlerle İlgili İnanışlar

- Kurban bayramına birkaç gün kala iğneyle dikiş yapılmaz. Zira yapıldığı takdirde, Hacca giden hacıların ayağına batacağına inanılır.⁶³⁴
- Mayıs ayının 5’inde kutlanan hıdrellez günü, Hz. Hıdır (as.)’ın hürmetine niyetlerin kabul edildiği, Hz. İlyas (as.)’ın hürmetine de bolluk ve bereketin dağıtıldığına inanılır.⁶³⁵
- Hıdrellez gecesi, aile bireyleri bir araya gelerek, o güne özel yemekler yaparak yenir. Yemekten sonra aile büyüğü Kur’an-ı Kerim okuyarak, ailesi için dua eder.⁶³⁶
- Hz. Hıdır (as.) elini vurup, bereketlensin diye hıdrellez gecesi *kersene*⁶³⁷ un koyularak ambarda bekletilir.⁶³⁸
- Hıdrellez gecesi, ev kapıları kilitlenmez. Hz. Hıdır (as.)’ın eve geldiğinde kapıyı açık bulması gerektiğine inanılır.⁶³⁹
- Hıdrellez günü, dilek dileyip neyle ilgiliyse onun küçük maketini yaparak bir gül ağacı altına yerleştirilir. Ertesi gün bakıldığında sağlam duruyorsa, dileğin kabul olacağına inanılır.⁶⁴⁰
- Kandil günlerinde mezarlıklar ziyaret edilerek, ölülerin ruhları için Kur’an-ı Kerim okunur.⁶⁴¹
- Kandil günlerinde helva veya lokma yapılarak, bereketin çoğalması için yakın komşulara ve akrabalara dağıtılır.⁶⁴²

⁶³¹ Nihat Işık

⁶³² Nihat Işık

⁶³³ Şahismail Işık

⁶³⁴ Feydane Sucu

⁶³⁵ Aynur Saygılı

⁶³⁶ Refiye Saygılı

⁶³⁷ Kersen: Hamur teknesi.

⁶³⁸ Aynur Saygılı

⁶³⁹ Aynur Saygılı

⁶⁴⁰ Feydane Sucu

⁶⁴¹ Şemsettin Gündoğdu

⁶⁴² Güleser Gündoğdu Ermen

6.10. Uğur Getirmeyle İlgili İnanışlar

- Nişan bohçası, anası ve babası sağ olan birine açtırılır. Böylece uğurlu olacağına inanılır.⁶⁴³
- Yılbaşında ilk gelenin ayağı uğurlumu diye sınıılır ve bu sebepten dolayı gelecek yılbaşında daha temkinli olunmuş.⁶⁴⁴
- Her hangi bir yere girerken sağ ayakla girmenin uğur getireceğine, sol ayakla girmenin ise uğursuzluk getireceğine inanılır.⁶⁴⁵

6.11. Yağmur Yağdırmayla İlgili İnanışlar

- Günahsız atfedilen çocuklar tarafından *kepçeğatun* yaptıktan sonra köy mezarlığına gidilerek, Hacca gitmiş kişilerin mezarlarından birer avuç toprak alınır ve köyün *kürününe*⁶⁴⁶ dökülür.⁶⁴⁷
- Uzun süre kuraklık olduğu zaman, bir at kafası iskeletine Allah'ın kelamı yazıldıktan sonra köy çeşmesinin altına koyulur. Böylece yağmur yağacağına inanılır. Çok yağmur yağarsa, buluş çağına girmemiş bir çocuğa bu at kafası, su altından aldırılır.⁶⁴⁸
- Yağmur yağmadığı zaman, yakın köylerden hocalar bir araya gelerek, halk tarafından toplanan fındık büyüklüğünde 71 bin taş, üç İhlâs ile bir Fatiha suresi okuduktan sonra eline, diline, beline güvenen, günahsız olduğuna inanılan bir kişiye bu taşlar derelere döktürülür. Bu törenin Cuma namazından sonra yapılmasına önem gösterilir.⁶⁴⁹
- Binbaşımınbey (Cilvana) köyünde, yağmur yağması için köy çocukları tarafından *kepçeğatun* gezdirilir ve sonrasında dua için *Gözebaş* mevkiinde bulunan şehitliğe gidilerek yağmur duası yapılır.⁶⁵⁰
- Binbaşımınbey (Cilvana) köyünde yağmur duası için gidilen diğer bir yer ise, *Karamanlar* mevkiindeki *Garip Mezarlığı* olarak bilinen yerdir. Burada dua yapıldıktan

⁶⁴³ Feydane Sucu

⁶⁴⁴ Feydane Sucu

⁶⁴⁵ Feydane Sucu

⁶⁴⁶ Kürün: Yalak.

⁶⁴⁷ Zekeriya Bulut, 1930 doğumlu, Posof - Özbaş köyünden, köy enstitüsü mezunu, emekli öğretmen.

⁶⁴⁸ Bekir Atalay, 1950 doğumlu, Posof - Demirdöven köyünden, ortaokul mezunu, emekli.

⁶⁴⁹ Zekeriya Bulut

⁶⁵⁰ Hava Doğancı

sonra buluğ çağına girmemiş çocukların mezardan yağmurun yağıp-yağmayacağı ile ilgili sesler duyduğu söylenilir.⁶⁵¹

- Demirdöven (Varzna) köyü halkı kuraklık olduğu zaman, kendi köyleri sınırları içerisinde bulunan *Garip Mezarları*'na giderek, yağmur duası yaparlar.⁶⁵²

- Doğrular (Aşağı Cacun) köyünde yağmur duası için *Çoçlar* denilen mevkide bulunan ziyarete gidilir.⁶⁵³

- Özbaşı (Gınıya) köyü ve çevre köyler, Özbaşı köyünün kışlalarına yakın üç tane askerin çok eskiden şehit düştüğü rivayet edilen *Garip Mezarları* olarak adlandırılan yere yağmur duası için giderler. Yağmur duası ardından, köy kadınları tarafından hazırlanan yemekler herkese dağıtılarak hep birlikte yenir. Duanın ardından kısa bir süre sonra hemen yağmur yağacağına inanılır.⁶⁵⁴

- Uğurca (Yukarı Cacun) köyünde yağmur duası için *Siğan* mevkiindeki kime ait olduğu bilinmeyen, fakat kutsiyet yüklenen sahipsiz mezara yağmur duası için gidilir.⁶⁵⁵

- Uğurca (Yukarı Cacun) köyünde yağmur duası için *Kurigöl*'deki ziyarete yağmur duası için gidilir, kurban kesilir, dua edilir.⁶⁵⁶

- Yağmur duası için gidilen yerde dua esnasında, çobanlar koyun ve kuzularını ayrı yerde tutarak meleştirir. Çocuklarda, annelerinden uzakta bir yerde tutularak ağlamaları sağlanır.⁶⁵⁷

6.12. Yılbaşıyla İlgili İnanışlar

- Yılbaşında, sabah namazından sonra köy çeşmesinden taze su getirilerek, bütün bir yılın bereketli geçmesi için evlerin, ağırın, ambarların içerisine serpilir.⁶⁵⁸

- Yılbaşı günü eve gelen kişiye göre, yılın iyi veya kötü gideceğine inanılır. Eğer o yıl iyi giderse, seneye o misafir tekrar eve davet edilerek, yemek ikram edilir.⁶⁵⁹

6.13. Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanışlar

⁶⁵¹ Hava Doğancı

⁶⁵² Alaattin Çiftçi, 1948 doğumlu, Posof - Demirdöven köyünden, ilkokul mezunu, emekli.

⁶⁵³ Yılmaz Aktan, 1957 doğumlu, Posof - Doğrular köyü, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁶⁵⁴ Maksut Ergün

⁶⁵⁵ Erhan Özel, 1973 doğumlu, Posof - Uğurca köyü, lise mezunu, işçi.

⁶⁵⁶ Nevriye Aktan, 1958 doğumlu, Posof - Uğurca köyü, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁶⁵⁷ Bekir Kara, 1950 doğumlu, Posof - Demirdöven köyü Tikas mahallesinden, yüksekokul mezunu, emekli kur'an-ı kerim öğretmeni.

⁶⁵⁸ Şüşe Aksoy Güler

⁶⁵⁹ Şüşe Güler

- 1976 yılında Binbaşımınbey (Cilvana) köyündeki Kanlı Göl'de boğularak şehit olan, daha sonra köy mezarlığına defnedilen Yozgatlı Şehit Üzeyir'in mezarında bazı akşamlar mumlar yandığı söylenir.⁶⁶⁰
- Posof ilçe merkezi *Şiniban* mevkiinde bulunan ve bulunduğu yerin adıyla adlandırılan Şiniban Ziyareti'ne yağmur duası için gidilip, kurban kesilirmiş.⁶⁶¹ Bu ziyaretin yakın yerlerindeki tarlalarda çalışan bazı kişiler, namaz vakitlerinde sarıklı bir adamın hemen aşağıdaki dereden güğümle su alarak tekrar bu ziyaretin yanına gelerek kaybolduğunu anlatırlar.⁶⁶² Konuşması gecikmiş olan çocukların dili açılması için de bu ziyarete gidilir.⁶⁶³
- Posof ilçe merkezi yaylası, Günlüce (Caborya) köyü ve Özbaşı (Gınıya) köyü arazileri arasında bulunan *Vejentuba* mevkiindeki ziyaret define avcıları tarafından 1970'li yıllarda altın arama bahanesiyle açılıp, üzeri bir gece açık bırakılır. Günlüce (Caborya) köyünden yaşlı bir kadının rüyasına giren orada yatan zat, mezarının açıldığını söyler. Yaşlı kadın, tüm köylüye bunu haber verir ve oraya gittiklerinde ziyaretinin üstünün açık olduğunu görürler. Yedi Yasin okuyarak, ziyaretin üstüne kapatırlar.⁶⁶⁴
- Posof ilçe merkezinin girişindeki köprübaşında bulunan şehit mezarına gidilerek, kötürüm olan çocukların ayakları şehitliği çevreleyen taşlara bastırılır.⁶⁶⁵
- Posof ilçe merkezinin güneybatısında Kazankaya denilen yerde bulunan ve tek bir mezardan oluşan bu ziyaretin, kime ait olduğu hakkında tam bir bilgi bulunmamaktadır. Geçmişte, ilçe merkezi ve çevre köylerden çocuğu olmayan kadınlar buraya gelerek, çocuk sahibi olmak için dilek dilerlermiş.⁶⁶⁶
- Kayınlı (Şulgavur) köyünde ki, Gül Tepe Ziyareti denilen yerde bir kız ile bir erkeğin şehit düştüğü söylenilir. Oraya gidip dua yapıp, dilek dilenir. Dileğine karşılık, ziyaretten cevap geldiğine inanılır. Bazı zamanlar burada mum yandığını görenler oluyormuş.⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ Hava Doğancı

⁶⁶¹ Türkan Ergün Çaycı, 1945 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁶² Aynur Saygılı

⁶⁶³ Türkan Ergün Çaycı

⁶⁶⁴ Paşa Çiftçi

⁶⁶⁵ Bekir Atalay

⁶⁶⁶ Feydane Sucu

⁶⁶⁷ Bülbül Gündüz

- Taşkiran (Gergüsüben) köyünün güney tarafında ormanlık içinde bir tepede bulunan ziyarete yağmur duası için gidilir ve boş dönmeyeceğine inanılır.⁶⁶⁸ Ayrıca bu ziyarete yeni doğum yapmış olup sütü olmayan lohusalar gittiğinde, sütünün geleceğine inanılır.⁶⁶⁹ Hasta olan bir kişi buraya gider duasını yapar ve kurban kesip fakirlere dağıtırsa, sağlığına kavuşacağına inanılır.⁶⁷⁰
- Ulgar Dağı zirvesinde bulunan şehit mezarına gidilerek kurban kesilip, dua edilip, dilek dilenilir.⁶⁷¹

6.14. Diğer Konulardaki İnanışlar

- Yaşça birisinden büyük olan kişi, kendinden küçük olan kimsenin eline su dökmez. Eğer dökerse, ileride su döktüğü küçük olan kişinin ellerinin titreyeceğine inanılır.⁶⁷²
- Uzun süre *pus*⁶⁷³ olunca, küçük bir çocuğa arkası açtırılarak sise doğru döndürülür. Böylece sisin kaybolacağına inanılır.⁶⁷⁴
- Deprem olduğu zaman ezan okunması gerekir, depremin hemen duracağına inanılır.⁶⁷⁵
- Gece ev süpürülmez, süpürülse bile çöpü evin dışına atılmaz. Eğer atılırsa, evin bereketinin de o çöple birlikte gideceğine inanılır.⁶⁷⁶
- Kandil günleri helva veya lokma yapılarak bereket getirmesi için yakın çevreye dağıtılır.⁶⁷⁷
- Boyu çok uzayanların kafasına *goşet*⁶⁷⁸ süpürgeyle vurulursa, boy uzamasının duracağına inanılır.⁶⁷⁹
- Namaz kılındıktan sonra seccade açık bırakılmaz, bırakılırsa şeytanın oturacağına inanılır.⁶⁸⁰
- Koç katımı yapıldığı zaman, koçların boynuzlarına elma takılır.⁶⁸¹
- Ekmek yenildiği zaman eğer elden düşerse, eve misafir geleceğinin habercisidir.⁶⁸²

⁶⁶⁸ Gülbeyaz Atalay, 1954 doğumlu, Posof - Taşkiran köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁶⁹ Muhlis Bilican

⁶⁷⁰ Nurten Erdoğan, 1968 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, yüksekokul mezunu, muhasebeci.

⁶⁷¹ Memduh Öztürk, 1916 doğumlu, Posof - Yeniköyden, okur-yazar (osmanlıca), emekli din görevlisi.

⁶⁷² Emine Demirci, 1963 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁶⁷³ Pus: Sis.

⁶⁷⁴ Aynur Saygılı

⁶⁷⁵ Muhlis Bilican

⁶⁷⁶ Feydane Sucu

⁶⁷⁷ Türkan Ergün Çaycı

⁶⁷⁸ Goşet: Kullanılarak eskimiş, yarım kalmış süpürge.

⁶⁷⁹ Feydane Sucu

⁶⁸⁰ Baki Ergün

⁶⁸¹ Memduh Öztürk

- İkinci ile akşam ezanı arasının dar vakit olduğuna inanılır. Bu süre arasında uyuyan kişi ya deli ya da ölü kalkacağına inanılır.⁶⁸³
- Uğursuzluk getirdiğine inanılan biriyle karşılaşıldığı zaman, nereye gidiliyorsa vazgeçilip tekrar eve dönülür. Yola devam edilmez.⁶⁸⁴
- *Hımkal* yapılırken bir tanesinin içine konulan madeni para, yenilirken kime çıkarsa o kişinin rızıklı ve kısmetli olduğuna inanılır.⁶⁸⁵
- Salı günleri uğursuz sayıldığı için, iş yapılmaz ve gezmeye gidilmezmiş.⁶⁸⁶
- Nisan yağmurları yağdığında başını açıp gezenlerin saçlarının erken uzadığına inanılır.⁶⁸⁷
- Genç kızlar kahve içtiği zaman, dudaklarının kararacağına inanılır.⁶⁸⁸
- Kolların göğüste bağlanması uğursuzluk sayılarak, anne-babanın öleceğine, kısmetinin kapanacağına inanılır.⁶⁸⁹
- Gece tırnak kesilmesi, sofranın silkelmesi, ev önünün süpürülmesi, sıcak su dökülmesi ve ıslık çalınması uygun görülmez. Yapıldığı takdirde cinlerin rahatsız edeceğine inanılır.⁶⁹⁰
- Gece yıldızlar sayılır ve kurbağa ele alınırsa elde siğil çıkacağına inanılır.⁶⁹¹
- Gökte yarım ay görüldüğü zaman dilek dilenerek, dua okunur.⁶⁹²
- Gökkuşağının altından geçildiği zaman cinsiyetin bozulacağına inanılır.⁶⁹³
- Ayakkabı giyildiği zaman öncelikle sağ ayağın giyilmesine önem gösterilir. Böylece her gittiği yerde işinin rast gideceğine ve kaza beladan korunacağına inanılır.⁶⁹⁴
- Uzun yola çıkan kişinin ardından su dökülür. Hem evin içi, hem de evin dışı o gün süpürülmez.⁶⁹⁵
- Su içilirken sol el başın üzerine konulur ve ayakta su içilmez.⁶⁹⁶

⁶⁸² Alaattin Çiftçi

⁶⁸³ Büseyne Ermen Öner

⁶⁸⁴ Büseyne Öner

⁶⁸⁵ Nursal Taşkiran

⁶⁸⁶ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁸⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁸⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁸⁹ Memduh Öztürk

⁶⁹⁰ Anşa Çelik

⁶⁹¹ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁹² Mecidiye Çaycı

⁶⁹³ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁹⁴ Uğur Çaycı

⁶⁹⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁹⁶ Hanım Çelik

- Gece tırnak kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır.⁶⁹⁷
- Bacakların ağırdığı zaman yağmur yağacağına inanılır.⁶⁹⁸
- Kara kedi görülmesinin, uğursuzluk getireceğine inanılır.⁶⁹⁹
- Sağ el kaşınırsa para geleceğine, sol el kaşındığında para gideceğine inanılır.⁷⁰⁰
- Eşiğe oturan kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır.⁷⁰¹
- Kurban bayramından üç gün önce iğneyle iş yapılırsa, Hac farizasını yerine getiren hacıların, ayağına iğnenin batacağına inanılır.⁷⁰²
- *Pişi, mafiş, luhum* gibi yağda kızartılarak yapılan yiyeceklerden ilk kızartılanı dışarıya verilmez. Bereketinin gideceğine inanılır.⁷⁰³
- Çocukların yedilik dişi değiştiği zaman, çıkan diş duvar arasına koyularak, “Sıçan sıçan, çürük dişim senin olsun. Senin dişinde benim olsun.” denir.⁷⁰⁴
- Bıçak elden ele verilmez. Bir yere konulduktan sonra karşıdaki kişi alır.⁷⁰⁵
- Yola çıkan kişinin ardından su dökülür. Su gibi selametle gitmesi temenni edilir. Yolunun açık olacağına, kaza belayla karşılaşmayacağına inanılır.⁷⁰⁶
- Taşkıran (Gergüsüben) köyünden olup *Ezo Dayı* olarak bilinen kişinin ermiş olduğuna inanılmış. Bu kişi, ölümü yakın olan kimsenin evinin önüne tabut veya teneşir koyar, ölümünü haber vermiş. Yine, gurbette hastası olup da haberi olmayan kişilerin evine gider, o kişinin şifa bulması için dua okumuş.⁷⁰⁷
- Yabani olarak yetişen *kara kirez* ağacının kutsallığına inanılır. Bu ağacı kesen veya yakan kişinin mutlaka sonunun hayır olmayacağına, kötülöklere uğrayacağına, öleceğine inanılır.⁷⁰⁸
- Aşıkzölali (Şuskaş) köyündeki *Temal Bahçaları* diye bilinen yerde, ilkbaharda dua okunarak, bahçede kutsiyet yüklenmiş olan ağaçlara niyet dilenerek çaput bağlanır.⁷⁰⁹

⁶⁹⁷ Uğur Çaycı

⁶⁹⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁶⁹⁹ Büseyne Ermen Öner

⁷⁰⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁷⁰¹ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁷⁰² Feydane Sucu

⁷⁰³ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁷⁰⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu

⁷⁰⁵ Kübra Gündoğdu, 1989 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, muhasebeci.

⁷⁰⁶ Zekeriya Kaya, 1929 doğumlu, Posof - Uğurca köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁷⁰⁷ Aynur Saygılı

⁷⁰⁸ Hüsamettin Ergün, 1965 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, emekli.

⁷⁰⁹ Gülali Yavuz, 1929 doğumlu, Posof - Aşıkzölali köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi.

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI

7. 1. Masallar

Türk halk edebiyatı içerisinde anlatmaya dayalı en yaygın anonim ürünlerden olan masallar; düz yazı biçiminde söylenen, dinsel, büyüsel inanç ve törelerden arınmış, düş ürünü olan kısa anlatılardır.⁷¹⁰

Türk Ansiklopedisi; masal başı ya da tekerleme bölümü, masalın esas bünyesi ve masal sonu tekerlemesi olarak, masalları şekil yönünden üç bölüme, genel unsurlar bakımından da iki ayırarak, ‘hayalî’ ve ‘gerçekçi’ masallar olarak adlandırmıştır.⁷¹¹

Masal kavramı üzerine farklı tanımlar yapılmıştır. *Meydan Larousse Ansiklopedisi* masal için sözlü halk edebiyatının en eski biçimlerinden biri olduğunu belirterek, “Genellikle olağanüstü kahramanlara ve maceralara yer verilen, konusu hayalî, kulaktan kulağa anlatılarak geçen halk hikâyesi...”⁷¹² tanımını yapmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde ise masal kavramı şöyle açıklanmıştır: “Masal kelimesi ile halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu ‘bir varmış, bir yokmuş’ gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda ‘yedi içti muratlarına erdiler’ yahut ‘onlar erdi muratlarına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü; biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana’ gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü...”⁷¹³

Naki Tezel, masal kavramı için; “Masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyelerdir.” demektedir.⁷¹⁴

⁷¹⁰ Mehmet Yardımcı, *Malatya Masalları*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 13.

⁷¹¹ “Masal”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt XXIII, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1976, s. 318-319.

⁷¹² “Masal”, *Meydan Larousse Ansiklopedisi*, Cilt 8, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 425.

⁷¹³ “Masal”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 149.

⁷¹⁴ Naki Tezel, *Türk Masalları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s. 8.

Masal üzerine kapsamlı tanımlardan birisi de Pertev Naili Boratav’a aittir: *“Masali nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı...”*⁷¹⁵

Şükrü Elçin, *“Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi.”* olarak tarif ettiği masalların, geleneğe bağlı olarak kolektif karakter taşıyan ‘hayali-gerçek’, ‘mücerret-müşahhas’, ‘maddi-manevi’ gibi bir takım konu, macera, olay, motif ve unsurlarla nesir olarak ifade edilip; vakit geçirmek, ders çıkarmak ve insanları eğlendirmek amacıyla anlatıldığını söylemektedir.⁷¹⁶

Türkçe üzerine hazırlanan bazı sözlüklerde de masal tanımları yapılmıştır. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğünde; *“1. Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye, 2. Öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser, 3. mec. Boş ve yalan söz, 4. mec. Değersiz, önemsiz şey.”*⁷¹⁷ olarak dört farklı şekilde açıklanmıştır. Ötüken Türkçe Sözlük de; *“1. Tamamen hayal ürünü olan, genellikle olağanüstü olaylara, zaman zaman cin, peri, dev, ejderha gibi doğaüstü varlıklara yer verilen, olayları çoklukla belirsiz bir zamanda geçen ve sözlü olarak kuşaktan kuşağa anlatılarak sürüp giden bir anlatı türü. 2. Öğüt verici bir ahlak dersi vermek için anlatılan alegorik hikâye; hayvan hikâyeleri, fabl. 3. mec. Bir kimseyi kandırmak veya kendini haklı göstermek için uydurulmuş söz veya bilgi; uydurma, boş söz, yalan. 4. mec. Değersiz ve önemsiz şey. 5. mit. Antik Çağ’dan kalma mitolojik anlatıların tümü.”*⁷¹⁸ gibi mecazî ve mitolojik tanımlara da yer vererek, kapsamlı bir açıklama yapmıştır.

Pertev Naili Boratav; masalların, çocuklar için ana dillerini daha iyi kavramalarındaki rolünü şöyle açıklamaktadır: *“Çocuğa ana dilinin, bir işçinin elindeki*

⁷¹⁵ Pertev Naili Boratav, *Türk Halkbilimi I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 2. baskı, Yelken Matbaası, Ankara, 1973, s. 80.

⁷¹⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 386-387.

⁷¹⁷ Mehmet Ali Ağakay, *Türkçe Sözlük*, 10. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 1349.

⁷¹⁸ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 3068.

alet gibi nasıl kullandığını ilk öğreten; ona bu dilin türlü hünerlerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren ve geniş ölçüde ilk aşıl原因 unsurdur.”⁷¹⁹

Masal kelimesinin kökeniyle ilgili ortak görüşler ise Arapça olduğuna yöneliktir. Arap dilinde; “*Belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdeyiş...*” manasına gelen ‘mesel’⁷²⁰ kelimesinden türediğı farklı kaynaklarda kaydedilmekte, Türkçe’yle ilgili hazırlanan sözlüklerin çoğunda da, kelimenin Arapça olduğu gösterilmektedir.⁷²¹ Yalnız Şükrü Elçin ve Mehmet Yardımcı, kelimemin köken itibariyle Arapça olmadığını, Habeş kökenli olup Habeş dilinden Arâmice’ye, Arâmice’den de Arapça’ya geçtiğini, Arapça’dan da Türkçe’ye geçerek, önce ‘örnek getirme, misal verme’ anlamından kullanıldığını, daha sonraları da bir edebî türün adı olduğunu bildirmektedir.⁷²²

Masal, Azerbaycan Türkçesi’nde ‘nağıl’, Başkurt Türkçesi’nde ‘äkiyät’, Kazak Türkçesi’nde ‘şabuv’ veya ‘şabıs’, Kırgız Türkçesi’nde ‘at çabū’, Özbek Türkçesi’nde ‘ertäk’, Tatar Türkçesi’nde ‘äkiyät’, Türkmen Türkçesi’nde ‘erteki’, Uygur Türkçesi’nde ise ‘çöçäk’⁷²³ olarak adlandırılmaktadır.

7.1.1. Çıdı ila Bıdı

Bir varımış, bir yoğımış, evval zaman içinde, kalbur zaman içinde Çıdı ila Bıdı varımış. Bunnarın üç tene kıızı varımış. Kızlarını *köçürmüş*lar.⁷²⁴ Aradan epey zaman geçmiş. Bıdı, kızlarını çok özlemiş.

Bıdı, Çıdı’ya demiş ki: “Çıdı.”

- “Nedür Bıdı?”

⁷¹⁹ Pertev Naili Boratav, *Zaman Zaman İçinde*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958, s. 15.

⁷²⁰ İsmail Durmuş, “Mesel”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 293.

⁷²¹ Mevlüt Sarı, *El-Mevârid Türkçe-Arapça Lügat*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 326.; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yayınları, Ankara, 1992, s. 744.; Mehmet Ali Ağakay, *Türkçe Sözlük*, 10. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 1349.

⁷²² Elçin, age. s. 386.; Yardımcı, age. s. 13.

⁷²³ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 562-563.

⁷²⁴ Köçmağ: Kızın evlendirilmesi.

- “Haydi, kızlarımızı gedahta, göraha. Olur mi?

- “Olur!”

Bıdı, kızlarının birina *kete* yapıyir, birina elbisa aliyir, birina da ayahtaabi aliyir. Gün geliyir, Çıdı ila Bıdı yola çıkacaklar ama evlarının kapisini kilitleyip, komşısına diyir ki: “Bacı, biz kızlarımıza gediyeu. Kapıyı kilitledim, anahtarları çizmanın içerisine koydum. Sahta çizmanın içarisinden anahtarları alıp, kapıyı açıp, falan yerdaki filan şeyi yemiyasız.”

Komşisi: “Tamam! Almazu.” demiş.

Çıdı ila Bıdı, yola çıkıyirlar, komşisi hama çizmanın içarisinden anahtarları alıp, eva giriyeir. Falan yerdaki filan şeyi aliyir.

Çıdı ila Bıdı yola gediyeirler gediyeirler, bir yera varyeirler. Bahtıyirler ki bir karga tek ayahta üstında duruyir.

Diyir ki: “Çıdı...”

- “Nedür Bıdı?”

- “Bahta, karga üşimihta bizdan ayahtaabi iştiyir.”

Tutiyeirler, ayahtaabiye karganın yanına bırahtıyirler. Yola devam ediyirler. Az gediyeirler, cohta gediyeirler, bir yera varyeirler. Bahtıyirler ki bir ağaç sallanıyir.

Diyir ki: “Çıdı...”

- “Nedür Bıdı?”

- “Bahta, ağaç üşimihta bizdan elbisayı iştiyir.”

Tutiyirler, elbisayi ağacın  allarına asıyirlar. Yola devam ediyirler. Az gedyirler,  oh gedyirler, bir yera varyirler. Ba ıyirler ki oranın topra ları  atlamı , yarılmı .

Diyir ki: “ ıdı...”

- “Ned r Bıdı?”

- “Ba , topra  acı mı ta bizdan *ketelari* i tiyir.”

Tutiyirler, t m *ketelari* topra ın yarı larından i ari atiyirlar. Yola devam ediyirler. Az gedyirler,  oh gedyirler, sonunda b y k  ızlarınin evına varyirler. Yiyirlar, i iyirlar... Eni talari geliyir. Diyirler ki: “Eni ta, s n nasıl,  ızımız nasıl?”

Eni ta: “ yi iyi...” diyir.

 oni iyir, yatiyirlar. Ama  ıdı ila Bıdı’yi yu ı tutmiyir.

Diyir ki: “ ıdı...”

- “Ned r Bıdı?”

- “Hay i, geda ta  ızımızın *ambarını* dola a . Baka  ki na var, na yoh!”

Ambara giriyirlar ki * arolar*  e ıların *gur ulları*  oli.

Diyir ki: “ ıdı...”

- “Ned r Bıdı?”

- “ ızımız i tan bo anamamı  ki bunnari * arolardan* bo altsin. Hay i biz yapa .”

Başliyrler işlari görmaya, temizliyr, paħliyrler, hama gelip mutli mutli yatiyrler. Sabah oliyr, uyaniyerler ki kızlari başlarında bitmiş.

Diyir ki: “Ana siz neyittiz, kaħın gedin ki eniştaz gelürde sizi kovar. Naya biza sormadan iş görriersiz?”

Çıdi ila Bıdi üziliyrler, kaħiyer yola revan oliyrlar. Az gediyrler, çoħ gediyrler, sonunda ortanca kızlarınin evina variyrlar. Yiyrlar, içiyrlar... Eniştalari geliyr. Diyrlar ki: “Eništa, sèn nasıl, kızımız nasıl?”

Eništa: “İyi iyi...” diyir.

Konişiyir, yatiyrler. Ama Çıdi ila Bıdi’yi yuħi tutmiyr.

Diyir ki: “Çıdi...”

- “Nedür Bıdi?”

- “Hayti, gedaħta kızımızın aħorini dolaşah. Bakaħ ki na var, na yoħ!”

Aħora giriyrler ki tarların üzerinda tavuħlar oyani, buyani sallaniyr. Hastalanmışlar!

Diyir ki: “Çıdi...”

- “Nedür Bıdi?”

- “Kızımız iştan boşanamamış ki bunnari su kavnata da, yıħiya. Hayti biz yapah.”

Tutiyrler, kazan kurup, altına ataş yaħiyrlar. Tavuħlari sıraynan yıħiyrlar. Sıcak suya baturup baturup çariyrler.

İşlari bitiyir, hama gelip mutli mutli yatıyirler. Sabah oliyir, tavuqların hepisi ölmüş. Uyanıyerler ki kızlari başlarında bitmiş.

Diyir ki: “Ana siz neyittiz, kañın gedin ki eniştaz gelürde sizi kovar. Naya biza sormadan iş görıyersiz?”

Çıdı ila Bıdı üziliyirler, kañıyer yola revan oliyirler. Az gediyrler, çoñ gediyrler, sonunda ortanca kızlarnın evına varıyirler. Yıyirler, içiyirler... Eniştalari geliyir. Diyirler ki: “Eniştaz, sèn nasıl, kızımız nasıl?”

Eniştaz: “İyi iyi...” diyir.

Konişiyir, yatıyirler. Ama Çıdı ila Bıdı’yi yuñı tutmiyir.

Diyir ki: “Çıdı...”

- “Nedür Bıdı?”

- “Hayti, gedañta kızımızın *badvalı*ni dolaşañ. Bakañ ki na var, na yoñ!”

Badvala giriyirler ki güveçların içlari *pal* tölı.

Diyir ki: “Çıdı...”

- “Nedür Bıdı?”

- “Kızımız iştan boşanamamış ki bunnari alada yüzlerina, ellarina, ayaqlarina *çala*.⁷²⁵ Hayti biz yapañ.”

⁷²⁵ Çalmañ: Sürmek.

Tutiyirler, tüm *pallari* üzarlarına *çalıyir*lar. İşlari bitiyir, hama gelip mutli mutli yatıyirler. Sabah oliyir, *kağan* yoh. *Qızlari* geliyir, bağıyir ki *Çıdı* ila *Bıdı* birbirlarına *kaynamiş*. Hama *kazan* kurup, altına ataş yağıyir. Sırayinan *Çıdı* ila *Bıdı*’yi sıcak suya baturup baturup *çariyir*. *Paldan* ki temizleniyerler, *kızlari* diyir ki: “Ana siz neyittiz, *kağın* gedin ki *eniştaz* gelürde sizi *kovar*. Naya biza sormadan iş görıyersiz?”

Çıdı ila *Bıdı* üziliyirler, *kağıyer* yola revan oliyirler. Az gediyrler, *çoh* gediyrler, günlerca *yüridihtan* sora *kendi* evlarına *variyir*lar. Geliyirler ki *komşilari* *anahtari* bulmiş, *falan* yerdaki *filan* şeyi da almiş. *Kendi* *kendilarına* diyirler ki: “Na *kismaya* sır verölür, na da *kismanın* işına *karışulur*!”

Bir daha *kızlari*nın yanına da getmiyer, mutlu *bahtıyar* yağıyir, gediyrler.⁷²⁶

7.1.2. Kirezoğlu Begzede

Bir adamin iki *kızı* varimiş. *Qızlar* *çoh* gözelimiş. *Kövün* adamlari demiş ki: “Neydah ki, bu dedeyi öldüräh da, bu *kızlari* alah?” Dede *kağıyer*, *kahvehanaya* gediyr.

Diyirler ki: “Dede, biz sèna bir şey diyecağuh.”

“Na diyecan?”

“*Qırşcher*’inde bir Kirezoğlu Begzede vardır.”

“Eee...!”

“Onun *yüzüğünü* biza getürürsan sèni öldürmezuh. Yohsa seni öldüreceyuh.”

O da diyir ki: “Olaaa bèn yaşli adam. Bèn Begzede’yi, nerda gidim da *Qırşcheri*’nde oni bulem?”

“Yohhh! Yeddi aya eger getiramazsan, sèni öldüreceyuh.”

⁷²⁶ Hüsniye Ermen Seyhan

Dede eve geliyor. Başı ögde oturiyir, düşüniyir. Kızlar geliyor.

Diyirler ki: “Baba sèn niya düşüniyersin?”

Diyir: “Oğul durun ki, ben çok üzıldüm.”

Kızların ikisi, iki yandan: “Baba na? Biza söyle!”

“Oğul, Begzade adında, Kırşeheri’nde bir civan varımış. Onun barmağında bir yüzük varımış. Onun o yüzüğünü getirüp, bunnara veracağımışım ki, bènî öldürmiyelar. Yoğusa bènî öldüracağımışlar.”

Kızlar hama çağıyer, durumi anniyerlar!

Kızlar diyir ki: “Baba naya üzüliyersin? Biz gideruğ.”

“Kızım siz kaçıp, nasıl gidecahsız?”

Böyügi demiş ki: “Baba ondan kolay na var? Sèn get, bènâ bir kat erkek elbisasi al.”

Adam gidiyir. Böyük kızına, bir kat erkek elbisasi yapıyer. Geliyer, kızının saçlarını da tıraş ediyer. Şapğa örtiyer. Kız kalkiyer, ata biniyir, gidiyir. Adamlar, bunnara yeddi ay mühlet veriyer. Biliyerler ki, nada olsa getüremiyecahlar!

Koca bir deniz var ögda. Kız ati götüriyir denize vuracak ama at denize girmiyir.

Diyir ki: “Yarabbi na olur denizi geçim ki babam dardadır.”

Na kadar ediyerse hayvan geçmiyir. Kız geri döniyir, geliyir.

Diyir ki: “Baba hayvani geçüremedim.”

Babasi: “Eyvah! O zaman bēni öldüreceağlar.”

Ƙüçük kız diyir ki: “Baba sēn dur! Bēn var ikan sēna bir şey olmaz!

Bu Ƙırşeheri’ndeki oğlanın babasının adı da Kirez’imiş. Ona da Kirezoglı Begzede derlermiş. Ƙüçük kız, önce bir yerda *ziyarat*⁷²⁷ varimiş, oraya getmiş.

Diyir ki: “Ey Allah’ım babam dardadır. Sēn, bēna bir yardım eyla. Bēna bir at ver. Yanıma da bir küçük kedi ver. Ama onnar görmesin. Ben gidim denizi geçim da. Bu Begzede’yi bulup, babami kurtarayım. Yoğsa babami öldürürseler biz iki kız neyideruğ?”

Cenabı Allah’ın emri yerine geliyor, kızın istedikleri oliyer. Kız kalkiyer, babasının yanına geliyor.

Babasına diyir ki: “Baba, get sēn bēna bir kat elbisa yaptur.”

Babasi diyir ki: “Kızım bacına da yapturdum na oldi? Çoğ borcum vardır, yapturamam!”

- “Baba get elbise al bēna!”

Gidiyir buna bir kat elbisa yapduriyir. Başına şapka, elinea da bir kamçı aliyir. Kız biniyir ata, binar binmaz o mübarek kedi da yanında bitiyer. Ama kisma görmiyer. Onialiyer kız, ceketinin altına koyiyer.

Kız denizin yanına gedar getmaz, Atına kamçıyi vuriyer, hama denizin karşısına geçiyer. Gidiyir gidiyir Ƙırşeheri’ne yağlaşıyir. Şeherde adamlari görüyir. Gidiyir selam veriyir, selam aliyirlar.

⁷²⁷ Ziyaret/Ziyarat: Kutsallık atfedilen mekân, türbe.

Diyirler: “Buyur delkanli buyur.”

Diyir ki: “Burada bir Kırezoğlu varmış. Bèn diyir onun yanına gèldim. Ona misefir olacam.

Diyirler ki: “Ona kisma yanaşamaz ki! O Kırezoğlu Begzede’dür. O yüşkek makamda oturiyer. Çok zengin!”

Diyir ki: “Zengin mengin... Siz, bèni ona gösterin.”

Adamlar bazisi diyir ki: “Olaaa bu kızdur.”

Diyirler: “Narasi kızdur? Erkek elbisasi üstünda, nerdan bu kız oldi?”

Kızı alıp, Begzede’nin yanına götürüyorlar. Bu Begzede de, kimi veriyirseler istemiyir. Evlanmıyir! “Bulursam evlenacam, yoh ise yoh.” diyirmiş.

Gediyir, Kırezoğlu’na diyirler ki: “Sènin misafirin var.”

“Bènim misafirim falan olamaz! Gedin Begzede’ye sorun.” diyir.

Geliyir diyirler ki: “Bir delkanli gèlmiş siza misefir olacağ.”

Oğlan çıkar çıkmaz sanki bunun yüreğine işliyer. Görür görmaz buna vuruliyer. Kendi kendina diyir ki: “Bu na erkeği, kızdur!” Aliyer, götürüyor. “Buyur bènim odama kardaş.” diyir. Eve giriyorlar.

Begzede diyir ki: “Hoş gèldin, safa gèldin.”

- “Hoş safa gördük.”

Biraz oturiyirler, yatacahlari zaman geliyer. Begzede, bunun kız olduğunu anniyer, buna sevdalaniyer. Kız da, Begzede'ye aşu olıyer. Ama ikisi de birbirine belli etmiyirler. Kızın amacı yüzüğü alıp, babasını kurtarmaya gedeler. Sonunda da gelir, bu oğlana evlenürüm diyir. Begzede'nin parmağında da yüzük duriyer.

Begzede diyir ki: “Döşehlari sarağ. Sora kardaş tüvelete birlikta gedah. Şeriette yeri vardur, ayip degüldür.”

Kız teleşleniyer. Kari kısmi oturacağ! Mecbür kaliyer, “Gedah!” demeye.

Begzede döşehlari sarmaya gediyer. Kedi çıhıyer diyir ki: “Bu Begzede seni sınıyer. Na yapacan?”

Kız diyir: “Bena yardım et! Bèn, seni keyfücün mi aldim?”

Kedi: “Sèn korkma! Bèn varım burada.” diyir.

Kedi, ruh kimi kismaya görünmadan, gediyer hama iki terefinden ağzi açu içi oyulmuş bir çubuğ getüriyir.

Diyir ki: “Çişe çıhanda adama göstermiyesin, al sen buni! Buninan aradan atturursun.”

Begzede geliyer. Döşehlari sardüğini söyliyir. “Hayde tüvelete gedah.” diyir.

Gediyerler, kız utaniyer, “Kardaşım çıhar misin?” diyir.

- “Niya çıhem? Sèn da erkek, bèn da erkek kardaş... Ayup degül ya!”

O bir terefe, bu bir terefe duriyer. Begzede çahturmadan, na yapacağ diya bañiyer. Kız, çubuğı göstermeden tutiyer, ög tarafa ayağta atturiyer.

Begzede içindan: “Bu kızdur, bu na yapıyer?” diyir.

Ƙalkiyir, içari gèliyirler. Begzede bir şey demiyir.

Begzede bu sefer diyir ki: “Ƙardaş, bu döşeğlerin yüzünü değışim.”

O gider, getmaz kedi geliyer. Diyir ki: “Gül getüreceğ, sènin altan ƙoyacağ. Gülün üstina yattın mi, gül ƙuriyacağ. Sabahtan ƙahıp toplayacağ. Sènin kız oldugun anlayacağ.”

Ƙari kısmısı sıcağtur. Hama güller kurur!

- “Eee neyidecam?” diyir?

Diyir ki: “Gülleri döşegin altına saracağ. Yatanda o güli, ƙaldurup bir kenere ƙoyacan. Ya da diger terefe yat, gül burada dursun. Gülün üstina yatmiyasın!”

Begzede döşeğe yeni yüz getüriyer, sariyer.

“Ƙardaş, hadi buyur yat.” diyir.

Ƙız gediyer yatiyer. Yuğusunda yan dönier da, gediyer gülün üstına yatiyer. Gül ƙuriyer, ƙah kimi oliyer. Sabah namazına hele var!

Kedi geliyer, diyir ki: “Güli neyittin?”

Kedi açiyir, diyir ki: “Hay Allah canını almasın gül ƙurumiş. Begzede gèlip, şindi anliyacağ.”

- Bèn neyidem? Sèn bülürsün, bir şey et!

Kedi, gediyer. Bahçadan teze gülleri toplayir. Getüriyer, döşegin altına ƙoyiyer.

Begzede odaya geliyor. Diyor ki: “Kardaş, güzel uyudun mi?”

- “Çoğ güzel uyudum. Çoğ rahat ettim. Gözel döşehler!”

Begzede, döşehlari topliyor. Bakiyer ki güli nasıl koymışsa ela duruyor.

- “Allah’ım bu kızdur ama bu naya bele oluyor?”

Begzede, düşüniyor düşüniyor... Diyor ki: “Kardaş, haydi babamin tükani var. Oriya gedah da, sèna elbisa alağ. Tükanda erkek elbisasi, kari elbisasi... Her teref tolidür!”

Kedi hama anlıyor! Kıza diyor ki: “Tükana gedarsan, kari elbisalarını görürsan hama onnara bayılır, sarılırsun. Begzede, sènin kız olduğun annar. Erkek elbisalarına diyarsın ki “Ah bunlar na güzel, onlari istiyerim.”

Kahiyer, tükana gediğerler. Begzede, evel kız kıyafetlerini gösteriyor. Kız, hama erkek kıyafetlerinin olduğu yera gediğer.

- “Bu *pantura*⁷²⁸, bu sileha, bu şapkaya bayılırım.”

Begzede şaşılıyor! “Allah’ım bèna yardım et.” diyor.

Aradan alti ay geçiyor. Begzede, bir türlü onun kız olduğuni ortaya koyamıyor. O da yüzigi bir türlü alamıyor. Günler geçiyor, birgün Begzede diyor ki: “Kardaş, alti aydır buradasın. Heç demadın ki banyo yapem. Nasıl rahat ediyersin?”

- “Sèn demadın ki, bèn da yapem!”

⁷²⁸ Pantur: Pantolon.

Banyoya barabar giriyeler. Kız diyir ki: “Kardaşım, bèn şindi banyo yapacam. Sèn çıh!”

Begzede: “İkimizde erkeğuh. Kılodun açma, sèn bir terefte, bèn bir terefte banyomuza yaparuğ.”

Kız mecbur kalyer, evel panturu açiyer. Begzede, yavaştan bunun kız olduğuni tasdik ediyer. Başliyer titremeye! Kız, olan oldi diyir de, üstini da açiyer. Bayaz memeleri ki tüküliyer, Begzede hama bayıliyer.

Kız, hama Begzede’nin parmağından yüzügi çariyer. Kız da, kendini ona Ali diya tanıtmış. Mehtüp yazıyer:

*Yaz gèldim, güz gediyerim,
Ali gèldim, kız gediyerim,
Kirezoğlı gözün kor olsun,
Yüzüğün aldim gediyerim.*

Kız bunnari yazıyer, oraya bırakıyer. Kız atına biniyer, geliyer evina çıhıyer. Begzede az yatıyer, çoğ yatıyer, niheyetinde kaşiyer. Başıyer k banyoda na kız var, na da bir kisma! Kağıdı aliyer oğuyer. Begzede oğuyunca diyir ki: “Dur bakağ, kim kimin yanına gelacağ!”

Begzede babasına söylemiyer. Bir cindar kari varmış. Onun yanına gidiyer. Almış kari elina bir büyük tespüh, onı çevüriyer.

Begzede diyir ki: “Ne o tespahi çevürmek merifet degül. Bènim sözüme gelectan.”

Başından geçenleri annadiyer. Diyir ki: “O kızi bènna getürecan. Yoğ getüremazsan boynun vurdururum.”

- “O iştan kolay na var? O iş bènim işim!” diyir.

- “Eger getürürsan senin tartın altun verecam. Hemi da üç defe tartip verecam.”

Ğaħiyir küpünü aliyir da, *cindar* ħari uçup ħızın yanına geliyir. ħızın evin *buharis*ından teşpügi sarħitiyir da, çevüre çevüre aşagi iniyir.

Ğız da eva yengi getmiş. Babasına yüzügi vermiş. Demiş ki: “Baba sabahtan getürür verürsün yüzügi.”

Adam aliyir, yüzügi ħoynuna ħoyiyer. Hama yatiyirler, ħızın bacisi bir terefte, babası bir terefte... Oni ortaya aliyirler.

Cindar ħari geliyir. ħenerde yatan ħıza vuriyir, tepranmiyir. Ortadaki ħızı ki elliyir. ħız, bacisi zaniyir de, diyir ki: “Baci hele bir dur. Altı aydur düzgün uyimamişim. Bir yatem.”

Cindar ħari anniyir ki, bu ħız odur. Hama ħızı ħucağına aliyir. ħız gene diyir ki: “Baci hele bir dur! Yuħimi alem ki, zati altı aydur bènimki bèna oldi.”

Cindar ħari, ħızı ħucaħliyir, teşpüğe sarılıp *buharidan* dışarı çariyir. ħızı *zanduğa* ħoyiyir. Zanduğu da küpüne ħoyiyir da, gèliyir Begzede’nin evina...

Begzede da, odasını vir süsletmiş, sanarsın yalançi cennet etmiş. Na yapmamış ki, her terefe ħandiller asħurmuş, ışıl ışıl...

Cindar ħari, zanduğı aliyir, Begzede’nin odasına bıraħiyir. Begzede diyir ki: “Nene, sèni bir sefer degül, üç sefer altun tartacam. İştarsen hepisini verecam. Ama dur bu gece geçsin, yarın verecam.”

Cindar  ari, bırakıp gidiyir. Begzede zandug i a aca  ama  ıy şamiyir. Sonunda a ıyir, zanarsın ayın ond rdi kimi g zel! T da lar kırmızı,   kendisi bayaz...  ız hele yuhliyir.

Begzede oturiyir,  ızı izliyir, onun uyanmasını bekliyir.  ız g zlerini araliyir, Begzede’yi  ar ısında g r nca, “All h mme salli al  seyyidina Muhammedin ve al   li seyyidina Muhammed.” diyir,    defa salavat get riyir.

- “B n r yami g riyerim.” diyir, ba ıyir ki zandug n i ındayım.  ız  akma  i  n tepreniyir.

Begzede diyir ki: “Dur! S n in misin, cin misin? Alti aydur, b nim a lımı ba ımdan aldın, sora  a ıp yittin. Şimdi de ba ; b n, s ni aldim, get rtt m. G rd n mi?”

- “B n da, s ni sevdim ama babami  ld reca idiler. On   n s ni  andurup, y z g ni g t rd m.”

Bunnar sarılıyirler birbirlerine... Gediyr Begzede’nin babasına m jde ediyirler ki “O luna bir  ız g lmi .”

O da diyir ki: “Nasil olur? B n oni d niyalara vermam. B n oni everacam, anlı,  anlı...  a ırın o lumu g lsin.”

Begzede gidiyir babasının yanına... Babasi diyir ki: “O lum s n saputt n mi? S n arada gezen insenlerin  ızını alıyersin. B n, s na ey  ız bulup everecam, toy d g n edecam.”

Begzede diyir ki: “Baba na toyi, na d g ni? B nim toyumda oldi, d g n m da... B n, o  ızı sevmi im, ondan b ni ayırırsaz, gedar  kendimi deniza atarım, s nda  kurtulursun, b n da...”

Begzede'nin babası rezi oliyir. K̄arisini da aliyir, k̄ızı görmeyə gidiyirler. K̄ız k̄apyı ki açiyir, adam görüyir da, şaşuriyir. K̄ız gözəl, boy-pos yerinda!

Oturiyirler; k̄ari, k̄ocasina diyir ki: “Allah'ın emri beleymiş. Oğlumunda istegi yerina gēldi. Çohta gözəl, bize layık bir k̄ız bulmiş.”

K̄ırh gün toy, düğün ediyirler, onnar muradına eriyirler. Gel gelelim k̄ızın babasına! Hem babası, hem bacısı günlerca ağliyirler, sızliyirler. Yüzük adamin elinda ama k̄ız yoht. Yüzügi da daha getürüp, o adamlara vermiyer. Onnar orada ağliya ağliya k̄aliyirler. Begzede'ynen k̄ız da yaşayıp, safa süriyirler.

7.1.3. K̄olay Ölüm

Evval zaman içinda, kalbur zaman içinda, deve teller ikan, horoz berber ikan, vahtı zamanın birinda Şeker Ali Ağa diye Poshov'da biri yaşarmış. Bu adam k̄ahıyer Ahıska'da bir eve gediye. Başıyer ki, evin orta yaşlısı oturiyer, evin ahsahalli ihtiyeri hizmet ediyer.

“K̄ardaşım, sēn yaşlısın, öteki adam sēndan daha genç. Sēn gelip gedena hizmet ediyersin, o oturiyer. Naya bele?” diyer.

“Şeker Ali Ağa, bēni dinla. Medem oni açturdun, annadayım.” diyer.

“Vahtın zamanında biz çoht zengin insanlarduht. Zengin olduğumuz içinda, bēn bir ağanın k̄ızına aşuht oldim. Na o ağa, k̄ızını vermaht iştadi, na da babam o k̄ızı almaht iştadi. İçinden bēn da sitam ettim. Medem bu k̄ıza k̄avuşamadım, nerda k̄olay ölüm var, oraya gedacağım. Aldım başımı k̄olay ölüm bulmaya gediyerim. Yolda birayla k̄arşılaştım, o da dert yandi. Arhadaş, bēn k̄olay ölüm bulmaya gediyerim. İştarsan sēn da gēl.” diyer.

O da diyer ki: “Temam, bēn da senla gelecām.”

“Barabar gettuh gettuh, yolda birina daha rastladuh. O da bize katuldi. Barabar üçümüz gettuh gettuh, Hezer⁷²⁹ deryanın⁷³⁰ kenerine ulaştuh. Düşünduh ki, “Nasil geçalım, nasil geçalım?” Ağacları kestuh, birlarina çahtuh, bir sal yaptuh. Gederkan denizin ortalarına varduh ki, göğdan bir ejderhe gèldi. Egildi birimizi aldi getti. O zaman dedim, “Ayvah ayyy! Kolay ölümü yengi bulduh.” Birez daha ilerleduh, qaraya ki yahlaştuh, ejderhe gene gèldi, diğər arhadaşı aldi getti. Qaldım yalağuz. Tam qaraya adımımı atacağıdım ki, bahtım ejderhe gene gèldi. Bèn de, “Kendimi savunem.” dedim. Bir kılıç salladım, öldürsem öldürürüm, öldiremezsem de alır bènı da götürür. Kılıcı sallayince, ejderhe öldi. Bunin üzerine bastım qaraya geçtim. Gettim gettim bir köva vardım. Bir eve ki girdim, sufra kuruli ama kisma yoh. Hangi kapiya gettiysem, kapiler açuh. Bir evde yemeğ hazur, bir evde yatağ-yorgan serilmiş. “Merağ ettim bu insanlar nerda?” diye! En son bahtım ki kisma yoh, yiyecağ, içecağ da var. Orada yalağuz yeşamaya başladım. Bir gün kahtım, derenin yanına yıhanmaya gettim. Orada çoğ güzel bir su kızi gördüm. Gettim hama sarıldım.”

- “İnsen oğli insan, bènı birağ, bèn sèna yâr olmam.” diyer.

- “Yohhh... Mümkün degül! Bèn, sèni birağmam!” diyer.

Sora diyer ki: “Mecbur kaldı, bènımla gelmeye. Getürdüm buni, buninan birkaç yıl yaşadım. İki tene çocuğumuz oldi.”

Su kızi demiş ki: “Bir birimize eyca aluştuh, bir gedelim deryaya, yıhanalım. Kirlenduh, paslanduh! Bir çelimizi-çocuğumizi yıhıyalım, kendimizi yıhıyalım, çamaşurumizi yıhıyalım.

- “Yohhh... Kaçarsın!” demiş.

- “Yohhh... Kaçmam! Artuh bènım kaçacağım yoh. Çelimiz oldi, çocuğumuz oldi.”

⁷²⁹ Hazar denizi.

⁷³⁰ Derya: Deniz.

“Ben de inandım. Gettuğ, o arada bir şeye baharken, aniden deryanın içinden bir ses geldi: “Eyyy insen oğli insen, hakkını helel et.” Döndüm bahtım ki, kari çocuqlari da almiş gediye. “Etmam!” dedim. “Eyyy insen oğli insen, hakkını helel et.” dedi. Tekrar “Mümkün degül. Etmam!” dedim. Kaldım mi yalağuz! Ağlaya ağlaya eve geldim. Bela birkaç ay tek yaşaduğtan sora bir geca rüyema biri geldi.

Dedi ki: “Ey insen oğli insen, sèn burdaki rahat rahat yatıyersinki, sordun mu ki, buranın millatı nera getti?”

Dedim ki: “Nera getti?”

- “Bu kövün millatını, bir dev götürdi. Sıreynan birini yiyir. Bu sabaha yahında, sèni gelip götürcağ.”

Diyir ki: “Bir gördüm ciddiye almadım. Bir daha geldi.”

Dedi ki: “Kağk tetbürün al. Geliyer! Yeter ki, ona karşı kılıcın salla.”

“Belki de doğridur diye kağktım. Bekladım. O arada geldi. Tam bènı götürcağidi ki, kılıcı salladım, vurdım kèllèya. Çoh büyük olduğundan çıltığı yernan da, geldüğü yer arasında mesefe yoğ. Bir adım atıyer, hama orya geliyer. Çırpındı, gedecağı yera kadar da getti ama tam kuyinin başında öldi, içeriya giremadi. Bèn da, kan izlerinden takip ettim, kuyiya vardım, girdim içari. Kuyidan aşağı endim ki, şehir kimin bir yer. Bir terefte kariler, bir terefte adamlar, bir terefte de çocuqlar duriyer. Hangisinin kapisini açsam, onlar gerilere doğru kaçıyerlar. Dev geldi da bizi götürcağ diya. Meğer her gün birini yiyermiş. Dedim ki: “Gözüz aydin, sizi kaçıran devin boynuni kestim.” Bunlari deyince, ohhhh bunlar hama seviniyer. Ama bènı umursamadılar bila, na teşekkür, na bişa! Kaçan kövüne gediye. Bèn da, başimi begana begana gediyerim ki, bènı kahraman ilan edecağlar. Gettim köva yaklaştım.”

Dedi ki: “Vayyy eşeğ oğli eşeğ bizim tabağı çalmış.”

Biri: “Bizim dolapta şu yoħ.”

Biri: “Bizim de taşı çalmış.”

Herkes siraynan o yoħ, bu yoħ dedi da, k̇azma, k̇üregi alan peşima düşti. Dedim ki: “K̇olay ölümi yengi buldim.” da, kaçmaya başladım. K̇açtım ordan k̇urtuldum. Bir köve yerleştim. Bir tenesiyle evlendim. K̇ari da çoħ güzel. Heç evdan çıħarmiyerim. Bèn bir yere gitmişim. Meğer padişah çıħmış, dünyayı dolaşmaya, bizim k̇ari da balhonda duriyer. Padişah, buni görmüş, demiş ki: “Bunun sahabi kimdür? Gèlsin bènım yanima.”

K̇açtım gettim padişahın yanına, dedi ki: “O k̇ari senin mi?” “He, bènım.” dedim. “Oni yarın, bènım haremime alacağım. Bène getirecaħsın.” Bèn de, padişahıtur bir şay diyamadım. “Tamam.” dedim. Evè gèldim da, buni k̇olundan tutup, başħa diyarlara götürdüm. Gettuħ bir başka yera yerleştuħ. Orda yaşarken, odun taşıyerim. Geçimimi oninan yapıyerim. Gediyerim ormana, odun kesiyerim, arkaynan getirip, satiyerim. Meğersem o yörenin edeti, k̇ari öldümi adami, adam öldimi k̇ariyi da barabar canlı gömıyerler. Meğersem bènım hanım ölmüş. Bir de baħtım, köva yaħlaştım ki, “Allahuekber Allahuekber...”

Yaklaştım ki, “Ne oliyer?” dedim.

Dediler: “K̇arın öldi.”

“Eeee öldüyse, Allah rehmet etsin.”

“Yohhh, sèn da...”

Yaturdular bènı teneşüre... Başladiler yıħamaya, sabun sürıyerler. Dedim ki: “Hayyy hayyy k̇olay ölimi yengi buldum.” Millet ağlıyer, ağıt yaħıyer. K̇ari bir terefte, bèn bir terefte! Aldiler götürdüler bir terefte, yaklaştuħ! “Hoş geldün, safa geldün, Senemoğlı’na hoş geldün.” Mezerluğun adını da Senemoğlı koymışlar. Götürdiler

ölilerin içina attiler. Kari zeten öli, pat etti, parçalandi getti. Bèn düştüm, meğer benden önce canlı atılan adamın üstüne düştüm. “Hıııkkk...” etti, adam öldi. Çoğunun da yüreği çatlamış, ölmüş. Bir zaman orda durdım. Sağ olanları atanda, kırk günlük etmeğini, suyini da koyuyorlar. Kırk günlük yeteri etmeği, suyu var. Ödi çatlamadıysa, kırk gün oninan idere ediyor. Ödi çatladıysa bitti. Gettim dolaştım, o ölenlerin da rızıklarını topladım. Oninan idere ediyorum. Bir zaman sora etmeğim, suyum bitti. Bahtım; “Senemoğlu’na hoş geldün, Allahuekber Allahuekber...” Anladım ki, yeni biri geliyor. Sindim bir yere! Attiler, adam ölmüş, kari geldi. Kari kahtı, başladı titremeye. “Bèn canlıyım, öli değilim. Korkma!” Buninan kalmada bahtım ki, aniden bir tilki, delük açıp, kahtı.

“Olaaa... Gəl kari, buradan kaçah.” dedim.

Sora dedim ki kariya: “Getür, bu tabutları, ölüleri üst üste dizehte, kaçah.”

“Yohhh... Bèn korhiyerim.” dedi.

Kari, bənim yanıma yapışarak geldi. Tabutlardan, ölülerden merdivan yaptı, dışarıya çıktı. Kari da bir güzel! Oninan dışarıya çıktı ama üzerimizde kefenler var. Bahtı ki, bir kervan geliyor. Kervan bizi görür görmez de, “Olaaa... Senemoğlu’nin ölüleri hortlamış.” diye, birağan, kahtı de getti. Herkes gedince, en son devaya getti ki, kumaş yüpli. Kariye de, bəna da seçti, aldı. Oninanda ela bir zaman yaşadı. Kari güzel ya, padişah gene bizim bu kariyi da görmüş. Oni istadi, getirecahsın. Bu sefer karşı geldim, bəna ölüm fermanı çıkarttı. Na edah, na edah, bu bəni öldürecah! Oradan kaçtım. Kariyi da terk ettim.

Gettim bir dağa, bahtım ki, iri bir adam *tavar*⁷³¹ otariyer. Dilda bilmiyor, “Hııhhh...” ediyor, o *tavarlar* dizilip geliyor. Bəni, göremiyor ama hissediyor. Gözleri tepede! Bəna, “Hııhhh...” etti. Dedim ki, “Kaçem, bu bəna bir adımda yetişür. Kaçmıyorum, bu bəni öldürür. Ahaaaa kolay ölümü yeni buldum.” Nayisa, gettim: “Selamünaleyküm.” “Hııhhh...” etti. Başını kaldırdı, selam aldı. Hama hayvanları

⁷³¹ Tavar: Koyun.

ellariyle gene “Hıııhhh...” etti, *taradi*.⁷³² Bèna da peşima gèl etti. Gettuh, bir bacağını bir terefe, diğèr bacağını bir terefe attı. Giren tavarları, elinan yoğliyer, içari aliyer. Bèni da içari devet etti. Oradan bir *tavari* aldı, bacağlarından ayurdi. Hama deriyi sıyurdi, ataşa attı, bir oyani, bir buyani çevürdi. Yarisi pişmiş, yarisi pişmamış halde, aliyer kèndi yiyer, bèna da veriyer. Bèn da, pişmiş yerlerinden yiyer, idere ediyer, iğrahlaniyerim. Ama “Hıııhhh...” ediyer, tepiyer, ye diya. Neysa yeduh, “Hıııhhh...” dedi gel. *Mürgülliyerim*,⁷³³ yuğiya ki geçecam, geliyer, eliyla *yitüliyer*.⁷³⁴ Bèn ki, hareket ediyerim, hama gedip soğuliyer. Gene tam yuğiya geçacağım zaman geliyer, eliyle *yoğliyer*,⁷³⁵ sora gedip, yerina yatiyer. Sora nasıl olmişsa, o da yuğlamış, bèn da yuğlamışım. Yuğumda biri gèldi. Dedi ki: “Bağ, bu devin gözlari yuğardadur. Bu sèni yiyecağ. Buraya getürduğunu yiyir. Ocağta bir şiş var. Közda o şiş kızdur, bunun gözina batur. Ama sèn bunin öğündan kaçamağsın. En sevdüğ bir koci var ahılda, oni kesarsın, postina bürünürsün, sabah o yoğladuğunda, elina verür gedarsın. O, oni görduğı zaman, panik olur, sèni da göramaz, kaçarsun.” Ayni ela, deduğunu yapıyer. Sanah ki oliyer, dev hayvanlari yoğlamada, elina veriyer posti da, bacağlarının arasından kaçıp, gediyer. Dev bir bağıriyer ki; dağ, taş, dera, tepa inliyer. Bir anda o devdan, binlarca oliyer.”

Bunin peşina düşiyer, koşiyerler. Geliyer, tam deryanın orya, daha gedecağ yeri yoğ. Bir bağıyer ki, denizden üç tene at geliyer. Hama buni aliyer, deryanın öbür ki terefine geçiriyerler. O deryada bulduğı atlar, karisiyla çocuğlari oliyer.

Diye ki: “Ey insan oğli insan, hakkın helel ediyer misin?”

Diye ki: “Etmam! Sèn, bèni terk etti, gettin.”

“Bağ insan oğli insan, o kövda duriyerdin, bèn ahdede oldim, geldim. “Sèni dev yiyecağ.” dedim, kurtardım. Ailen öldi, oninan birlihte sèni mezerluğ kuyisine attılar, o mezerde de tilki oldim, sèna orda yol göstardım. Dev sèni yiyecağıdı, gèldim orda da

⁷³² Taramağ: Koyu-keçi sürüsünü bir araya getirmek, toparlamak.

⁷³³ Mürgülleməğ: Oturduğı yerde uykuya geçmek.

⁷³⁴ Yitüleməğ: İtlemek.

⁷³⁵ Yoğlamağ: 1. Aramak, 2. Eliyle dürtmek.

sèena yol göstardim. Yağalayacağıdı ki, burada da at oldum, seni kurtardim karaya çıkardım. Hakkın helel ediyer misin?”

“Dedim ki: “Helel olsun.”

Görüştuğ, geri kendi evima geldim de, dinliyer misin Şeker Ali Ağa, o genç görduğun adam benim babamdur, ben da onun oğliyim. Kolay ölüm aradim, bulamadim, gene burya geldim.

Diye ki: “Onlara kömür, bize da ömür. Göğtan üç alma endi; biri bènà, biri söyleyena, biri da Nihat’a.”⁷³⁶

7.1.4. Kudiyan Nene

Bir varimiş, bir yohimiş, vahtı zamanin birinda bir kudiyan nene varimiş. Bu kudiyan nene insan yiyermiş. İnsan etindan çok hoşlanırmış. Bu nenenin bir de toruni varimiş. Bir gün toruni, kudiyan nenenin yanına misafürlüğe gelmiş.

Kudiyan nene demiş ki: “Bu ey zemanda geldi. Teze⁷³⁷ pilüçtür de, ben buni yiyarım.”

Kudiyan nene, buni söyledüğunda, toruni, oni duyiyer. Geceki oliyer yatiyerler. Kudiyan nene, yuhiyaki geçiyer. Toruni kaıyer de, usulcaman evin kapisini açıyer, dışariya çıkıyer. Önce bir potur⁷³⁸ oduni aliyer, kendi yattığı yatağa koyiyer. Bahçada da cevüz ağacı varimiş. Tutiyer da cevüzün üstüne çıkıyer.

Kudiyan nene geliyer, yatahta mi diye torununi yohliyer. Baıyer ki, uyiyer. Tutiyer da oni dişliyer. Dişlari potur oduna saplaniyer. Zorinan, çariyer. Baıyer ki, oduni ısırmışim.

Sabahinen baıyer ki, toruni, cevüz ağacının dallarının üzerinde oturiyer.

⁷³⁶ Nihat Işık, Posof-Eminbey köyü, ilkokul mezunu, çiftçi.

⁷³⁷ Teze: Taze.

⁷³⁸ Potur: İçi güvelenmiş ağaç, odun.

Ƙudiyan nene diyer ki: “Oğlum, buruya sèn nasil ɕıɕtın?”

Diyer ki: “Nene, *yünk*⁷³⁹ tarağinin üzerina bastım, ɕıɕtım.”

Ƙudiyan nene gediye, oni getürıye. Sora cevüz ağacının altına koyup, üzerina ɕıɕıye. Üzerinaki ɕıɕıye, Ƙudiyan nenenin ayaɕlar,i *yünk* tarağinin dışlarına saplanıye. Ayaɕlari bütün kan oliye. Ƙocuɕ hama inıye, evına kaçıye. Nenesinin Ƙudiyan olduğunu, oni yemaɕ istediğini babasına annadıye.⁷⁴⁰

7.1.5. Padişah İle Oğlu

Bir varımış, bir yoɕımış, bir padişah varımış. Padişahın üç oğlu varmış. Evlenme çağına gelmişler. Padişah demiş ki: “Bunnari evlendürem.” Üç tene güli, yüşkek yerden atmış. Getmiş ikisi, iki vezirin kapısına düşmüş. Biri da getmiş gölün kenerine düşmüş. İki oğluni vezirlerinin kızlariynan evlendürmüş. Diğer şehzede de gediye baɕıye ki, gölün kenerindeki gülün düştüğü yerde bir yeşil kurbağa durıye. Kederine rezi oliye, alıp saraya getirıye. Kurbağayı *kereye*⁷⁴¹ koyıye. Sabahki oliye, şehzede gediye. Aɕşamaki geliye, baɕıye ki, her teref süsli, püsli, tertemiz, yemek yapılmış. Kendi kendine diyer ki: “Bèn sabah kapıyı kitledim, gettim. Bunlari kim yapmış?” Bir daha gaɕıp, ɕıɕıye. Geliye ki, gene ayni. Diyer ki: “Bèn gene gedar kimin yapar, geriye dönarım.” Döniye ki, o kurbağa ɕıɕtı, bir kız oldu ki, dünyeler gözeli! O içinden ɕıɕtığı yeşil kurbağa şekli, onun kabıymış. Şehzede gediye, kızi kolundan tutıye.

Diyer ki: “Bu kurbağa kabını yaɕacam.”

Kız diyer ki: “Baɕ yaɕmaɕı, başan böyük işlar gelür.”

Diyer: “Yaɕacam.”

⁷³⁹ *Yünk*: Yün.

⁷⁴⁰ Yaşar Ƙaycı

⁷⁴¹ *Kere*: Ocağın içinde yan taraflara konan düzgün taş.

Şehzede tutiye de, oni yahıyer. Ondan sora babası diyer ki: “Bu çocuğuma baħem, ne oldi?” Padişah, geliyer çocuğuna baħıyer ki, yaşadığı yer güzel! Bir de kız çıħıp geliyer ki, çoħ güzel. Padişah buna göz düşiriyer!

Padişah geri gediye. Heber verdüriyer, oğlunu yanına çaħıriyer. Zehirli yemek hazırlattıriyer ki, yesin de oğli ölsün.

Bu kız da ermişlerdenmiş. Anniyer, padişahın tuzağını. Kız diyer: “Baban seni götüriye ama zehirli yemek yaptı, seni öldüracaħ.” Parmağından yüziğini çıħarıp, oğlana veriyer. Diyer ki: “Bu möhürli yüziği al, yemeğin üstinden üç defe *dolandur*⁷⁴² ye. O zehirdan kurtulursun.” Bu aliyer, üç defe dolandıriyer, zehirlenmiyer. Kaħıp gediye.

Padişah, gene oğlunu sesliye. Bu sefer de, kuyi açtıriyer. Onunda üzerini örtiye ki, oğlani düşüre ki, karısını ala!

Kız oğlana diyer ki: “Baħ seni baban götüriye. Seni kuyiya düşüreceħ ki, beni ala!”

“Na yapem?” diyer.

Diyer ki: “Sèn get, beni bulduğun göle, üç defe suya kımçıynan vur. Bènim, büyük kardaşım çıħar. De ki: Bacız hasıadur da, köpeğini ıstadi.”

Şehzede gediye, üç defe göle kımçıynan vuriye. Gölden büyük kardaşı çıħıyer. Bu da biliye ki, şehzedenin başına bunlar gelecaħ. Tutiye siyah köpeği, ona veriyer. Şehzede, karısını yanına gediye.

Kız diyer ki: “Baħ bu köpek nerdan geçersa, senda ordan geç. Yoħsa, seni düşürüp, beni alacaħ.”

⁷⁴² Dolandurmaħ: Döndürmek, çevirmek.

Şehzede, o köpeğin geçtiği yerdan geçiyer, kurtariyer. Bu tekrardan, karisinin yanina geliyer.

Padişah diyer ki: “Gedin oğluma deyin ki: Babaz hasıdur da, yiyarım tükenmez alma getürsün! Eğer bènım dedüğumi getürmese, öldürecam.” Geliyer, heber veriyerler.

Oğlan diyer ki: “Allah Allah, bèn yiyarım tükenmez alma neradan bulurum?”

Oğlan düşünerahtan karisinin yanina gediyer. Kari ermiş eya, buni anliyer ama soriyer ki: “Sèn na düşüniyersin?”

Oğlan: “Babam, yiyarım bitmez almadan iştiyer. Heç yiyarım alma bitmaz mi?” diyer.

O da diyer ki: “Sèn, bènı aldüğun yere get, gene üç defe kamçıyi göle vur. Ordan ortanca kardaşım çıhar. Ortanca kardaşıma diyarsın ki: Bacın hasıdur, alma iştiyer.”

Şehzede gediyer, kızın dedüğuni yapıyer. Almayı alıp, padişaha götüriyer. Gene kurtuliyer. Karisinin yanina geliyer. Padişah gene adam yolliyer.

Padişah diyer ki: “Gedin oğluma deyin ki: anasının mezerinden altun yüzüğini çıkarıp, getürecah. Getürmes, bèn oni öldürecam.”

Bu da diyer ki: “Allah Allah, hadi alma alma... Almayı bulduh, bèn nereya gedem? Cehennemdür, cennettür! Bèn, o dünyeye nasıl gedem?” Düşünerahtan karisinin yanina gediyer. Kız gene anliyer!

Kız diyer: “Na düşüniyersin?”

Diyer: “Babam, ölen anamin altun yüzüğünü istadi, yohsa bèn öldüreceh.”

Kız diyer ki: “Heç düşünma, ondan kolay na var?”

Oğlan: “Nasil?” diyer.

Kız: “Geder bēni alduğun göle, üç defe daha vurursun. En küçük kardaşım çıhar. Ona diyarsın ki: Bēni, o dünyeye götür.”

Şehzede gediye, gene kamçıyi göle üç kere vuriye.

Diyer ki: “Bēni o dünyeye getürecan.”

Gediyeler, gediyeler, gediyeler ki, üç tene çocuk, “Su, su, su!” diye ağliye ama altları su ila teli.

Şehzede diyer ki: “Naya ağliyersiz?”

“Get, gelende söyleruğ.” diyerler.

Ondan sora, bir deha kağıp gediyeler. Gediyeler, gediyeler ki, üç kardaş, bir cekete çekişiyeler.⁷⁴³ O diyer ki: “Bēna ver.” Diğeri diyer: “Bene ver!”

Şehzede diyer ki: “Bu eski ceketin, nayına çekişiyersiz? Verin birina geysin.”

“Get, gelende söyleruğ.” diyerler.

Oradan kağıp gediyeler, başka bir yere geliyerler. Bağıyerler ki, ela güzel çimenlikte iki çift besili öküz yatıye. Ama hemen yanında da daşluğ, kayaluğ yerde da başka öküzler yatıye. Cansuzluğtan öliyerler. Diyer ki:

“Bunlar bele besili, güzel yerde yatıyerler. Bu öküzler naya bele?”

“Get, gelende söyleruğ.” diyerler.

⁷⁴³ Çekiş: Kavg.

Bunlar k ahıyer gidiyerler, anasının yanına variyerler. Anası cehennemde yaniyer. Şehzede diyer ki:

“Ana elin ver, y z gi  arem.”

Anası elini vermeynen, o lan elinden tutiyer, y z h hama  ıhıyer.

Geri d n ŕte,  k zlera soriyer ki: “Bunnar naya bele, siz naya belesiz?”

Demiŕler ki: “ nceden bu besili, g zel yerde yatan  k zleri, sahabı besiye vermiŕ. Bakan adam, bunnarın   lerinden *alafları*⁷⁴⁴ alıp, gendinin  k zleri olan bu zayıflemiŕ, daŕluh, k yaluh yerda yatan  k zlere vermiŕ. Onların hakkını, bunnara yed rd    i in ŕimdi bu d nyede bele oldiler.”

Ondan sora geliyer geliyerler ki,    tene k ardaŕ cekete hele  ekiŕiyerler.

Diyer ki: “Ne oldi, siz naya  ekiŕiyersiz?    k ardaŕ naya paylaŕa miyersiz?”

Diyerler ki: “Ba , biz o d nyede bu ceketi  aldu . Orda b l ŕemedu  buni... Şimdi bu d nyede bizim azabımız budur. Her sabah k ahıp, bu cekete  ekiŕiyiru .”

Geliyerler geliyer ki,  ocuklar “Su su su...” diye a liyer ama bellerine kadar tertemiz su i indelar.

Diyer ki: “Siz naya belesiz?”

Diyerler ki: “Biz, o d nyede anamıza, babamıza su vermedu . Şimdi i me  i in e iliyeru  ama k an, irin g r yeru , i emiyeru  bu suyi...”

O d nyeden ayriliyer, babasına y zi i get riyer.

⁷⁴⁴ Alaf: Hayvanlara verilen ot, saman.

Padişah diyer ki: “Olaaa buni da buldi!”

Yine vazgeçmiyer padişah, diyer ki: “Gedin oğluma deyin: Saḥali iki karış, kendi bir karış adam getüreceḥ.”

Şehzede diyer ki: “Allah Allah! Bèn, saḥali iki karış, kendi bir karış adam nerdan bulem?”

Düşüneraḥ geliyer. Karısı soriyer ki: “Na düşüniyersin?”

Diyer ki: “Babam saḥali iki karış, kendi bir karış adam istiyer. Bèn, nerdan bulem?”

“Sèn heç düşünme.” diyer.

Şehzede: “Naya?” diyer.

“Bèni alduğun yera get, göle üç defe kamçıynan vur. De ki: Ablasi çoḥ hastadur, en küçük kardaşını iştadi.”

Şehzede gediyer, bunnari yapıyer. Kardaşı çıḥıyer ki, saḥali iki karış, kendi bir karış!

Buni aliyer götüriyer. Saḥali iki karış, kendi bir karış adam ilan ediyer ki, bütün şehir gelip, bèni göreceḥ. Yüskek yera çıḥıp diyer ki: “Hangi baba ki, çocuḡuna zehirli yemeḥ yedirmeḥ iştardur da, karısını almaḥ iştarsa, abu dizlerinden aṣaḡi taş kesilsin.”

Padişah, dizlerinden aṣaḡi taş kesiliyer.

Diyer ki: “Hangi baba ki, çocuḡunu kuyıya düşürmeḥ iştardur da, karısını almaḥ iştarsa, abu belindan aṣaḡi taş kesilsin.”

Padişah, belindan aşağı taş kesiliyor.

Diğer ki: “Hangi baba ki, çocuğundan yiyarım tükenmez alma iştah da, karısını almadı iştah, abu boynundan aşağı taş kesilsin.”

Padişah, boynundan aşağı taş kesiliyor.

Diğer ki: “Hangi baba ki, çocuğundan anasının mezerinden altın yüzüğünü çıkarıp, getürmesini iştah da, karısını almadı iştah, bütün taş kesilsin.”

Padişah, bütün taş kesiliyor.

Diğer ki: “Hangi baba ki, çocuğundan sahalı iki karış, kendi bir karış adam iştah da, karısını almadı iştah, un-ufak olsun, millatın ayaklarına serilsün.”

Padişah, bele millatın ayaklarına yayılıyor. Şehzadeynen kız da mutli, mesut yaşıyorlar.⁷⁴⁵

7.2. Efsane

Efsane kelimesinin aslı Farsça *fesane* kelimesidir.⁷⁴⁶ Kelime bozularak, Türkçe’ye *efsane* olarak geçmiştir. Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi diğer Türk lehçelerinin birçoğunda da yakın ifadelerle kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesi’nde ‘äfsänä’, Başkurt Türkçesi’nde ‘legenda’ ya da ‘riväyät’, Kazak Türkçesi’nde ‘anız’, Kırgız Türkçesi’nde ‘ulamış’, Özbek Türkçesi’nde ‘äfsänä’, Tatar Türkçesi’nde ‘legenda’ ya da ‘rivayät’, Türkmen Türkçesi’nde ‘legenda’ ya da ‘roväyat’, Uygur Türkçesi’nde ise ‘äpsanä’ olarak adlandırılmaktadır.⁷⁴⁷

⁷⁴⁵ Serinaz Güngör Erdem, Posof-Günlüce köyü, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁷⁴⁶ Mehmet Kanar, Farsça Dilbilgisi, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1090.

⁷⁴⁷ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 202-203.

Efsaneler, geçmişten günümüze kadar farklı evrelerden geçerek yeni anlamlar yüklenmiş, yeni motiflerle bezenmiş, hayatın her alanında var olan, olağanüstü hikâyelerdir.

Ali Berat Alptekin, efsane kavramı için; “*Dinî, inandırıcı, kısa, nesir şeklindeki halk anlatımlarıdır.*” tanımını kullanmış, bu dört kavramın ilk iki türünün; masal, fıkra ve halk hikâyesinden efsaneleri ayırmamızı sağladığını bildirmiştir.⁷⁴⁸

Kudret Yıldırım Yağbasan, Malatya Efsaneleri kitabında efsane; “*Şahıs, yer, türlü olaylar hakkında anlatılan, inandırıcılık vasfına sahip, olağanüstü motiflere yer veren kısa anlatılar.*” olarak tanımlanmıştır.⁷⁴⁹

Efsane tanımı, bazı sözlüklerde de benzer ifadelerle yer almaktadır. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî* adlı çalışmasında, efsane için; “1. Masal, asılsız hikâye, hurafat, 2. Şöhret bulup dillere düşmüş vak’a, hal ve destan.”⁷⁵⁰ şeklinde iki kısa tanımlama yaparken, L. Sami Akalın’ın *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*’nde: “Bir olayı akıl dışı, olağanüstü yolla gelişmiş gösteren söylenti. Genel anlamda masal, olmayacak şey, asılsız hikâye. ‘Fersâne’ olarak da kullanılır.”⁷⁵¹ demektedir.

Necati Demir, efsanelerin ortaya çıkışıyla ilgili olarak; “*İnsanlar; yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesneleri ve mekânları kutsallaştırırlar ve sırrını çözemedikleri konuları çeşitli biçimlerde yorumlarlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da katıp nesilden nesile aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların pek çoğu sözlü olarak yayılır. Bu, sonuçta bir sözlü kültür oluşturur. Sözlü kültürün en önemlilerinden biri de efsanelerdir.*”⁷⁵² derken, Şükrü Elçin aynı konuyla ilgili şunları söylemektedir: “*İlk devir insanları -bugün okumamış zümrelerde görüleceği üzere- tabiat hadiselerinin sebeplerini bilemiyorlardı. İnsanın nereden gelip nereye gittiği, hayatla ölümün mahiyeti, yıldızların hareketi, denizin yükselmesi, yağmurun yağması;*

⁷⁴⁸ Ali Berat Alptekin, *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 15.

⁷⁴⁹ Kudret Yıldırım Yağbasan, *Malatya Efsaneleri*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28.

⁷⁵⁰ Şemseddin Sami, *Kamûs-i Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1317, s. 139.

⁷⁵¹ L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 50.

⁷⁵² Necati Demir, *Türk Efsaneleri*, Cilt I, Edge Akademi Yayınları, Ankara, 2013, s. 15.

hayvan, bitki, toprak, orman, dağ, ateş, maden vb. gibi hadise ve maddelerin teşekkül ve icadı onları hayret, korku, heyecan veya memnunluk içinde birtakım hayaller kurmaya yöneltti. Bu hayaller, insanın kendi ruhunu, hayatını eşyaya, tabiata aksettirmesinden ibaret olan düşünce tarzını doğurdu. İşte canlı-cansız varlıklarla tabiat hadiseleri karşısında kurulan hayal, tasavvur ve düşünceler henüz müspet (pozitif) zihniyete ulaşamamış toplulukların doğru-yalan şeklinde kabul ettikleri iptidaî bilgileri teşkil etmiştir.”⁷⁵³

Pertev Naili Boratav, efsanelerin içerik olarak sahip oldukları özellikler için şunları bildirmektedir: “Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslûp kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslûp niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi, ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur.”⁷⁵⁴

Ali Öztürk ise efsanelerin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

1. “Efsaneyi şekillendiren olay, zaman kavramı içinde bir tarih gerçeğine bağlıdır. Bir hadise veya bir şahsiyet ile birleşen kavram, onun hayatı etrafında özellik kazanır.
2. Efsanenin olayı, coğrafi alan boyutları içinde belli odaklara bağlıdır.
3. Efsane yaşanmış ve toplum hayatında bağlı kalınmış bir değerler manzumesine veya ruh yüceliğine istinat eder, toplum tarafından gerçek olarak kabul edilir.”⁷⁵⁵

7.2.1. Ad Almayla İlgili Efsaneler

7.2.1.1. Al Köyü-I

⁷⁵³ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 312-313.

⁷⁵⁴ Pertev Naili Boratav, *Türk Halkbilimi I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Yelken Matbaası, Ankara, 1973, s. 106.

⁷⁵⁵ Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayram Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul, 1985, s. 142.

1828 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Ahıska bölgesinden ayrılmak zorunda kalan binlerce aile sınırı geçerek Posof köylerine yerleşmeye başlarlar. Göç eden ailelerden biri de gelip, *Duğur*'daki beyden ev yapmak için yurtluk istiyor. *Duğur* Beyi de, ailenin reisini yanına alarak dışarıya, konağın önüne çıkıyor. Eliyle şimdiki köyün yerini göstererek, "*Gidip orayı -al- diyor.*" Aile de, beyin tarif ettiği yere giderek köyü kuruyorlar ve köyün adını **Al** koyuyorlar.⁷⁵⁶

7.2.1.2. Al Köyü-II

Ahıska bölgesinden göç eden bir aile, yerleşmek için bir yer ararken, şimdiki köyün yerine gelirler. Orman içindeki bir ağaca bağlanmış al/kırmızı renkli bir bezin sallandığını görüp, bunun ilahî bir işaret olduğuna kanaat getirerek, buraya yerleşirler. Yeni kurdukları bu köye de **Al** ismini verirler.⁷⁵⁷

7.2.1.3. Al Köyü-III

Köyün kurucusu olan aile, şimdiki köyün yerine yaklaşıncı, köyün yukarısındaki kilisede al renkli bir bayrağın asılı olduğunu görüyorlar. Daha önce, burada yaşam olduğunu ama artık yaşayan kimselerin kalmadığını anlayınca, bu köyü tekrar şenlendiriyor ve al renkli bayrağa izafeten köyün adını **Al** koyuyorlar.⁷⁵⁸

7.2.1.4. Petoban & Şulgavur & Gergüsüben-I

Petoban, Şulgavur ve Gergüsüben köylerinin adlarıyla ilgili yörede anlatılan bir efsane şu şekildedir: Hristiyan Kıpçak Türkü olan Petro, Şurgo ve Gorgo adlı üç kardeş Ahıska'dan göç ederek Posof'a geliyorlar. Bunların üçü de ayrı ayrı köyler oluşturarak, şimdiki Petoban, Şulgavur ve Gergüsüben köylerini kuruyorlar. Bu köylere de kendi adlarını veriyorlar.⁷⁵⁹

7.2.1.4. Petoban & Şulgavur & Gergüsüben-II

Petoban, Şurgavul ve Gergüsüben köylerinin adlarıyla ilgili farklı bir efsane daha anlatılır: Petoban'da yerleşik üç kardeş varmış. Köyün tamamı da onlarınmış.

⁷⁵⁶ Münire Seyhan Güngör, 1948 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁷⁵⁷ Baki Ergün

⁷⁵⁸ Merdin Çiftçi, 1951 doğumlu, Posof - Al köyünden, lise mezunu, emekli nüfus müdürü.

⁷⁵⁹ İsmiazem Başyazıcı, 1953 doğumlu, Posof - Gönülaçan köyünden, üniversite mezunu, ziraat yüksek mühendisi.

Günün birinde köye gelip kalaycılık yapan bir Poşa'nın kızına, bu üç kardeşten en küçüğü âşık oluyor. Evde olay duyulunca, evin büyük ağabeyi Petro, bu duruma karşı çıkıyor. İnatla bu işin olamayacağını söylüyor. Küçük kardeş de, “Ben, onu almazsam ölürüm.” diye diretince, evdekiler sonunda büyük kardeşi ikna ediyor. Adam tek şart koşuyor: “Evden, Poşa ile birlikte gidecek.” Küçük kardeş kabul ediyor. Poşa ile çiçeği burnunda damat köyden çıkıp gidiyorlar. O zamanlar bu günkü araziler tamamen derin ormanlarla kaplıymış. İlbaharda köyden dolaşmaya çıkanlar Şurgavul'un oraya geliyorlar ki, bir ev ile çevrede otlayan hayvanlar var. Bu duruma hepsi çok şaşıyor. Araştırıyor bakıyorlar ki, Poşa'nın damadı çıkıyor. Büyük kardeş duyunca kızıyor ama ev halkı birlik olup ikna ediyorlar. Oraya yerleşenin adı Şuli olduğundan, köye de Şulgavur diyorlar. Diğer ortanca kardeş olan Gergi ise şimdiki Gergüstüben'e ev yaparak yerleşiyor ve o köyde onun adıyla anılmaya başlanıyor.⁷⁶⁰

7.2.1.5. Ulgar Dağı

Posof ve Damal ilçeleri arasındaki Ulgar Dağı'nın adıyla ilgili olarak anlatılan bir efsane şöyledir: Öküz arabasının, at kızığının taşımacılık için kullanıldığı dönemlerde, dağdan aşanlar gördükleri karın kalınlığını anlatırken: “Bu yeşe gèldim, bèn ela ulu kar görmadım.” ya da “Ulu kardan geçtuğ da gelduğ.” derlemiş. Zaman içerisinde ulu gar/ulu kar sözü, Ulgar şekline dönüşerek, bu isimle anılmaya başlamış.⁷⁶¹

7.2.2. Bitkilerle İlgili Efsaneler

7.2.2.1. Borbola Tikani

Borbola adı verilen bir diken türü, rüzgâr estiği zaman köklerinden kolayca ayrılıp, sağa sola yuvarlanarak savrulmaya başlar. Bu diken için denilir ki, kocasını aldatan bir kötü kadının yapmış olduklarına, yanında olduğu için şahit olmuş ve hemen yuvarlana yuvarlana giderek, eşinin kendisini aldattığını söylemiş. Kocasını hemen gelip hem eşini, hem de eşinin kendisini aldattığı adamı öldürmüştü. Her ne kadar yapılan iş kötü olsa da, *borbola* dikenini; onların ölümüne sebebiyet verdiği, ispiyonculuk yaptığı için o gün bugündür her rüzgâr çıktığında köklerinden ayrılarak, yuvarlanmaya

⁷⁶⁰ Şüşe Aksoy Güler

⁷⁶¹ Veysel Elmas

başlarmış. Halen eşini aldatmaya mehilli biri sezileceği ya da aldatma olayına şahit olunduğu zaman “Sèni, *borbolaya* söylemağ لازم.” denir.⁷⁶²

7.2.3. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

7.2.3.1. Tarahli Kuş

Posof’un Çambeli (Sakre) köyünde annesini kaybetmiş, öksüz küçük bir kız yaşarmış. Babası, eşini kaybından kısa bir süre sonra kızına üvey bir anne getirmiş. Üvey anne, evlatlığı olan bu küçük kıza çok kötü davranıyor, eziyet ediyor ve evin bütün işlerini ona yaptırıyor. Bunlarla da kalmayıp, küçük kızın ölen annesinin arkasından konuşuyor, beddua ediyormuş. Küçük kız bir gün saçlarını tararken, üvey annesi yine buna kızmaya, ölen annesine hakaret ve bedduaya etmeye başlamış. Kalbi çok kırılan, artık dayanamaz hale gelen küçük kız, ellerine açarak: “Allah’ım, beni ya taş et. Ya da kuş et.” diye yalvarmış. Dilek sahibi öksüz küçük kızın duası oracıkta kabul olmuş, başında kalan tarağıyla birlikte kuş olup uçmuş.⁷⁶³

7.2.4. Hazinelerle İlgili Efsaneler

7.2.4.1. Yukarı Cacun’da Bulunan Hazine

Posof’un Uğurca (Yukarı Cacun) köyünde, güzün ekilen tarlaların bulunduğu ve merayla iç içe olan *Semerle* mevkiinde iki çoban, köyün koyununu otarırken, koyunlardan, keçilerden sağdıkları sütü soğuk suya koyup soğuttuktan sonra onu ekmekle yiyorlarmış. Bunlar sütü soğumaya bırakmış ve çobanların biri uykuya dalmış. Diğeri de koyunları ve uyuyan arkadaşını seyrediyormuş. Aniden uyuyan burnundan bir sinek çıkmış. Bu sinek, 20-30 m. ileride bir kırmızı taşa konup, etrafında vızıldayıp dönüyormuş. Sinek oradan bir müddet sonra ayrılıp, uçarken tastaki sütün içine düşmüş. Bir müddet çabaladıktan sonra oradan çıkmış. Onu seyreden çoban, uyuyan çobanı uyandırmak için seslenmiş. Sinekte o arada gelip tekrardan uyuyan çobanın burnuna girmiş. Çoban ayılınca, ohhh filan çekmiş. Diğeri neden of çektiğini sorup, güzelce uyduğunu ona bildirmiş. Uykudan kalkan çoban: “Hiç sorma! Rüyamda bir kırmızı taşa musallat olduk, altında altın var diye. Ne kadar çabaladıysam taşı çıkaramadım. Gelirken de, bir süt denizine düştüm. Orada da çabaladım ve en sonunda çıktım. Çıktıktan sonra sen seslendin, ben de uyandım ama çok yorulmuşum.” demiş. Onu

⁷⁶² Aynur Saygılı

⁷⁶³ Esra Ezgi Demirci, 1990 doğumlu, Posof ilçe merkezi, üniversite mezunu, Millî Eğitim müdiresi.

dinleyen diğ er  oban, durumu anlıyor ve ona: “Sen git koyunları topla, k y e g t r. Ben yaylaya gideceğim.” Onu koyuna yolladıktan sonra kırmızı taşı yerinden  ıkartarak, altında g m l  olan g ve  dolusu altınları buluyor.⁷⁶⁴

7.2.4.2. Sahipli Hazine

 ncedere (Cuvantel) k y n n kuzey tarafında cinler tarafından sahiplen en bir hazine olduğu s ylenir. O yerin  zerine elek le toprak elendikten sonra  ıkacak ayak izine g re kurban istenildiği anlatılır. K yl  bunu yapanların, genelde insan ayak izinin olduğunu, cinlerin insan kurban edilmesini istediği anlatılır.⁷⁶⁵

7.2.5. Tabiatla İlgili Efsaneler

7.2.5.1. G llerle İlgili Efsaneler

7.2.5.1.1.  eken G l Efsanesi

Doğrular (A ağı Cacun) k y n n  ukurlar mevkiinde bulunan  eken G l’den *cılga* tutan bir *ho ahın* kendini kaptırarak iki  ift  k z, bir de *camu * ile birlikte bu g le girdiği, daha sonrada Eminbey (Cilvana) k y nde bulunan K anlı G l’den  ıktığı anlatılır.⁷⁶⁶

7.2.5.1.2. Cazi G l 

Y rede *cazilerle* ilgili anlatılan bir efsanede   yledir; İki elti bir evde ya arlarmı . Eltinin birinin, diğerini dikkati  eker. Bu eltisi herkes yatınca kalkar sessiz sedasız ocakta k l  karı tırır, s p rgeye biner evden  ıkar gidermi . Gecenin bir saatinde geri gelirmi . Eltisi merak ediyor ve ba lıyor takip etmeye. Bakıyor ki, yataktan kalkıp, ocaktaki k l  s p rge ile karı tırıyor. Sonra k l  s p rgeye serpiyor ve s p rgeye binip evden gidiyor. Meraklı eltide aynısını yapıp pe inden  ıkıyor. Gide gide bir *Cazi G l *⁷⁶⁷ kenarına varıyorlar. Meraklı elti bakıyor ki, cadı kadınlar bir araya toplanmı , hem s yl yor, hem oynuyorlarmı . Eğleniyor eğleniyor sonra da dağılıyorlarmı  Eve gelince meraklı eltiyi diğeri g r yor. Sarılıyor boğazına ve

⁷⁶⁴ H k mdar Ricaloğlu

⁷⁶⁵ Song l  z m, 1984 doğumlu, Posof -  ncedere k y nden, ortaokul mezunu, ev hanımı.

⁷⁶⁶ Yılmaz Aktan, 1957 doğumlu, Posof-Doğrular k y , ilkokul mezunu,  ift i.

⁷⁶⁷ Posof’un sınır k y lerinden olan Erim’in kar ı tarafında yer alan Ahıska sınırındaki bir g ld r.

gördüklerini kimseye söylememesini istiyor. Cazılar çok iyi sır tutarlarmış. O da, *cazileri gördüğü için onlara karışıp, çok iyi sır tutmuş.*⁷⁶⁸

7.2.5.2. Kayalar ve Taşlarla İlgili Efsaneler

7.2.5.2.1. Almas'ın Kayası

Gönülağan (Şuvaskal) köyünün *Bağervul* mevkiindeki hâkim bir sırt üzerinde bulunan ve *Almas Kayası* olarak adlandırılan yer, altı boş olup yağmurdan korunmak için sık sık kullanılan bir kayadır. Geçmişte civar köylerden bir delikanlı ile bir genç kız birbirlerini çok sevmişler. Yalnız kız ve erkeğin aileleri, bu evliliğe izin vermiyorlarmış. İki genç âşık bir gün kaçmaya karar vermişler. Oğlan, kızın bulunduğu köye, gecenin bir saatinde giderek, sevdiği kızı kaçıtır ve düşerler yollara... Kimse görmesin diye köylerden de, gözlerden de uzak dere, tepe, kır, bayır yol alırlarken yolları bu kayanın yanına düşer. İki genç yorgun argın ve gece tehlikesini de göz önüne alarak burada geceyi geçirmeye karar verirler. Kayanın altında geceyi geçirirler. Ertesi sabah yollarına devam ederler. Bu olay birkaç gün sonra çevre köylerde duyulur. Kızın adı Almas (Elmas) olduğundan dolayı, bu kayaya o günden sonra 'Almas'ın Kayası' denilmeye başlanmıştır.⁷⁶⁹

7.2.5.2.2. Gelin Kayalıkları

Sütölük (Satkabel) köyünün *Bukan* mevkiinde bulunan kayalıklarla ilgili şöyle bir efsane anlatılır: Köyden birileri burada düğün yaparken, düğüne katılan kadınlardan biri, onlara ikram edilen gevreklerle, altını pisleyen bebeğinin altını silerek temizlemiş. Bebeğin altını gevreklerle temizleyince, nimete yapılan saygısızlıktan Allah razı olmamış ve oradaki gelin ile birlikte tüm ahali taş kesilmiş.⁷⁷⁰

7.2.5.2.3. Kama Taşı

Posof'un Aşıkzülali (Suskap) ve Baykent (Vahla) köyleri arasındaki yol üzerinde bulunan ve adına Kama Taşı denilen taşlık yerin üzerinde büyük bir ayak izi olduğu söylenir. Rivayet edilir ki, Suskap köyünün üst kısmından yuvarlanarak gelen

⁷⁶⁸ Veysel Elmas, 1966 doğumlu, Posof - Gönülağan köyünden, lise mezunu, esnaf.

⁷⁶⁹ Veysel Elmas

⁷⁷⁰ Tarık Eroğlu, 1992 doğumlu, Posof - Sütölük köyünden, üniversite mezunu, müzisyen.

büyük bir kaya parçası köyü yerle bir edecekmiş. Hz. Ali, köylünün imdadına yetişerek, ayağını o taşa vurarak durdurmuş ve ayağının izi o taşa çıkmış.⁷⁷¹

7.2.5.2.4. Nene Taşı-I

Seferberlik yıllarında Uğurca (Yukarı Cacun) köyünden yaşlı bir kadın, köyün yaylasına giderken şöyle bir olay meydana gelir: Yaşlı bir kadın yaylaya doğru yoluna devam ederken, Gürcü askerlerinin ona doğru geldiğini görür. Kadın, askerlerin ona kötülük yapabileceğini düşünerek, Allah’a dua etmeye başlar: “Allah’ım sen beni, bu zalimlerin eline düşürme. Beni, burada taş kes.” Allah, bu yaşlı kadının duasını kabul eder ve orada onu taş keser.⁷⁷²

7.2.5.2.5. Nene Taşı-II

Uğurca (Yukarı Cacun) köyünün üst tarafında bir kadını andıran büyük bir taş parçası vardır. Bununla ilgili yörede anlatılan efsane şu şekildedir: Uğurca köyünden yaşlı bir nene, köyün üst tarafında bulunan tarlalarında çalışan ailesine yemek götürürken, köyden bir kadının kalbini kırar. O da onun arkasından bakarak, kadına beddua eder. Allah, beddua edilen o kadını orada taş keser.⁷⁷³

7.2.5.2.6. Gelin Taşı

Aşıkzülali (Suskap) köyünün Cinni Dere şeklinde anılan mevkide gelin kıyafetleri giymiş bir kadına benzetilen taş vardır. Bu taş için anlatılan efsane şöyledir: Zamanın birinde Ardahan tarafından bir gelin, düğün alayıyla birlikte Posof’a doğru geliyormuş. Bir anda düğün alayının arka tarafında bir kıyamet kopmuş. Dönüp bakmışlar ki, kırk atlı düşman askeri bunlara doğru geliyor. Gelin, o anda Allah’a sığınarak, “Allah’ım beni burada taş kes, o düşman askerlerinin yüzünü gösterme.” demiş. Dilek sahibi gelin orada taş kesilmiş.⁷⁷⁴

7.2.5.3. Pınarlarla İlgili Efsaneler

7.2.5.3.1. İngiliz Puğarlari

⁷⁷¹ Mecit Evci, 1930 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, Köy Enstitüsü mezunu, emekli öğretmen.

⁷⁷² Şaziye Demirel, Posof - Uğurca köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

⁷⁷³ Salih Doğru, 1948 doğumlu, Posof - Uğurca köyünden, lise mezunu, emekli bankacı.

⁷⁷⁴ Mecidiye Yılmaz, 1947 doğumlu, Posof - Aşıkzülali köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Posof ilçe merkezinin güneybatısında, Özbaşı köyünün de hemen alt tarafında yer alan İngiliz Puğarlari için şöyle bir efsane anlatılır: 1855 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Ruslar'ın Kars'ı kuşatması üzerine Osmanlı yanında yer alan İngilizler, Osmanlı'ya belli bir yardımda bulunmuş, şehri savunan Türk askerlerinin komutasını da İngiliz generali William Fenwick Williams üstlenmiştir. Askerleriyle birlikte gemiyle Batum'a, oradan da Posof üzerinden Kars'a ulaştığı söylenir. Posof'tan geçerken şimdiki İngiliz Puğarlari'nin bulunduğu yerin hemen üstünde bir su çıkarmış. Bu suyun yanında konaklayan askerlerin içerisinde, bebekli bir kadın da varmış. Kadın, çocuğunun altını ekmekle temizledikten sonra ekmeği bu suya atmış. O an itibariyle su oradan çekilerek, şimdiki yerinde kaynamaya başlamış. O gün bugündür o pınara, İngiliz Puğarlari denilmektedir.⁷⁷⁵

7.2.5.3.2. Gürcü Askerine Nasip Olmayan Pınar

Gürcü işgalinin Posof'ta başladığı ilk günlerde, düşman askeri Türkgözü (Badele) köyünden giriş yaparak, sırasıyla yol üstündeki tüm köyleri talan edip, yakıp, yıktıktan sonra yoluna devam ederken, halkı Yukarı Posof köylerine kaçan Yaylaaltı (Satlel) köyüne varıyorlar. Köyün yanına yaklaştıklarında, köyün içme suyu kuruyor. Gürcü askeri köyde 12 gün kadar kalmışsa da, yerden kaynayan kötü bir suyla idare etmek zorunda kalıyor. Gürcü askerleri, köyü terk edip, köyden uzaklaşmaya başlayınca, köyün içme suyu olan pınar tekrar akmaya başlıyor. Cenabı Allah'ın, o suyu, onlara nasip etmediği halen dilden dile anlatılır.⁷⁷⁶

7.2.5.4. Tepelerle İlgili Efsaneler

7.2.5.4.1. Kuş Tepesi

Vaktiyle Posof ilçe merkezi Duğur'un Eski Rabat mahallesinde güzeller güzeli bir gelin varmış. Bu gelinin kocası, evliliklerinden kısa bir süre sonra vatan borcunu ödemek için uzak bir memlekete askere gitmiş. Gelin, kaynanası ve kaynatasıyla beraber yaşıyor ve saygısından dolayı onların yanında hiç konuşmuyormuş. Gelin, her akşam yemeğinden sonra sofrayı kaldırırken, sofradaki ekmek kırıntılarını avucuna toplayarak ağzına atarmış. Bu davranışı her gün tekrarlaması, kaynatasının dikkatini çekmiş. Kaynata, gelininin bu davranışı sürdürdüğünü görünce üzülerek eşine, “Acaba

⁷⁷⁵ Maksut Ergün

⁷⁷⁶ Kâzım Avcı

karnı mı doymuyor da böyle yapıyor?” dermiş. Kaynatası, gelininin bu davranışını sürdürdüğünü görünce, “Kızım, neden böyle yapıyorsun?” diye sorar fakat gelininden bir cevap alamazmış. Yine bir gün yemek sonrasında, gelin avucuna topladığı ekmek kırıntılarını tam ağzına atarken, kaynatası bileğinden sıkıca tutmuş, gelininin elindeki ekmek kırıntılarını sofraya döktürmüş ve ona, “Bir daha bunları yemeyeceksin?” diye sert bir şekilde uyarmış. Gelin, bileğini çekip kaynatasının elinden kurtararak, kuş olup şimdilerde Kırmızıtoprak olarak bilinen mevkiinin yukarısında yer alan tepeye doğru uçmuş. Kaynatası, gelinin kuş olup uçuğu yöne doğru gitmiş. Ondan af dileyip helallik almak için günlerce aramış, izini sürmüş. Fakat bir türlü onu bulamamış. Gelip o tepenin yamacında oturarak, gelininin gelmesini beklemiş. Birkaç gün sonra, komşuları oraya gitmiş, bu yaşlı adamı alıp evine getirmişler. Eve gelmiş ama hasta olup yataklara düşmüş. Oğlu geldiğinde, onun emaneti olan gelininin yokluğunu nasıl anlatacağım diye kara kara düşünmüş. Aradan aylar geçmiş. Askerliğini bitiren Hüseyin Çavuş, evine dönmüş. Olup bitenleri babasından ve anasından dinledikten sonra, eşinin kuş olup uçuğu tepeye doğru koşmuş. Hüseyin Çavuş, günlerce o tepede karısını beklemiş, “Allah’ım bu hasretliği bitir. Beni de bir kuş et, uçur.” diye dua etmiş. Orada dileği kabul olmuş, o da kuş olup uçmuş. Günlerce oturduğu yerde de bir ağaç çıkmış. O günden sonra o ağaç çevrede ‘Hüseyin Çavuş’un Ağacı’, o tepe de ‘Kuş Tepesi’ olarak anıla gelmiş.⁷⁷⁷

7.2.5.4.2. Gergisüben’deki Ziyaret Tepe

Kaçakaçluğ olarak adlandırılan Gürcü işgali yıllarında yaşanan göçler sırasında başka köyden Taşkiran (Gergisüben) köyünün güneyindeki ziyaretin bulunduğu tepeye gelerek saklanan kundaklı bir gelin, bebeğine süt verirken, Gürcü askerleri tarafından fark edilerek, oracıkta şehit ediliyor. Bebek, annesinin şehit olduğundan habersiz bir şekilde, annesinden süt emmeye devam ediyor. İşte o gün bugündür çevre köylerde loğusa olup sütü gelmeyen kadınların bu ziyaret tepeye gelerek, burada dua edip, sütünün geleceğine inanır.⁷⁷⁸

7.3. Fıkralar

⁷⁷⁷ Aynur Saygılı

⁷⁷⁸ Gülbeyaz Atalay, 1954 doğumlu, Posof - Taşkiran (Gergisuban) köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Arapça kökenli bir kelime olan fıkra⁷⁷⁹, ilk Türkçe sözlük olan Divânü Lugâti't-Türk'te 'küg' olarak karşımıza çıkmakta, *"Bir kentin halkı arasında ortaya çıkararak belli bir süre dilde kullanılan nükteli bir söz."* tanımlaması yapılmaktadır.⁷⁸⁰

Fıkra, Azerbaycan Türkçesi'nde 'lâtifâ', Başkurt Türkçesi'nde 'kölâmäs' ya da 'mărăkă', Kazak Türkçesi'nde 'küldürgi', Kırgız Türkçesi'nde 'anekdot', Özbek Türkçesi'nde 'lâtifâ', Tatar Türkçesi'nde 'măzāk', 'kızıklı (kölkili) ya da 'hăl', Türkmen Türkçesi'nde 'anekdot' ya da 'yomak', Uygur Türkçesi'nde 'lâtipä' ya da 'anekdot' olarak adlandırılmaktadır.⁷⁸¹

Edebiyat Terimleri Sözlüğü, sözlü edebiyatın bir türü olarak kaydettiği fıkra için; *"Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça."*⁷⁸² derken, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*; *"Bazı günlük olayları, herhangi bir konuyu ya da memleket meselelerini belli bir görüş açısından ele alarak işleyen, yorumlayan; daha çok gazete sütunları için yazılan kısa ve özlü yazı türünün adı."* ifadesine yer vermiştir.⁷⁸³

Saim Sakaoğlu, fıkrayı; *"...tek motife yer veren kısa anlatmalar olup günlük hayatta çeşitli vesilelerle anlatılırlar. Bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için anlatılırken, bazen de hoşça vakit geçirmek için anlatılır. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken bazıları sadece bir gülümsemeye vesile olur. İçlerinde sadece düşündüröenleri de vardır. Hatta bazılarını anlamak için ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olmanın gerektiği de unutulmamalıdır."* şeklinde tanımlamıştır.⁷⁸⁴

Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı* adlı kitap çalışmasında, fıkranın tanımını, amacını ve ortaya nasıl çıktığını şöyle açıklamıştır: *"Halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı olan latife, nükte türünde kısa hikâyelere verilen addır. Sözlü edebiyatın*

⁷⁷⁹ Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Rehber Yayınları, Ankara, 1992, s. 357.

⁷⁸⁰ Kâşgarlı Mahmûd (Haz. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever), *Divânü Lugâti't-Türk*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 332.

⁷⁸¹ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 244-245.

⁷⁸² L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 60.

⁷⁸³ "Fıkra", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 3, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1979, s. 220.

⁷⁸⁴ Saim Sakaoğlu, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Konya, 1992, s. 13.

*ürünleri arasında yer alan fıkralar, daha çok hoş vakit geçirmek, gülüp eğlenmek veya ‘taşı gediğine koymak’ amacıyla söylenir. Halk fıkraları, halkın mizah gücüyle yarattığı sözlü ürünlerdir. İnce bir zeka, şen bir mizaç, zarif nükteler ve hazırcevaplıkla örülmüş güldürü cevherleridir.”*⁷⁸⁵

Ali Öztürk, fıkraların kuruluş özelliklerini; “...hayatın değişik safhalarında yaşanmış değişik olayların ya istihzasıdır, ya da istihza ile birlikte tenkidi, mantıken yorumudur. İlk görüşte bir olayın, bir davranışın değerlendirilmesiyle bir fıkra özellik kazanır. Olayın sergilenişi, içinde aldığı ayrıntılarla birlikte bir hikâyeye benzerse de, taşıdığı mantık gücü ile müstakil bir tür halinde şekillenir.” olarak açıkladıktan sonra bu gelişme ölçüleri içinde, ayrı özellikte, birbirilerini tamamlayan ‘sergileme bölümü’ ile ‘hüküm-yargı bölümü’ adlarıyla iki bölümde ele almıştır.⁷⁸⁶

Temiz, inançlı, dürüst ve doğru insanlar olarak tanınan Posof halkını en güzel yansıtan sözlü dil ürünlerinden birisi de fıkralardır. Her bir Posof fıkrası; Posoflular’ın saflığını, temiz niyetli oluşunu, doğallığını, içtenliğini ve de açık sözlülüğünü ifade etmektedir.

Posof halkının mizahî yönü güçlüdür. Zorlu yaşam koşulları, uzun geçen kış ayları, sosyal yaşam olanaklarının sınırlı oluşu gibi birçok nedenin yanında karşılaştığı kötü olayları da hayra yorması, sabır göstermesi ve bunu espriyle karışık geçirterek hayatına devam etmesi, halkın kendi sözlü eğlence vasıtaları olan fıkraların doğmasına sebep olmuştur.

Her yörenin fıkra tipleri, nüktedanları ve fıkralarıyla ön plana çıkan belli yerleşim alanları vardır. Posof’ta da fıkra tipi olarak karşımıza çıkan nüktedan isimlerden birisi Gönülağan (Şuvaskal) köyünden ‘Yonuz Emi’ diye tanınan Yunus Erbaş’dır. Yerleşim alanı olarak da, Akballı (Obol) köyü, fıkralarıyla ünlenmiş, Posof fıkralarıyla adı özleşmiş yerlerdendir. Hatta Fehmi Bayraktaroğlu, Posof Köyleri Destanı’nda Akballı için şunları söylemektedir:

Akballı kurulmuş yamaçta durur,

⁷⁸⁵ Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2011, s. 219.

⁷⁸⁶ Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul, 1985, s. 227.

*Yağarsa yağmurlar, ekin ey olur,
Söylenen **fıkralar** burayı bulur,
Dağında bol toprak boyası vardır.*⁷⁸⁷

Posof fıkralarıyla ilgili yapılan çalışmalarda Ünal Kalaycı'nın isminin ön plana çıktığını görüyoruz. Kalaycı, 110 fıkranın yer aldığı 'Posof Fıkraları'⁷⁸⁸ adıyla bir kitap, ulusal ve yerel bazı dergilerde de konuyla ilgili birçok makale yazmıştır.⁷⁸⁹

7.3.1. Anazi naya tanımiyerim?

Petoban köyü halkı; Savayıl köyleri olan Badele, Papola, Ğume gibi çevre köylerde meyveler olmaya, toplanma zamanının gelmeye başladığı dönemlerde tuluğlarını sırtlarına vurur, bu köylerde meyve toplayarak, para kazanmaya gidermişler. Bir de Şuvaskal köyünden olan ve Savayıl köylülerince, meyve toplamada büyük beceriye sahip Yonus emi aranan isimler arasındaymış. Bir gün Yonus emi, Badele köyünde *Begler*'in bahçelerine elma toplamaya gitmiş. Petobanlı iki çocukta, Badele'ye gelmiş, sırasıyla bahçeleri gezip, meyvelere dalıyormuşlar. Sıra Yonus eminin çalıştığı bahçeye gelmiş. Çocuklar bahçe sahibini fark edememiş ve meyve ağaçlarına çıkmaya başlamışlar. O sırada çocukların ağaçlara daldığını gören bahçe sahibi, çocuklara bağırarak: "Olaaa durun getmeyin, kimsiz, kimin oğlusuz?" diye sormuş.

Çocuklar kaçamayacağını anlayınca, bahçe sahibinin yanına gelmişler. Dayak yiyebilecekleri korkusuyla, Badele'de çok sevilen Şuvaskallı Yonus'un oğulları olduklarını söylemişler.

Çocuklar bunları söylerken, Yonus emi de hemen oradaki ağacın üstündeymiş. Çocuklara seslenerek:

⁷⁸⁷ Fehmi Bayraktaroğlu, *Posoflu Şair ve Ozanlar*, Tunalı Matbaası, İzmir, 1992, s. 41.

⁷⁸⁸ Ünal Kalaycı, *Posof Fıkraları*, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş, 2008, 96 s.

⁷⁸⁹ "Posof Fıkraları", *Başkent'ten Posoflu'nun Sesi Dergisi*, Yıl 10, Sayı 15, 2003, s. 13.; "Posof Fıkralarında Gürcistan", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Sonbahar 2008, s. 155-161.; "Fıkralarla Posof", *Posof Araştırmaları*, Posof Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2014, s. 115-121.; "Kuzeydoğu (Posof) Fıkraları", *Serhat Kültür Dergisi* (Damal-Hanak Özel Sayısı), Yıl 12, Mayıs-Haziran 2014, s. 37.

- “Olaaa itoooglütler, bèn sizin anazi naya tanımiyerim?”⁷⁹⁰

7.3.2. Bizim babay heç geliyer mi?

Her bayram namazında olduğu gibi, bir bayramda da Posof-Merkez Camisi ağzına kadar dolmuş, cemaat dışarı taşmıştır. Namazın başlamasına yakın, birkaç delikanlı daha kaçça kaçça camiye geliyorlarmış. Bir de bakıyorlar ki, hiç namaza durabilecek yer yok. Kafayı dikip *beç beç* bakmaya başlamışlar.

Nihayetinde içlerinden biri dayanamayıp diyor ki:

- “Eeeeeeeeyy! Her bayram aynı veziyet. Bele de olmaz ki canıım... Yüzini yıkıhayan kağmış gelmiş. Yani her evden bir adam gelsin. Bağ bizim babay heç geliyer mi?”⁷⁹¹

7.3.3. Cak da desan yiyacağım, cuk da desan yiyacağım

Posoflu biri, eski tarihlerde öküz arabasıyla Ardahan’a patates satmaya giderken, geceye kalır ve karnı acıkır. *Tavarcuğundan*⁷⁹² pastırma çıkarırken yere düşürüyor. Eliyle yere düşen pastırmasını ararken, eline gelen şeyi ağzına götürüyor. Isırınca “Vıraaakkk...” diye bağırarak kurbağaya: “Olaaa... boşa *pırsıhlanma*⁷⁹³, cak da desan yiyacağım, cuk da desan yiyacağım. Bèn sèna para saymışım.” der.⁷⁹⁴

7.3.4. Hacı koko

*Kohucubar*⁷⁹⁵ köylerinin birinde, çok sinirli ve sinirlendiğinde kendini tutamayıp, küfreden biri varmış. Sinirlendi mi de, çok kuvvetli sövermiş. Hele ki tarlasına, çayırına çok titizmiş. Köyün içinden sürekli tarlalarını kollar, geleni geçeni *gözüyle otarır*mış.⁷⁹⁶ Mal, dana, hindi ola ki tarlasına, çayırına bir adım girse, hemen başlarmış ana-baba, yedi cet sövmeye!

⁷⁹⁰ Hasan Erbaş

⁷⁹¹ Onur Bayraktar

⁷⁹² Tavarcuğ: Deriden yapılmış torba, dağarcık.

⁷⁹³ Pırsıhlanma: Yerinde duramama, hareket etme.

⁷⁹⁴ Memduh Öztürk

⁷⁹⁵ Kohucubar kövleri: Posof ilçe merkezinin yamaçlarına kurulu olduğu Kohucubar tepesinin ardına düşen köyler: Çayırçimen, Erim, Gönülağan, İncedere, Kalkankaya, Kayınlı, Sarıçiçek, Yaylaaltı.

⁷⁹⁶ Gözüyle otarmak: Gözüyle takip etmek.

Biraz çağlanınca, Hac farızasını yerine getirir ve köyüne geri döner. Tabi Hac sırasında artık kimseye sinirlenmeyeceğine ve sövmeyeceğine ant içer. Hacdan gelirken kendisine güzel bir hacı *kokosu*⁷⁹⁷ beğenip alır. Hacdan geldikten sonra bu *kokosunu* çok beğene beğene ve hürmet ede ede giyermiş.

Bir gün, bir de bakar ki *napuzara*⁷⁹⁸ köyün danaları, hindileri, kazları ne varsa girmiş. Görür görmez hiddetlenir ama Hacda verdiği ant aklına gelir. Gayet kibar ve sakın bir şekilde millete seslenir. Komşularına; danayı, hindiyi *napuzardan* çıkarsınlar diye rica eder. Ama ne kadar sakın ve kibar bir şekilde seslense de, kimseye lafını geçiremez. Durumu böyle kurtaramayacağını anlayan Hacı, başındaki *kokoyu* çıkarır ve:

- “Hacı koko, sen birez ebele *ķenerde* dur.”

diyerek *kokoyu* bir taşın üstüne bırakır. *Kokoyu* bırakır bırakmaz döner *napuzara* doğru *segirdir*⁷⁹⁹ ve:

- “Olaa ağziiinaaa...” diye başlar.⁸⁰⁰

7.3.5. Hıram hocam hıram

Posof’un Al köyündeki ilkokul, müfettiş teftişinden geçmektedir. Müfettiş Bey, bir sınıfa girerek, rastgele çocuklara bazı sorular soruyor, özellikle de halk kültürü konusunda bilgilerini ölçüyormuş. Bir çocuğu kaldırıp, türkü söylemesini istemiş. Çocukta türküyü başlamış: “*Pořora*’dan⁸⁰¹ at bēni, in aşağı tūt bēni.” Bunu söyler söylemez, Müfettiş Bey, öğretmene *poşoranın* ne olduğunu sorar. Posoflu olan öğretmen: “*Hıram* hocam *ķıram*.” der. Tabi Müfettiş Bey, yine bir şey anlamaz.⁸⁰²

7.3.6. İki sözüm gena ķaldi

⁷⁹⁷ Koko: Şapka.

⁷⁹⁸ Napuzar: Eve veya köy içine yakın verimli, düz tarla.

⁷⁹⁹ Segirtmaķ: Atlaya atlaya hızla gitmek.

⁸⁰⁰ İsmail Kalaycı, 1966 doğumlu, Posof - Gönülaçan köyünden, üniversite mezunu, memur.

⁸⁰¹ Poşora: Uçurum yer.

⁸⁰² Gülay Bozyiğit Konak, 1969 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, ev hanımı.

*Kuşluh*⁸⁰³ zamanı yaylacı kadınlar, hayvanlarına *naħıra*⁸⁰⁴ kattıktan sonra bir araya gelip sohbet eder, sonra da işlerine devam edermişler. Bir gün yine *mallarını*⁸⁰⁵ naħıra katan yaylacı kadınlar, sohbe öylesine dalarlar ki, zamanın nasıl geçtiğini anlamaz ve akşam olur. Naħırın geldiğini gören bir kadın, söze-sohbe doymamış olacak ki, oradakilerine şöyle yakınır:

Tana gélđi,
Naħır gélđi,
İki sözüm gena *kalđı*.⁸⁰⁶

7.3.7. *Katıhsız da heç bişe yemiyerler*

Posof ilçe merkezi Duğur'da şimdi rahmetli olan biri, Duğur'daki iki *baciden*⁸⁰⁷ birini alıyor. Baldızını da Türkgözü (Badele) köyünde bir öğretmene vermişler. Badele'ye gelin giden baldız, öyle bir *taħaħmış*⁸⁰⁸ ki sorma gitsin! Öyle ki reçel kavanozunu sofraya öylece koyar, çocuklar de kavanoza ekmeklerini sürer yerlermiş.

Bir gün bu çocukların anneleri, Duğur'dan gelen teyzeleriyle birlikte *lobıya*⁸⁰⁹ çapalamak için tarlaya gitmiş. Evde kalan çocuklara, tavandan asılı ekmek sepetindeki *pağaçanın*⁸¹⁰ kenarından azıcık koparıp veriyorlar ki, acıktıklarında yesinler.

Tabi çocuklar azıcık *pağaçayla* doyamıyor. Sandalyeyi, asılı ekmek sepetinin altına yanaştırıyor ve sepeti indiriyorlar.

Teyzeleri bir de eve geliyor ki, çocuklar sepetten *pağaçayı* çıkarıp, buzdolabının dibine oturmuşlar, ekmeği buzdolabına süre süre yiyorlar. Çocukları bu vaziyette gören teyzeleri, *herslenip*⁸¹¹ diyor ki:

- “Hele yaride *kalacaħlara baħ* hele, *katıhsız da heç bişe yemiyerler*.”⁸¹²

⁸⁰³ Kuşluh: Güneşin ortalığı aydınlatmaya başladığı zaman.

⁸⁰⁴ Naħır: Büyükbaş hayvan sürüsü.

⁸⁰⁵ Mal: Büyükbaş hayvan.

⁸⁰⁶ Safiye Kartal

⁸⁰⁷ Baci: Kız kardeş.

⁸⁰⁸ Taħaħ: Cimri, malını sakınan.

⁸⁰⁹ Lobıya: Fasülye.

⁸¹⁰ Pağaç: Posof yöresinde pilekide yapılan ekmek çeşidi.

⁸¹¹ Hers: Sinirlenmek, kendinden geçmek.

7.3.8. Orta çadiyi nene yesin

Posof köylerinin birinde, çocukları ve torunlarıyla birlikte yaşayan bir nine varmış. Çocukları, gelinleri ve torunlarının hepsi tarlaya çapaya gitmişler. Yaşlı ninenin akşam yemeğine canı, *çadi*⁸¹³ istemiş. Ama bakmış ki, evde kaymak çok az var. Nine, *çadinin* hamurunu yoğurmuş, sonra onları orta büyüklükte toplar haline getirerek *pilekiye* dizmiş. Kaymak az olduğundan, sadece *pilekinin* ortasına düşen hamur topunun içine evde kalan kaymağın hepsini koymuş.

Akşam olmuş, tarladan eve dönen ev halkı, büyük bir iştahla sofraya oturmuş, çadi pilekide diziliş sırasına göre servis edilmeye başlanmış. Tabi, ilk servis evin yaşlısı olan nineye yapılacaktır ama kendine orta çadinin düşmeyeceğini anlayan nine, hemen ortaya atılmış:

“Dert yesin, hışım yesin. Orta çadiyi nene yesin.” demiş.⁸¹⁴

7.3.9. Oyani gedarlar

Sinemanın Posof'a geldiği ilk yıllardır. Ömürlerinde hiç sinemaya gitmemiş olan orta yaş üstü iki arkadaş, büyük merakla sinemaya yeni gelen bir filmi izlemeye giderler. Film başlar ve iki kardeş büyük hayranlıkla sinemanın tadını çıkarırlarken, filmin bir sahnesinde at sürüsü aniden hızla koşmaya başlar. Film izleyen bu iki arkadaştan biri yerinden fırlayarak, “Olaaa kaşın çabuğ, atlar bize teref geliyor. Bizi çılınayıp, geçacağlar.” derken, diğeri hiç istifini bozmadan, “Olaaa aşimdi na yaygara kopardıyorsun? Çuşşş, çuşşş diya bağıruruğ, oyani gedarlar.”⁸¹⁵

7.3.10. Öteki dünyadan mi geldin?

Posof'un Gönülağan (Şuvaskal) köyünden olan biri, Adana'ya çalışmak için gider. Kızı, Adana'da çalışmakta olan babasına bir mektup yazar. Mektupta bahar ayının geldiğini, tarlaların koşulmaya başladığını şöyle yazar: “Ağa, *şoşiya*⁸¹⁶ geldi.

⁸¹² Onur Bayraktar

⁸¹³ Çadi: Mısır ekmeği.

⁸¹⁴ Cevdet Çaycı

⁸¹⁵ Çetin Taşkıran, 1972-2012, Posof ilçe merkezi, yüksekokul mezunu, polis memuru.

⁸¹⁶ Şoşiya: Sığircık kuşu.

Keroba çıktı. *Bağarevül*'den⁸¹⁷ başladı, *Tepelar*'dan⁸¹⁸ koştu, yarın da *Guğhur*'i⁸¹⁹ koşacaydı. Mektubu, Şuvaskallı'ya okuyan Adanalı, mektubu okuyup, bitirdikten sonra dönerek diyor ki; "Amca sen öteki dünyadan mı geldin? Şoşiya nedir? Keroba nedir?"⁸²⁰

7.3.11. Ye ye kadanalem ye

Biçin zamanı tarlada *yırğat*⁸²¹ çalışıyormuş. Evde de *yırğada bişi*⁸²² pişireceklermiş. Evin *teze gelini*⁸²³ hamuru yoğurmuş, mayalanması için *kersan*⁸²⁴ da bırakıp, kaz yavrularını harmana götürmüş.

Geri döndüğünde bir de bakmış ki, evin iti, *kersan*daki hamura girişmiş yiyir.

Hemen oradaki *yarmaçayı* alıp, itin üzerine *haylıyor*:⁸²⁵

- "Yaride kalacağı bah he! Oşştıtt, yit burdan."

Ama it hamuri bırakmıyor. İt iyi bir *ğırnayıp*⁸²⁶ gelinin üstüne dogri atılıyor. Gelin itin bu *ğırnamasından* çok korkuyor, ne yapacağını şaşuruyor. O korkuyunan diyor ki:

- "Ye ye kadanalem ye! Hamur eşkidür de karnan tokhunur yohsa ki..."⁸²⁷

7.4. Mâniler

Mâniler, söyleyeni belli olmayan en yaygın anonim halk edebiyatı ürünlerindendir. 4 dize, 7 hece ölçüsüne bağlı olan mânilerin, ilk 2 dizesinde mânide anlatılmak istenilen şeye hazırlık yapılır ve asıl anlatılmak istenilen söze en son dizede yer verilmektedir.

⁸¹⁷ Bağarevül: Posof'un Gönülağan köyünde mevki adı.

⁸¹⁸ Tepelar: Posof'un Gönülağan köyünde mevki adı.

⁸¹⁹ Guğhur: Posof'un Gönülağan köyünde mevki adı.

⁸²⁰ Veysel Elmas

⁸²¹ Yırğat: Tarlada, çayırda iş yapan kişi.

⁸²² Bişi: Posof yöresinde yapılan bir çeşit hamur işi.

⁸²³ Teze gelin: Yeni gelin.

⁸²⁴ Kersen/Kersan: İçerisinde hamur yoğrulan ahşap kap.

⁸²⁵ Haylamağ: Ani refleks göstermek, hızla atlamak.

⁸²⁶ Ğırnamağ: Köpeğin hırlaması.

⁸²⁷ Onur Bayraktar

Mânilerin yaygınlık gösterdiği Türk kültür sahalarında yapılan derleme çalışmalarında, büyük çoğunluğunun *a a b a* kafiye düzeninde söylendiği bilinmektedir. Azda olsa farklı uyak düzenlerine de rastlanılmaktadır. Pertev Naili Borotav; Kuzeydoğu Anadolu, Karadeniz kıyıları ile İstanbul'daki 'Meydan Kahve' geleneğinde *b a c a* şeklinde kafiyelenen, yine mısra sayısının dörtten fazla olduğu ve bunların *a a b a c a* uyağıyla biçimlendiğini bildirmiştir.⁸²⁸

Hüseyin Kâzım Kadri, mânilerin şekil yapısıyla ilgili olarak şunları söyler: *"Halk edebiyatının bir tarz-ı mahsus ki ekseriyetle dört ve bazen altı mısradan teşekkül eder ve hece vezninin (parmak hesabı) yedilisi ile söylenir. Kafiyeleleri hemen daima sem'î ve çok defa ma'yubdur. Dört mısralı mânilerde ilk iki mısra birbirleriyle kafiyeli, üçüncü mısra serbest kafiyeli, dördüncü, ilk mısra ile bir kafiyelidir. Altı mısralı mânilerde ilk mısraların aded-i hecesi yediden azdır; kafiyelelerinde cinas-ı tam vardır."*⁸²⁹

Şükrü Elçin, 'mâni' kavramı ve özellikleri için şunları söylemektedir: *"Anonim halk edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biri de mânidir. Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mâni, umumiyetle hece vezninin 7 veya 8'lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir. Dört mısradan az veya çok mısralarla ve hecelerle söylenen mâniler de vardır."*⁸³⁰

Mâni kavramı üzerine farklı ansiklopedi ve sözlüklerde, benzer ifadelere rastlamaktayız. Mehmet Doğan, hazırladığı *Büyük Türkçe Sözlük*'te, mâni kavramı için: *"Halk şiirinde ekseriya dört mısradan meydana gelen, birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli nazım şekli."*⁸³¹ derken, Misalli *Büyük Türkçe Sözlük* mâniyi: *"Türk halk şiirinde ekseriyetle hecenin yedili ölçüsü ile söylenen ve üçüncüsü serbest, diğerleri kafiyeli dört mısradan meydana gelen nazım şekli."*⁸³² olarak tanımlamaktadır.

⁸²⁸ Pertev Naili Borotav, *Türk Halkbilimi I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Yelken Matbaası, Ankara, 1973, s. 186-187.

⁸²⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *Büyük Türk Lügati*, Cilt III, İstanbul, 1945, s. 342.

⁸³⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 277.

⁸³¹ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 9. baskı, Rehber Yayınları, Ankara, 1992, 740.

⁸³² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 1932.

Ali Püsküllüoğlu ise hazırladığı Türkçe sözlükte; mânilerin genellikle Türk halk yazınında; söyleyenlerinin, yazarlarının belli olmadığını belirterek, “...birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, üçüncü dizesi serbest durumda bulunan, her biri yedişer heceli dört dizeden oluşan koşuk türü.”⁸³³ şeklinde mânîyi tarif etmiştir.

Temel Britannica Ansiklopedisi’nde ‘mânî’ maddesine şöyle yer verilmiştir: “Türk halk edebiyatında koşma ile birlikte şiirde iki ana biçimden biridir. Halkın ortak ürünü olan, yaratıcılarının adları bilinmeyen mânîler genellikle yedi heceli dört dizeden (dörtlük, kıta) oluşur.”⁸³⁴ Meydan Larousse Ansiklopedisi’nde de şunlar kaydedilmektedir: “Türk halk şiirinde nazım şekillerinden biri. ...genellikle 7 heceli ve a a b a düzeninde kafiyeli dörtlüktür. 11 heceli; 5, 6, 7, 8, 10, 14 mısralı mânîler de vardır. Bazı mânîler, birbiriyle birleştirilerek mânî dizileri meydana getirilmiştir. Mânî dizilerinde her mânî bağımsız bir bütündür. Mânîler, yazarları bilinmeyen folklor ürünleridir. Mânide anlatılmak istenen tema genellikle son son iki dizede yer alır. Mânîler belli bir makamla okunur. Yaygın temaları aşk ve özlemdir.”⁸³⁵

Vehbi Cem Aşkun mânîlerin genellikle irticalen söylendiğini, atasözleri gibi bunlarında söyleyenlerinin bilinmediğini, cazip olduğu için hafızalarda uzun yıllar saklanabildiğini belirtmiş, aynı mânîlerin birçok yörede söylenebileceğini, onun için her hangi bir mânînin bir yerin malı olarak gösterilmeyeceğini kaydetmiştir.⁸³⁶

Ömer Gözükızıl, mânîlerin içinde barındırdığı özellikleri şöyle açıklamaktadır: “Mânîler, mesajlarının açıklığı ve dahi üretilmelerindeki kolaylıklar nedeniyle, anlatılar içinde yaratıcısı ve tekrarlayıcısı en çok olan, kolektif yaratmaya en açık türler arasındadır. Bu nedenle de -üretim süreci eski hızını yitirmekle birlikte- toplumsal/kişisel güncel hafızayı, en yoğun halde mânîlerde buluruz.”⁸³⁷

⁸³³ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 1073.

⁸³⁴ “Mânî”, *Temel Britannica Ansiklopedisi*, Cilt 12, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 43.

⁸³⁵ “Mânî”, *Meydan Larousse Ansiklopedisi*, Cilt 8, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 331.

⁸³⁶ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru I-II*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sivas 2006, s. 108.

⁸³⁷ Ömer Gözükızıl, *Çanakkale Halk Kültürü I (Nazım)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, Çanakkale, 2013, s. 41.

Türkler’de mânî söyleme geleneğine bakıldığında, mânilerin söylendiği farklı ortamlar vardır. Doğan Kaya, konuyla ilgili olarak; “*Ramazan ayında bekçi ve helasacılar, sokak satıcıları, niyete ve fala bakan kızlar, semai kahvelerinde âşıkler ve mahalli sanatçılar, Hıdırellez ve Nevruz’a katılan insanlar, saya gezenler, imeceye, sıra gecelerine, düğünlere ve eğlencelere katılanlar vs. kendilerine daima mânî söyleyebilmek için imkân bulabilmişlerdir.*”⁸³⁸ notunu düşmektedir.

Değişik ortamlarda söylenilen mânilere genel olarak bakıldığında, içerdikleri konu bakımından geniş bir yelpazeye sahip olup içinde aşk, gurbet, hasret, kıskançlık, adalet, dürüstlük, fedakârlık, sadakat, nefret, öfke, kin, arzu gibi daha nice nice konulara rastlanılmaktadır.⁸³⁹

Atâ Terzibaşı, *Kerkük Hoyratları ve Mânileri* adlı çalışmasında, mânilere sadece aşk ve elem duygusuyla bakılmamasını, tarihsel hatıra kaynakları olduğunu da şu sözlerle bildirmektedir: “*Halkın severek bellediği mânilere sadece halk gözüyle, aşk ve elem duygusuyla bakılmamalıdır. Bunların kıymet ve değerini birçok bakımdan görmek mümkündür. Millî bir gelenek halinde yaşayarak varlığını muhafaza eden mâniler, tarihî ânâne ve adetlerin tesiriyle bir ihtiyaç halinde husul gelen içli birer hatıra kaynağıdır. Toplu olarak da edebî ve musîkî bakımından özel bir sanat tarzı sayılan bu halk mahsulü terkip, orijinallîği ve bedîî kıymeti dolayısıyla çağlar boyunca tarihî felaketler karşısında mukavemet edebilmiş ve çeşitli engelleri yenerek varlığını ve benliğini korumaya muvaffak olmuştur.*”⁸⁴⁰

Mânî, Anadolu ve Türk dünyasını oluşturan farklı yerlerde değişik adlarla bilinmektedir. Anadolu’da; Denizli çevresinde ‘mâna’, Şanlıurfa’da kadınların söylediğine ‘meanî’, erkeklerin söylediğine ‘hoyrat’, Kars, Erzurum ve Artvin’de ‘meni’, Erzincan ve çevresinde ‘ficek’, İç ve Batı Anadolu şehirlerinde ‘Mânî’, Trabzon çevresinde de ‘atma-koşma’ olarak söylenirken, Irak Türkleri ‘hoyrat-horyat’, Azerbaycan Türkleri ‘bayatı, mahnı’, Kırım Türkleri ‘mane, çinik, çinig, cing, şın’,

⁸³⁸ Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 18.

⁸³⁹ Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Mâniler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 18.

⁸⁴⁰ Atâ Terzibaşı, *Kerkük Hoyratları ve Mânileri*, Cilt I, El-Ümme Basımevi, Bağdat, 1970, s. 20.

Kazan Türkleri ve Kırgız Türkleri ‘ay tipa, tört sap, kayım, ölenek, şığır töri’, Özbek Türkleri ‘koşuk, aşula, törtlik, halk şe’ri’, Başkurt Türkleri ‘şığır törü’, Kazak Türkleri ‘ölen türü’, Türkmen Türkleri ‘rubayı, rubāğı’, Uygur Türkleri ‘törtlik’ demektedir.⁸⁴¹

7.4.1. Duyurmalı Mâniler

Bahçalarda börümca,
Oynar gelin görümca,
Oynasınlar görayım,
Bir araya gelinca.⁸⁴²

İğna attım söğüda,
Yengi girdim öğüda,
İpek olem sarilem
İnce belli yiğida.⁸⁴³

Bu talla hozan talla,
Parla sevdüğüm parla,
Yağından görmazsan,
Uzağtan mendil salla.⁸⁴⁴

Pugar başında durma,
Pugari bulandırma,
Babam sèna kız vermaz,
Gözların dolandırma.⁸⁴⁵

Bahçaları *badliya*,
Gəl atliya atliya,

⁸⁴¹ Nurettin Albayrak, “Mâni”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 571-572.; *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 558-559.

⁸⁴² Sevim Güngör Çaycı

⁸⁴³ Nursal Demirci Taşkiran

⁸⁴⁴ Büseyne Ermen Öner

⁸⁴⁵ Sevim Güngör Çaycı

Babam b ni veraca ,
G gs   kravatliya.⁸⁴⁶

Bah alarda bal  aba ,
A ilir  aba   aba ,
Sevdin sevdin almadin,
Aldu un  u  ıza ba .⁸⁴⁷

Pugar ba i *po ora*,
Y rim g lip otura,
Bir o desin, bir da b n,
Bu sevdadan kurtula .⁸⁴⁸

 ekmecemin  ilidi,
 st ni g l b ridi,
S n orda, b n burda,
Yazık  mr m   ridi.⁸⁴⁹

Al *alman*ın d rd ni,
Sev y gidin merdini,
Seversan g zel sev,
  me  ir hin derdini.⁸⁵⁰

O yaylalar yaylalar,
 imen ba ladınız mi?
B n e kere gedanda,
 ızlar a ladınız mi?⁸⁵¹

⁸⁴⁶ Sevim G ng r  aycı

⁸⁴⁷ B seyne Ermen  ner

⁸⁴⁸ Mecidiye  aycı

⁸⁴⁹ Nursal Demirci Ta kıran

⁸⁵⁰ Hava Do ancı

⁸⁵¹ Peruze Karata 

Ay buhari⁸⁵² buhari,
Dallari baş yuhari,
Geçma kapim ögündan,
Gəl biza baş yuhari.⁸⁵³

Kalenin bedenlari,
Çevirin gedenlari,
Vurun vurun öldürün,
Sevip de terk edenlari.⁸⁵⁴

Arabaya taş koydum,
Bèn yanina baş koydum,
Sènin kimi oğlanın,
Adını sarhoş koydum.⁸⁵⁵

Gederim ellarızdan,
Kurtulem dillarızdan,
Yeşil baş ördek olsam,
Su içmam göllarızdan.⁸⁵⁶

Bacada yatan oğlan,
Gömleği ketan oğlan,
Sènin yârin burda yoğ,
Boş yera beğla oğlan.⁸⁵⁷

Bacada durma oğlan,
Bıyıği burma oğlan,
Babam sèna kız vermaz,

⁸⁵² Buhari: Baca, ocak.

⁸⁵³ Büseyne Ermen Öner

⁸⁵⁴ Hava Doğancı

⁸⁵⁵ Peruze Karataş

⁸⁵⁶ Refiye Saygılı

⁸⁵⁷ Sevim Güngör Çaycı

Of çehip durma oğlan.⁸⁵⁸

Bacada duran oğlan,
Elinda Kur'an oğlan,
O Kur'an seni vursun,
Sözündan dönen oğlan.⁸⁵⁹

Karanfil eker misin?
Balinen şeker misin?
Düniyada yahtun beni,
Ehrette çeher misin?⁸⁶⁰

Yeşil tahsi geliyor,
Dağı, taşı deliyer,
Ağabegim evlaniyer,
Sıra bena geliyor.⁸⁶¹

Tabancam atılmıyer,
Pağali satılmıyer,
Şu uzun gecelerde,
Yalağuz yatılmıyer.⁸⁶²

7.4.2. Sevdâ Mânileri

Yâri yolladım yola,
Gözlarım dola dola,
Mevlem bulut ver,
Yollari serin ola.⁸⁶³

⁸⁵⁸ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁵⁹ Peruze Karataş

⁸⁶⁰ Peruze Karataş

⁸⁶¹ Büseyne Ermen Öner

⁸⁶² Mecidiye Çaycı

⁸⁶³ Şüşe Güler

Al *alma*, kızıl *alma*,
Gəl yola düzül *alma*,
Yâr kapıdan geçanda,
Cebine süzül *alma*.⁸⁶⁴

Al *alma* kızıl *alma*,
Yollara düzil *alma*,
Yâr kapıdan geçanda,
Cebina süzil *alma*.⁸⁶⁵

Bağa girdim üzüma,
Tıkan battı dizima,
Eğildim tıkan çarem,
Yâr göründi gözüma.⁸⁶⁶

Baca baca barhana,
Bacada gül çalhalı,
Döğmen gölün suyuni,
O yâr yüzün yıhıana.⁸⁶⁷

Çıhtım eşik üstüna,
Düşüm yârin peşına,
Bayaz kömlek geyinmiş,
Siyeh kaç, göz üstüna.⁸⁶⁸

Ekin ekтім çöllera,
Bıçturmadım ellera,
Gizli gizli yâr sevdüm,
Bildurmadım ellera.⁸⁶⁹

⁸⁶⁴ Hava Doğancı

⁸⁶⁵ Mecidiye Çaycı

⁸⁶⁶ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁶⁷ Peruze Karataş

⁸⁶⁸ Peruze Karataş

Üzüm koydim sepeta,
Yâr oturur tepeda,
Ela bir yâr sevmişem,
Şen verür memlehetâ.⁸⁷⁰

Dağdan kestim kereste,
Gül besladım kafeste,
Dedilar yârin hasta,
Yetiştim son nefeste.⁸⁷¹

Aya baħ, yıldıza baħ,
Suya gedan kıza baħ,
Kız Allah'ın seversan,
Dönüp da bir biza baħ.⁸⁷²

Bahçaya girdim bayah,⁸⁷³
Almaya vurdum dayah,
Dedilar yâr gèliyer,
Koşarım yalin ayah.⁸⁷⁴

Merdivanım kırh ayah,
Kırhına verdim dayah,
Deselar yârin gèlmiş,
Koşarım yalin ayah.⁸⁷⁵

Bulutlar bulutlandi,
Bulutlar kilitlandi,

⁸⁶⁹ Peruze Karataş

⁸⁷⁰ Meciye Çaycı

⁸⁷¹ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁷² Safiye Kartal

⁸⁷³ Bayah: Deminki, az önce.

⁸⁷⁴ Şüşe Güler

⁸⁷⁵ Sevim Güngör Çaycı

Gedin deyin o yâre,
Tabutum şeritlandi.⁸⁷⁶

Ƙara ƙoyun yoğurdi,
Sèni ƙimler doğurdi,
Sèni doğuran ana,
Balinen mi yoğurdi?⁸⁷⁷

Bu dağlar olmasaydi,
Çiçeği solmasaydi,
Ölüm Allah'ın emri,
Ayruluğ olmasaydi.⁸⁷⁸

Bahçalarda bar tatli,
Hayvalarda nar tatli,
Sağ olsun anay, babay,
Hepisindan yâr tatli.⁸⁷⁹

Yağmur yağar yaş kimi,
Deralar ƙumaş kimi,
Sèn ordan bağ, bèn burdan,
Yanaruğ ataş kimi.⁸⁸⁰

Bu dağların arını,
Kürüseler ƙarını,
Orda Müslümen yoh mi?
Gönderseler yârimi.⁸⁸¹

⁸⁷⁶ Şahinaz Gündoğdu

⁸⁷⁷ Peruze Karataş

⁸⁷⁸ Büseyne Ermen Öner

⁸⁷⁹ Peruze Karataş

⁸⁸⁰ Nursal Demirci Taşkiran

⁸⁸¹ Büseyne Ermen Öner

Cemi yaptim *degirmi*,⁸⁸²
Pencerasi *yigirmi*,⁸⁸³
Sèn ordan baḥ, bèn buradan,
Bize yazuḥ degül mi?⁸⁸⁴

Ḳaraḳuş boyanir mi?
Öpsem yâr uyanir mi?
Girsam yârin ḳoynina,
Buna can dayanir mi?⁸⁸⁵

Dağlar dağladi bèni,
Her gören ağıladi bèni,
Demür zincir kâr etmaz,
Gönül bağıladi bèni.⁸⁸⁶

Meni meni meştena,
Ṭop zülüften as bèni,
Ya ḳapinda ḳul eyla,
Ya bacanda ḳes bèni.⁸⁸⁷

Deraların uzuni,
Ḳıramadım buzuni,
Aldım Çerkez kızını,
Çeḫemedim nazını.⁸⁸⁸

Aḫısḳa'nın⁸⁸⁹ yollari,
Açar gonca güllari,

⁸⁸² Değirmi: Yuvarlak.

⁸⁸³ Yigirmi: Yirmi.

⁸⁸⁴ Peruze Karataş

⁸⁸⁵ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁸⁶ Hava Doğancı

⁸⁸⁷ Peruze Karataş

⁸⁸⁸ Peruze Karataş

⁸⁸⁹ Aḫısḳa: Gürcistan sınırları içerisinde kalan, Posof'un eskiden bağlı olduğu şehir.

Oğlani candan edar
Kızın şirin dillari.⁸⁹⁰

Kadifeden kesasi,
Kahvedan gelür sesi,
Oturmuş kumar oynar,
Kalbimin köşasi.⁸⁹¹

Karanfilin kurusi,
Geçti burdan birisi,
Sürüsünde gözüm yoh,
Yahtı beni birisi.⁸⁹²

Ördek suya talda gël,
Yârdan heber alda gël,
Eğer yârim gelmesa,
Tut kolından alda gël.⁸⁹³

Arpa ehtim bir elek,
Dadandi kara leylek,
Yazin barabar iduh,
Kışın ayırdi felek.⁸⁹⁴

Furun yahtım terladım,
Çıhtım *seyran* eyladım,
Dedilar yâr geliyor,
Koçu kurban eyladım.⁸⁹⁵

⁸⁹⁰ Büseyne Ermen Öner

⁸⁹¹ Sevim Güngör Çaycı

⁸⁹² Peruze Karataş

⁸⁹³ Mecidiye Çaycı

⁸⁹⁴ Büseyne Ermen Öner

⁸⁹⁵ Peruze Karataş

Bağlari kıracağım,
Hileyi bozacağım,
Anan baban vermesa,
Sèni kaçıracağım.⁸⁹⁶

Ƙapiya *muh* çağarım,
Sèn sallan, bèn baharım,
Yâr kômleğin kırlanmış,
Sèn göndar, bèn yıharım.⁸⁹⁷

Armudi dişladım,
Dibinda gümüşladım,
Ƙardaş gèldi kıymadım,
Yâr gèldi bağışladım.⁸⁹⁸

Meni demeye geldim,
Ƙaymak yemeye geldim,
Meni degül meramim,
Yâr sèni görmaya gèldim.⁸⁹⁹

Bu dağlar oyylim oyylim,
Geliyer selvi boylim,
Selvi boylim gelinca,
Şen olur bènim gönlim.⁹⁰⁰

Cemi yaptim, bèn yaptim,
Pencerasi yan yaptim,
Dedilar yâr gèliyer,
Ƙölgesinda bèn yattım.⁹⁰¹

⁸⁹⁶ Büseyne Ermen Öner

⁸⁹⁷ Peruze Karataş

⁸⁹⁸ Mecidiye Çaycı

⁸⁹⁹ Bülbül Gündüz

⁹⁰⁰ Sevim Güngör Çaycı

Karşidan gél görayim,
Siyeh saçın örayim,
Rezi misin sevgülüm?
Séninan evlanayim.⁹⁰²

Gél ayrılma dizimdan,
Uzaqlaşma izimdan,
Sèni haturladuḥça,
Yaş gèliyer gözüm⁹⁰³dan.

Qırda oynar tosunlar,
Yeşillanmış yosunlar,
Sena çirḥin diyanlar,
Bir da bèna sorsunlar.⁹⁰⁴

Su gelür başa değér,
Gümbürder taş⁹⁰⁵a değér,
Ela bir yâr sevmişem,
Yeddi kardaşa değér.

Çamdan *şisip* aḥiyer,
Kız nişannın baḥiyer,
Çoḥta gözel degülsün,
Sevden béni yaḥiyer.⁹⁰⁶

Ata binan ağadur,
Atin yoli dağadur,

⁹⁰¹ Peruze Karataş

⁹⁰² Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁰³ Büseyne Ermen Öner

⁹⁰⁴ Hüsnîye Ermen Seyhan

⁹⁰⁵ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁰⁶ Hüsnîye Ermen Seyhan

Dön bir yolda bènâ bah,
Bènim gönlüm sènadur.⁹⁰⁷

Bahçalarda saz olur,
Gül açulur yaz olur,
Bèn yârime gül demam,
Gülün ömri az olur.⁹⁰⁸

Ƙara basma iz olur,
Siyeh geyma toz olur,
Gèl barabar Ƙaçalum,
Ellar duyar soz olur.⁹⁰⁹

Armudi ƣalda düşür,
Ƙahveyi ahur püşür,
Yâr ahlına gèlanda,
Al ati yola düşür.⁹¹⁰

Bu dera buz bağlamiş,
Avcılar yol eğlamiş,
Bèni bir gelin vurdi,
Yârami ƣız bağlamiş.⁹¹¹

Ay ışıǵu, ışıǵu,
Elinda bal ƣaşıǵu,
Dün geca neradaydın,
Mehlenin yahışıǵu.⁹¹²

⁹⁰⁷ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁰⁸ Peruze Karataş

⁹⁰⁹ Sevim Güngör Çaycı

⁹¹⁰ Sevim Güngör Çaycı

⁹¹¹ Sevim Güngör Çaycı

⁹¹² Hüsniye Ermen Seyhan

Bir alda iki kirez,
Birin al, biri bayaz,
Kurban olayim Mevlem,
Seveni sevene yaz.⁹¹³

7.4.3. Anne Mânileri

Tekne oli yumurta,
Ana b ni unutma,
Unutursan *tez*⁹¹⁴ unut,
G z yaşını k rutma.⁹¹⁵

Anamın kızi b nim,
orbada tuzi b nim,
Gedin anama deyin,
İ balsiz kızi b nim.⁹¹⁶

Gemi g liyer durmadan,
Ta  alari hurmadan,
Nera gedarsın tren?
B n anami sormadan.⁹¹⁷

7.4.4. Kardeş Mânileri

Bu dağın aylımına,
G l konar yaylımına,
G l kardaş g r şalım,
G ldu  yol ayrımına.⁹¹⁸

At bindim başi yoh,

⁹¹³ Sevim G ng r aycı

⁹¹⁴ Tez: abuk, hemen.

⁹¹⁵ B lb l G nd z

⁹¹⁶ Refiye Saygılı

⁹¹⁷ Mecidiye aycı

⁹¹⁸ Şahinaz G ndoğdu

Dağlar açtim taşı yoh,
Burda bir garip ölmüş,
Yanında kardaşı yoh.⁹¹⁹

Meniya mestim gèldi,
Ağlatma yaşım gèldi,
Çihin kapiya baħın,
Aha kardaşım gèldi.⁹²⁰

7.4.5. Ayrılık ve Hüzün Konulu Mâniler

Armut dalda, dal yerda,
Bülbül ötmaz her yerda,
Feleħ bizi ayırmış,
Her birimiz bir yerda.⁹²¹

Bu dağın oylumuna,
Kuş konar yaylimina,
Gèl hakkını helel eyle,
Gèlduħ yol ayrimina.⁹²²

Bèn yanmışım ataşa,
Kötilar derda düşa,
Evcı derdin aħurdur
Baba yohki danişa.⁹²³

Bu dağlar uli dağlar,
Çiçeği sulı dağlar,
Bilaydim ayruluħ var,
Baħaydim doya doya.⁹²⁴

⁹¹⁹ Hava Doğancı

⁹²⁰ Büseyne Ermen Öner

⁹²¹ Sevim Güngör Çaycı

⁹²² Bülbül Gündüz

⁹²³ Mecit Evcı

Gèl yârim yeter oldi,
Dertlerim beter oldi,
Sağ zeman ayruluhi,
Ölümden beter oldi.⁹²⁵

*Furun*⁹²⁶ yahtım *od*⁹²⁷ oldi
Yârin yoli bağda doldi,
Bir derdin üstünda,
Sèn da gittin dert oldi.⁹²⁸

Süt içtim dilim yandi,
Töküldi kılîm yandi,
Bèn kılîme yanmadım,
Bahçada gülüm yandi.⁹²⁹

Bu dağlar olmasaydı,
Mor çiçek solmasaydı,
Ölüm Allah'ın emri,
Ayrılığ olmasaydı.⁹³⁰

Bu dağlar olmasaydı,
Mor çiçek solmasaydı,
Bir ayrılığ, bir ölüm,
Heç biri olmasaydı.⁹³¹

Al kaftanım asılı,

⁹²⁴ Büseyne Ermen Öner

⁹²⁵ Leyla Yılmaz Köse

⁹²⁶ Furun: Fırın.

⁹²⁷ Od: Ateş.

⁹²⁸ Şüşçe Güler

⁹²⁹ Sevim Güngör Çaycı

⁹³⁰ Sevim Güngör Çaycı

⁹³¹ Şahinaz Gündoğdu

Ƙoltuk dibi ƙasili,
Bèn na dedim o yâre?
Aylar geçti ƙüsili.⁹³²

Dağlar dağladi bènì,
Gören ağladi bènì,
Gözele bağar ikan,
Çirhin dağladi bènì.⁹³³

Yastuğ yüzi sapsari,
Ƙoynumda sandim yâri,
Uyandim ki yâr yoğtur,
Ağladim zari zari.⁹³⁴

Penceradan ƙuş uçti,
Mendilim suya düştì,
Ağla gözlarım ağla,
Ayrılığ biza düştì.⁹³⁵

Ekin eğtim gül bitti,
Talında bülbül ötti
Andır ƙalasın gurbet,
Yâri uzağa attì.⁹³⁶

Ördek suya dalda gèl,
Yârdan heber alda gèl
Eğer yârim gelmesa,
Tut ƙolundan alda gel.⁹³⁷

⁹³² Şahinaz Gündoğdu

⁹³³ Sevim Güngör Çaycı

⁹³⁴ Nursal Demirci Taşkıran

⁹³⁵ Nevriye Özer Bayraktar

⁹³⁶ Sevim Güngör Çaycı

⁹³⁷ Sevim Güngör Çaycı

Bu yazi, yazi degül,
Elim terazi degül,
Kurban olem yaziya,
Heç könlüm razi degül.⁹³⁸

Gedersen yolin olem,
Getma kurbanin olem,
Nerda *konah*⁹³⁹ olursan
Altinda mindèrin olem.⁹⁴⁰

Yera kelim seramadım,
Muradıma eramadım,
Deli gibi sevdimda,
Heç karşılığ göramadım.⁹⁴¹

İnciri ezamadım,
Tellara dizamadım,
Yıhılasın *Badele*⁹⁴² sèni,
Yârimnan gezamadım.⁹⁴³

Meni bènim ezbarım,
Kan ağliyer gözlarım,
Nazli yârin yolini,
Ağşam sabah gözlarım.⁹⁴⁴

Puğarın başındayım,
On iki yaşındayım,

⁹³⁸ Sevim Güngör Çaycı

⁹³⁹ Konah: Misafir.

⁹⁴⁰ Bülbül Gündüz

⁹⁴¹ Hüsnîye Ermen Seyhan

⁹⁴² Badele: Posof'un yeni adı Türkgözü olan köyüdür.

⁹⁴³ Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁴⁴ Safiye Kartal

On iki yaştan beri,
Yâr sênın peşındayım.⁹⁴⁵

Feleği buldursaydım,
Derdümi bildirsaydım,
Bilaydım yazım bu,
Kalemi kırdursaydım.⁹⁴⁶

Gamlandı bu yüregim,
Kabul olmaz dileğim,
Mevlem bēna sabir ver,
Dayanmiyer yüregim.⁹⁴⁷

Sari iplik sararım,
Yitürdüm ararım,
Sên zanettin unuttım,
Her gēlena sorarım.⁹⁴⁸

İpek mendül bühërim,
Yâre kömleḫ diḫërim,
Duydum ki yâr evlanmış,
Diḫilmişken söḫërim.⁹⁴⁹

Kar yağar bardan bardan,
Dağlar tutulmuş kardan,
Na gēdan var, na gēlan,
Heber alem o yârdan?⁹⁵⁰

⁹⁴⁵ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁴⁶ Büseyne Ermen Öner

⁹⁴⁷ Mecit Evcı

⁹⁴⁸ Şüşë Güler

⁹⁴⁹ Mecidiye Çaycı

⁹⁵⁰ Sevim Güngör Çaycı

Gedin bulutlar gedin,
Yârime selam edin,
Eğer yârim yuhadaysa,
Gözüne haram edin.⁹⁵¹

Karşıda kara koyun,
Tutun kafese koyun,
Yârından ayrı düşünün,
Adını dertli koyun.⁹⁵²

Meni meniyi açar,
Meniden oldum naçar,
Kırılacak kollarım,
Yârsiz yorgani açar.⁹⁵³

Bu dağlar nasıl dağlar,
Kar yağmış sèna dağlar,
Tutaydım yâr elindan,
Aşaydım sèni dağlar.⁹⁵⁴

Kara kara kazanlar,
Kara yazı yazanlar,
Cennet yüzi görmasın,
Aramızı bozanlar.⁹⁵⁵

Uzun uzun kâmişlar,
Ucuni boyamışlar,
Bènim nazlı yârimi,
Eşkere göndarmışlar.⁹⁵⁶

⁹⁵¹ Mecidiye Çaycı

⁹⁵² Şahinaz Gündoğdu

⁹⁵³ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁵⁴ Leyla Yılmaz Köse

⁹⁵⁵ Hüsniye Ermen Seyhan

Ah koyun meler gelür,
Dağlari deler gelür,
Bèn yârimi kaybeğdim,
Yüreğim ona yanar.⁹⁵⁷

Mendülümde kare var,
Yüreğimde yara var,
Na bèn öldim kurtuldim,
Na bu derda çara var.⁹⁵⁸

Mezerluhta yatan yâr,
Canını toprağa katan yâr,
Gittim bahtim yoğ olmış,
Bülbül kimi öten yâr.⁹⁵⁹

Karşıda çevürmeler,
İçinda koyun meler,
Yârından ayrı düşmüş,
Onüçün dertli meler.⁹⁶⁰

Gözümdan yaş ahiyer,
Kisma derda bahmiyer,
Seher yeli heber ver,
Yâr ahlımdan çıhmiyer.⁹⁶¹

Kartal kanat vuriyer,
Ottaş yuva kuriyer,

⁹⁵⁶ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁵⁷ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁵⁸ Mecidiye Çaycı

⁹⁵⁹ Hava Doğancı

⁹⁶⁰ Şahinaz Gündoğdu

⁹⁶¹ Mecit Evcı

Andır kalası gurbet,
Yârime kölge ediyer.⁹⁶²

Karşıda kuş oturur,
Kuş kuşa yem götürür,
*Bıldır*⁹⁶³ gönlüm şad idi,
Bugün baykuş oturur.⁹⁶⁴

7.4.6. Özlem (Hasretlik) Mânileri

Deniz dibinda kaya,
Camal'ım benzer aya,
Bènda tahta kalmadı,
Günların saya saya.⁹⁶⁵

Bu deranın uzuni,
Kıramadım buzuni,
Yol ver *Ulgar Dagi*,
Göram *Posof* un yüzini.⁹⁶⁶

Çorabın nağısları,
Çıhamam yoğuşları,
Çocuğlarima selam götür,
Gurbet elin kuşları.⁹⁶⁷

Bahça bar verenda gèl
*Hayva*⁹⁶⁸, nar verenda gèl
Bir geldün hastaydum,
Bir da can verenda gèl.⁹⁶⁹

⁹⁶² Sevim Güngör Çaycı

⁹⁶³ Bıldır: Geçen sene.

⁹⁶⁴ Bülbul Gündüz

⁹⁶⁵ Hava Doğancı

⁹⁶⁶ Mecidiye Çaycı

⁹⁶⁷ Şahinaz Gündoğdu

⁹⁶⁸ Hayva: Ayva.

İnce çubuk uğta g l,
İnce yola d şta g l,
İnce yoli bulmazsan,
Kervana karışta g l.⁹⁷⁰

Hayeldeki şu izlar,
Bahçadaki filizlar,
Sizi g ran şu g zlar,
Daima sizi  zlar.⁹⁷¹

7.4.7. Mektup M nileri

Dağlarda kar k lmadi,
G zlarda fer k lmadi,
Az daha yazacağtım,
Meķt pte yer k lmadi.⁹⁷²

Meķt p yazdim kış idi,
Kalemim g miş idi,
Az daha yazacağtım,
Parmaklarım  şidi.⁹⁷³

Meķt b m benek benek,
Ortasi  arhi felek,
Yazi barabar ge urduğ,
Kışın ayirdi felek.⁹⁷⁴

Yol  st nda sarayım,

⁹⁶⁹ ş şe G ler

⁹⁷⁰ Nursal Demirci Taşkır n

⁹⁷¹ B seyne Ermen  ner

⁹⁷² Sevim G ng r  aycı

⁹⁷³ Sevim G ng r  aycı

⁹⁷⁴ Mec ye  aycı

Sèni kima sorayim,
Boş mektûbi nayliyem?
Hesret yüzün görayim.⁹⁷⁵

Mektûp yazdım karadan,
Dağlar kaşsın aradan,
Kavuşmaya çere yoh,
Kavuştursun Yeradan.⁹⁷⁶

Armut dalda asılsın,
Arhadaşım nasılsın,
Sen orda, ben burda
Mektûbümüz yazılsın.⁹⁷⁷

Armut talda asulsun,
Canım yârim nasulsun,
İkimizin hesreti,
Bir mektûbe yazulsun.⁹⁷⁸

Armut talda çürisin,
Mektûp yolda yürisin,
Na mutli mektûp séna,
Gedar yârimi görürsün.⁹⁷⁹

Mektûp yazdim karadan,
Dağlar kaşsın aradan,
Mevlam bizi kavuştur,
Yeri göği yarağan.⁹⁸⁰

⁹⁷⁵ Mecidiye Çaycı

⁹⁷⁶ Sevim Güngör Çaycı

⁹⁷⁷ Şüşe Güler

⁹⁷⁸ Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁷⁹ Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁸⁰ Nevriye Özer Bayraktar

8. Ramazan Mânileri

Davulimin ipi kaytan,
Sırtımda kalmadı miltan,
Efendilar para verin,
Sırtıma alurum miltan.⁹⁸¹

Remezen gèldi direh iştar,
Söylemaya yüreh iştar,
Bènim karnim tohtur ama,
Arhadaşım börek iştar.⁹⁸²

9. Diğer Konulardaki Mâniler

Ocah başı lıglıga,
Dişlari benzar tırmıga,
Bén séna köçer miyim?
Şap̄hasi *cırh*⁹⁸³ kor tıga.⁹⁸⁴

Biber ehtim toprağa,
Kismam yohki suvara,
Ben cehil, yârim cehil,
Belki nenem suvara.⁹⁸⁵

Ahorun⁹⁸⁶ öni hurma,
Çüş eşegim *panhurma*,
Atarım eski çaruḥ,
Yiyarsın çabuḥ çabuḥ.⁹⁸⁷

⁹⁸¹ Mecidiye Çaycı

⁹⁸² Mecidiye Çaycı

⁹⁸³ Cırık: Yırtık.

⁹⁸⁴ Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁸⁵ Peruze Karataş

⁹⁸⁶ Ahor: Ahır.

⁹⁸⁷ Nevriye Özer Bayraktar

Çitimi çit edarım,
Çitima kat edarım,
Sénin kimi oğlani,
Peşima it edarım.⁹⁸⁸

Gülü gülene kurban,
Gülü verene kurban,
Bèn Allah'tan horoz istadım,
Tavuğu verena kurban.⁹⁸⁹

7.5. Ninniler

Türkiye Türkçesi'nde 'ninni' olarak bilinen, araştırma bölgemizde ise ilk sesli harfin değişime uğrayarak 'nenni' şeklinde adlandırılan bu anonim ürünlerine Azerbaycan Türkleri 'layla', Başkurt Türkleri 'sängildäk yırı', Kazak Türkleri 'besik jırı', Kırgın Türkleri 'aldey-aldey', Özbek Türkleri 'ällä', Tatar Türkleri 'bişik (bällü) cırı', Türkmen Türkleri 'hüvdi', Uygur Türkleri ise 'älläy' olarak söylemektedir.⁹⁹⁰

Ninniler, anne ile çocuk arasındaki bir iletişim şekli olup çocukların maddî ve manevî gıdalarından birisidir. Çocuklar ilk müzik deneyimlerini ninnilerle kazanır, dinî ve ahlakî duyarlılığını da yine ninnilerden edinir.⁹⁹¹

Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazînesi* adlı çalışmasında, ninni kavramı için: “En az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için husûsî bir beste ile söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini yansıtır mahiyette, umûmiyetle Mânî türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkü.” demektedir.⁹⁹²

⁹⁸⁸ Nevriye Özer Bayraktar

⁹⁸⁹ Büseyne Ermen Öner

⁹⁹⁰ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 650-651.

⁹⁹¹ Ayşe Farsakoğlu Eroğlu, *Türk Ninnilerinde İslâmî Motifler*, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya, 2011, s. 25.

⁹⁹² Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazînesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 9.

Ninni için yapılan bir başka tanım ise şöyledir: “*Türküleri kapsayan sınıflandırmalarda, tıpkı ‘ağıt’ gibi, ‘türkü’ içerisinde gösterilen ve çoklukla ‘ninni yavrum ninni’ ifadesiyle başlayan ninniler, annelerin çocuklarını sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumelerdir.*”⁹⁹³

Ninni kavramı, farklı sözlüklerde de benzer ifadelerle açıklanmaktadır. *Yeni Türkçe Lügat*; “Çocukları uyuturken makamla söylenen manzum veya uydurma lakırdı.”⁹⁹⁴ derken, Türk Dil Kurumu’nun yayını olan *Türkçe Sözlük* ise; “Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü.”⁹⁹⁵ şeklinde bir tanım yapmıştır.

Ninnilerle ilgili önemli ve gözden kaçırılan bir husus ise; ninnilerin bebekler ve çocukların uyuması için söylenmesinin ötesinde, söylenen sözlerle çocuğa öğretilmesi gereken temel nesne ve kavramların bilinçaltlarına yerleştirilmesi amaçlanmaktadır.⁹⁹⁶

Metin Örnekleri

-1-

*Alma*⁹⁹⁷ atsam yuvarlansa,
Getse beşiğe dayansa,
Beşihte bebek uyisa,
Nenni, nenni, nenniiii...⁹⁹⁸

-2-

Dandan dana gelsin,
Kadaları cana gelsin,
Babası alsın koç kessin,
Anası yesin cana gelsin,
Uyisin yavrum uyisin,
Uyisin da büyüsün,

⁹⁹³ M. Öcal Oğuz ve diğ. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 9. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 247.

⁹⁹⁴ Mehmet Bahaettin Toven (Haz. Abdülkadir Hayber), *Yeni Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 564.

⁹⁹⁵ Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük*, 10. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 1475.

⁹⁹⁶ Necati Demir-Fikriye Demir, *Türk Ninnileri*, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011, s. 17.

⁹⁹⁷ Alma: Elma.

⁹⁹⁸ Şahinaz Bilican

Nenni, nenni, nenniii...⁹⁹⁹

-3-

Dandini dandini desinlar,

Ağzın, burnun yesinlar,

Sèna basma yaşımaz,

Ƙadifedan tıksinlar.

Nenni, nenni, nenniii...¹⁰⁰⁰

-4-

Nenni diyem uyisin,

Allah diyem böyüsin,

Nenni bebeğim nenni,

Nenni, nenni, nenniii...¹⁰⁰¹

-5-

Nenni diyem uyisin,

Uyusunda böyüsin,

Tıpış tıpış yürüsün,

Nenni, nenni, nenniii...¹⁰⁰²

-6-

Uyi yavrum uyi,

Yine şimşek çağıyer!

Şehit baban gelmiş,

Gene bize bağıyer!

Yarasından kızıl kanlar ağıyer,

Dur o yarayı, ben bağıyem,

Nenniii...

⁹⁹⁹ Şüşe Güler

¹⁰⁰⁰ Aynur Saygılı

¹⁰⁰¹ Nursal Demirci Taşkıran

¹⁰⁰² Hüsniye Ermen Seyhan

Sén ağılama, Bén ağıliem,
Nenni, nenni, nenniii... ¹⁰⁰³

-7-

Yağmur yağar yağa yağa,
Sepintisi bizim bağa,
Bizim kövda Özer Ağa,
Kızı benzar sari yağa,
Nenni, nenni, nenniii... ¹⁰⁰⁴

7.6. Horaveller

Güney Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu coğrafyasında yaygınlık gösteren horaveller, tarla sürümelerinde öküzlere bağlanan boyunduruğa binen çocuklar tarafından karşılıklı atışma şeklinde söylenen sözlü dil ürünlerindendir.

Posof çevresinde çift sürerken, boyunduruğa binerek yetişkinlere yardım eden çocuklara ‘hoṭaḥ’ adı verilmektedir. Hoṭaḥlara mahsus bir iş olan horaveller; havaların sıcak, günlerin uzun olduğu, demir pulluk sesinden başka bir şeyin duyulmadığı yorucu iş ortamında, can sıkıntısını gidermek, vakit geçirmek amacıyla yakın tarlada iş gören diğer hoṭaḥla birlikte karşılıklı olarak yüksek sesle söylenilen bu anonim ürünler, çoğu kez argo ifadeleri, cinsel söylemleri de içermektedir.

Horaveller üzerine kapsamlı araştırmalar yapılmamıştır. Türk kültür coğrafyasında fazla yaygınlık göstermeyip, sadece Güney Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu’yla sınırlı olması bunun sebeplerinden birisi olarak gösterilebilir. Yalnız Posof çevresiyle ilgili hazırlanan bazı çalışmalarda horavel tanımına rastlamaktayız.

Sevgi Şenol, *Ardanuç Ağzı* kitabında; “Çift sürerken, genellikle çocukların söylediği atışmalı Mâni, türkü.” şeklinde kısa bir tanım yapmış, aynı zamanda

¹⁰⁰³ Yüksek Doğanç, 1952 doğumlu, Posof - Binbaşımınbey köyünden, lise mezunu, emekli imam.

¹⁰⁰⁴ Mecidiye Çaycı

horaveller için yörede ‘horeva’, ‘horove’, ‘horovel’, ‘horovi’, ‘horovil’, ‘horovul’, ‘horoyli’ gibi adlarında verildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰⁵

Azerbaycan Türkleri arasında da ‘holovar’ olarak bilinip, “Çift sürerken söylenen türkü.” şeklinde kayıt düşülmüştür.¹⁰⁰⁶

Horaveller üzerine en kapsamlı araştırma ise Ahmet Ali Arslan’ın ‘Kars’da ve Kuzey Azerbaycan’da Horaveller’ başlıklı yazısıdır. Çift sürümü ve hotağçılık üzerine geniş bir açıklama yapan Arslan, hotağların öküzlere incitmeden, çubukla vurmadan karşılıklı olarak söylediklere türkölere horavel denildiğini bildirmiştir.¹⁰⁰⁷

Kuzeydoğu Anadolu horavelleriyle ilgili M. Fahrettin Kırzioğlu’nun ‘Halk Edebiyatı Derlemelerimiz’¹⁰⁰⁸ ile Mürsel Köse’nin ‘Kars’da Kotan’¹⁰⁰⁹ başlıklı yazılarında da horavel örneklerine rastlamaktayız.

-1-

Horavel baştan geder,
Kızlar yamaçta geder,
Ho yallah hooo...¹⁰¹⁰

-2-

Horavelin uzuni,
Davara töktüm tuzuni,
Aldım halan Çerkez kızını,
Çeşemedim nazını,
Ho yallah hooo...¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁵ Sevgi Şenol, *Ardanuç Ağzı İnceleme-Derlemeler-Sözlük*, Rota Barışçı Matbaacılık, Bursa, 2015, s. 443.

¹⁰⁰⁶ Ehliman Ahundov (Çev. Semih Tezcan), *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s. 505.

¹⁰⁰⁷ Ahmet Ali Arslan, “Kars’da ve Kuzey Azerbaycan’da Horaveller”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 10, Şubat 1981, s. 152-165.

¹⁰⁰⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, “Halk Edebiyatı Derlemelerimiz”, *Türk Dili Dergisi*, Mart-Ekim 1962.

¹⁰⁰⁹ Mürsel Köse, “Kars’da Kotan”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, 1963.

¹⁰¹⁰ Enis İşbacar, 1948 doğumlu, Posof-Gönülağan köyü, lise mezunu, emekli başkomiser.

¹⁰¹¹ Enis İşbacar

-3-

Hoθuuuu... dedim *camuşa*,
Cambaraynan *kayışa*,
Kayışin uci çatal,
Sagre'de¹⁰¹² bülbüller ötar,
*Alilar*¹⁰¹³ yamaçta yatar,
Ho yallah hooo...¹⁰¹⁴

-4-

Ogeça'da¹⁰¹⁵ ham yosun,
Bugeça'da¹⁰¹⁶ ham yosun,
Şimdi *haçoza*¹⁰¹⁷ yatar,
Emingilin mor tosun!
Ho babam hooo...¹⁰¹⁸

-5-

Ogeça'da ham yosun,
Bugeça'da ham yosun,
Asıl *haçoza* yatar,
Emingilin mor tosun!
Ho babam hooo...¹⁰¹⁹

-6-

Ogeça'da çapa,
Bugeça'da çapa,
*Eşkiğiller*¹⁰²⁰ yesin çiğ papa!
Ho babam hooo...¹⁰²¹

¹⁰¹² *Sagre*: Posof'un yeni adı Çambeli olan köyü.

¹⁰¹³ *Al*: Posof'a bağlı bir köy.

¹⁰¹⁴ Enis İşbacar

¹⁰¹⁵ *Ogeçe/Ogeça*: Karşı taraf, karşı yamaç.

¹⁰¹⁶ *Bugeça*: Bu taraf, bu yamaç.

¹⁰¹⁷ *Haçoza*: Saban, pulluk, traktör gibi araçların toprakta açtığı iz, evlek.

¹⁰¹⁸ Veysel Elmas

¹⁰¹⁹ Veysel Elmas

¹⁰²⁰ *Eşkiğil*: Posof-Gönülağan köyünde bir sülale adı.

-7-

Ogeça'da lahana,
Bugeça'da lahana,
Sizin *hoṭaḥ*,
Bizimkinden *salahana*!¹⁰²²
Ho babam hooo...

-8-

Ogeça'da badiya,
Bugeça'da badiya,
Bizim *hoṭaḥ*,
Sizin *hoṭağa kadiya*!¹⁰²³
Ho babam hooo...

-9-

Ogeça'dan at getir,
Bugeça'dan at getir,
Bacin kulağından,
Tut getir.
Ho yallah hooo...¹⁰²⁴

-10-

Oyanda maşa,
Buyanda maşa,
Bizim *hoṭaḥ*,
Sizin *hoṭağı aşı*.
Ho yallah hooo...¹⁰²⁵

¹⁰²¹ Veysel Elmas

¹⁰²² *Salahana*: Serseri, başıboş gezen kimse.

¹⁰²³ *Kadalamaḥ*: 1. Çivilemek, sağlamlaştırmak. 2. *mec.* Argosal ifade.

¹⁰²⁴ Enis İşbacar

¹⁰²⁵ Enis İşbacar

-11-

Sari camuşumun eşi,
Boynuza paluğ dişi,
Aşşamdan yedim bişi,
Sabaştan gördüm işi.
Ho yallah hooo...¹⁰²⁶

-12-

Sari *gedek*,¹⁰²⁷ al *gedek*,
Sallan gl, başa *gedek*.
Ho yallah hooo...¹⁰²⁸

7.7. Türküler

Türküler, halkımızın geçmişten günümüze kadar yaşamış olduğu acıları, sevinçleri, özlemi, aşkı dile getiren ve sürekli canlılığını muhafaza etmiş halk edebiyatı mahsulleridir.

Bu konuda söz sahibi olan limlerin trk hakkındaki tarifleri şöyledir: M. Fuad Köprülü: “*Türklere mahsus bir besteyle söylenen ve diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan anonim halk şarkıları.*”¹⁰²⁹ derken, Pertev Nail Boratav, türküyü; “*Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun, değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, krplmalara) uğrayabilen, her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler.*”¹⁰³⁰ şeklinde tanımlamış, Nihad Sami Banarlı ise trk için; “*Koşma şeklindeki bir manzumenin her drtlğne bir (beşinci) veya iki (beşinci, altıncı) mısra ilavesiyle söylenen bir halk şiiri.*”¹⁰³¹ demiştir.

¹⁰²⁶ Enis İşbacar

¹⁰²⁷ Gedek: Bir-üç yaş arasında yavrulamamış manda.

¹⁰²⁸ Enis İşbacar

¹⁰²⁹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s. 246.

¹⁰³⁰ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1982, s. 150.

¹⁰³¹ Nihat Sami Banarlı, *Metinlerle Edeb Bilgiler*, İstanbul, 1985, s. 366.

Müzik Ansiklopedisi, türkü için; “Halk şiiri ve müziğimizde geniş bir yaratma alanını temsil eden, en tanınmış, yaygın form.”¹⁰³² derken, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*; “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş koşuk.”¹⁰³³, Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Sözlüğü; “Türk halk mûsikîsinin en tanınmış şekli.”¹⁰³⁴, *Türk Halk Müziği El Kitabı I-Terim Sözlüğü*; “Hece ölçüsüyle yazılmış, çok defa kavuştaklı olan bir halk şiiri biçimi; bu biçimdeki şiirle özel ezgisinin oluşturduğu bir bütün.”¹⁰³⁵

M. Öcal Oğuz, türkü için şunları söylemektedir: “Anonim halk şiirleri arasında yer alan türküyü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi dış unsurlar bakımından belirli bir şekille karşılaşmaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’ beraberliği yoktur. Bu bakımdan türkünün de Türkmani’, ‘Varsağı’, ‘Bayatı’, ‘Şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bize göre türkü, ‘Türklere mahsus ezgiler’ olup bir nazım şekli veya türünün adı değildir.”¹⁰³⁶

L. Sami Akalın, Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde türküyle ilgili olarak: “Müzikli Türk halk şiiri türlerinden. Geleneği Asya’dan getirilmiş olmalıdır. Hece ölçüsüne uyar. Yurdumuzdaki türkülerin çoğu anonimdir. Genellikle dramatik konuları işledikleri için çok liriktirler.”¹⁰³⁷ demektedir.

Bekir Karadeniz, türküler için; sözü ve müziğinin kime ait olduğu bilinmeyen ve zamanla değişime uğrayan halk ezgileri olarak tanımlamış, geleneksel olarak karşımıza çıkan anonim eserler olan türkülerin, günümüzün iletişim olanaklarıyla birlikte geleneksel olmayan türkülerinde ortaya çıktığını belirtmiştir.¹⁰³⁸

¹⁰³² Ahmet Say, *Müzik Ansiklopedisi*, Cilt 3, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 2005, s. 528.

¹⁰³³ Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1986, s. 798.

¹⁰³⁴ Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 535.

¹⁰³⁵ Mehmet Özbek, *Türk Halk Müziği El Kitabı I-Terim Sözlüğü*, 2. baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 187.

¹⁰³⁶ M. Öcal Oğuz, *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 16.

¹⁰³⁷ L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 168-169.

¹⁰³⁸ Bekir Karadeniz, *Türküler/Külliyat-Türkülere Giriş*, Cilt 1, KaraMavi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 54.

Fuat Köprülü, tarihî olayları yansıtması adına bazı türkülerin, birer vesika olabileceklerini şu sözlerle bildirmektedir: “Büyük tarihî hadiseler karşısında halk kitlesinin birdenbire coşup kabaran sevinçlerini veya ümitsizliklerini büyük şahsiyetler hakkında sevgilerini veya nefretlerini terennüm eden ve o hadiseleri safvetle hikâye eden birtakım destanlar ve türküler vardır ki, dar manasıyla tarihî bir vesika mahiyeti gösterir.”¹⁰³⁹

Hikmet Dizdaroğlu, türkülerin, kişisel ya da toplumsal olaylarla ilgili olduğunu; “Deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi nedenler, türkünün çıkışını etkiler. Toplumun olaylar karşısındaki tepkisi, türkülerde yansır. Öteki halk şiiri türlerinin -bir ölçüde destanlar ayrı tutulursa- bireysel niteliğine karşılık, türkülerde toplumsal yan ağır basar: Halkın sevgisi, nefreti, acısı, tutkusu, her şeyi türkülerde yankısını bulur.” şeklinde açıklamış, türküler; ezgilerine, konularına ve yapılarına üç başlık altında sınıflandırmıştır.¹⁰⁴⁰

Türkü, diğer Türk coğrafyalarında değişik sözlerle adlandırılmaktadır. Azerbaycan Türkleri *mahnı*, Başkurtlar *halk yırı*, Kazaklar *türki*, *türük halık äni*, Kırgızlar *eldik ır* ve *türkü*, Özbekler *Türki (halk koşığı)*, Tatarlar *halık cırı*, Türkmenler *halk aydımı*, Uygur Türkleri *nahşâ*, *koça nahşisi* olarak adlandırılırlar.¹⁰⁴¹

Biz, Posof yöresinde söylenegelen türkülerden bir derleme yaptık. Bunların farklı varyantlarına işaret ettik. Tabii bunlar çevre yerleşim bölgelerinde de söyleniyor olabilir. Çünkü bir yörede yakılan türkü şekil ve söyleniş biçimi değişerek diğer bir yöreye de geçebilir. Derlemiş olduğumuz bu türküler, kaynak kişilerinde belirttiği üzere yörede eskiden beri söylenen türkülerdir.

7.7.1. **Kara Camuşlari Vurdum Bayıra**

Derler ki, Posof’un Çamyazı (Oğtel) köyünde yaşayan Gülizar ana, askerden yeni gelen oğlunu evlendirmek için evlerinin yanına bir oda daha yaptırır. Oğlu

¹⁰³⁹ Fuad Köprülü, *Türk Sazsairleri I*, Milli Kültür Yayınları, Ankara, 1962, s. 46.

¹⁰⁴⁰ Hikmet Dizdaroğlu, “Halk Şiirinde Türkler,” *Türk Dili Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 207, Aralık 1968, s. 259.

¹⁰⁴¹ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 908-909.

askerden geldikten sonra sevdiği kızla hemen düğün dernek kurar ve sevenleri kavuşturur. Düğünün ertesi günü, Gülizar ana sabahtan bir çift *camuşunu*¹⁰⁴² otlamaları için köyün üst tarafındaki *Toruğun Altı* olarak bilinen mevkîe vurur. Hayvanlar orada güreşe tutuşurlar. Güreşe güreşe *Pantaluh Çayırları*'na kadar inerler. Köyün çocukları tarafından, *camuşların* güreşe tutuştuğu ve birbirlerini yaraladığı haberi eve ulaşır. Haberi alan yeni *güvegi*¹⁰⁴³, *camuşları* ayırmak için hemen oraya koşar. *Camuşları* ayırdıktan sonra, tekrar güreşmemeleri için aralarına girer. Kızgınlaşan *camuşlar* tekrar güreşe tutuşarak arada kalan yeni *güvegiyi* ezerek öldürürler. Oğlunun haberini duyan Gülizar ana, olay yerine gider. Oğlunu ve başında ağlayan elleri kınalı gelinini görünce aklını oynatarak dağ taş düşer. İşte Gülizar ananın ağzından söylenen türkü şöyledir:

Ƙara *camuşları* vurdum bayıra,
Güleşe güleşe endi çayıra,
Heber verin *güvegiye* ayıra,
Güvegin işini Allah kayıra.

Bir oda yaptırdım, döşedemedim,
Üç günnük ömrümü beş edemedim,
Zalım feleinan baş edemedim,
Nedayım nedayım, nera gedayım.¹⁰⁴⁴

7.7.2. Yırğalanma Kavak

Posof'ta genç kızlar ikili olup kol kola girerek karşılıklı şu türküyü söylerler:

Bén bir Ƙavak, yol üstinde dururum,
Gèlana, geçana Ƙölge verürüm,
Yırğalanma Ƙavak, seni budarım,
Budar budar, odun edar yaħarım.

Yengi girduħ İstanbul'dan içari,

¹⁰⁴² Camuş: Manda.

¹⁰⁴³ Güvegi: Yeni damat.

¹⁰⁴⁴ Aynur Saygılı

Hanımlar oturur iki geçali,
Ortakı benım yârim peçali,
Yırğalanma kavak, sèni budarım,
Budar budar, odun edar yağarım.¹⁰⁴⁵

7.7.3. Ağlama Gelin Ağlama

Düğün günü, gelin, damat evine getirildiği zaman, evdeki sekünün (divan) başında ayakta bekletilir ve kaynata izin vermeden oturmaz. Kaynatanın iznini aldıktan sonra temenna alarak oturur. Gelinin oturmasının ardından, oğlan tarafından olan genç kızlar gelin ağzından şu türküyü tef çalarak söylerler:

Gelin diyer ana ana,
Yaşın töker yana yana,
Ağlama gelin ağlama,
Kaynanandur sèna ana.

Gelin diyer baba baba,
Yaşın töker kaba kaba,
Ağlama gelin ağlama,
Kaynatandur sèna baba.

Gelin diyer kardaş kardaş,
Yaşın töker yavaş yavaş,
Ağlama gelin ağlama,
Kayınların sèna kardaş.

Gelin diyer baci baci,
Yaşın töker aci aci,
Ağlama gelin ağlama,
Görümündür sèna baci.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁵ Aynur Saygılı

¹⁰⁴⁶ Huzeyfe Şanlı, 1956 doğumlu, Posof - Yeniköyden, üniversite mezunu, esnaf.

7.7.4. Badele'nin Güzelleri

Posof'un, elmasıyla meşhur Badele (Türkgözü) köyünün kızları için söylenmiş bir türküdür.

Ƙızıl *alma* ellarında,
Badem şeker dillarında,
Gümüş kemer bellarında,
Badele'nin güzelleri.

Yaz olan da ezme ezerlar,
Çıhar balkonda gezerlar,
Adami candan üzerlar,
Badele'nin güzelleri.

Bayaz örti başlarında,
Ƙalem oynar Ƙaşlarında,
On üç, on dört yaşlarında,
Badele'nin güzelleri.

Ʀut dibina yaslanurlar,
Şekerinan beslanurlar,
Ƙöçmaya heveslenurlar,
Badele'nin güzelleri.¹⁰⁴⁷

7.7.5. Ormana Gediyerim

Ormana gediyerim,
Balta vuramiyerim,
Ƙız senin eşƘından da,
Evda duramiyerim.

Orman Ʀoli Ƙestene,
Döşürdüm Ʀene Ʀene,

¹⁰⁴⁷ Hava Doğancı

Dünya oli yâr olsa,
Alacağım bir ene.

Ormana gedecağım,
Baltami vuracağım,
Mehlenin inadına,
Kız seni alacağım.¹⁰⁴⁸

7.7.6. Yâr olduğun bildün mi?

Yengide geldim bu köva,
Vuruldum orta boya,
Ortada boyli Laz kızi,
Yanağları kırmızı.

Yanağun yanağuma,
Geceda gël konağıma,
Geceda gëldim duydun mi?
Yâr olduğun bildün mi?¹⁰⁴⁹

7.7.7. Suya geden top zülüfli kız benim

Bu dünyada üç şey vardur,
Yiyecağ anam, yiyecağ:
Biri *alma*, biri hayva, biri nar...
Alma sènin, hayva sènin, nar sènin,
Suya geden top zülifli kız bènım,
Kız bènım anam, kız bènım.

Bu dünyada üç şey vardur,
Geyecağ anam, geyecağ:
Biri *kutni*, biri *kumaş*, biri şal...
Kutni sènin, kumaş sènin, şal sènin,

¹⁰⁴⁸ Huzeyfe Şanlı

¹⁰⁴⁹ Baki Ergün

Suya geden top zülifli kız bënim,
Kız bënim anam, kız bënim.¹⁰⁵⁰

7.7.8. Nerden aşar yolu yaylanın?

Çıhdım yaylasına, yayla hûrişan,
Yâr ile gezdüğüm yerlar perişan,
...
Hanım nerden aşar yoli yaylanın?

Bën da bindim kara kara atlara,
Derdimi söylesem yeşil otlara,
Anam yoğ ki derdima katlana,
Canım nerden aşar yoli yaylanın?

Yaylanın kuzusi, koçtan seçilmaz,
Oti yemlik, suyi savuğ içilmaz,
Anadan geçilür, yârdan geçilmaz,
Balım nerden aşar yoli yaylanın?¹⁰⁵¹

7.7.9. Yüşkek minereden ezan oğunur

Yüşkek minereden ezan oğunur,
Oğunur da sesi bène toğunur.

Yüşkek minereden attım kendimi,
Çoğ aradım bulamadım dengimi.

Yüşkek minerede kandiller yanar,
Kandilin şavkına bulbüller konar.¹⁰⁵²

7.7.10. Bir yâr sevdüm

¹⁰⁵⁰ Büseyne Ermen Öner

¹⁰⁵¹ Mecidiye Çaycı

¹⁰⁵² Baki Ergün

Çıhtım yaylasına çadırım yeşil,
Her türlü çiçekten bir tene döşür,
Kız nişannın gelmiş, bir kahve bişür.
Daldalan daldalan, daldan aşağı,
Bir yâr sevdüm, oda yiğit uşağı.

Yayladan gelürüm, yüküm erüktür,
Erügün tılları, tülük deşüktür,
Bir emim kızi var teze feriktür.
Daldalan daldalan, daldan aşağı,
Bir yâr sevdüm, oda yiğit uşağı.¹⁰⁵³

7.7.11. Sanarsın düniya gözeli

Arz ettim düştüm *Azgur*'a,¹⁰⁵⁴
Ugradım bir konca güla,
İşimiz kaldı müşküla,
Sanarsın düniya gözeli.

Sèn bir molla nerdan gèldin?
Bu kapıyı nasıl buldun?
Sèn da bènî konca bildün,
*Mehman*¹⁰⁵⁵ ol hocam efendi.

Bèn bir molla, evdan gèldim,
Kazan kurdum, mehman oldum,
Sèn da bènî konca bildün,
Sanarsın düniya gözeli.

Molla misin, *lençber*¹⁰⁵⁶ misin?

¹⁰⁵³ Huzeyfe Şanlı

¹⁰⁵⁴ Azgur: Gürcistan'ın Ahıska şehrine bağlı bir kasaba.

¹⁰⁵⁵ Mihman → Mehman: Konuk.

¹⁰⁵⁶ Rençper → Lençber

Evli misin, bekâr misin?
Hasletin nedür gelmişsin?
Mehman ol hocam efendi.

Lençber parçası mollayam,
Dinla sözümü söyliyam,
Her yana elçi yollayam,
Sanarsın düniya gözeli.

Çok sapturma, haddin tani,
Mehman ol hocam efendi.
Niçin dagliyersin baciyi,
Mehman ol hocam efendim.

Ben bir doholinin kızi,
Anam babam iki gözi,
Yüreğime vurdun közi,
Sanarsın düniya gözeli.

Refikî söyler sözünü,
Hakka çevürür yüzünü,
Telli Nigar'ın dizini,
Seher yuğumi alaydım.

Mollam gedar, yoli egar,
Başın tıkma, göga degar,
Bènim adım Nazlı Nigar,
Mehman ol hocam efendim.

Çıhtım üryan kalasına,
Daldım eşkın belasına,
İki memen arasına,

Baş koyup yatsam, na diyarsın?¹⁰⁵⁷

7.7.12. Çoh dehşat yerdür Cucuhet

Kenarında vişna bitmiş,
Kisma toplamaya getmiş,
Korkusundan aklı yitmiş,
Çoh dehşat yerdür *Cucuhet*.¹⁰⁵⁸

Kövümüzün doğusunda,
Hoşorgil'in¹⁰⁵⁹ havlusında,
Göranların çoğusunda,
Çoh dehşat yerdür *Cucuhet*.¹⁰⁶⁰

7.7.13. Mor koyun

Mor koyun, mor koyun meler gelür,
Dağlari dağlari deler gelür.

Mor koyun, mor koyun bazısına,
Kan damlar kan damlar bazısına.

Daha bèn, daha bèn neyidim ki,
Anamdan anamdan ayirdiler.¹⁰⁶¹

7.7.14. *İşkol*¹⁰⁶² dört ayahli

İşkol dört ayahli yâr yâr,
Dördi da mor boyahli yâr yâr,
Kardaş nişannın gèlmiş yâr yâr,
Şu karşıki konahta yâr yâr.

¹⁰⁵⁷ Müştak Çelik (1905-1985)'ten, torunu Erdal Çelik'in ses kaydı alma yoluyla derlediği türkü, tarafımıza 1 Mayıs 2017 tarihinde verilmiş olup şimdiye kadar hiçbir yerde yayımlanmamıştır.

¹⁰⁵⁸ Cucuhet: Posof'un Özbaşı köyünde oldukça sarp, uçurum bir mevki.

¹⁰⁵⁹ Hoşorgil: Posof'un Özbaşı köyünde yerleşik olan bir sülale.

¹⁰⁶⁰ Yalçın Gündüz, 1974 doğumlu, Posof - Özbaşı köyünden, lise mezunu, işçi.

¹⁰⁶¹ Aysel Kaynar

¹⁰⁶² İşkol: Sandalye.

Bahçayı bellediler yâr yâr,
Suyuni göllediler yâr yâr,
Bu na zalım köv idi yâr yâr,
Sevdim da vermadılar yâr yâr.¹⁰⁶³

7.7.15. Yenga yerin dar midur?

Yenga yerin dar midur?

Yengacan yengacan...

Etrefin duvar midur?

Yengacan yengacan...

Kızlar kına iştiyer,

Yengacan yengacan...

Heç heberin var midur?

Yengacan yengacan...

Yenga gèlmiş oturmuş,

Yengacan yengacan...

Sorun nalar getürmüş?

Yengacan yengacan...

Üç tene altun getürmüş,

Yengacan yengacan...

Birini yolda yitürmüş.

Yengacan yengacan...

Yenga yerin dar midur?

Yengacan yengacan...

Etrefin duvar midur?

Yengacan yengacan...

¹⁰⁶³ Hülya Yalman Bayındır

Ƙızlar *kete* iştiyer,
Yengacan yengacan...
Heç heberin var midur?
Yengacan yengacan...

O yenga nazli yenga,
Yengacan yengacan...
Ketesi tuzli yenga,
Yengacan yengacan...¹⁰⁶⁴

7.7.16. Ƙendi gözel sari yâr

Alti sepet, üsti nar,
Nari gözel nari yâr.
Bèn na dedim küsti yâr,
Ƙendi gözel sari yâr.

Küstüğüna yanmazdim,
Nari gözel nari yâr.
Küstüğüna yanmazdim,
Ƙendi gözel sari yâr.¹⁰⁶⁵

7.7.18. Bir sigara attım yâra

Bir sigara attım yâra,
Getti saplandi ƙara.

Ataşın koruna baĥ,
Ardahan yolina baĥ.

Hele getme sevgülüm,
İşların sonina baĥ.

¹⁰⁶⁴ Hülya Yalman Bayındır

¹⁰⁶⁵ Aysel Kaynar

Ataş yanar, kor olur,
Sevda biriyla olur.

Şu bizim ayrılığlar,
Hepisindan zor olur.¹⁰⁶⁶

7.7.19. Eminem

Get Eminem get de gèl Eminem,
Get o yâri al da gèl Eminem.
Eger o yâr gèlmazsa Eminem,
Seetini çal da gèl Eminem.

Makinalar tayandi Eminem,
Al kayaya tayandi Eminem.
Al kayada nayın var Eminem?
Gèla, bèni götüra Eminem.¹⁰⁶⁷

7.7.20. Ay dağlar ay dağlar

Ay dağlar ay dağlar,
Sallandın gèldin bağa.

Ay dağlar ay dağlar,
Başım degdi yaprağa.

Ay dağlar ay dağlar,
Dedim bir murad alem.

Ay dağlar ay dağlar,
*Tez*¹⁰⁶⁸ koydular toprağa.¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁶ Aysel Kaynar

¹⁰⁶⁷ Aysel Kaynar

¹⁰⁶⁸ Tez: Çabuk.

7.7.21. Hop şekerim

Degirman üç dolandır,
Hop şekerim şekerim.

Degirman üç dolandır,
Evli degül, bekârım.

Suyi sarhoş dolandır,
Hop şekerim şekerim.

Suyi sarhoş dolandır,
Evli degül, bekârım.

Degirmanın bendina,
Hop şekerim şekerim.

Dönar kendi kendina,
Evli degül, bekârım.¹⁰⁷⁰

7.7.22. Uy amman, yâr amman

Uy amman, yâr amman,
Taşı attım tallaya.

Uy amman, yâr amman,
Taş tallada parliya.

Uy amman, yâr amman,
Kız oğlanın yanında.

Uy amman, yâr amman,

¹⁰⁶⁹ Aysel Kaynar

¹⁰⁷⁰ Aysel Kaynar

Gümbür gümbür terleya.¹⁰⁷¹

7.7.23. Gelin hoş geldin hoş geldin

Gelin hoş geldin hoş geldin,
Osman kardaşa hoş geldin.

Gelin derki hani anam,
Sènin anan *Gülcan* anan.

Gelin derki hani babam,
Sènin babam *Hasan* babam.

Gelin derki hani kardaş,
Sana kardaş *Ertan* kardaş.

Gelin derki hani baci,
Sana baci *Fatma* baci.^{1072 - 1073}

7.7.24. Sini da halaylı sini

Bu oyun havasında her mısra, üç defa tekrarlanarak söylenir.

Sini da halaylı sini,
Desti kalaylı sini.

Sildurayım pasini,
Saburta boylu sini.

Buray ağa evidur,
Tahtaları kavidur.

¹⁰⁷¹ Aysel Kaynar

¹⁰⁷² Türküdeki isimler örnek olması amacıyla yazılmıştır. Her gelinin eşinin, kayınvalidesinin, kayınpederinin ve görümcesinin adları söylenir.

¹⁰⁷³ Aysel Kaynar

Ha vuralım vuralım,
Beş on tahta kırılım.

Suskap'ta usta çohtur,
Yenidan yapturalım.¹⁰⁷⁴

7.7.25. Sis dağının başında dumana bağ dumana

Bu oyunda davul zurnayla kayda çalındıktan sonra davul susar, oyun havasının ilk iki mısrası söylenerek, düğünde bulunan önemli misafirler oyuna davet edilir. Sırasıyla bütün isimler bitince, en son oynamak isteyen herkes davet edilir. Oyuna girenler tamamlanınca, davul-zurna kesintisiz çalar.

Sis dağının başında dumana bağ dumana,
Sayın Hasan Hoca'yi istiyeriz horona.

Sis dağının başında dumana bağ dumana,
Sayın Ekrem amcayı istiyeriz horona.

Sis dağının başında dumana bağ dumana,
Bütün arhadaşlari istiyeriz horona.

Bu oyunda bazen birileri davet edilmez, yine davul-zurna eşliğinde aşağıdaki oyun havası hep bir ağızdan söylenerek söylenerek aynı şekilde oynanılır.

Karadeniz üstünde Yunan'ın yapıları
Na anam var, na babam kıtledim kapıları.

Karadeniz üstünde bèn hesret çekişerim,
Anam gèldi sevindüm, babami beклиyerim.

¹⁰⁷⁴ Hülya Yalman Bayındır

Karadeniz üstünde çekmişim cefasını,
Ehtibarsız dünyanın kim sürmüş sefasını.

Sis dağının başları boran degül, kar idi,
Sevdigüm senin ila na günlarım var idi.¹⁰⁷⁵

7.8. Ağıtlar

Ağıtların dilimizdeki ilk karşılığının *sagu* olarak anıldığı bilinmektedir. Türk Dil Kurumu'nun yayını olan Tarama Sözlüğü tanımına göre *sagu*; “Ölünün iyiliklerini duyuran ağıt ve mersiye.” anlamına gelmektedir.¹⁰⁷⁶ Anadolu’da *sagu* kelimesinin, XV.-XVI. yüzyıldan itibaren yerini zaman içerisinde ağıta bırakmış olduğu söylenebilir.¹⁰⁷⁷

Anadolu’nun büyük çoğunluğunda *ağıt* olarak bilinen bu söz, bazı yörelerimizde farklı şekilde adlandırılmaktadır. Kars’ta *bayatı*, Sivas’ta *deme*, Adana’da *deşet*, Malatya’da *deyiş*, Samsun’da *deyişet*, Sivas-Doğanşar’da *dil* ve *las*, Kırşehir’de *lâvik*, Burdur’da *ölgülü*, Muş’ta *sabu*, Doğu Anadolu’nun bazı yerleşimlerinde *sızılama*, Elazığ’da *şin*, Diyarbakır’da *şivan*, İçel ve Isparta’da *yakım*, Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman ve Muğla yörelerinde *yas* olarak söylenmektedir.¹⁰⁷⁸

Ağıtın, diğer Türk coğrafyalarında da farklı adlandırıldığını görmekteyiz. Azerbaycan Türkleri ‘ağı’, Başkurt Türkleri ‘mârsiyä (äytiv)’, Kazak Türkleri ‘joktav’, Kırgız Türkleri ‘coktö’ ve ‘koşok’, Özbek Türkleri ve Tatar Türkleri ‘mârsiyä’, Türkmen Türkleri ‘āğı’, Uygur Türkleri ise ‘jiğa’ ve ‘haza’ demektedir.¹⁰⁷⁹

Ölen kişinin arkasından söylenen ve ölüm hadisesini hikâye eden ağıtlar, aynı zamanda hasretlik, hastalık, kaza, kıtlık, tabii afet, yangın, göç, savaş gibi acı veren olaylar karşısında da söylenmiş anonim şiiirlerdir.

¹⁰⁷⁵ Hülya Yalman Bayındır

¹⁰⁷⁶ Tarama Sözlüğü V, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 3245.

¹⁰⁷⁷ Muhan Bali, Ağıtlar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 17.

¹⁰⁷⁸ Doğan Kaya, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 259.

¹⁰⁷⁹ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 8-9.

Şükrü Elçin, ağıtlar için; “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telâş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler.”¹⁰⁸⁰ olarak tanımlarken, Doğan Kaya; “Dar mânâda ölüm üzerine, geniş mânâda acı ihtiva eden her konuda ortaya konulmuş şiirler.”¹⁰⁸¹ demektedir.

Ali Öztürk’ün; “Genel kaynağını ilkel çağlarda yaşamış dinî tutkulardan almakla beraber, toplumun hayat şeklini yönlendiren, emsali arasında farklı bir kişiliğe sahip olan fertlerin ölümü ile onların hatırasını yaşatacak nitelikte ahenkli sözün ve nağmenin birlikte şekillendirdiği şiirler.”¹⁰⁸² şeklinde bir açıklama getirdiği ağıt kavramına, Cemâl Kurnaz ise “Ölenin ardından duyulan acıyı ve onun iyi yönlerini anlatan şiirler.”¹⁰⁸³ demiştir.

Anadolu’da ağıtların büyük bir çoğunlukla ölüm olayları üzerine yakıldığı görülmektedir. İslâm inancının ölünün arkasından yakınmak, bağırarak-çağırarak, yüksek sesle ağlamak gibi hissî tavırların açığa çıkarılması her ne kadar yasak edildiyse de, Türklerin İslâm’a geçişinden sonra da ‘ağıt törenleri’ geleneksel bir kavram olarak devam etmiş; üzüntü, feryat ve isyanların ifade edildiği ağıtlar dile getirilmiştir.¹⁰⁸⁴

Posof yöresi ağıtlarıyla ilgili kapsamlı araştırmalar yapılmamıştır. Posoflu âşıkların Ahıska’nın düşüşüne, Ahıska sürgününe, orman kıyımı ve benzeri olaylara söyledikleri ağıtlar dışında, anonim olarak yörede söylenen ağıtlar üzerine ilk araştırma Ünal Kalaycı tarafından yapılmıştır. Ankara’da çıkan yerel bir dergide yayımladığı bu yazısı; Posof’un Sarıçiçek (Hertuz) köyünden olup Bedoş lakabıyla tanınan birisinin, traktör kazası geçirmesi ve ölmesini ihtiva eden bir ağıttır.¹⁰⁸⁵

7.8.1. Şehit Üzeyir’e Ağıt

¹⁰⁸⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981, s. 287.

¹⁰⁸¹ Kaya, age. s. 258.

¹⁰⁸² Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1985, s. 373.

¹⁰⁸³ Cemâl Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 21.

¹⁰⁸⁴ İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar (Çukurova Ağıtları)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. XV.

¹⁰⁸⁵ Ünal Kalaycı, “Ağıt Derlemesi”, *Başkent’ten Posoflu’nun Sesi Dergisi*, Yıl 10, Sayı 16, 2003, s. 10.

Üzeyir, Posof'un Binbaşieminey (Cilvana) nahiyesinde askerdir. Köylüler ve bölük tarafından çok sevilen, sürekli devriye gezdiği zaman Kur'an-ı Kerim'i elinden düşürmeyen biridir. Bir hafta sonu serinlemek için köyün yakınında bulunan Ayaz Göl'e yüzmeye gider ve oradan çıkamaz. Cansız bedeni günler sonra, dalgıçlar tarafından çıkartılır. Şehidin haberini alan ailesi Yozgat'tan gelerek götürmek istese de, köy halkı; Üzeyir'i çok sevdiklerini belirterek, onun köyde defnedilmesini ister. Köyün camisinin minaresi de yeni yapılmıştır. İlk sala Şehit Üzeyir için okunduktan sonra, köy mezarlığında defnedilir. Köyün genç kızları ise şu ağıtı yakarlar:

Nahiyenin minaresi yapıldı,
Yapıldı da ezenleri oğundi,
Üzeyir de o dünyaya satıldı,
*Muradım almaya koymadı felek,
Gülüm goncaydı soldurdi felek.*

Sabah oldı, telim borusu vuruldi,
Bütün esgerler hep telime düzüldi,
Üzeyir nerde, diye çavuş daraldi,
*Muradım almaya koymadı felek,
Gülüm goncaydı soldurdi felek.*

Ğarağol öğünda bir böyük havli,
Esgerin belinde palasha bağı,
Ğimisi nişanni, kimisi evli,
*Muradım almaya koymadı felek,
Gülüm goncaydı soldurdi felek.*

Misafım bavulda basılı ğaldi,
Elbisem aşhida asılı ğaldi,
Nişannım orada ğüsülü ğaldi,
*Muradım almaya koymadı felek,
Gülüm goncaydı soldurdi felek.*

Hemen dalgiçlar suya taldiler,
Su içinde olduğumi gördiler,
Cesedimi su içinden çardiler,
Muradım almaya koymadi felek,
Gülüm goncaydi soldurdi felek.

Ƙardaşım Ƙendini suya atiyer,
Arhadaşlar bıraħmiyer, tütiyer,
Cesedim de su içinde yatiyer,
Muradım almaya koymadi felek,
Gülüm goncaydi soldurdi felek.

Anama söyleyin mumlari yaħmasın,
Al ehram örtünüp yola çıħmasın,
Üzeyir gelür diye yola baħmasın,
Muradım almaya koymadi felek,
*Gülüm goncaydi soldurdi felek.*¹⁰⁸⁶

7.8.2. Donarak Ölen Seceli'ye Ağıt

Posof'un Ƙurşunçavuş (Sece) köyünden olan biri, kışın oldukça sert geçtiği bir ayda ilçe merkezine ihtiyaçlarına alabilmek için gider. Yalnız köyüne geri dönerken Günlüce (Caborya) köyünün Molaşet mevkiinde tipiye tutulur. Tipi aman vermeyince, orada kendine sığınacak bir kaya dibi bulur. Karanlığın bastırmasıyla, orada kalır, gidemez ve soğuşa fazla dayanamayarak donar. Ertesi gün kendi köylüleri ve çevre köyleri onu aramaya başlasalar da, ancak iki hafta sonra askeriyenin köpekleri tarafından bulunur. Olay çevrede büyük bir üzüntüye sebep olur ve Günlüce (Caborya) köyünde ona şu ağıt yakılır:

Merkez'dan çıħtım başım selamet,
Caborya'dan çıħtım gena selamet,

¹⁰⁸⁶ Büseyne Ermen Öner

Molaşet'a çıhtım, kopti kıyamet,
Umutsuz yollara bahın ağlayın.

Bu işi ilk önce atım anladı,
Bagaya başını koydi ağladı,
Yavrılarım karaları bağladı,
Umutsuz yollara bahın ağlayın.

Kezim'a¹⁰⁸⁷ söyleyin eksin mülkümi,
Yavrılarıma geydiresin yetim kûrkini,
.....
Umutsuz yollara bahın ağlayın.

Kövlilar kapti kazma, küreğleri,
Haftalarca karın üzerinde yattilar,
Bulamayınca köva geri döndilar,
Umutsuz yollara bahın ağlayın.

Elbisam üzerinden birdan açılmaz,
Kefenimde doğru dürüst biçilmaz,
Mezarimi açan beğlar ağlasın,
Umutsuz yollara bahın ağlayın.¹⁰⁸⁸

7.8.3. Tren Kazasında Ölenlere Ağıt

Kore Harbi (1951-1953) zamanı, Türkiye'den savaşa gidecek olan askerleri taşıyan iki trenin Sivas'ta çarpışması sonucu birçok kişi ölmüş ve yaralanmıştır. Bunlar arasında Posof'un Türkgözü (Badele) köyünden olan askerler de vardır. Haberin köye ulaşmasından sonra arkalarından bir ağıt yakılmıştı. Tespit edilen iki kıtası şöyledir:

Tren geldi bir siraya düzüldi,
Sevkiyat olanın benzi bozuldi,

¹⁰⁸⁷ Kâsım → Kezim

¹⁰⁸⁸ Serinaz Güngör Erdem, 1957 doğumlu, Posof-Günlüce köyü, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Kövüme dönarken ırmağa daldım,
Bèna mezer oldi, bu kanli ırmağ.
Nasip olmadı anam sizlari görməğ.

Kövüme dönerkan hep Allah sözüm,
Köprünün ortada kamaştı gözim,
Anama söyleyin suya düştü kızın,
Bèna mezer oldi, bu kanli ırmağ.
Nasip olmadı babam sizlari görməğ.

Çağlasın da kanli ırmağ çağlasın,
Arhadaşlar yasım tutsun ağlasın,
Dertli anam karaları bağlasın,
Bèna mezer oldi, bu kanli ırmağ.
Nasip olmadı babam sizlari görməğ.¹⁰⁹¹

7.9. Bilmeceleler

“Bilmek” sözcüğünde türeyen bilmece kelimesi, Türk kültür sahasında farklı adlarla anılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ‘tapmaca’ ve ‘bilmaca’, Başkurt Türkçesinde ‘yomak’ ve ‘tabışmak’, Kazak Türkçesinde ‘jumbak’, Kırgız Türkçesinde ‘tabışmak’, Özbek Türkçesinde ‘tâpişmək’, Tatar Türkçesinde ‘tabışmak’, ‘başvatkıç’ ve ‘sır’, Türkmen Türkçesinde ‘matal’ ve ‘tapmaça’, Uygur Türkçesinde ‘tepişmak’ şeklindedir.¹⁰⁹²

Şükrü Elçin, bilmeceyi; “*Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl zekâ veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.*”¹⁰⁹³ şeklinde tanımlarken, Doğan Kaya; “*Türk*

¹⁰⁹¹ Safiye Kartal

¹⁰⁹² Ahmet Bican Erilasun ve diğ., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*, I. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 70-71.

¹⁰⁹³ Şükrü Elçin, *Türk Bilmeceleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. V.

halkının zekâ ve ince zevklerinin parıltısı olarak ortaya konulmuş olan bilmeceler, eğlence vasıtası olmakla birlikte, kişilerde muhakeme gücünü, düşünce derinliğini geliştirmesi bakımından da önemlidir. Diğer taraftan, Türkçenin estetik yapısını ve edebi zevkini sergilediklerinden dolayı da edebiyatımızda ayrı bir önemi haizdir. Sözlü gelenekte manzum ve mensur yapıda, ama daha çok manzum özelliktedir.” diyerek bilmecelerin genel hatlarıyla işlevlerini anlatmıştır.¹⁰⁹⁴

Macar Türkolog Dr. Ignács Kúnos, İstanbul ve Anadolu’nun muhtelif kazalarında yaptığı derlemeler sırasında, 278 Türk bilmecesi tespit etmiş, bunları 1888 tarihinde Ozsmán-Török Népköltési Gyűjtemeny/Osmanlı-Türk Halk Şiiri Koleksiyonu adlı yapıtın ikinci cildinde yayımlamıştır.¹⁰⁹⁵

Cumhuriyet döneminde bilmece üzerine yapılan ilk çalışmalardan birisi de Nüzhet Bey ile Ferit Bey’in *Konya Halkıyat ve Harsiyatı* adlı eseridir. 125 bilmecenin yer aldığı bu kitaptan¹⁰⁹⁶ sonra yapılan en kapsamlı çalışma ise, Hamamizade İhsan’ın hazırladığı 1930 tarihli *Türk Halk Bilgisine Ait Maddeler III: Bilmeceler*’dir.¹⁰⁹⁷

Türk bilmeceleriyle ilgili en kapsamlı çalışma, İlhan Başgöz tarafından hazırlanan iki ciltlik *Türk Bilmeceleri* adlı eseridir.¹⁰⁹⁸ Başgöz’ün kitap çalışmasının başında yararlandığı bilmecelerle ilgili değişik kaynaklarında künyeleri verilmiş, böylece Türk bilmeceleri üzerine yapılmış çalışmaların bibliyografyası da ortaya çıkarılmıştır.¹⁰⁹⁹ Başgöz’ün çalışmasından sonra yine Âmil Çelebioğlu ile Yusuf Ziya Öksüz’ün *Türk Bilmeceler Hazinesi* adlı inceleme kitapları önemli çalışmalardandır.

Türk Bilmeceler Hazinesi, bilmecelerin ortaya çıkış amacını; “İlk bakışta bilmecelerimiz, çocuklar veya büyükler için sadece bir eğlence vasıtası, hoşça bir vakit geçirme vesilesi olarak görülse bile kanaatimizce buna, tamamen doğrudur denemez.

¹⁰⁹⁴ Doğan Kaya, *Anonim Halk Şairi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 463.

¹⁰⁹⁵ Ignács Kúnos, *Ozsmán-Török Népköltési Gyűjtemény*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1889, s. 141-177.

¹⁰⁹⁶ Konya Halkıyatı ve Harsiyatı, Konya, 1926, s. 225-232.

¹⁰⁹⁷ Hamamizade İhsan, *Türk Halk Bilgisine Ait Maddeler III: Bilmeceler*, İktisat Matbaası, İstanbul, 1930, VI + 142 s.

¹⁰⁹⁸ İlhan Başgöz, *Türk Bilmeceleri I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 1993, XII/377 + X/343 s.

¹⁰⁹⁹ Age. s. 1-22.

Zira insanı, lüzumsuz hatta zararlı olan dedikoduların meşgul edeceği boş vakitleri veya çalışmalarımızı, yorgunluğumuzu bize hissettirmeyecek böyle bir eğlence ile değerlendirmek dahi, bilmecelerimizin faydalı bir tarafını gösterir.”¹¹⁰⁰ ifadesiyle tanımlarken, Murat Türkyılmaz Sivas Bilmeceleri adlı yapıtında; “İnsanoğlu yaratıldığı günden beri kendisini geliştirme ve akıl yürütme ile problemleri çözme gayretinde olmuştur. Kimi zaman cevapsız kalan sorular kimi zaman bir anda çözümlenmiştir. İşte bu gelişim içerisinde bazen eğlence bazen karşıdaki muhatabı sinama amacı ile kullanılan bilmeceler önemli bir rol oynamıştır.” demektedir.¹¹⁰¹

7.9.1. Nazım Türü Bilmeceler

7.9.1.1. Eşya ve Araç-Gereçlerle İlgili Bilmeceler

-1-

Sarıdır safran kimi,
Oğunur Kur'an kimi,
Ya buni bulacan,
Ya bu geca öläcan.
Nedür?

-Altın-¹¹⁰²

-2-

Yükte yüngül,¹¹⁰³
Pahada¹¹⁰⁴ ağır.
Nedür?

-Altın-¹¹⁰⁵

-3-

Öğüna oturdum
Delüğüna baturdum.
Nedür?

¹¹⁰⁰ Amil Çelebioğlu-Yusuf Ziya Öksüz, Türk Bilmeceler Hazinesi, Ülker Yayınları, İstanbul, 1979, s. 7-8.

¹¹⁰¹ Murat Türkyılmaz, Sivas Bilmeceleri, Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sivas 1000 Temel Eser Serisi, Sivas, 2010, s. 13.

¹¹⁰² Mecidiye Çaycı

¹¹⁰³ Yüngül: Hafif.

¹¹⁰⁴ Para → para.

¹¹⁰⁵ Mecidiye Çaycı

-Anahtar-¹¹⁰⁶

-4-

Ṭasa baştım,
Terege çıltım.
Nedür?

-At eğeri-¹¹⁰⁷

-5-

Meti metinda gördim,
Ehmet'i atinda gördim,
Yigirmi dört yılduzi,
Dört ayin altinda gördim.
Nedür?

-Atın Nalları-¹¹⁰⁸

-6-

Alti *camuṣ*,¹¹⁰⁹
Üşti keçi.
Minereye çılharken gördi.
Nedür?

-Ayakkabı-¹¹¹⁰

-7-

Bèn gedarım, o gedar,
Öğümde tın tın edar.
Nedür?

-Baston-¹¹¹¹

-8-

Alaca, bolaca boy attım,
Anan öğüna dayattım.
Nedür?

¹¹⁰⁶ Şahsiye Tekoğlu Özkoşar

¹¹⁰⁷ Enis İşbacar

¹¹⁰⁸ Hava Doğancı

¹¹⁰⁹ Camuṣ: Manda.

¹¹¹⁰ Enis İşbacar

¹¹¹¹ Azmi Coşar

-Beşik-¹¹¹²

-9-

Gedar gedar iz edar,
Yeddi bin yılduz edar,
Arhasında bengi var,
Aslan kimin cengi var.
Nedür?

-Dikiş Makinesi-¹¹¹³

-10-

Bir küçücük kuticuh,
İçi toli yonkacuh.
Nedür?

-Kibrit-¹¹¹⁴

-11-

Sabahtan kahtım,
Çatal kuyiya düştüm.
Nedür?

-Pantolan-¹¹¹⁵

-12-

Anan eskisi,
Baban küşkisi.
Nedür?

-Parduç (Fırın Süpürgesi)-¹¹¹⁶

-13-

Bir küçücük kutidur,
Bütün dünya yurdidur.
Nedür?

-Radyo-¹¹¹⁷

¹¹¹² Behram Mutlu

¹¹¹³ Kadir Köse

¹¹¹⁴ Cevdet Çaycı

¹¹¹⁵ Mecidiye Çaycı

¹¹¹⁶ Emine Gündoğdu Demirci

¹¹¹⁷ Nevriye Özer Bayraktar

-14-

Altun hopasi,
Gümüş küpasi,
Buni bilmayan,
Eşeh sıpası.
Nedür?

-Saat-¹¹¹⁸

-15-

Bén gedarım o gedar,
Yanimda tık tık edar.
Nedür?

-Saat-¹¹¹⁹

-16-

Cıhçıha imam,
Kubbesi tamam,
Bir gelün getürdüm,
Babasi imam.
Nedür?

-Saat-¹¹²⁰

-17-

Tagdan gelür tag kimi,
Kollari budak kimi,
Eğilir deradan bir su içar,
Bağırur oğlak kimi.
Nedür?

-Sel (Öküz arabasının en büyüğü)-¹¹²¹

-18-

Bir öküzüm var,
Kaya dibi otlamaz.

¹¹¹⁸ Büseyne Ermen Öner
¹¹¹⁹ Nevriye Özer Bayraktar
¹¹²⁰ Alaattin Çiftçi
¹¹²¹ Veysel Elmas

Nedür?

*-Tırpan-*¹¹²²

-19-

Cıhçıha hamam,
Kubbesi tamam,
Bir gelün getürdüm,
Babasi imam.
Nedür?

*-Tespîh-*¹¹²³

-20-

Arasina girdiğüm,
Hızlı hızlı vurdüğüm.
Nedür?

*-Tezgâh-*¹¹²⁴

-21-

Bir öküzüm var,
Her yeri otlar,
Kaya dibini otlamaz.
Nedür?

*-Tırpan-*¹¹²⁵

-22-

Bir öküzüm var,
Taş dibini otlamaz.
Nedür?

*-Tırpan-*¹¹²⁶

-23-

Kor öküz komdan baħar,
Ataşı beni yaħar.
Nedür?

¹¹²² Cevdet Çaycı

¹¹²³ Cevdet Çaycı

¹¹²⁴ Hükümdar Ricaloğlu

¹¹²⁵ Alaattin Çiftçi

¹¹²⁶ Hükümdar Ricaloğlu

-Tüfek-¹¹²⁷

-24-

Ecem elinda,
Ağzi belinda.
Nedür?

-Yayuh (Yayık)-¹¹²⁸

-25-

Kor öküz komdan baħar,
Ağzından ayran akar.
Nedür?

-Yayuh (Yayık)-¹¹²⁹

7.9.1.2. Bitkiler ve Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler

-1-

Ƙaranluħ *havlıdan*¹¹³⁰ ari bağurur,
Pisliğı babay ağzına.
Nedür?

-Bal-¹¹³¹

-2-

Bir öküzüm vardur yatar,
Uci yera batar.
Nedür?

-Carħala (Şekerpancarı)-¹¹³²

-3-

Alti taş,
Üsti taş,
İçinda bir Ƙara baş.
Nedür?

¹¹²⁷ Cevdet Çaycı

¹¹²⁸ Veysel Elmas

¹¹²⁹ Vasfiye Erdem

¹¹³⁰ Havli: Avlu.

¹¹³¹ Ataman Güngör

¹¹³² Büseyne Öner.

-Ceviz-¹¹³³

-4-

Alti demür,
Üşti demür
Vur başına,
Otur kemür.
Nedür?

-Ceviz-

-5-

Ṭal üstinde kitli zanduh.
Nedür?

-Ceviz-¹¹³⁴

-6-

Alti taş,
Üşti taş,
İçinda bir,
Sari baş.
Nedür?

-Çadi (Mısır Ekmeği)-¹¹³⁵

-7-

Jola¹¹³⁶ kimin¹¹³⁷ rengi var,
Eskil¹¹³⁸ kimin tadi var,
Posof'ta salhım salhım bağı var.
Nedür?

-Kiknap (Alıç)-¹¹³⁹

-8-

Keser sapi,
Kevgür yapı,

¹¹³³ Vasfiye Erdem

¹¹³⁴ Nevriye Özer Bayraktar

¹¹³⁵ Büseyne Öner.

¹¹³⁶ Jola: Böğürtlen.

¹¹³⁷ Kimin: Gibi.

¹¹³⁸ Esgil: Kuşburnu.

¹¹³⁹ Özgür Koçakoğlu, 1980 doğumlu, Eminbey köyünden, üniversite mezunu, mağaza müdürü.

Bir ali var,
Bin yapraği.
Nedür?

-*Lahana*-¹¹⁴⁰

-9-

Tek ayağ,
Başı papağ.
Nedür?

-*Mantar*-¹¹⁴¹

-10-

Ay angutlar angutlar,
Yusuf'i yiyan kurtlar,
Tırnağından su içar,
Ortasından yumurtlar.
Nedür?

-*Mısır*-¹¹⁴²

-11-

Biz biziken,
Bir am dtoli kıızıken,
Kırgun gèldi kıramadi,
Bir or bıçak kırdi.
Nedür?

-*Mısır*-¹¹⁴³

-12-

Hanım içerida,
Saçı dışerida.
Nedür?

-*Mısır*-¹¹⁴⁴

-13-

¹¹⁴⁰ Şahsiye Tekoğlu Özkoşar

¹¹⁴¹ Mecidiye Çaycı

¹¹⁴² Kadir Köse

¹¹⁴³ Mecidiye Çaycı

¹¹⁴⁴ Vasfiye Erdem

Kadın uyandı,
Cama dayandı,
Cam kırıldı,
Kana boyandı.
Nedür?

-Nar-¹¹⁴⁵

-14-
Çarşıdan aldım bir tene,
Evé gældım bin tene.
Nedür?

-Nar-¹¹⁴⁶

-15-
Kadın uyandı,
Cama dayandı,
Cam kırıldı,
Kana boyandı.
Nedür?

-Nar-¹¹⁴⁷

-16-
Yer altında püsküllü derviş?
Nedür?

-Pırasa-¹¹⁴⁸

-17-
Hazar hazara gedar,
Babası üç aylı,ğ,
Oğlı pazara gedar.
Nedür?

-Salata-¹¹⁴⁹

-18-

¹¹⁴⁵ Enis İşbacar

¹¹⁴⁶ Büseyne Ermen Öner

¹¹⁴⁷ Alaattin Çiftçi

¹¹⁴⁸ Süleyman Başkent, 1972 doğumlu, Posof - Gönülağan köyünden, lise mezunu, laborant.

¹¹⁴⁹ Hava Doğancı

Bir gördüm yemyeşil,
Bir gördüm safsari,
Bir gördüm top top,
Bir da gördüm heç yoḡ.
Nedür?

*-Otlar-*¹¹⁵⁰

-19-
Ḳat Ḳattur,
Ḳatmer degül,
Ḳırmizidur,
Alma degül.
Nedür?

*-Soğan-*¹¹⁵¹

-20-
Bir usta getürdüm Van'dan,
Bir cemi yapturdum Ḳandan,
Yeddi hafta aradim bulamadim,
Ḳapısı na yandan?
Nedür?

*-Yumurta-*¹¹⁵²

7.9.1.3. İnsan ve İnsan Vücuduyla İlgili Bilmeceler

-1-
İki direk,
Direğin üstünda bir ambar,
Ambarın üstünda bir değirman,
Değirmanın üstünda bir çayır,
Aydan aya biçilür.
Nedür?

*-Bacaklar, Karın, Ağız, Baş-*¹¹⁵³

¹¹⁵⁰ Büseyne Öner

¹¹⁵¹ Nursal Özkoşar

¹¹⁵² Mecidiye Çaycı

-2-

Bir iki,
B n saymıştim bir, iki,
Bir ağaçta beş alma,
D rdi  , biri iki.
Ned r?

-Bir elin parmakları-¹¹⁵⁴

-3-

Biz bizidu ,
Otuz iki kıız idu 
Ezildu , b kildu 
İki  uvara dizildu .
Ned r?

-Dişler-¹¹⁵⁵

-4-

G l g l derim g lmaz,
G lma g lma derim g l r.
Ned r?

-Dudak-¹¹⁵⁶

-5-

Beş Tatar,
Bir  uyiya  aş atar.
Ned r?

-El-¹¹⁵⁷

-6-

 eser sapi,
 evg r yapı,
On  ali var,
On da budaği.

¹¹⁵³ B lb l G nd z

¹¹⁵⁴ Enis İşbacar

¹¹⁵⁵ B seyne Ermen  ner

¹¹⁵⁶ Cevdet  aycı

¹¹⁵⁷ Mecidiye  aycı

Nedür?

-El-¹¹⁵⁸

-7-

Bèn gedarım, o gedar,

Arhamda tin tin edar.

Nedür?

-Gölge-¹¹⁵⁹

-8-

Bèn gedarım, o gedar,

Bèn dururum, o durur.

Nedür?

-Gölge-¹¹⁶⁰

-9-

Bir küçüh mil taşı,

Dolanur dağı taşı.

Nedür?

-Göz-¹¹⁶¹

-10-

Su altında ıslanmaz.

Nedür?

-Göz-¹¹⁶²

-11-

Su her şayi temizlar,

Suyi na temizlar?

Nedür?

-Göz-¹¹⁶³

-12-

Bènim adım Sürme Hatun,

¹¹⁵⁸ Safiye Kartal

¹¹⁵⁹ Hava Doğancı

¹¹⁶⁰ Alaattin Çiftçi

¹¹⁶¹ Cevdet Çaycı

¹¹⁶² Behram Mutlu

¹¹⁶³ Büseyne Öner

Boynimda var yüzbin altun,
Yüzbin altun veramazsın,
Sèn da bèni alamazsın.
Nedür?

-İki göz-¹¹⁶⁴

-13-

Yeddi t̃elühli tohmaḡ
Oni bilmayan aḡmaḡ.
Nedür?

-İnsan Kafası-¹¹⁶⁵

-14-

Yarim k̃aşuḡ,
Duvara yapışuḡ.
Nedür?

-Kulak-¹¹⁶⁶

7.9.1.4. Dinî ve Ölüm Konulu Bilmeceler

-1-

Gök̃tan inan, bütün k̃ıtapların anaḡtari.
Nedür?

-Besmele-¹¹⁶⁷

-2-

Sufranın altı na?
Üsti na?
Nedür?

-Bismillah-Yarabbi Şükür-¹¹⁶⁸

-3-

Şini şini, şin düşar,
K̃ölge k̃aḡar, gün düşar,

¹¹⁶⁴ Mecidiye Çaycı

¹¹⁶⁵ Kadir Köse

¹¹⁶⁶ Süleyman Başkent

¹¹⁶⁷ Alaattin Çiftçi

¹¹⁶⁸ Şüşe Güler

Bir ağaçda beş meyva,
İkisina gün düşar.
Nedür?

-Beş Vakit Namaz-¹¹⁶⁹

-4-
Dünya bir deryè,
Deryènin içinda ‘cim’,
‘Cim’i yazan ‘mim’,
‘Mim’i yazan kim?
Nedür?

-Kur’an-ı Kerim-¹¹⁷⁰

-5-
Gök var ikan, yer yoğ ikan,
Köv var ikan, yol yoğ ikan,
Bu kövün imami kimdür?
Nedür?

-Nuh Peygamber ve Gemisi-¹¹⁷¹

-6-
Uştasi yapar,
Yapar satar,
Alan kullanmaz,
Kullanan görmaz.
Nedür?

-Mezar-¹¹⁷²

-7-
Yol üstünda,
Kıdli zanduh.
Nedür?

-Mezar-¹¹⁷³

¹¹⁶⁹ Kadir Köse

¹¹⁷⁰ Safiye Kartal

¹¹⁷¹ Kazım Avcı

¹¹⁷² Enis İşbacı

¹¹⁷³ Emine Gündoğdu Demirci

-8-

Gedar gedar izi yoḥ,
Ardina dönar tozi yoḥ,
Kuş desam kanadi yoḥ,
Koç desam boynizi yoḥ,
Dünya kadar mal götürür,
Zelle kadar cani yoḥ.
Nedür?

-Tabut-¹¹⁷⁴

-9-

İstersan padişah ol, istersan paşa,
Bu düniya, kismaya kalmamış hâşa,
Bu bir merdivandur, çıharsan başa,
Aḥibet¹¹⁷⁵ geriya dönarsın şâhım,
Bir gün cansız ata binarsın şâhım.
Nedür?

-Tabut-¹¹⁷⁶

7.9.1.5. Hayvan ve Hayvan Organlarıyla İlgili Bilmeceler

-1-

Dört asma,
Dört basma,
İki tiḥma,
Bir sallama.
Nedür?

-İnek Memesi-¹¹⁷⁷

-2-

Dört kardaş,
Bir kovaya taş atar.

¹¹⁷⁴ Bülbul Gündüz

¹¹⁷⁵ Akıbet → Aḥibet

¹¹⁷⁶ Mecidiye Çaycı

¹¹⁷⁷ Alaattin Çiftçi

Nedür?

-İnek Memesi-¹¹⁷⁸

-3-

Yol üstünda,
K̄aynar k̄azan.

Nedür?

-Karinca-¹¹⁷⁹

-4-

Dağdan gelür, sekereh,
K̄ara üzüm tök̄ereh.

Nedür?

-Keçi-¹¹⁸⁰

-5-

Dağdan gelür,
Bağdan gelür,
Göti açuḥ,
Eniştan gelür.

Nedür?

-Keçi-¹¹⁸¹

-6-

Masal masal maliḫi,
On uşaḡi var, on iki,
Masal Beḡ'in avradi,
Beni gördi aḡladi.

Nedür?

-Tavuḡun önce doğan civcivlerinin, yeni doğanları görmesi-¹¹⁸²

-7-

Yol üstında,
Yagli k̄ayıṣ.

¹¹⁷⁸ Büseyne Ermen Öner

¹¹⁷⁹ Mecidiye Çaycı

¹¹⁸⁰ Emine Gündoḡdu Demirci

¹¹⁸¹ Emine Gündoḡdu Demirci

¹¹⁸² Hava Doḡancı

Nedür?

*-Yılan-*¹¹⁸³

7.9.1.6. Gök Cisimleriyle İlgili Bilmeceler

.-1-

Bir kuti şeker,

Düniyayı eker.

Nedür?

*-Güneş-*¹¹⁸⁴

7.9.1.7. Doğa Olaylarıyla İlgili Bilmeceler

-1-

Attım atana,

Vurdum kütene,

Suda paluk,

Düzda ceylan.

Nedür?

*-Yıldırım-*¹¹⁸⁵

7.9.1.8. Cevabı İçinde Olan Bilmeceler

-1-

İki tilhi balasi,

Üç anasi,

Dörtte babasi.

Nedür?

*-2 çocuk, 1 anne, 1 baba-*¹¹⁸⁶

-2-

Lamba yandi 'is' etti,

Tabah düşti 'tan' etti,

¹¹⁸³ Süleyman Başkent

¹¹⁸⁴ Bülbül Gündüz

¹¹⁸⁵ Mecidiye Çaycı

¹¹⁸⁶ Hava Doğancı

Qız ıgnayı y t rdi,
Anası  abu  ‘bul’ dedi.
Ned r?

*-İstanbul-*¹¹⁸⁷

-3-

 an kırmızı,
S t bayaz,
Tık durur o lar.
Ned r?

*-Kan-S t-Otlar-*¹¹⁸⁸

7.9.1.9. Di er Konularla İlgili Bilmeceler

-1-

B nim adım Ali Veli,
B nda vardur d niya vari,
D niya malını veremezsin,
S n da b ni alamazsın.
Ned r?

*-Anne-Baba-*¹¹⁸⁹

-2-

Bir  k z m var,
Yat  ı yerda ot bitmaz.
Ned r?

*-Ate -*¹¹⁹⁰

-3-

 ekere benzar  adi yo ,
G  de u ar  anadi yo .
Ned r?

*-Ate  koru-*¹¹⁹¹

¹¹⁸⁷ Nursal  zko ar

¹¹⁸⁸ Nizamettin  ner

¹¹⁸⁹ Mecidiye  aycı

¹¹⁹⁰ H k mdar Ricalo lu

¹¹⁹¹ Nevriye  zer Bayraktar

-4-

Sabahtan kahtım,
Kara dumanı koyurdum?
Nedür?

-Ateş yakma-¹¹⁹²

-5-

Bir küçüh kundura,
Begleri attan indira.
Nedür?

-Bey'in tuvalet ihtiyacının gelmesi-¹¹⁹³

-6-

Uzun uzun urganlar,
Başında demür hanlar.
Nedür?

-Bir yol güzergâhında kurulu köyler-¹¹⁹⁴

-7-

Yer altında paslanmaz.
Nedür?

-Kömür-¹¹⁹⁵

-8-

Bilmeca bildürmeca,
El üstünde kaydurmaca.
Nedür?

-Sabun-¹¹⁹⁶

.

Çarşıdan alınmaz,
Mendila koyulmaz,
Tadına doyulmaz.
Nedür?

¹¹⁹² Nursal Demirci Taşkıran

¹¹⁹³ Bülbül Gündüz

¹¹⁹⁴ Cemal Demirci

¹¹⁹⁵ Behram Mutlu

¹¹⁹⁶ Büseyne Öner

-Yuhi (Uyku)-¹¹⁹⁷

7.9.2. Nesir Türü Bilmeceler

-1-

Bir adaminan bir kız, barabar bir ata biniyerler. Karşiden gelen yabancı bir adam diyer ki: “Bunnar kim ki bir atta gediye?” Kız, adami duyiyer. Diyer ki: “Bu adamin anasi, bènim anamin kaynanasi.” At üzerindeki kız, ayni ata bindiği adamin nayı oliyer?

-Kızı-¹¹⁹⁸

7.10. Tekerlemeler

Şükrü Elçin, tekerlemeyi: “*Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir.*” şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁹⁹ Sait Evliyaoğlu ve Şerif Baykurt’un hazırladıkları *Türk Halkbimi*’nde ise tekerleme şöyle ifade edilmiştir: “*Masalların başında yâda söz arasında, sözcüklerin benzerliğinden de yararlanılarak söylenilen yarı anlamlı, yarı anlamsız sözler.*”¹²⁰⁰

Tekerleme türüyle ilgili en kapsamlı tanım ise, “*Âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi halk edebiyatı ürünleri içinde yer alan; vezin, kafiye, aliterasyonlardan yararlanılarak duyguların, düşüncelerin, hayallerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözler.*” olarak Abdurrahman Güzel ve Ali Torun’un birlikte hazırladığı *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* adlı çalışmada yapılmıştır.¹²⁰¹

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde tekerlemenin tanımı ve amacı; “*Çeşitli ses taklitlerinden, ölçü ve kafiye, ikilime ve tekrarlardan yararlanılarak*

¹¹⁹⁷ Süleyman Başkent

¹¹⁹⁸ Azmi Coşar

¹¹⁹⁹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 650.

¹²⁰⁰ Sait Evliyaoğlu-Şerif Baykurt, *Türk Halkbilimi*, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık, Ankara, 1988, s. 101.

¹²⁰¹ Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 430.

*oluşturulan söz kümesi. Halk edebiyatının anonim ürünlerinden olan tekerlemeler, daha çok çocukları eğlendirmek amacıyla uydurulmuştur. Tekerlemelerde yer alan sözlerin ustaca söylenişi, şaşırtıcı buluşlar, hayal zenginliği çocuklara büyük keyif verir.” şeklinde açıklanmaktadır.*¹²⁰²

Ali Duymaz, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler* adlı kitabında, tekerlemeyi; “Şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilmemiş halk edebiyatı ürünleridir.” şeklinde tarif ettikten sonra tekerlemelerin, muhteva ve işlevleri bakımından sınırlarının tam çizilememesini de şöyle açıklamaktadır: “...en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir.”¹²⁰³

Şekil, konu, içerik ve işlevleri bakımından tam anlamıyla sınırlandırılmamakla birlikte tür olarak değerlendirilen tekerlemeler, halk edebiyatımızın masal, bilmece, halk hikâyesi gibi türlere bağlı olarak ortaya konulduğu gibi bu türlerin içerisinde yer almadan, oyun tekerlemeleri ve tören-inanç tekerlemeleri gibi tamamen bağımsız bir şekilde meydana getirilenlerde vardır.¹²⁰⁴

Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı* kitabında tekerlemeleri dört sınıfa ayırarak, “masal tekerlemeleri”, “oyun tekerlemeleri”, “tören tekerlemeleri” ve “bağımsız tekerlemeler” olarak adlandırmıştır. Masal tekerlemelerini, masalın başı yâda uygun yerlerinde yerine göre uzun veya kısa olarak söylenen kalıplaşmış sözler olarak belirtmiş, oyun tekerlemelerinin çocuk ürünü olup hepsinin şiir özelliği taşıyıp ebe çıkarmada, oyuncuların oynayacakları rolü belirlemede, oyunu renklendirme ve bazen de bazı oyuncuları kızdırmak içinde söylendiğini nitelemiş, tören tekerlemelerinin mevsimsel olaylar karşısında yapılan, özellikle “çömçe gelin” ile “çiğdem pilavı” ritüellerinde çocuklarca söylenen tekerlemeler olduğunu tanımlamış, bağımsız

¹²⁰² Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul, 2011, s. 571.

¹²⁰³ Ali Duymaz, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 9.

¹²⁰⁴ M. Öcal Oğuz ve diğ., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 248-249.

tekerlemelerin ise masallar, oyunlar, törenler dışında söylenilen, özellikle söz cambazlığı olarak tanımlanan tekerlemeler olduğu dile getirilmiştir.¹²⁰⁵

7.10.1. Oyun Tekerlemeleri

-1-

Açiii kuçi,

Tereyağı,

Pal güveci,

Anan nereda?

Degirmanda,

Na getiracağ?

Carhala,¹²⁰⁶

Alda beni arhala.¹²⁰⁷

-2-

Açiii kuda,

Arpa, buğda,

Eblo bene,

Şili şili batunaaa...¹²⁰⁸

-3-

Açiii kuçihhh...

Tavuğun buți,

Terege koydum,

Kapiya çıltım,

Géldim ki!

*Anşa yemişşş...*¹²⁰⁹

-4-

¹²⁰⁵ Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2011, s. 42-44.

¹²⁰⁶ Carhala: Şeker pancarı.

¹²⁰⁷ Serhat Usanmaz, 1962 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, esnaf.

¹²⁰⁸ Hülya Yalman Bayındır

¹²⁰⁹ Aynur Saygılı

Baş parmağ,
Beşura parmağ,
Uzun hacı,
Gül paşuci,
Nakuta baci!

-5-

Baş parmağ,
Beşere parmağ,
Uzun hacı,
Gül paşuci,
Mehle piçi!¹²¹⁰

-6-

Ciii... ciii... *Cilvana*¹²¹¹,
Arpa, buğday bir yana,
Sari kızın saç bağı,
İsmeil'in bıçağı,
Karga çalı düşirdi,
Nene *gikil*¹²¹² püşirdi,
*Siçen*¹²¹³ yedi bütirdi!
Pırrr!¹²¹⁴

-7-

İğne battı,
Canımı yahtı,
Tombul kuş,
Arabaya koş,
Arabanin tekeri,

¹²¹⁰ Rasim Güngör

¹²¹¹ Cilvana: Yeni adı Binbaşiemineb olan Posof'un köyü.

¹²¹² Gikil: Posof yöresinde yapılan bir tür ekmek çeşidi.

¹²¹³ Siçen/Sıçan: Fare.

¹²¹⁴ Büseyne Öner

İstanbul'un şekeri,
Hop hop altun top,
Bundan başka oyun yok.¹²¹⁵

-8-

Ƙadi ƙadii...
Ƙadd Efandi,
Biz siza gelduƙ, bir kaşuƙ tuz için,
Tuz sizin olsun, ƙız bizim olsun,
Oğumayı bülsün, toğumayı bilsin,
Ƙırk iki camuş sağmayı bilsin.

-9-

Tatdi ƙutdi,
Anan nerda?
Degirmanda,
Na yapıyer?
Carğala,
Al da bəni arğala.¹²¹⁶

-10-

Tıƙ tıƙ tıƙ...
Ƙim o?
Bizim oğlan ƙüştü gitti,
Tüfeğini aştı gitti.
Ƙızınızı kima veracağsınız?
Yüzbaşıya.
Anasi cazi,
Babasi cazi,
Ƙızı vermadi Ƙadd Efandi.”

¹²¹⁵ Hülya Yalman Bayındır

¹²¹⁶ Özlem Çaycı Ocak

-11-

Tulumbanın taşları,
Kaldur, endir aşağı,
Vur patlasın kafası!¹²¹⁷

-12-

Yerda na var?
Yer boncuğı,
Gökta na var?
Gök boncuğı,
Anan adı na?
Fatimacuğ.
Kaldur beni hoppacığ,
Hoooppp...¹²¹⁸

7.10.2. Tören Tekerlemeleri

7.10.2.1. Keþça Hatun

Havaların kurak gittiğı, yağmurun yağmadığı yaz aylarında; köy çocukları bir çubuğun ortasına eski bir süpürgeyi bağlayarak, onu çul-çaputla bezendirler. *Keþça Hatun* adını verdikleri bu süpürge gelini, kapı kapı dolaştırarak, şu tekerlemeyi hep bir ağızdan yüksek sesle söylerler:

Keþça Hatun na iþtar?
Allah'tan yağmur iþtar.
Yağsın yağsın, göl olsun,
Ambarları töl töl,
Kuyular bol bol,
Nene Hatun kaşsana,
Bal güvecine başsana,
Bizi yola vursana!
- Aminnn...¹²¹⁹

¹²¹⁷ Hülya Yalman Bayındır

¹²¹⁸ Mikail Erdoğan

Bazı köylerde ise tekerleme az bir farklılıkla şu şekilde söylenir:

Keþça Hatun na iþtar?
Allah'tan yağmur iþtar.
Yağsın yağsın, göl olsun,
Göl olmazsa, sel olsun,
Ambarlar toli toli,
Kuyulari sile sile!
- Aminnn...¹²²⁰

Çocukların bu tekerlemeleri söyleyerek gittikleri her kapıyı, evin hanımı açar ve çocukların kollarına taktıkları sepetlerine, biraz un ve yağ koyarlar. Evin hanımı, bir maşrapa suyu da arkalarından serpererek, çocukları uğurlar. Çocuklar bu şekilde tüm evleri dolaştıktan sonra, bir evde topladıkları un ve yağdan *pişi* adı verilen hamur yapılarak, hep birlikte yenilir.

7.10.2.2. Tabah Satma

Posof'ta *şap* hastalığına *tabah* adı verilmektedir. Yaylada veya köyde, hastalığın hayvanlara bulaşması halinde, o çevrenin sözü dinlenir, nüfuzlu bir yaşlı kadın öncülüğünde, günahsız atfedilen ergenlik dönemine girmemiş çocuklar, ağaç ve bez parçalarından yapmış oldukları oyuncak bebekle kapı kapı dolaşarak, yüksek bir sesle şu tekerlemeyi söylerler:

Tabah gèldin, tabah get,
Aşşam gèldin, sabah get,
Yorgaya¹²²¹ gèldin, zongula¹²²² get,
Nerèdan gèldiysan, orya get!
- Aminnn...

¹²¹⁹ Baki Ergün

¹²²⁰ Memduh Öztürk

¹²²¹ Yorga: Atın üzerindeki insana rahatsız vermeden, sarsmadan hafifçe yürümesi.

¹²²² Zongul: Atın zıplayarak koşması.

Bu tekerlemeyi yaşlı kadın öncülüğünde kapı kapı gezerek söyleyen çocuklara, her evden yağ, un, kaymak gibi yiyecekler verilir. Köy kadınları toplanan bu ürünlerle, farklı hamur işleri (pişi, lohum vb.) hazırlarken; köy veya yaylada yaşayan genç-yaşlı diğer bireyler, bulundukları muhite daha uzak bir yere giderek, yaptıkları o bebeği; “Bu hastaluh burda gömülsün, bu yoh olduha, hastaluhda bitsin.” diyerekten toprağa gömer ya da bir uçurumdan aşağı atarlar.¹²²³

7.10.2.3. Yılbaşı Gezmesi

Her köyün genç erkekleri, kendi aralarında birleşerek öncelikle ağaçtan ve farklı bezlerden maket bir deve yaparlar. Akşamüstü bir araya gelerek, davul-zurna eşliğinde ev ev dolaşır, her evin *buhari* adı verilen bacasından yanlarında getirdikleri *kolopu* aşağıya sarkıtırlar. *Kolop*, buhariden aşağıya sarkıtıldığında, gençler hep bir ağızdan yüksek sesle şu tekerlemeyi söylerler:

Bu geca yıl gecaları,
Devletler bacaları,
Verena bir koç oğul,
Vermeyana da bir kor kız,
O da bacadan düşsün pat eysin!
- Aminnn...

Tekerlemeyi duyan evin hanımı, sarkıtılan *kolopun* içerisine yağ, un, peynir veya diğer yöresel ürünlerden koyar. Tüm evler bu şekilde dolaşarak, toplanan tüm ürünler, bir arada kutlama yapılarak, yenilir.¹²²⁴

7.10.3. Bağımsız Tekerlemeler

-1-

Acuhtuysan ecük ye,
Deralarda *böcük*¹²²⁵ ye,

¹²²³ Kazım Avcı

¹²²⁴ Maksut Ergün

¹²²⁵ Böcük: Böcek.

Ölmiş inegın etini,
Koca nenenin götünü.¹²²⁶

-2-

Ala geyik,
Küçühtüm ufacuhtum,
Top oynadım acuhutım,
Bindim bir aḡ doğana,
Doğan yoli şaşirdi,
Kaf Dagi'ndan aşirdi,
Attı beni bir göla,
Göldan çıhtım bir çöla,
Çölda çoḡ yorulmuşidim,
Lakin,
En sonında geyigin,
Buldum çölda izini,
Kaçtım, tuttum dizini,
Geyik beni görünca,
Düşti böyük sevince,
Verdi bēna bir alma,
Dedi dinlenip durma,
Deniz aş, dag yar,
Altun köşke çabuḡ var,
Deniz aştım, dag yardım,
Altun köşke çabuḡ vardım,
Gördüm devler yuhida,
Melekler el bagliyer,
Gizli gizli agliyer,
Kurtarduḡum her melek,
Geri geri çıkarah,
Kınadını açarah,

¹²²⁶ Sevim Güngör Çaycı

Selam verip uğarah.¹²²⁷

-3-

Bacadan baştı́m pítna göz,
Biri şahan, biri boz,
Bindim bozun boynına,
Endim Helep yolına,
Helep yoli cin basar,
İçında avi gezar,
Avi, beni kórřuttı́,
Sineklerimi sarşuttı́,
Haşpal, huşpal,
Yarıl yırıl,
Su iç kurtul!¹²²⁸

-4-

Bir adım lazuttur,
Bir adım mısır,
Heç kalmam kısur,
Pořhov'la şavşet bénimdür bénim.¹²²⁹

-5-

Bir birliğim,
İki ikiliğim,
Üç üçlüğüm,
Dört dörtlüğüm,
Beş beşliğim,
Altın eleķ,
Demür deleķ,
Salla şuni,

¹²²⁷ Sevim Güngör Çaycı

¹²²⁸ şahinaz Bilican

¹²²⁹ Kadir Köse

Çek buni.¹²³⁰

-6-

Birincilar bitlar,
İkincilar itlar,
Üçücüler armuṭi dişlar,
Dörtlar gözlari poṛṭlar,
Beşlar mekine kimin işlar.¹²³¹

-7-

Bir gün getṭim *Petoban*'a,¹²³²
İki kız girmiş bir tumana,
Dedim bir versana,
Dedi aḥşama gèlsana.
Getṭim aḥşama,
Toḥmaḥ degdi kafama,
Toḥmaḥ oyani savuşti,
Sik *putuḡa*¹²³³ kavuşti.¹²³⁴

-8-

Bir yıl on iki aydur,
Söylamasi dila kolaydur,
En başta gelür Ocaḥ,
Peşina gelür Şubat,
O geder, görünür Mart,
Boyi uzun, kendisi kart,
Nisan'da yaḡmur yaḡar,
Gelür beklanan bahar,
Mayıs ayi, gül ayi,

¹²³⁰ Hüsniye Seyhan

¹²³¹ Büseyne Öner

¹²³² Petoban: Posof'un yeni adı Kalkankaya olan köyü.

¹²³³ Putuḡ: Kadın cinsel organı.

¹²³⁴ İkrâm Çınar, 1963 doğumlu, Posof - Aşıküzeyir köyü, doktora mezunu, akademisyen.

Türlü kuş, bülbül ayi,
Haziran sıcağ geçar,
Kövli yaylayi seçar,
Temmuz'da *herk* ederlar,
Ağustos harman ayi,
Eylül'le Ekim toplama ayi,
Kasım'da yaprağ gazel töker,
Aralık soni çekar.¹²³⁵

-9-

Eşeğ binmiş bir Laz,
Elinda var mendilinan kirez,
İnsanların avarasi Laz,
Meyvaların avarasi kirez,
Eşyaların avarasi mendil,
Héyvanların avarasi eşek.¹²³⁶

-10-

Ey bènım değerli,
Bazen kederli,
Hèlden, hètirden anlayan,
Bin altun kıymetli,
Yeddi yüz izzetli,
Emeriķan şiddetli,
Canlar paresi,
Yüreğ karesi,
Avucumin ortasi,
Ördeğ yumurtasi,
Genç kızlar düşmeni,
Sefer tasi,
Gönlümin hatirasi,

¹²³⁵ Sevim Güngör Çaycı

¹²³⁶ Kadir Köse

Sevgili arħadařım,
Evvela sèn bènım,
K̇albimin köşasında,
Gül suyi şışasında,
Esens koħuli,
Sol k̇olunda seet řaħılı,
Ellerından,
Yengi açmış güllerından,
İncitmadan,
Hefif hefif sışarım,
Sènden şu ilaçları iştarım,
Gurbet elda derde düştüm,
Acele bu ilaçları:
Beş ton eşek arısı,
Otuz țene yumurta sarısı,
Bel țene baş belası,
Kırmızı keklik yumurtası,
Bunların hepisini,
Bir eşk, mehebbet tencerasına k̇oy,
Eyca k̇aynat,
Yanına bir teneke gaz,
Hama¹²³⁷ edresimi bulda yaz,
Edresim şudur:
Dağıldı, toplanmaz tugayı,
Tıngırtı bölüğü,
Hebabam şakımından,
Ara bul bēni gelalım,
Halden, hatırdan,
Beş, on satırdan,
Sēni, bēndeki țeni,
Uçaştaki dümani,

¹²³⁷ Hama: Hemen, çabuk.

Yafa'daki feni,
Türli yemeni,
Çayır, çimani,
Cümle âlemi,
Yarağan Uli Allah'tan,
Sağluḡ, sıḡat, seedet,
Ve afiyatlar dılarım.¹²³⁸

-11-

Camuş böcügi, yola düşmiş.
Rasliyanlar sormiş:
Kara *böcük* nera gediwersin?
Böcük demiş ki: Karalsın ezeleriz.
Bén kara *böcük* miyim?
Saçi uzun Seylan Hanım,
Boyi uzun Boylan Hanım,
*Oḡlaviden*¹²³⁹ sivri,
Hanım yumurtadan yumri,
Hanım bene bundan sora,
*Bele*¹²⁴⁰ diyecaḡsız,
Yoḡsa karışmam.¹²⁴¹

-12-

Çaḡçaḡarım çardaḡa,
Yem tökerim ördeḡe,
Ördeḡ başın kaldurma,
Yavrilerin çaldurma,
Kızılḡaya dibinda,
Oynaşimi gördılar,

¹²³⁸ Enis İşbacar,

¹²³⁹ Oḡlavi: Oklava.

¹²⁴⁰ Bele: Böyle, bu şekilde.

¹²⁴¹ Feydane Sucu

Bege heber verdilar,
Beğdan atli boşandi,
Atli sena na gerek?
K̄anli k̄uşaḡ ip gereḡ.¹²⁴²

-13-

Getma *Sece*'ya,¹²⁴³
K̄alursun geceya.¹²⁴⁴

-14-

Ġer¹²⁴⁵, *Damala*,¹²⁴⁶
Al kaşuḡi yamala.

-15-

Gergüsüben,¹²⁴⁷
Gerisi duman,
K̄ızları geyer,
Enli tuman.¹²⁴⁸

-16-

Getma *K̄apan*'a,¹²⁴⁹
K̄apaturlar k̄arapana.

-17-

Haştaşı,¹²⁵⁰
*Hıram*¹²⁵¹ başı,

¹²⁴² Aynur Saygılı

¹²⁴³ Sece: Yeni adı Kurşunçavuş olan Posof'un köyü.

¹²⁴⁴ Uğur Çaycı

¹²⁴⁵ Ġer: Yeni adı Kırköy olan Posof'un köyü.

¹²⁴⁶ Damala: Posof'un yeni adı Kırköy olan köyünün mahallesi.

¹²⁴⁷ Gergüsüben: Posof'un yeni adı Taşkıran olan köy.

¹²⁴⁸ Hüsnîye Ermen Seyhan

¹²⁴⁹ K̄apan: Posof'un Gürarmut köyüne bağlı bir mahalle.

¹²⁵⁰ Haştaşı: Al köyünde mevki adı. (Haç>Haş)

¹²⁵¹ Al, Asmakonak ve Çamyazı köyleri arasında yer alan büyük uçuruma verilen ad.

*Samson*¹²⁵²,
Trabzon,
Kaldur saci,
Vur tokaci.¹²⁵³

-18-

*Hertuzlilar*¹²⁵⁴ herlilar,
Usti, basi kirlilar,
Açın kapiyi girsinlar,
Tökün fıskiye¹²⁵⁵ yesinlar.

-19-

Kağın yatağ,
Öküzü öküza çatağ,
Hırhız sekkiz,
Biz dokhuz,
Helbet birini tutağ.¹²⁵⁶

-20-

Kepçe kepçe Kemer Beg,
At oynatur Ömer Beg,
Ömer Beg'in atları,
Kişir kişir kişniyer,
Arpa, saman istiyer,
Arpa, saman yolmuş,
Kilimci çoğmuş,
Kilimci, kilim toğur,
İçinde bülbül oğur,
Bülbülün biri benim olsun,

¹²⁵² Samson: Samsun.

¹²⁵³ Baki Ergün.

¹²⁵⁴ Hertuz: Yeni adı Sarıçiçek olan Posof'un köyü.

¹²⁵⁵ Fıski: Koyun, keçi dışkısı.

¹²⁵⁶ Ataman Güngör

İki kız, bir oğlum olsun,
Haıppal, huıppal,
Yarıl, yırıl,
Su iç kurtul!¹²⁵⁷

-21-

Mesel mesel memiki,
Oğul, uşagi on iki,
Mesel Beğ'in avradi,
Gördü seni ağladı.¹²⁵⁸

-22-

Mini mini birincilar,
Terbiyalı ikincilar,
Çalışhandur üçüncüler,
Ela gözli dördüncüler,
Misafirdür beşincilar!¹²⁵⁹

-23-

Papa,¹²⁶⁰
Anan Kürtler kapa.¹²⁶¹

-24-

Satlel'in¹²⁶² *beçi*,¹²⁶³
Oynaıur keçi.¹²⁶⁴

-25-

¹²⁵⁷ Aynur Saygılı
¹²⁵⁸ Baki Ergün
¹²⁵⁹ Büseyne Öner.
¹²⁶⁰ Papa: Mısır unundan yapılan bir yemek.
¹²⁶¹ Emine Gündoğdu Demirci
¹²⁶² Satlel: Yeni adı Yaylaaltı olan Posof'un köyü.
¹²⁶³ Beç: Saf, sersem, akılsız.
¹²⁶⁴ Hülya Şeker

Sırtındaki nedür?

- *Tuluḡ*¹²⁶⁵, muluḡ.

İçindeki nedür?

- *Panta*¹²⁶⁶, punta.

Nerda topladın?

- Onda, bunda.

Nerdan geliyorsun?

- *Cacun*'dan.¹²⁶⁷

*Onüçün*¹²⁶⁸ ölmüşsün acından!¹²⁶⁹

-26-

Üşüdüm üşüdüm savuḡtan,

Bir nene çıḡdı yayuḡtan,

Neneyi bıcaḡladım,

Kızını kucaḡladım.¹²⁷⁰

-27-

Üşüdüm üşüdüm,

Daldan alma düşürdüm.

Almami yedilar,

Béna cüce dedilar,

Cücelikten çıḡtım,

Beyoḡli'na gettim.

Beyoḡli han pazar,

İçinda avi gezar,

Avi béni korḡuttı,

Sineklerimi sarḡuttı,

Haḡpal, huḡpal,

¹²⁶⁵ Tuluḡ: Tuluma tepilerek elde edilen peynir.

¹²⁶⁶ Panta: Posof yöresinde yetişen bir tür yabani armut.

¹²⁶⁷ Cacun: Posof'un yeni adı Doğrular olan köyüdür.

¹²⁶⁸ Onüçün: Ondan dolayı, bu yüzden.

¹²⁶⁹ Hava Doğancı.

¹²⁷⁰ Hicaz Turgut Mutlu

Yarıl yırıl,
Su iç kurtul!¹²⁷¹

7.11. Yanıltmaçlar

Türk halk edebiyatında bir tür olarak karşımıza çıkan yanıltmaçlar üzerine farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Güllü Yoloğlu konuyla ilgili olarak, “İlgi ve düşünme kabiliyetini geliştiren, telaffuzu iyileştiren, kelime birikiminin fazlalaşmasına yardımcı olan çocuk folkloru türlerinden birisi...”¹²⁷² tanımını yapmaktadır.

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde ise yanıltmaca/yanıltmaç; “Çabuk çabuk söylenmesi sırasında karışıklığa, dil dolaşmasına ve anlam değişmesine uğrayan söz grubu...” ve “Karşıdakini yanıltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz.” olarak açıklanmaktadır.¹²⁷³

Hamdi Hasan, yanıltmaçları kendi başına söylenmesi hüner sayılan tekerlemelere ve bilmecelelere benzeterek bir tanımlama yapmış, özelliklerine de şöyle değinmiştir: “Birer söz cambazlığı olarak tanımlanabilen bu tür tekerlemeler, daha çok bir sinama niteliği taşır. Bu özellikleriyle yanıltmacalar, bilmeceye benzerler. Bu yanıltmaca tekerlemelerde ses yapısı bakımından söyleyişte güçlükler taşıyan ya da yanıldığı zaman söyleyeni küçük veya gülünç düşüren anlamlar kazanan cümleleri süratle söylemek gerekir; tuzağa düşenin beceriksizliği ya da farkına varmadan söylediği şeylerin tuhaflığı, dinleyiciler eğlendirir.”¹²⁷⁴

Türkçenin güzel kullanımına da dolaylı olarak katkı sağladığını belirten Doğan Kaya, yanıltmaçların söz cambazlığı vasıtasıyla yapıldığını, anlamlı ya da anlamsız olan birbirine yakın kelimelerin seçildiğini, bu kelimelerinde çekimli şekillerinin kullanılarak

¹²⁷¹ Nevriye Özer Bayraktar

¹²⁷² Güllü Yoloğlu, *Türklerin Aile Merasimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 124.

¹²⁷³ Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. bsk., Ankara, 2011, s. 2521.

¹²⁷⁴ Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Bilmece ve Tekerlemeler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 224.

dilin sürçmesi için uzun ise bir defada, kısa ise birkaç defa tekrarlanarak hızla söylenildiğini bildirmiştir.¹²⁷⁵

İ. Hakkı Akay, *Balıkesir Halkiyatı* kitabında, uzun kış gecelerinin en zevkli eğlenceleri olarak tanımladığı yanıltmaçların, asabî insanların başaramayacağını dile getirerek, sabırla birkaç kez tekrarlanmasından sonra kavranabileceğini belirtmiştir.¹²⁷⁶

Genelde nazım şeklinde olup bazen de nesir şeklinde de ifade edilen yanıltmaçların, belli bir kalıplarının da olmadığını belirten Enver Uzun, yanıltmaçların çocukların hafıza gelişiminde üstlendiği rolü de şöyle tanımlamıştır: “*Yanıltmacalar sayesinde çocuklar hızlı bir şekilde yanıt verme yeteneğini kazanırlarken, aynı zamanda hazır yanıt ve zor ifadeleri kısa bir zaman içerisinde doğru söyleme yeteneğini kazanırlar.*”¹²⁷⁷

Çocuk hafızasının gelişmesinde önemli rol oynayan yanıltmaçlar, Posof folklorunda önemli yer tutmaktadır. Hafıza gelişiminin yanı sıra, özellikle uzun kış gecelerinin bir eğlence vasıtası olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Metin Örnekleri

-1-

Ambarın altından bir ok attım. Getti anamin alnına şıp değdi.¹²⁷⁸

-2-

Bèn bizim pepe kepepepiçe yem verdim. Sizin pepe kepepepiç, geldi bizim pepe kepepepiçin yemini yedi. Bizim pepe kepepepiçte vurup sizin pepe kepepepiçin kafasını kırdi. Sizin pepe kepepepiç gelip, bizim pepe kepepepiçin yemini yemesaydı, bizim pepe kepepepiçte vurup sizin pepe kepepepiçin başını kırmazdı.¹²⁷⁹

¹²⁷⁵ Doğan Kaya, “Folklorumuzda Yanıltmaçlar”, *Sivas Folkloru Dergisi*, Sayı 72-73, Ocak-Şubat 1979, s. 18.

¹²⁷⁶ İ. Hakkı Akay, *Balıkesir Halkiyatı*, I. Cilt, Türkdili Matbaası, Balıkesir, 1942, s. 65.

¹²⁷⁷ Enver Uzun, *İran Türk Folkloru*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2007, s. 120.

¹²⁷⁸ Enis İşbacar

¹²⁷⁹ Veysel Elmas

-3-

Bèn, bizim kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozuna yem verdim. Sizin kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozu da gelip bizim kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozunun yemini yedi. Bizim kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozu da vurup sizin kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozunun kafasını yarıdı. Eğer sizin kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozu gelip, bizim kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozunun yemini yemesaydı, bizim kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozu da vurup sizin kıpkırmızı kıl kıyruhlu kıl horozunun başını yarmazdı.¹²⁸⁰

-4-

Bir bacada kıl sarılı, bir bacada kaş sarılı, bir bacada poş sarılı. Kılı dıttım, poşı attım, kaşı yuttum.¹²⁸¹

-5-

Bizim bağa iki kürkli bitli kırpi tadandı. Birisi erkek kürkli bitli kırpi, birisi dişi kürkli bitli kırpi. Erkek kürkli bitli kırpi, dişi kürkli bitli kırpinin kürkünü geyindi. Dişi kürkli bitli kırpi de dişi kürkli bitli kırpinin kürkünü geyindi.¹²⁸²

-6-

Bizim kapının ögünda bir çam ağacı var. Bir dalında anam oturur, bir dalında avi¹²⁸³ oturur. Avi anami silhti düşüramadı, anam aviye silhti düşürdü.¹²⁸⁴

-7-

Bizim kapının ögünda bir söğüt ağacı var. Bir dalında avi oturiyer, bir dalında anam. Avi silhti anami düşüramadı, anam silhti aviye düşürdü.¹²⁸⁵

-8-

Bu odayı badanalamalı mı? Yoksa bu odayı badanamamalı mı?¹²⁸⁶

¹²⁸⁰ Veysel Elmas

¹²⁸¹ Veysel Elmas

¹²⁸² Hülya Yalman Bayındır

¹²⁸³ Avi: Ayı.

¹²⁸⁴ Veysel Elmas

¹²⁸⁵ Enis İşbacar

¹²⁸⁶ Fatma Saygılı Gündoğdu, 1927-2006, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu.

-9-

Bu öfke ile minaraların birini belime soğtım, borudur diya. Kubbelarını dersin cepime koydum daridur diya.¹²⁸⁷

-10-

Değirmana girdim; unlandim, sildim, silhindim, çıhtım.¹²⁸⁸

-11-

El bacada bacanağlaşurda, biz bacada bacanağlaşamazmiyuh?¹²⁸⁹

-12-

Ellar bacada bacanağınan bacanağlaşurda. Ben bacada bacanağınan bacanağlaşamam mi?¹²⁹⁰

-13-

El bazlamaynan bazlamalanurda, biz bazlamaynan bazlamalanamaz miyuh?¹²⁹¹

-14-

Kırh kúp, kulpi kırh kúp.¹²⁹²

-15-

Köpek, köteğçidan yeddi kötek.¹²⁹³

-16-

Memiş ile İbiş mehkemeye girmiş. Mehkemeleşmiş mi? Mehkemeleşmemiş mi?

-17-

¹²⁸⁷ Nuri Orakçı, 1924 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, kasap.

¹²⁸⁸ Dursun Ulavur, 1929 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu.

¹²⁸⁹ Kadir Köse, 1933-2013, Posof ilçe merkezi, ilkokul mezunu.

¹²⁹⁰ Cevat Varlı, 1929 doğumlu, Posof ilçe merkezi, ilkokul mezunu, saraç ustası.

¹²⁹¹ Veysel Elmas

¹²⁹² Cevdet Çaycı

¹²⁹³ Cevdet Çaycı

Sizin semesekül teke çepiç gèlmiş, bizim semesekül teke çepicin otuni yemiş. Bizim semesekül teke çepiçte, vurmuş sizin semesekül teke çepicin bacağıni kırmış. Sizin semesekül teke çepiç, gelip bizim semesekül teke çepicin otuni yemesaydi, bizim semesekül teke çepiçta vurup sizin semesekül teke çepicin bacağıni kırmazdi.¹²⁹⁴

-18-

Şavşetli diyer ki: “Şavşet’ten çıktıu kırk kişi yapayalazuğ... Ormanda üç tene Poshovli’ya rasladuğ, karabaluh. Odun kesma yüzundan, aramızda niza¹²⁹⁵ çıhtı. Çektuğ silahlari, onlar attilar doşa, biz attuğ boşa, onlar attilar doşa, biz attuğ boşa... Vurduğ, kırduğ, vurduğ, kırduğ kalduğ uça uç... Olacan tabancalari elimizden aldiler, kılıflar bizda kaldı. Ğena biz kèrli, Ğena biz kèrli.”¹²⁹⁶

-19-

Şu taķatukalari, taķatukaciya götür. Taķatukaci taķatukalari taķatukalamazsa, taķatukalari taķatukalatmadan geri getir.¹²⁹⁷

-20-

Tavşan harĥtan¹²⁹⁸ atladi, usul baş çatladı.¹²⁹⁹

-21-

Yonuz¹³⁰⁰ emi, bir geceda getmiş; Ğona’dan¹³⁰¹, Ğudo’dan, Ğarodan¹³⁰² alti put lazut¹³⁰³ almiş gèlmiş.¹³⁰⁴

7.12. Atasözleri

Eski Türkler’de “sav”, Osmanlı döneminde “darbimesel”, yirminci asrın başlarına değin de “atalarsözü” diye adlandırılan atasözleri, tarih boyunca Türk

¹²⁹⁴ Nihat Işık

¹²⁹⁵ Niza: Anlaşmazlık.

¹²⁹⁶ Orhan Sinangil, 1950 doğumlu, Posof-Aşıkzülali köyü, üniversite mezunu, emekli bankacı.

¹²⁹⁷ Hülya Yalman Bayındır

¹²⁹⁸ Harĥ: Bağ, bahçe sulamak için açılmış su yolu, ark.

¹²⁹⁹ Enis İşbacar

¹³⁰⁰ Yonuz: Posof yöresinde Yunus adının telaffuz şekli.

¹³⁰¹ Ğona: Ahıska’nın Adigön (Koblıyan) ilçesine bağlı, Posof sınırındaki bir köy.

¹³⁰² Ğaro: Ambarlarda un ve benzeri şeyler konulan büyük kapaklı gözeler.

¹³⁰³ Lazut: Mısır.

¹³⁰⁴ Veysel Elmas

kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Millî unsurlarımız olan atasözleri için Türk halkı; “Atasözü, Kur’an’a girmez ama yanında gelişir.” diyerek, bu sözlerin kutsallığını ve inandırıcılığını ortaya koymuştur.¹³⁰⁵

Atasözü, farklı Türk topluluklarında ise benzer ifadeler taşımaktadır. Atasözünü; Azerbaycan Türkleri ‘atalar sözü’, Başkurt Türkleri ‘mäkäl’, ‘äytim’ ya da ‘atalar hüzi’, Kazak Türkleri ‘makal’, ‘mätel’ ya da ‘nakıl’, Kırgız Türkleri ‘makal-lakap’, Özbek Türkleri ‘maçal’, Tatar Türkleri ‘atalar süzi’, ‘mäkal’ ya da ‘äytim’, Türkmen Türkleri ‘atalar sözi’ ya da ‘nakıl’, Uygur Türkleri ise ‘makal’ olarak söylemektedir.¹³⁰⁶

Türk dilinde atasözü karşılığı olarak ‘mesel’, ‘darb-ı mesel’, ‘durûb’i emsâl’ ve ‘tabir’ kelimeleri de, 20. yüzyılın başlarına değin kullanılmıştır.¹³⁰⁷ Şemseddin Sami, *Kamûs-i Türki* adlı lügatinde *mesel* kelimesini ise şöyle açıklamaktadır: “1. Bir kaide-i umûmîyeye numûne olmak üzere îrad olunan söz; 2. Ma’nâ-yı zâhirîsine kasd olunmayub zımnen ve kinayeten diğér bir şeye delâlet itmek üzre îrad olunan söz.”¹³⁰⁸

Cumhuriyet döneminde atasözlerine ilk yönelen isimlerden birisi olan Dehri Dilçin, 1945 baskılı *Edebiyatımızda Atasözleri* kitabında, atasözlerinin ortaya çıkışını ve bugünlere ulaşmasını şöyle ifade eder: “Atasözleri, beşer cemiyetiyle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus haline yükselmiş, medenileşmiş türelerdir. Bir söz türe halini alabilmek için şüphesiz ki, mensup bulunduğu ulus arasında her sınıf halk tarafından türlü vesilelerle ve binlerle tekrarlanması, bu suretle bütün bir milletin tecrübe mihenginden ve vicdan süzgecinden geçtikten sonra ayarı tam altın gibi ortaya çıkması, revaç bulması lazımdır. Bugün bizlerin elimizde bulunan, hafızalarımızda yaşayan atasözlerinden birçoğu, bu şekilde vücut bulmuş, her fert tarafından benimsenerek vicdanlara nakşolunmuş sözlerdir. İlk atalarımızdan bize kadar gelebilen bu ulusal miras bizden sonra da bittabi evlattan evlada intikal edip gidecektir.”¹³⁰⁹

¹³⁰⁵ Hasan Köksal, *Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Toker Yayınları, İstanbul, 2002, s. 198.

¹³⁰⁶ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 32-33.

¹³⁰⁷ Sinan Gönen, *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri*, Kömen Yayınları, Konya, 2011, s. 13.

¹³⁰⁸ Şemseddin Sami, *Kamûs-i Türki*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1317, s. 1688.

¹³⁰⁹ Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, I. Kitap, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1945, s. XIII.

Ali Öztürk, atasözlerini; “*Tarih seyri içinde, nesillerin yaşantısına dayanan kültür birikiminin oluşturduğu değişik safhalardaki hayat görüşünü, değişmez şekil ve anlayışla bir kavram hakkında sergileyen anonim tür.*”¹³¹⁰ şeklinde tanımlarken, M. Türker Acaroğlu, atasözlerinin vasıflarını şöyle açıklamaktadır: “*Atasözlerinin en önemli niteliği, yaşamdan alınan deneyleri özlü bir biçimde söylemesi, halk felsefesini özdeyiş olarak belirtmesidir.*”¹³¹¹

Atasözü hakkında *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’te şunlar kaydedilmektedir: “*Bir düşünceyi, gerçek ve hikmeti veciz şekilde anlatan, atalardan bugüne gelmiş ve halka mal olmuş kısa söz.*”¹³¹²

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü’nde atasözü; “*Bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Farklı milletlerin kanatlı söz, nasihat, cevherli söz, ibret verici söz, altın söz, dilin gülzârı, halk mektebi, halk hikmeti, ruhun tâbibi, aklın gözü vb. anlamlar içeren isimler verdiği, sözlü kültür ve edebiyatın bu en kısa ve göreceli olarak en sabit metne sahip olan türü, günümüz Türkiye Türkçesi’nde atasözü olarak adlandırılır.*”¹³¹³ şeklinde ifade edilmektedir.

Şöhret Türkmen Aktaş, atasözü için kapsamlı bir tanımda bulunmuştur: “*Atasözleri, bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir.*”¹³¹⁴

İhsan Kurt’un *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım* kitabında da atasözü şöyle tanımlanmıştır: “*Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural,*

¹³¹⁰ Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayram Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul, 1985, s. 258.

¹³¹¹ M. Türker Acaroğlu, *Dünya Atasözleri*, Kaya Yayınları, İstanbul, t.y. s. 6.

¹³¹² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük A-G*, Cilt 1, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 204.

¹³¹³ *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt 1, Ankara, 2001, s. 250.

¹³¹⁴ Şöhret Türkmen Aktaş, *Seçme Atasözleri ve Eleştirmeli Açıklamaları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 13.

bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kalıplaşmış şekilleri bulunan, Türk halkı tarafından benimsenmiş, dokunaklı, hazır cevap tanımına uygun, zekâyı kamçılayan, insana yeni düşünce ve fikir çağrıştıran; bazen kelimelerin sözlükteki karşılığı dışında örtülü, başka bir anlam sezdirmek için söylenmiş, kimin tarafından söylendiği belli olmayan, geniş anlamlı fakat öz sözlerdir.”¹³¹⁵

Hayatın her safhasına hitap eden atasözlerinde, farklı yargılar ve hükümler vardır. Atasözlerindeki bu yargı ve hükümleri Ali Öztürk şu şekilde sıralamıştır:

1. Eleştiri vardır,
2. Telkin vardır,
3. Değerlendirme vardır,
4. Yargı vardır,
5. Yeme vardır,
6. Öğüt vardır,
7. Yasaklama vardır,
8. Mizah vardır,
9. Taşlama vardır,
10. Alay vardır.¹³¹⁶

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin kavramsal özelliklerinden yola çıkarak, yedi gruba ayırarak, şöyle sıralamıştır: “1. Sosyal olayların nasıl olduğunu belirten atasözleri, 2. Sosyal olayları bildirirken bunlardan ders almamızı hatırlatan atasözleri, 3. Tabiat olaylarının nasıl olduğunu belirten atasözleri, 4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri, 5. Bir takım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri, 6. Adet ve gelenekleri bildiren atasözleri, 7. Bazı inanışları bildiren atasözleri.”¹³¹⁷

Ahmet Özdemir, atasözlerinin genel yargılar içerdiğini, özel ve kişisel durumları yansıtmadığını, her hangi bir olaydan çıkan sonuçtan, herkes tarafından örnek

¹³¹⁵ İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 10.

¹³¹⁶ Öztürk, age. s. 269.

¹³¹⁷ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1965, s. 17-18.

alınabilecek derslerin olduğunu bildirmiş, yine atasözlerinin gözleme dayalı olduğunu; “Atasözleri toplumun, doğanın, insanın insanla ve insanın doğayla ilişkilerinin gözlemlenmesi sonucu varılan yargıların formüleştirilmesidir; bu formül, ders çıkaracağımız bir yargıdır.” şeklinde açıklamıştır.¹³¹⁸

Atasözü Örnekleri

1. Abbas düğün na zaman? Öldim ati kayıra kayıra.¹³¹⁹
2. Acıyan geder, gıcıyan gelür.¹³²⁰
3. Aç it, furun yıhar.¹³²¹
4. Ağa ineklari sayamiyerim, sizin *havliler* egri.¹³²²
5. Ağanın vari gedar, hizmetkerin canı.¹³²³
6. Ağur otur ki, batman gelasin.¹³²⁴
7. Ağzını hayıra, götüni bayıra aç.¹³²⁵
8. Ağzi açuğun malını, gözi açuğ yiyar.¹³²⁶
9. Ahça getti tuç kaldı, zaman getti piç kaldı.¹³²⁷
10. Ahıl dağılanda herkeşe bir pay, *Ehmedegil*'e¹³²⁸ iki pay verilmiş.¹³²⁹
11. Ahılli say sayanaçan, deli köpriyi geçarmiş.¹³³⁰
12. Ahşamdan üşük *cançur* yıyan, ipek mindari baturur.¹³³¹
13. Akrabasi çoğ olan, kapıda kalur.¹³³²
14. Alışuğ götün töbesi olmaz.¹³³³
15. Allah cıgıza mal vermez.¹³³⁴
16. Allah kismayı, baba evinin altun eşiginde bırakmasın.¹³³⁵

¹³¹⁸ Ahmet Özdemir, *Türk Atasözlerinden Seçmeler*, Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 14-

15.

¹³¹⁹ Server Elmas

¹³²⁰ Yaşar Taşkiran

¹³²¹ Gülali Yavuz

¹³²² Server Elmas

¹³²³ Cevdet Çaycı

¹³²⁴ Cevdet Çaycı

¹³²⁵ Aynur Saygılı

¹³²⁶ Büseyne Ermen Öner

¹³²⁷ Büseyne Ermen Öner

¹³²⁸ Ehmedegil: Posof'un Gönülaçan köyünde sülale adı.

¹³²⁹ Server Elmas

¹³³⁰ Büseyne Ermen Öner

¹³³¹ Server Elmas

¹³³² Hükümdar Ricaloğlu

¹³³³ Nevriye Özer Bayraktar

¹³³⁴ Bekir Atalay

17. Alma karının tuluni, peşına gelür kuluni. Yer, içar; söyler eski erini.¹³³⁶
18. Alma karının tuluni, peşına gelür kuluni. Səndan yer, səndan içar, ayrı yığar puluni.¹³³⁷
19. Almağ zordur da, vermağ kolaydur.¹³³⁸
20. Altundan kendini gözet.¹³³⁹
21. Amanada deli gönül amana, *altuni* da denk ettilar samana.¹³⁴⁰
22. Amanat malın canı yuğa olur.¹³⁴¹
23. Ambarda *etmek*¹³⁴² bitti, vay karanin halına. Havada bulut oynadı, vay sarinin halına.¹³⁴³
24. Ana analuğ olanda, baba tanış Ermani olur.¹³⁴⁴
25. Ana bedva edince, memelari dua edarmış. Baba bedva edince buyuği amin dermiş.¹³⁴⁵
26. Ana *merege*¹³⁴⁶, kari terege.¹³⁴⁷⁻¹³⁴⁸
27. Analı kızlı, sırlari gizli.¹³⁴⁹
28. Arhali it, kurt boğar.¹³⁵⁰
29. Arpa unından aş olmaz, el oğlundan kardaş olmaz.¹³⁵¹
30. Arsiyan'da gelin oynamış. Na Posşovli rezi, na Şavşetli.¹³⁵²
31. Art etegin süriniyer, babanın evi göriniyer.¹³⁵³
32. Aş taşanda, kepçenin bahası olmaz.¹³⁵⁴
33. Âşuğ gördüğünü çağırur.¹³⁵⁵

¹³³⁵ Nursal Demirci Taşkiran

¹³³⁶ Rahmi Bayraktaroğlu, 1956 doğumlu, Posof - Yaylaaltı köyünden, üniversite mezunu, emekli öğretmen.

¹³³⁷ Yaşar Taşkiran

¹³³⁸ Filiz Çaycı Yücel, 1979 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, işçi.

¹³³⁹ Enis İşbacar

¹³⁴⁰ Server Elmas

¹³⁴¹ Cevdet Çaycı

¹³⁴² Etmek: Ekmek.

¹³⁴³ Memduh Öztürk

¹³⁴⁴ Yaşar Taşkiran

¹³⁴⁵ Nursal Demirci Taşkiran

¹³⁴⁶ Merek: Hayvanların kışlık yiyeceklerinin koyulduğu yer, samanlık.

¹³⁴⁷ Terek: Mutfakta kap-kacak dizilen raflar.

¹³⁴⁸ Nursal Demirci Taşkiran

¹³⁴⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹³⁵⁰ Metin Sayılır, 1925 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, ilkokul mezunu, değirmenci.

¹³⁵¹ Yaşar Taşkiran

¹³⁵² Aynur Saygılı

¹³⁵³ Orhan Mutlu

¹³⁵⁴ Hava Doğançı

34. Âşuḡ gülegen, dertli söylegen olur.¹³⁵⁶
35. Ataşına yandugum bir *mataḡ* olsa.¹³⁵⁷
36. At atinan, yigit ʔa doninan.¹³⁵⁸
37. Aṭ ʔazuḡu ʔoparur, ʔendi göṭüna baṭurur.¹³⁵⁹
38. At sahabına göre ʔışnar.¹³⁶⁰
39. At tekerlenmeynan boynuni vurmazlar.¹³⁶¹
40. Aṭṭur bu ʔışnere, it degüle ʔenküre.¹³⁶²
41. Atın aḡmaḡı *yorḡa*¹³⁶³ gezar, insanın aḡmaḡı pehlivan olur.¹³⁶⁴
42. Ati atin yanına baḡlarsan eger, birinin hasiyeti öbürüne deger.¹³⁶⁵
43. *Avi* buradan yeni geʔmiş, poḡundan duman ʔıḡıyer.¹³⁶⁶
44. *Avi meşadan* ʔüşmiş, *meşanın* haberi yoḡ.¹³⁶⁷
45. *Avidan* ʔorkarım, pohundan da mi ʔorkacam?¹³⁶⁸
46. *Avinin* def ʔalması, burnundaki halkanın verdiḡi acidandur.¹³⁶⁹
47. *Ayaḡ ʔesari* kimi bir ʔayde içari *yoniyer*.¹³⁷⁰
48. Aza erinan, ʔoḡa yorulur.¹³⁷¹
49. Babasi oḡluna bir baḡı baḡışlamış, oḡlu babasına bir salḡım üzümi ʔıymamış.¹³⁷²
50. Baci baciya elekten baḡmış. - Sèn, bèni nasıl görüyørsin? - Bèn da sèni ela görüyèrim.
51. Bahar güneşi gelinima, güz güneşi kızıma.¹³⁷³
52. Baḡṭım görümüm geliyor, zandım ölümüm geliyor.¹³⁷⁴
53. Baltada varisa, sapta da var.¹³⁷⁵

¹³⁵⁵ Feydane Sucu
¹³⁵⁶ Bekir Atalay
¹³⁵⁷ Feydane Sucu
¹³⁵⁸ Orhan Mutlu
¹³⁵⁹ Ayten ʔaycı Gündoḡdu
¹³⁶⁰ Maksut Ergün
¹³⁶¹ Cevdet ʔaycı
¹³⁶² Özlem ʔaycı Ocak
¹³⁶³ Yorḡa:
¹³⁶⁴ Cevdet ʔaycı
¹³⁶⁵ Server Elmas
¹³⁶⁶ Server Elmas
¹³⁶⁷ Cevdet ʔaycı
¹³⁶⁸ Yaşar Taşkıran
¹³⁶⁹ Server Elmas
¹³⁷⁰ Server Elmas
¹³⁷¹ Nursal Demirci Taşkıran
¹³⁷² Büseyne Ermen Öner
¹³⁷³ Nursal Demirci Taşkıran
¹³⁷⁴ Nursal Demirci Taşkıran

54. Başı hocaya, döşü hocaya, *yeddi* hissanın beşi hocaya.¹³⁷⁶
55. Baştan kötü ol, *kıştan* olma.¹³⁷⁷
56. Bayram *kemügiynan*, it tavlalmaz.¹³⁷⁸
57. “Bela nardan geliyorsun?” demiş. - Elinin *korundan*.¹³⁷⁹
58. Benim basom oynasın, oynasında doymasın. *Éy* oynarsa *öğ*erim, *köti* oynarsa *döğ*erim.¹³⁸⁰
59. Benim böyüttüğüm ördek, *bèna yüzgenç*¹³⁸¹ *ög*rediyer.¹³⁸²
60. Bıldırcun *degül* buduni verem, *serçe degül* ki *serini* verem, bir devanın *nayini* verem.¹³⁸³
61. Bin adımluğ yola, bir adımla başlanır.¹³⁸⁴
62. Bir gözi Mere’ya¹³⁸⁵, bir gözi Badele’ya¹³⁸⁶ *bağ*ıyer.¹³⁸⁷
63. Bir *hatir*, iki *hatir*, üçüncü vur *yatur*.¹³⁸⁸
64. Bir *karı* tam *karı*, iki *karı* yarım *karı*, üç *karı* heç *karı*.¹³⁸⁹
65. Bir *talda* durdi, bir *ağacı yırğaladi*.¹³⁹⁰
66. Bir *тана*, bir *nahıri* *poğ*liyer.¹³⁹¹
67. Biz ki *düşduğ* bu *harg*a; ya *kuzgun* yer, ya *karg*a.¹³⁹²
68. Bizim oğlan bina *oğur*, *dönar dönar* gene *oğur*.¹³⁹³
69. Bèn *iştemam* hayvasını, *narını*, *koy* desinlar Şahbudak’ın *bağ*i var.¹³⁹⁴
70. Bèn *iştemam* ayvasını, *narını*, *koy* desinlar Şahbudak’ın *bağ*i var.¹³⁹⁵

¹³⁷⁵ Cevdet Çaycı

¹³⁷⁶ Server Elmas

¹³⁷⁷ Büseyne Ermen Öner

¹³⁷⁸ Feydane Sucu

¹³⁷⁹ Feydane Sucu

¹³⁸⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹³⁸¹ Yüzgenç: Yüzme.

¹³⁸² Sevilay Gündoğdu Güngör

¹³⁸³ Şişe Aksoy Güler

¹³⁸⁴ Server Elmas

¹³⁸⁵ Mere: Posof’un yeni adı Çakırkoç olan köyü.

¹³⁸⁶ Badele: Posof’un yeni adı Türkgözü olan köyü.

¹³⁸⁷ Feydane Sucu

¹³⁸⁸ Şişe Aksoy Güler

¹³⁸⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹³⁹⁰ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹³⁹¹ Hicaz Turgut Mutlu

¹³⁹² Yaşar Taşkiran

¹³⁹³ Cevdet Çaycı

¹³⁹⁴ Mecidiye Çaycı

¹³⁹⁵ Mecidiye Çaycı

71. Bènim bahtım, telehim bèndeyken, yaz günü hamama girsam balta kesmaz, buz olur.¹³⁹⁶
72. Bènim bahtım ikiymiş, biri eşek pohuymuş.¹³⁹⁷
73. Bènim böyüttüğüm ördek de, bèna yuzmeyi öğrediyer.¹³⁹⁸
74. Bostanci yağmur iştar, tuğlac kurah. İkisinin da muradını verir Allah.¹³⁹⁹
75. Boş torbaya at gelmaz.¹⁴⁰⁰
76. Bu bizim perdel keçidur, kuşluh süti evda sağılır.¹⁴⁰¹
77. Bu çeper, bu bağı korumaz.¹⁴⁰²
78. Bulut geder Batum’a, sèn get yatuma. Bulut geder Muş’a, sèn get işa.¹⁴⁰³
79. Büyühten laf, yanliş düşmaz.¹⁴⁰⁴
80. Camuşinan güleşen öküzün, buynuzi kırılır.¹⁴⁰⁵
81. Candan kıyemli bişa yohtur.¹⁴⁰⁶
82. Ceneze Almanci olursa, hoca duvayi uzun ohur.¹⁴⁰⁷
83. Cigere ulaşamiyan pisik, puf nada pis kohiyer diyarmiş.¹⁴⁰⁸
84. Çağrulduğun yera erinma, çağrulmadüğun yera görünma.¹⁴⁰⁹
85. Çalidan aştın, çembere baştın.¹⁴¹⁰
86. Çelilecah bulgurin mi var?¹⁴¹¹
87. Çığdan çıhmiş kız, çığdan bahar.¹⁴¹²
88. Çirhini sıkmişlar, gene mahbûla geçmamiş.¹⁴¹³
89. Çocuğu göndar poh yemeya, arhadan get çoh yemeya¹⁴¹⁴.
90. Çürüh tahta, muh götürmaz.¹⁴¹⁵

¹³⁹⁶ Server Elmas

¹³⁹⁷ Feydane Sucu

¹³⁹⁸ Server Elmas

¹³⁹⁹ Server Elmas

¹⁴⁰⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁴⁰¹ Server Elmas

¹⁴⁰² Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁴⁰³ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁴⁰⁴ Muhlis Bilican

¹⁴⁰⁵ Metin Sayılır

¹⁴⁰⁶ Yaşar Taşkiran

¹⁴⁰⁷ Veysel Elmas

¹⁴⁰⁸ Vasfiye Erdem

¹⁴⁰⁹ Feydane Sucu

¹⁴¹⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁴¹¹ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁴¹² Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁴¹³ Metin Sayılır

¹⁴¹⁴ Orhan Mutlu

91. Dag adami, bag adami, *tavladur* yag adami. Kırh gün soğan yersa, öldürür sag adami.¹⁴¹⁶
92. Dagdan aştim, düz yolda şaştim.¹⁴¹⁷
93. Dana pohi suvaḥ tutmaz.¹⁴¹⁸
94. Dedesi ela fene yigit adamidi ki, *camuṣ* poḥuna kama saplardi.¹⁴¹⁹
95. Degirman bildüḡüni öḡütür, iştarsa çakçaḥ başini, gözünü yorsun.¹⁴²⁰
96. Degirman eldan getmiş, *çakçaḡi* arıyer.¹⁴²¹
97. Degirman saḡa dönar.¹⁴²²
98. Degirman gedarsın, gözün *domuzluḡta*.¹⁴²³
99. Degirman yoḡurt yügütmeya gediye.¹⁴²⁴
100. Deli deliyi görenda, degenegi saḡlar.¹⁴²⁵
101. Deliya pekmez tattırmişlar, çarşıda katran bıraḡmamış.¹⁴²⁶
102. Deliyi düḡuna yollamışlar. “Bizim evdan buray daha ey.” demiş.¹⁴²⁷
103. Dersinki devedür, fişısını kuyruḡinan daḡıdiye.¹⁴²⁸
104. Desinlar ki, Haço’nun da hançari var.¹⁴²⁹
105. Deveciynan dost olanin, eşiḡi yüskek olmalı.¹⁴³⁰
106. Dipsiz küreḡ, su tutmaz.¹⁴³¹
107. Dirgani yiyan sipa, bir daha gelür mi o sapa.¹⁴³²
108. Diş nerdaydı ki, tudaḡ varıdı.¹⁴³³
109. Domuz bitini ayagan koy, başan çıḡsın.¹⁴³⁴
110. Dost dostun omduḡuni iştamaz.¹⁴³⁵

¹⁴¹⁵ Cevdet Çaycı

¹⁴¹⁶ Veysel Elmas

¹⁴¹⁷ Feydane Sucu

¹⁴¹⁸ Server Elmas

¹⁴¹⁹ Server Elmas

¹⁴²⁰ Bekir Atalay

¹⁴²¹ Memduh Öztürk

¹⁴²² Feydane Sucu

¹⁴²³ Memduh Öztürk

¹⁴²⁴ Feydane Sucu

¹⁴²⁵ Maksut Ergün

¹⁴²⁶ Server Elmas

¹⁴²⁷ Feydane Sucu

¹⁴²⁸ Server Elmas

¹⁴²⁹ Cevdet Çaycı

¹⁴³⁰ Server Elmas

¹⁴³¹ Orhan Mutlu

¹⁴³² Mavuş Gündoḡdu Çaycı

¹⁴³³ Sevilay Gündoḡdu Güngör

¹⁴³⁴ Feydane Sucu

111. Dostluhta bazar, dostluği bozar.¹⁴³⁶
112. Düniya yansa, bir horom oti yanmaz.¹⁴³⁷
113. Dünyayi nasul bilürsün? - K̄albim kimi.¹⁴³⁸
114. Düşmani kim doğurmuş? - Ana doğurmuş.¹⁴³⁹
115. Ecem şali, Buğara papaği, güveç yuvarlandi, buldi k̄apaği.¹⁴⁴⁰
116. Egilmiş k̄özmekten, Zeki Müren'im diye bağırıyer.¹⁴⁴¹
117. Eğri bay olmaz, doğru da zay olmaz.¹⁴⁴²
118. Ehli keyfa keyf bağışlar, k̄ahvenin k̄aynamasi. Eşęi k̄urda yüdürür sipanın oynamasi.¹⁴⁴³
119. Ehli keyfe keyf bağışlar k̄ahvenin k̄aynamasi, eşęi k̄urda yedürür sipanın oynamasi.¹⁴⁴⁴
120. El atına binan, *tez* enar.¹⁴⁴⁵
121. El eldan üstundur, arşa varana k̄adar.¹⁴⁴⁶
122. El eli yıhar, elda dönar yüzi yıhar.¹⁴⁴⁷
123. El elin eşęini türki çığıra çığıra arar.¹⁴⁴⁸
124. El elin eşęini *sılıh*¹⁴⁴⁹ çala çala arar.¹⁴⁵⁰
125. El sanın *yütüğini*, türkü *çığıra çığıra* arar.¹⁴⁵¹
126. Ela adamdur ki bir *maluğ*¹⁴⁵² *yonmay*¹⁴⁵³ bilmiyer.¹⁴⁵⁴
127. Ela gedar, bela gedar. Evlanamiyan *Erile*'ye¹⁴⁵⁵ gedar.¹⁴⁵⁶

¹⁴³⁵ Yaşar Taşkıran

¹⁴³⁶ Nevriye Özer Bayraktar

¹⁴³⁷ Hava Doğancı

¹⁴³⁸ Nursal Demirci Taşkıran

¹⁴³⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁴⁴⁰ Feydane Sucu

¹⁴⁴¹ Server Elmas

¹⁴⁴² Şiše Aksoy Güler

¹⁴⁴³ Server Elmas

¹⁴⁴⁴ Server Elmas

¹⁴⁴⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁴⁴⁶ Yaşar Taşkıran

¹⁴⁴⁷ Muhlis Bilican

¹⁴⁴⁸ Hicaz Turgut Mutlu

¹⁴⁴⁹ Sılığ: Islık.

¹⁴⁵⁰ İkrām Çınar

¹⁴⁵¹ Feydane Sucu

¹⁴⁵² Maluğ: Bonduruk kayışının ucundaki deliğe takılan küçük ağaç parçası.

¹⁴⁵³ Yonma: Yontma.

¹⁴⁵⁴ Server Elmas

¹⁴⁵⁵ Erile/Arile: Posof'un yeni adı Süngülü olan köyü.

¹⁴⁵⁶ Cengiz Yazıcı, 1948 doğumlu, Posof-Yeniköy, ortaokul mezunu, çiftçi.

128. Ela gedar, bela gedar. Evlanamiyan *Ƙol*'e¹⁴⁵⁷ gedar.¹⁴⁵⁸
129. Ela *ƙari* var, arpa unından aşı yapar. Ela *ƙari* var buğday unından termaşı yapar.¹⁴⁵⁹
130. El eldan, evlat beldan, *ƙardaşı* nerdan?¹⁴⁶⁰
131. Eli işta, gözi oynasta.¹⁴⁶¹
132. Elin yumruğini görmemiş, *ƙendi* yumruğini bozdoğan armudi zaniyer.¹⁴⁶²
133. Elin yumruğini görmemiş, *ƙendi* yumruğini *variyo*¹⁴⁶³ zaniyer.¹⁴⁶⁴
134. Elin eliyle *çinçar*¹⁴⁶⁵ yolunmaz.¹⁴⁶⁶
135. Elin eysi olmaz, itin da tayısi.¹⁴⁶⁷
136. Elların yağı-pali, ananın *ƙuri* eli.¹⁴⁶⁸
137. Engiliz *ƙaşıgi*yanan, Fransız poğı yiyer.¹⁴⁶⁹
138. Enişta eşek, kolanı gevşek; yohuşta binem, enişte enem.¹⁴⁷⁰
139. Enişta eşek, *ƙolani* gevşet, yohuşta binem, enişte enem.¹⁴⁷¹
140. Enişta ey oğlan da, sümük çekmasından *hutbin*¹⁴⁷² oldu.¹⁴⁷³
141. Eşeğe binması bir ayıp, enması iki ayıp.¹⁴⁷⁴
142. Eşeğe *ƙaval* çalduran dünya.¹⁴⁷⁵
143. Eşeği haca yollamışlar, getmiş gelişmiş, gene eşek gene eşek.¹⁴⁷⁶
144. Eşeği *süven*¹⁴⁷⁷, *ƙavarasına*¹⁴⁷⁸ dayanur.¹⁴⁷⁹
145. Eşeğin *ƙazanduğı* atındur.¹⁴⁸⁰

¹⁴⁵⁷ Ƙol: Posof'a bağılı dağılık bir köy.

¹⁴⁵⁸ Hava Doğancı

¹⁴⁵⁹ Şüş Aksoy Güler

¹⁴⁶⁰ Şüş Aksoy Güler

¹⁴⁶¹ Feydane Sucu

¹⁴⁶² Server Elmas

¹⁴⁶³ Variyo: Balyoz.

¹⁴⁶⁴ İkrım Çınar

¹⁴⁶⁵ Cınçar: Isırğan otu.

¹⁴⁶⁶ Feydane Sucu

¹⁴⁶⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁴⁶⁸ Yaşar Taşkıran

¹⁴⁶⁹ Feydane Sucu

¹⁴⁷⁰ Büseyne Ermen Öner

¹⁴⁷¹ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁴⁷² Hutbin: Rahatsız olma.

¹⁴⁷³ Server Elmas

¹⁴⁷⁴ Yaşar Taşkıran

¹⁴⁷⁵ Uğur Çaycı

¹⁴⁷⁶ Feydane Sucu

¹⁴⁷⁷ Süven: Sürmek.

¹⁴⁷⁸ Ƙavara: Eşeğin gaz çıkarması.

¹⁴⁷⁹ Yaşar Taşkıran

146. Eşitmiş ki Horasan'da hali tohuniyer. Enina mi, uzunina mi?¹⁴⁸¹
147. *Etmek* teze, peynir teze. Ye Mürteze, ye Mürteze.¹⁴⁸²
148. Ev tanası, öküz olmaz.¹⁴⁸³
149. Evda kari, tarlada dari yol.¹⁴⁸⁴
150. Evden çıkan kız, çığdan baħar.¹⁴⁸⁵
151. Evden çıkan kız, çığdan baħar.¹⁴⁸⁶
152. Evel karaya sora silaya.¹⁴⁸⁷
153. Eyi komşı, ana babadan iralidür.¹⁴⁸⁸
154. Ezreil'in tanasini, kurt yemaz.¹⁴⁸⁹
155. Fezli *tadanin*¹⁴⁹⁰ kızi; hemi *mevlüt*¹⁴⁹¹ ohiyer, hemi *gergef*¹⁴⁹² tohiyer.¹⁴⁹³
156. Fuħara hırhızluğa çığdımı, ay ilk aħşamdan doğarmış.¹⁴⁹⁴
157. Fuħaraluħ Allah'tan, burnun sümügünü sil.¹⁴⁹⁵
158. Fuħaraya taş, yohuşta yetişür.¹⁴⁹⁶
159. Fuzuli laf, *çenge*¹⁴⁹⁷ yorar.¹⁴⁹⁸
160. Geca ayaz, gündüz bulut oldi mi o yılın azgunudur. Boydan kısa, saħaldan kösa olursa o da insanın azgınudur.¹⁴⁹⁹
161. Gelin ata binmiş, ya kısmet demiş.¹⁵⁰⁰
162. Gelin geba, kız kaba, oynasın koca-kari.¹⁵⁰¹
163. Gelin gelin olmaz da, gettuğı yer gelin olur.¹⁵⁰²

¹⁴⁸⁰ Nursal Demirci Taşkıran

¹⁴⁸¹ Hava Doğancı

¹⁴⁸² Memduh Öztürk

¹⁴⁸³ Şahinaz Gündoğdu

¹⁴⁸⁴ Metin Sayılır

¹⁴⁸⁵ Mesut Gündoğdu

¹⁴⁸⁶ Yaşar Taşkıran

¹⁴⁸⁷ Server Elmas

¹⁴⁸⁸ Nursal Taşkıran

¹⁴⁸⁹ Şahinaz Aksoy Gündoğdu

¹⁴⁹⁰ Tada: Yerine göre ağabey, baba ve kayınpeder anlamındadır.

¹⁴⁹¹ Mevlüt: Mevlit.

¹⁴⁹² Gergef: Kasnak dokuma.

¹⁴⁹³ Server Elmas

¹⁴⁹⁴ Server Elmas

¹⁴⁹⁵ Feydane Sucu

¹⁴⁹⁶ Feydane Sucu

¹⁴⁹⁷ Çenge: Çene.

¹⁴⁹⁸ Muhlis Bilican

¹⁴⁹⁹ Şüş Aksoy Güler

¹⁵⁰⁰ Cevdet Çaycı

¹⁵⁰¹ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁵⁰² Şüş Aksoy Güler

164. Gelin getürdüm nayım arttı. Çul çaputı beni tarttı, bir kaşuğı da üstüma attı.¹⁵⁰³
165. Gelin geldi, nayım arttı. Çağıl Dağı (Çaldağı) beni tarttı.¹⁵⁰⁴
166. Gelin hali getirür, kendi sarar kendi oturur.¹⁵⁰⁵
167. Gelin kaynananın toprağı, bir gark olmiştir.¹⁵⁰⁶
168. Gelininen kaynanın toprağı bir kark olurmuş.¹⁵⁰⁷
169. Gelmiş da, benim başıma total eşeginan kervan başı oliyer.¹⁵⁰⁸
170. Gena çıktı Kamer buğa, tumplari boynuzliyer.
171. Geldi benim öz ağam, balta sapından düz ağam. Selami yoh, sabahi yoh, boynuzsiz öküz ağam.¹⁵⁰⁹
172. Goli, gâvur ama sen ondan gâvur.¹⁵¹⁰
173. Köçi köç, zoğı zoğ birağmış de gelmiş.¹⁵¹¹
174. Götünden konuşur, ağzından osurur.¹⁵¹²
175. Gözelin yüzında pilav mi yiyacam.¹⁵¹³
176. Gözün kim oydi? - Ciger.¹⁵¹⁴ Onüçün derin oymış. Kulağın kim keşti? - Kardaşım. Onüçün diptan kesmiş.¹⁵¹⁵
177. Gücük¹⁵¹⁶ az, Mart'ta yaz.¹⁵¹⁷
178. Gülegen tallı, gelegen olur.¹⁵¹⁸
179. Güvenma dostına (dostan), saman teper postına (postan).¹⁵¹⁹
180. Hacdan gelan ben, haber veran sen.¹⁵²⁰
181. Hak degirmanda olur.¹⁵²¹
182. Hali tohiyan, hasır tohiyana havas edarmış.¹⁵²²

¹⁵⁰³ Şüşe Güler

¹⁵⁰⁴ Şüşe Aksoy Güler

¹⁵⁰⁵ Nursal Taşkiran

¹⁵⁰⁶ Nursal Taşkiran

¹⁵⁰⁷ Nursal Demirci Taşkiran

¹⁵⁰⁸ Server Elmas

¹⁵⁰⁹ Feydane Sucu

¹⁵¹⁰ Veysel Elmas

¹⁵¹¹ Feydane Sucu

¹⁵¹² Rahmi Bayraktaroğlu

¹⁵¹³ Büseyne Ermen Öner

¹⁵¹⁴ Ciger: Akraba, eş-dost.

¹⁵¹⁵ Muhlis Bilican

¹⁵¹⁶ Gücük: Şubat ayı.

¹⁵¹⁷ Fatma Saygılı Gündoğdu, 1927-2006, Posof ilçe merkezi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁵¹⁸ Enver Sucu, 1933 doğumlu, Posof ilçe merkezi, lise mezunu, emekli gardiyan.

¹⁵¹⁹ Hüsnüye Ermen Seyhan

¹⁵²⁰ Veysel Elmas

¹⁵²¹ Maksut Ergün

183. Hamamda türki çığıran, k̄endini Zeki Müran zanır.¹⁵²³
184. Hanımı kırsarsa k̄aza, hizmatçı kırsarsa ceza.¹⁵²⁴
185. Hani b̄enda ela talih ki, *havli*¹⁵²⁵ supurmada eşek yarağına rasliyem.¹⁵²⁶
186. Haramdan umsa, sıçanlar umardi.¹⁵²⁷
187. Haramın başi tağ, dibi iğna gibidür.¹⁵²⁸
188. Haramın başi tağ, dibi kimidur.¹⁵²⁹
189. Harmana giran porsuğ, dirgena tayanur.¹⁵³⁰
190. Hastanın kötüsü odur ki, minderi birağur da, yastuğa siçar.¹⁵³¹
191. Hatırlı k̄arının tumani, belinda durmaz.¹⁵³²
192. Havalar k̄aralınca ya yağmur yağar, ya k̄ar.¹⁵³³
193. Haydan gelen, huya geder.¹⁵³⁴
194. *Helep*¹⁵³⁵ burada yohisa, *helebi*¹⁵³⁶ burdadur.¹⁵³⁷
195. Her osuruğa bıyıl veriyer.¹⁵³⁸
196. Her şey nazar değarmışta, ağıla nazar değmezmiş.¹⁵³⁹
197. Her şey nazar deger, ağıla nazar degmaz.¹⁵⁴⁰
198. Herkeş kaşuğ *yonarda*, sapini ortaya denk getüremaz.¹⁵⁴¹
199. *Hers* gelür dil kızarur, hers geder yüz kızarur.¹⁵⁴²
200. Hırhız içtan olursa, öküz bacadan çıkar.¹⁵⁴³
201. Hizmetkerin ahlinda balduzınan bana, ağanın ahlinda eşeginan tana.¹⁵⁴⁴

¹⁵²² Hava Doğancı

¹⁵²³ Server Elmas

¹⁵²⁴ Cevdet Çaycı

¹⁵²⁵ Havli: Avlu.

¹⁵²⁶ Server Elmas

¹⁵²⁷ Feydane Sucu

¹⁵²⁸ Feydane Sucu

¹⁵²⁹ Mesut Gündoğdu

¹⁵³⁰ Cevdet Çaycı

¹⁵³¹ Server Elmas

¹⁵³² Server Elmas

¹⁵³³ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁵³⁴ Feydane Sucu

¹⁵³⁵ Halep → Helep

¹⁵³⁶ Helebi: Uzunluğu 50-70 cm. arasında olan bir ölçü birimi.

¹⁵³⁷ Cengiz Yazıcı

¹⁵³⁸ Veysel Elmas

¹⁵³⁹ Gülpaşa Tekoğlu Usanmaz, 1939 doğumlu, Posof-Eminbey köyü, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁵⁴⁰ Nursal Taşkiran

¹⁵⁴¹ Server Elmas

¹⁵⁴² Feydane Sucu

¹⁵⁴³ Şahinaz Aksoy Gündoğdu

¹⁵⁴⁴ Server Elmas

202. Hizmetkerin kötisi, babadan ey öğüt öğredür.¹⁵⁴⁵
203. Hoca doyduktan sora kırk armut yemiş. “Onun da yeri başhaydi.” demiş.¹⁵⁴⁶
204. Hocanın karni beşdür, biri daim boşdur.¹⁵⁴⁷
205. Hocanın karni beşdur, biri daim boşdur.¹⁵⁴⁸
206. *Hoşbilezük*¹⁵⁴⁹ orta teldan çalinur.¹⁵⁵⁰
207. İki derdim, bir telaşım sèn misin?¹⁵⁵¹
208. İnek öldi hap bozuldi, tana öldi hep bozuldi.¹⁵⁵²
209. İnsan culuhtur, boyni yoluhtur.¹⁵⁵³
210. İnsan it aliyer da, neslini cinsini soriyer.¹⁵⁵⁴
211. İsmarlamayan hac kabul olmaz.¹⁵⁵⁵
212. İşlamayan demür, pas tutar.¹⁵⁵⁶
213. İştianın bir yüzi kara, vermiyanın iki yüzi.¹⁵⁵⁷
214. İt araba kölgesinde yatar, kendi kölgesi bilir.¹⁵⁵⁸
215. İt çenkürmeynen, göğden kemük yağmaz.¹⁵⁵⁹
216. İt çenkürmeynen, göktaş kemük yağmaz.¹⁵⁶⁰
217. İt götünden, temiz osruk çılmaz.¹⁵⁶¹
218. İt iti arar, kasaphana öğünde bulur.¹⁵⁶²
219. İt iti arar, Şam’da bulur.¹⁵⁶³
220. İt iti yer, derisini yüzmaz.¹⁵⁶⁴
221. İt itinen boğuşurken, arada yolcinin işi rast geder.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁴⁵ Server Elmas

¹⁵⁴⁶ Server Elmas

¹⁵⁴⁷ Server Elmas

¹⁵⁴⁸ Server Elmas

¹⁵⁴⁹ Hoşbilezük: Posof yöresi halk oyunlarından bir örnek.

¹⁵⁵⁰ Server Elmas

¹⁵⁵¹ Turgay Çaycı

¹⁵⁵² Memduh Öztürk

¹⁵⁵³ Hülya Yalman Bayındır

¹⁵⁵⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁵⁵ Yaşar Taşkiran

¹⁵⁵⁶ Cevdet Çaycı

¹⁵⁵⁷ Cevdet Çaycı

¹⁵⁵⁸ Turgay Çaycı

¹⁵⁵⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁶⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁶¹ Feydane Sucu

¹⁵⁶² Server Elmas

¹⁵⁶³ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁶⁴ Bekir Atalay

¹⁵⁶⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu

222. İt kursağı, yağ götürmaz.¹⁵⁶⁶
223. İt olali bir kurt boğmış.¹⁵⁶⁷
224. İt osurmuş, *lobiya*¹⁵⁶⁸ bitmiş.¹⁵⁶⁹
225. İt ulumayan, göktaş lavaş yağmaz.¹⁵⁷⁰
226. İt utansa, don geyer.¹⁵⁷¹
227. İt ürür, kervan yürür.¹⁵⁷²
228. İte, ata güvenilmaz.¹⁵⁷³
229. İtin kafasında takke durmaz, şingıldar düşar.¹⁵⁷⁴
230. İtinan dalaşacağına, çalıyı dolaş.¹⁵⁷⁵
231. İtla, kurtla horona girma.¹⁵⁷⁶
232. İtitan it doğar, ittân kuzi doğmaz.¹⁵⁷⁷
233. Kaçan herfi medden sonra sebebi med, suhuni aruz olur.¹⁵⁷⁸
234. Kaçan tavuğ yağlı olurmuş.¹⁵⁷⁹
235. Kaçkaçanın¹⁵⁸⁰ kâri (heyri) olmasa, *camuşin* sırtını (talını) ditmaz.¹⁵⁸¹
236. Kalan işa, kar yağar.¹⁵⁸²
237. Kara kış karaynan, zemheri paraynan.¹⁵⁸³
238. Karakış karaynan, Zemheri paraynan, Gücük az, Mart yaz.¹⁵⁸⁴
239. Kardeş eyi olaydı, Allah'ın da olurdu.¹⁵⁸⁵
240. Kardeş kardeşin na ummasını iştar, na da ölmasını.¹⁵⁸⁶
241. Kardeşinan aran nasıldur? - Gurbetçuluğum yohtur.¹⁵⁸⁷

¹⁵⁶⁶ Feydane Sucu

¹⁵⁶⁷ Veysel Elmas

¹⁵⁶⁸ Lobiya: Fasulye.

¹⁵⁶⁹ Feydane Sucu

¹⁵⁷⁰ Yaşar Taşkıran

¹⁵⁷¹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁷² Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁷³ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁷⁴ Server Elmas

¹⁵⁷⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁷⁶ Baki Ergün

¹⁵⁷⁷ Feydane Sucu

¹⁵⁷⁸ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁵⁷⁹ Mesut Gündoğdu

¹⁵⁸⁰ Kaçkaça: Saksâğan kuşu.

¹⁵⁸¹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁵⁸² Bekir Atalay

¹⁵⁸³ Fatma Saygılı Gündoğdu

¹⁵⁸⁴ Nevriye Durak

¹⁵⁸⁵ Feydane Sucu

¹⁵⁸⁶ Maksut Ergün

242.  ardaşlar ey sevg li olaydı, Allah'ın da olurdu.¹⁵⁸⁸
243.  arga yavrusına  adife tuyli balam diye seslenurmiş.¹⁵⁸⁹
244.  arga,  a   a i¹⁵⁹⁰ yanslarken  endi gezişini unutmiş.¹⁵⁹¹
245.  argaya demişler po un dermandır, getmiş deryadan oyani sı mış.¹⁵⁹²
246.  ari  ısmının ard etegi,  g eteginin d şmanidur.¹⁵⁹³
247.  ari var civan edar,  ari var şivan edar.¹⁵⁹⁴
248.  ariler dem r leblebi kimid rler,  i neye bilene eş olsun.¹⁵⁹⁵
249.  atıra demişler: "Baban kimd r?" Demiş: "At dayımdur."¹⁵⁹⁶
250.  aynanam  ldi, yeri b na kaldı.¹⁵⁹⁷
251.  aynanam  ldi, yeri b na  aldı.¹⁵⁹⁸
252.  azan demiş: "Dibim altun."  ep e demiş: "B n nerdayım?"¹⁵⁹⁹
253.  azanan  g nmasın, yiyan  g ns n.¹⁶⁰⁰
254.  e inin  ı  tu ı yera, yavrusı da  ı ar.¹⁶⁰¹
255.  e inin *hotorlusu g ze* başından su i mazmiş.¹⁶⁰²
256. Kel ayran bulsa, başına  alar.¹⁶⁰³
257. Kel ayran bulsa, başına  alar.¹⁶⁰⁴
258. Kel  afaya, şimş r tarah.¹⁶⁰⁵
259. Kel  l r sırma sa lı,  or  l r badem g zli olur.¹⁶⁰⁶
260.  em   varsa,  em rende var.¹⁶⁰⁷

¹⁵⁸⁷ Metin Sayılır

¹⁵⁸⁸ şahinaz Aksoy G ndo du

¹⁵⁸⁹ Server Elmas

¹⁵⁹⁰  a   : Saks  an kuşu.

¹⁵⁹¹ Server Elmas

¹⁵⁹² Ayten  aycı G ndo du

¹⁵⁹³ Sevilay G ndo du G ng r

¹⁵⁹⁴ Server Elmas

¹⁵⁹⁵ Server Elmas

¹⁵⁹⁶ Server Elmas

¹⁵⁹⁷ Sevilay G ndo du G ng r

¹⁵⁹⁸ Server Elmas

¹⁵⁹⁹ Server Elmas

¹⁶⁰⁰ Bekir Atalay

¹⁶⁰¹ Memduh  zt rk

¹⁶⁰² Feydane Sucu

¹⁶⁰³ Yaşar Taşkiran

¹⁶⁰⁴ Yaşar Taşkiran

¹⁶⁰⁵ Ayten  aycı G ndo du

¹⁶⁰⁶ Server Elmas

¹⁶⁰⁷ Memduh  zt rk

261. Kendi evinda başını bağliyamaz, düğün evinda gelin başi bağlamaya yeltenür.¹⁶⁰⁸
262. Kendi gözündeki mertegi görmaz, elin gözündaki çöpi görür.¹⁶⁰⁹
263. Kendi götündeki kazugi görmaz, elin gözünde çöp arar.¹⁶¹⁰
264. Keşiş her defe *kete* yemaz.¹⁶¹¹
265. Kılavuzu karga olanin, burni pohtan çılmazmış.¹⁶¹²
266. Kısa kes da *söbe*¹⁶¹³ kareli olsun.¹⁶¹⁴
267. Kız insan ol, taylarinan kırhılma.¹⁶¹⁵
268. Kız kocaldı mi *Cilvana*'ya¹⁶¹⁶, it kocaldı mi *Ercene*'ye.¹⁶¹⁷⁻¹⁶¹⁸
269. Kız sahabı, kala sahabı.¹⁶¹⁹
270. Kızını dögmayan, dizini dögar.¹⁶²⁰
271. Kim osurdi? - Garip osurdi.¹⁶²¹
272. Kısmanın yanında atın kuruğunu kesma. Biri uzun, biri kısa der.¹⁶²²
273. Koca öküz ölecah ki yeri belli olsun.¹⁶²³
274. Komşı komşıya baħar, canını ataşta yaħar.¹⁶²⁴
275. Komşinin kızi, komşıya *kıçı*¹⁶²⁵ çamurli görünür.¹⁶²⁶
276. Komşusuz duran, dag başında da durur.¹⁶²⁷
277. Kır satıcının, kır alıcısı olur.¹⁶²⁸
278. Kork *Abril*'in¹⁶²⁹ beşindan, öküzi ayırur eşindan.¹⁶³⁰

¹⁶⁰⁸ Server Elmas

¹⁶⁰⁹ Server Elmas

¹⁶¹⁰ İkrām Çınar

¹⁶¹¹ Feydane Sucu

¹⁶¹² Hüsnıye Ermen Seyhan

¹⁶¹³ Söbe: Soba.

¹⁶¹⁴ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁶¹⁵ Kibriye Sinangil Yazlı

¹⁶¹⁶ Cilvana: Posof'un yeni adı Binbaşımınbey olan köy.

¹⁶¹⁷ Ercene: Ahıska'ya bağlı bir köy.

¹⁶¹⁸ Lütfiye Kaya

¹⁶¹⁹ Bülbül Kartal

¹⁶²⁰ Cevdet Çaycı

¹⁶²¹ Server Elmas

¹⁶²² Feydane Sucu

¹⁶²³ Maksut Ergün

¹⁶²⁴ Müşkinaz Atalay

¹⁶²⁵ Kıç: Bacak.

¹⁶²⁶ Server Elmas

¹⁶²⁷ Mesut Gündoğdu

¹⁶²⁸ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁶²⁹ Abril: Nisan ayı.

¹⁶³⁰ Hasan Erbaş

279. Kork korkmazdan, utan utanmazdan.¹⁶³¹
280. K tlu  k zıl k ynekt r¹⁶³², ya yakasından, ya da yanından g r n r.¹⁶³³
281. K t  it na yer, ne yedir r.¹⁶³⁴
282. K v n viziri¹⁶³⁵ bila, m sellede¹⁶³⁶ evliya ra beti g r r.¹⁶³⁷
283. Kunda   ir ini, mehle g zeli olurmi .¹⁶³⁸
284.  urban olem tipiye, aldı get rdi  apiya.¹⁶³⁹
285.  urda demi lar: “Ensen niya  alındur?” - “ endi i imi  endim g r r mda ondan.” demi .¹⁶⁴⁰
286.  urt i  ocalur,  e i boynuzlar.¹⁶⁴¹
287.        alkar, b y ge ba ar.¹⁶⁴²
288.      ta  usur, b y  ta af.¹⁶⁴³
289. K rt ayrani bol bulmi ,  teberisina s rmi .¹⁶⁴⁴
290. Laf a natma  mesela, y zi olmi  k sela.¹⁶⁴⁵
291. Lafinan peynir gemisi yapma .¹⁶⁴⁶
292. Lak¹⁶⁴⁷ yumurtadan c c    ı maz.¹⁶⁴⁸
293. Legen aldım  oltu uma, s z n t rt  ma.¹⁶⁴⁹
294. Leylegin  mri, lak lakinan ge armı .¹⁶⁵⁰
295. Mal sahabina benzarmı .¹⁶⁵¹
296. Malım s ni veremda mı   ti olem, vermayıp da mi   ti olem? -Verma da,   ti ol.¹⁶⁵²

¹⁶³¹ Feydane Sucu

¹⁶³²   ynek: G mlek.

¹⁶³³ Server Elmas

¹⁶³⁴ Ayten  aycı G ndo du

¹⁶³⁵ Vizir: Yaramaz, hareketli.

¹⁶³⁶ M selle: Musalla.

¹⁶³⁷ Server Elmas

¹⁶³⁸ Orhan Mutlu

¹⁶³⁹ Memduh  zt rk

¹⁶⁴⁰ Server Elmas

¹⁶⁴¹ Safiye Kartal

¹⁶⁴² Ayten  aycı G ndo du

¹⁶⁴³ Hicaz Turgut Mutlu

¹⁶⁴⁴ Server Elmas

¹⁶⁴⁵ Server Elmas

¹⁶⁴⁶ Cevdet  aycı

¹⁶⁴⁷ Lak:   r k.

¹⁶⁴⁸ Cevdet  aycı

¹⁶⁴⁹ Feydane Sucu

¹⁶⁵⁰ Ayten  aycı G ndo du

¹⁶⁵¹ Server Elmas

297. Malının başında sahabı gerek, oğli degül, babası gerek.¹⁶⁵³
298. *Maluh yonmayi* bilmazdi, yetiştı adam oldı.¹⁶⁵⁴
299. Êmanatın bağri (canı), yuħa olur.¹⁶⁵⁵
300. Mart gelür, dert gelür.¹⁶⁵⁶
301. Mart götüna parmağım, tık tık edar oğlağım.¹⁶⁵⁷
302. Mart kapıdan baħtırur, kazma kürek yaħtırur.¹⁶⁵⁸
303. Mart'ın yarısı kış, yarısı da yaz.¹⁶⁵⁹
304. Mart'ta merək, yarı gerek. Keroğa oti, ayrı gerek.¹⁶⁶⁰
305. Mazlumun ahi, tahttan endürür şahı.¹⁶⁶¹
306. Na ata biniyer, ne attan iniyer.¹⁶⁶²
307. Na boyca yazduħ, söylenecaħ soz kalmadı.¹⁶⁶³
308. Na umarsın bacından, bacın öliyer acından.¹⁶⁶⁴
309. Nasıl oliyer degirman sırası hep bəna düşiyer.¹⁶⁶⁵
310. Nazar mali kazana koyar, insani da mezara.¹⁶⁶⁶
311. Ne bağırıyersin, sesin Kandeğer'e gediye.¹⁶⁶⁷
312. O ağ, o çeperi korumaz.¹⁶⁶⁸
313. O ki düştuħ bu harga, ya kuzgun yer, ya karga.¹⁶⁶⁹
314. Odun oduni yarar, ahmaħ kəndini yorar.¹⁶⁷⁰
315. Oğlum na gördün bu dünyada? Demiş ki: "Na göracam, geť *naħıra*¹⁶⁷¹, gel *aħora*."¹⁶⁷²⁻¹⁶⁷³

¹⁶⁵² Şahinaz Çaycı Gündoğdu

¹⁶⁵³ Nizamettin Öner

¹⁶⁵⁴ Server Elmas

¹⁶⁵⁵ Yaşar Taşkıran

¹⁶⁵⁶ Şiše Aksoy Güler

¹⁶⁵⁷ Emine Gündoğdu Demirci

¹⁶⁵⁸ Memduh Öztürk

¹⁶⁵⁹ Gülali Yavuz

¹⁶⁶⁰ Gülali Yavuz

¹⁶⁶¹ Mesut Seyhan Gündoğdu

¹⁶⁶² Metin Sayılır

¹⁶⁶³ Server Elmas

¹⁶⁶⁴ Cevdet Çaycı

¹⁶⁶⁵ Şahismail Işık

¹⁶⁶⁶ Şiše Aksoy Güler

¹⁶⁶⁷ Refiye Saygılı

¹⁶⁶⁸ Feydane Sucu

¹⁶⁶⁹ Hüsnüye Ermen Seyhan

¹⁶⁷⁰ Ayhan Gündoğdu, 1963 doğumlu, Posof - Binbaşitekinbey köyünden, lise mezunu, işçi.

¹⁶⁷¹ Naħır: Büyükbaş hayvan sürüsü.

¹⁶⁷² Aħor: Ahır.

316. Ola Turgut na gözlerin *bereldiyersin*,¹⁶⁷⁴ anandan motorinan mi çıhtın?¹⁶⁷⁵
317. Olmasin avci, ille da paluḥçi.¹⁶⁷⁶
318. Oroşpinin tōni dokḥuzdur. Birini kendi geyar, sekḥizini halka geydürür.¹⁶⁷⁷
319. Öküzüm kaba olsunda koy çeḥmasın.¹⁶⁷⁸
320. Öküzün çekenine vurulur.¹⁶⁷⁹
321. Öküzüne baḥmiyer, Hasan Dagi'na oduna gediye.¹⁶⁸⁰
322. *Pal*¹⁶⁸¹ tatlida, bekmez aci mi?¹⁶⁸²
323. Paluḥçunun göti yaş gerek.¹⁶⁸³
324. *Peştamalın*¹⁶⁸⁴ süriniyer, baban evi göriniyer.¹⁶⁸⁵
325. Pilavın buḡu, arsumana gediye.¹⁶⁸⁶
326. Piraya kızınca yorgani yaḥar, ari kovanina çomaḥ soḥar.¹⁶⁸⁷
327. Poḥun altina kalur, sözün altina kalmaz.¹⁶⁸⁸
328. Poşov'dan oyani getmamış, *haṭoli*¹⁶⁸⁹ üzüm zaniyer.¹⁶⁹⁰
329. *Poşa*, eşegini öger kimi, kendini ögiyer.¹⁶⁹¹
330. *Poşa*'nin işi da, *Poşa*'ya düşar.¹⁶⁹²
331. *Poşa*'nin lafi (sözi) cepündedür.¹⁶⁹³
332. *Poşa*'nin *ṭavarcuḡi*¹⁶⁹⁴ boş kalmaz.¹⁶⁹⁵
333. *Poşa*'ya bir verirsin, iki iştär, yatmaya da yer iştär.¹⁶⁹⁶

¹⁶⁷³ Nizamettin Öner

¹⁶⁷⁴ Bereltmaḥ: Sinirlenildiği zaman gözleri kısarak, sert bakış atmak.

¹⁶⁷⁵ Server Elmas

¹⁶⁷⁶ Memduh Öztürk

¹⁶⁷⁷ Server Elmas

¹⁶⁷⁸ Server Elmas

¹⁶⁷⁹ Nilgün Ergezer Sayılır

¹⁶⁸⁰ Server Elmas

¹⁶⁸¹ Pal: Bal.

¹⁶⁸² Şahismail Işık

¹⁶⁸³ Memduh Öztürk

¹⁶⁸⁴ Peştamal:

¹⁶⁸⁵ Feydane Sucu

¹⁶⁸⁶ Refiye Saygılı

¹⁶⁸⁷ Server Elmas

¹⁶⁸⁸ Server Elmas

¹⁶⁸⁹ Haṭol: Yer elması türünde bir bitki.

¹⁶⁹⁰ Server Elmas

¹⁶⁹¹ Şahismail Işık

¹⁶⁹² Cevdet Çaycı

¹⁶⁹³ Müşkinaz Atalay

¹⁶⁹⁴ Ṭavarcuḡ: Deriden yapılmış torba, daḡarcık.

¹⁶⁹⁵ Şüş Aksoy Güler

¹⁶⁹⁶ Cevdet Çaycı

334. Ramuğı birağmış, boş kafayinen geziyer.¹⁶⁹⁷
335. Rüzgâr demiş aĉ doldurem, *merek*¹⁶⁹⁸ demiş götürma doldurman lazim degül.¹⁶⁹⁹
336. Saĉ safadan, tırnağ cfaadan uzarmış.¹⁷⁰⁰
337. Sağılan inegin, memesi kesilmaz.¹⁷⁰¹
338. Sattım savdım kirezi, elimde kaldi hokka inan terazi.¹⁷⁰²
339. Seet terekten düşti. Kırıldı mi, kırılmadı mi? Ama seslandi.¹⁷⁰³
340. Sekiza gèlmam, doğuza kalmam.¹⁷⁰⁴
341. Selemün eleyküm, *sami* toğriyerim, nasilsin ıayı, irili ufağlı.¹⁷⁰⁵
342. Sen bene can de, ben sene haĉan diyem.¹⁷⁰⁶
343. Sımarlamayinan hac kabul olmaz.¹⁷⁰⁷
344. Siĉandan *töramiş*, *tavarcuğ* kesiyer.¹⁷⁰⁸
345. Sènin bilmişluğun kader, bènim unutmişliğum var.¹⁷⁰⁹
346. Sèninan konuşmadanisa ĉinĉarinan tehret etmağ eydür.¹⁷¹⁰
347. Söz bizim, ev bizim.¹⁷¹¹
348. Söz sözi açti, söz da gèldi götimi açti.¹⁷¹²
349. Su akağını, hayvan yatağını boşlamaz.¹⁷¹³
350. Su geder, kum kalur.¹⁷¹⁴
351. Suyin aĉađından, insanın yera baĉađından korđı.¹⁷¹⁵
352. Suyin durgun aĉanından, insanın da göti yera yağınından kork.¹⁷¹⁶
353. *Süküt* atın tekmügü, hızlı olur.¹⁷¹⁷

¹⁶⁹⁷ Feydane Sucu

¹⁶⁹⁸ Merek:

¹⁶⁹⁹ Feydane Sucu

¹⁷⁰⁰ Ayten Ćaycı Gündođdu

¹⁷⁰¹ Ayten Ćaycı Gündođdu

¹⁷⁰² Leyla Ercim Seyhan

¹⁷⁰³ Metin Sayılır

¹⁷⁰⁴ Veysel Elmas

¹⁷⁰⁵ Server Elmas

¹⁷⁰⁶ şahinaz Gündoğdu

¹⁷⁰⁷ Yaşar Taşkıran

¹⁷⁰⁸ Memduh Öztürk

¹⁷⁰⁹ Server Elmas

¹⁷¹⁰ Server Elmas

¹⁷¹¹ Nizamettin Öner

¹⁷¹² İkrām Ćınar

¹⁷¹³ Server Elmas

¹⁷¹⁴ şahinaz Bilican

¹⁷¹⁵ İkrām Ćınar

¹⁷¹⁶ Server Elmas

354. Sür nağıra, gəlsin ağıra.¹⁷¹⁸
355. Süri geri döndü mi, topal koyun öge düşar.¹⁷¹⁹
356. Şalvari şaldan Osmanlı, poturi kıldan Osmanlı. Ekmada yoh, biçmada yoh, yemada ortağı Osmanlı.¹⁷²⁰
357. Tağımış boynına mavi boncuğı, zanarsın ki kəsaphana kancuğı.¹⁷²¹
358. Tavuğı kaza bakmışta, dübürünü patlatmış.¹⁷²²
359. Tilki delüğe sığamaz, kuyruğına da bir çalı takar.¹⁷²³
360. Tilkinin adı çığımış, sansar dünyayı yığımış.¹⁷²⁴
361. Toydan sora nağıra, hoş galdın Bayram Ağı.¹⁷²⁵
362. Turpun sığındansa, seyregi eydür.¹⁷²⁶
363. Un uçmaz, kepek kaçmaz.¹⁷²⁷
364. Utan utanmazdan, kork korkmazdan.¹⁷²⁸
365. Yuğı geldi bedene, Allah razı olsun kağıp gedene.¹⁷²⁹
366. Vardan fayda var.¹⁷³⁰
367. Ya sən degirmana get, bən düğüna. Ya bən degirmana gedem, sən düğüna.¹⁷³¹
368. Yalançı dünya kimin mumuni başağan yağımış.¹⁷³²
369. Yağımurdan sora ekılan darıdan, adamdan sora kağıan karıdan fayda olmaz.¹⁷³³
370. Yağımur yağıarsa can Gınıya¹⁷³⁴, yağımur yağımasa yan Gınıya.¹⁷³⁵
371. Yaz ayransız, kış yorgansız olmaz.¹⁷³⁶
372. Yazın kölga hoş, kışın çuval (ambar) da boş.¹⁷³⁷

¹⁷¹⁷ Sermin Mutlu Gündoğıdu

¹⁷¹⁸ Metin Sayılır

¹⁷¹⁹ Server Elmas

¹⁷²⁰ Zekeriya Bulut

¹⁷²¹ Server Elmas

¹⁷²² Server Elmas

¹⁷²³ Veysel Elmas

¹⁷²⁴ Nuri Orakçı

¹⁷²⁵ Büseyne Ermen Öner

¹⁷²⁶ Uğur Çaycı

¹⁷²⁷ Feydane Sucu

¹⁷²⁸ Ayten Çaycı Gündoğıdu

¹⁷²⁹ Şemsettin Gündoğıdu

¹⁷³⁰ Safiye Kartal

¹⁷³¹ Feydane Sucu

¹⁷³² Şahinaz Aksoy Gündoğıdu

¹⁷³³ Server Elmas

¹⁷³⁴ Gınıya: Posof'un yeni adı Özbaşı olan köyü.

¹⁷³⁵ Zekeriya Bulut

¹⁷³⁶ Maksut Ergün

¹⁷³⁷ Bekir Atalay

373. Yerli kazanur, Tat yiyar. Eşek kazanur, at yiyar.¹⁷³⁸
374. Yırğatın¹⁷³⁹ kötisi, ikindidan sora coşarmış.¹⁷⁴⁰
375. Yılan egilür bükülür, delüğe duz girar.¹⁷⁴¹
376. Yiyan bir gözüm yemiyan iki.¹⁷⁴²
377. Yoldan çıhan, yolunu şaşırur.¹⁷⁴³
378. Yuhi geldi bedena, Allah razı olsun kaşıp gedena.¹⁷⁴⁴
379. Yüzümü unli gördün da, degirmanci mi zandın?¹⁷⁴⁵
380. Zehri heç bir zaman teneke kupa içinde sunmazlar.¹⁷⁴⁶
381. Zengin dağ yolda işini aşırur, fakırda düz yolda işini şaşırur.¹⁷⁴⁷
382. Zenginin dostı çoğ olur, fakirin dostı heç olmaz.¹⁷⁴⁸
383. Zurzuna'nın¹⁷⁴⁹ tavarı gediye, Purut'un¹⁷⁵⁰ itina na.¹⁷⁵¹
384. Zurzuna'nın tavarına kurt düşmüş, Purut'un itina na.¹⁷⁵²

7.13. Deyimler

Dilin yetersiz kaldığı yerde, devreye girerek, söylenilmek istenilen şeyin ifade edilmesine imkân tanıyan deyimlerle ilgili olarak *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde; “Kendi öz anlamından az çok ayrı bir anlam taşıyan klişeleşmiş söz.”¹⁷⁵³ tanımı yapılmıştır.

Türk Ansiklopedisi'nde; “Bir gramer şekli ya da çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış söz.”¹⁷⁵⁴ şeklinde tanımlanan deyim, Yeni Türk Ansiklopedisi; “Kelimelerin ifade ettiği sözlük anlamları

¹⁷³⁸ Server Elmas

¹⁷³⁹ Yırğat: Irgat.

¹⁷⁴⁰ Büseyne Ermen Öner

¹⁷⁴¹ Server Elmas

¹⁷⁴² Feydane Sucu

¹⁷⁴³ Büseyne Ermen Öner

¹⁷⁴⁴ Şemsettin Gündoğdu

¹⁷⁴⁵ Yaşar Taşkiran

¹⁷⁴⁶ Enis İşbacar

¹⁷⁴⁷ Büseyne Ermen Öner

¹⁷⁴⁸ Büseyne Ermen Öner

¹⁷⁴⁹ Zurzuna: Çıldır ilçe merkezinin eski adı.

¹⁷⁵⁰ Purut: Çıldır'ın yeni adı Eşmepınar olan köyüdür.

¹⁷⁵¹ Feydane Sucu

¹⁷⁵² Vahit Ulgar

¹⁷⁵³ L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 39.

¹⁷⁵⁴ “Deyim”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt XIII, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1966, s. 196.

dışında bir anlam taşıyan klişeleşmiş kelime grupları (bazen kelime). Bunlar mecaz gruplarıdır, ancak kullanıla kullanıla gerçek anlamları düşünülmecek kadar mecazî anlamlarında kalıplaşmışlardır.”¹⁷⁵⁵ şeklinde açıklamıştır.

Deyimler için; “Asıl anlamlarından uzaklaşarak, yeni kavramlar meydana getiren kalıplamış sözler.” tanımını yapan Şükrü Elçin, deyimlerin; duygu ve düşünce yapımızı, dikkat çekecek başka bir söyleyiş biçimiyle anlatan isim, sıfat, zarf, basit fiil ve birleşik fiil görünüşlü gramer şekiller olduğunu belirtir.¹⁷⁵⁶

Edebiyat Ansiklopedisi’nde deyim; “Çokluk, gerçek anlamı dışında bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözlere denir. Kısa ve özlü anlatım aracıdır. En az iki kelimeyle kurulur. Teşbih, istiare, mecaz ve kinaye unsurlarıyla bir olayı tasvir veya ifade eder.”¹⁷⁵⁷ şeklinde geçmektedir.

Kemal Demiray, hazırladığı Türkçe sözlükte, deyim; “1. Çoğu öz anlamından az çok ayrı bir anlam bildiren kalıplaşmış söz. 2. Deyiş, ifade.”¹⁷⁵⁸ olarak tanımlarken, Ali Püsküllüoğlu; “Genellikle kendi öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış söz; en az iki sözcükle kurulur ve sözdizimi değiştirilemez, kısa ve özlü anlatım aracıdır.”¹⁷⁵⁹ demiş, Ötüken Türkçe Sözlük ise; “Çoğunlukla gerçek anlamın dışında kullanılarak bir düşünceyi dile getiren kalıplaşmış anlatım, tabir.”¹⁷⁶⁰ tanımını yapmıştır.

Hüseyin Adıgüzel, deyimler için şunları söylemektedir: “Millî kültürümüzün önemli bir parçası olan deyimlerimiz, milletimizin pratik ve keskin zekâsının mahsulleridir. Ne zaman söylendiği, çoğunun kim tarafından da söylendiği belli olmayan bu zekâ mahsulü güzel sözlerin mânâlarında, milletimizin yaşayışı, düşünüşü, hayata bakış ve hayatı anlayış tarzı yatar. Dilden dile, gönülden gönüle geçerek günümüze ulaşan deyimlerimizin hepsinde, uzun sözü kısaltarak özetleyen, sohbetlerde

¹⁷⁵⁵ “Deyim”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt 2, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985, s. 661.

¹⁷⁵⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 706.

¹⁷⁵⁷ “Deyim”, *Edebiyat Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 79.

¹⁷⁵⁸ Kemal Demiray, *Temel Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul, 1982, s. 246.

¹⁷⁵⁹ Ali Püsküllüoğlu, *Öz Türkçe Sözlük*, 2. basım, Bilgi Yayınları, Ankara, 1971, s. 123.

¹⁷⁶⁰ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 1193.

söze açıklık getiren bir özellik mevcuttur. Bu özellikleri ile deyimlerimiz, fikir ve düşünce hayatımızın süsü, konuşmalarımızın tuzu biberi gibidir."¹⁷⁶¹

Atasözü ve deyimler birbirleriyle yakın ilişkili olması açısından, sıkça karıştırılan iki anonim edebiyat ürünüdür. Pertev Naili Boratav, atasözleri değerinde olan deyimlerle günlük konuşma dilinde kullanılan deyimlerin birbirinden ayırt edilmesi konusundaki sorunla ilgili olarak şunları bildirmektedir: *"Atasözü değerinde deyimlerin, temsillerin günlük konuşma dilindeki hazır söz kalıpları biçiminde deyimlerden ayırt edilmesi oldukça güçtür. Birincilerin ikincilere baka daha uzun oluşları, günlük konuşma dilinde daha seyrek geçişleri birer mihenk olabilir. Atasözüne çalan deyimlerle oynamak, dili kullanmada ustalık, kafa olgunluğu, bilgi dolgunluğu gerektirir. Bir iki örnek verelim: 'dalyan gibi', 'karnı burnunda', günlük konuşma dilinin beylik deyimleridir; 'öküz altında buzağı aramak' ise atasözü değerinde bir deyimdir; yersiz, gereksiz kuşkuyla davranıp çevresini tedirgin eden kişinin bu tutumunu yermek için kullanılır.*"¹⁷⁶²

"Atasözü ve deyimlerin anlamı, çoğunlukla birbirine yakındır. Bir kelimenin düşmesiyle deyim veya eklenmesiyle atasözü niteliği kazanan kelime gruplarına hem atasözü hem de deyim denilmesinden doğan karışıklık sebebiyle terim olarak bu iki kelimenin ayrılıp birleştiği yönleri açıklamak gerekir. Atasözü bir iddiayı dile getiren tam veya eksik bir cümledir. Ya olduğu gibi söylenir veya fail, fiil ve tümleçten herhangi bir eksik söylenmişse, eklenerek bir cümleye tamamlanır. Bu tip eksik cümleleri deyim sayan uzmanlar vardır."¹⁷⁶³

Atasözü ve deyimlerin karıştırıldığından bahisle şunu ifade etmeliyiz ki, halk edebiyatçıları tarafından sınıflandırılan atasözü ve deyimler, toplum tarafından ayrıştırılmamakta, genel olarak hepsi atasözü şeklinde ifade edilmektedir. Posof'ta yaptığımız saha çalışmaları kapsamında da, deyimlerin atasözleriyle karıştırıldığını gözlemlemiş bulunuyoruz.

¹⁷⁶¹ Hüseyin Adıgüzel, *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1990, s. 5.

¹⁷⁶² Pertev Naili Boratav, *Türk Halkbilimi I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s. 132.

¹⁷⁶³ Zeki Çıkman, *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Pars Matbaası, Ankara, 1977, s. 65.

Deyim Örnekleri

1. Adamin hayına baħ ki.¹⁷⁶⁴
2. Ağzan al ola ağzan.¹⁷⁶⁵
3. Ağzını it yağıyla yağlamış.¹⁷⁶⁶
4. Ağzını *ķera*¹⁷⁶⁷ vermaħ.¹⁷⁶⁸
5. Ağzi *ķarapana* dönmüş.¹⁷⁶⁹
6. Ağzi üşük.¹⁷⁷⁰
7. Ağzina bakmaħ.¹⁷⁷¹
8. Ağzından osuriyer.¹⁷⁷²
9. Ahıl dağılanda nerdaydin.¹⁷⁷³
10. Ahli, başından bir balta sapi yuħariden gediyer.¹⁷⁷⁴
11. Aħom'un *ķazi*.¹⁷⁷⁵
12. Aktem *ķesmaħ*.¹⁷⁷⁶
13. Alaca domuzi esķük.¹⁷⁷⁷
14. *Al*'ın muhtari kimi na yanlamışsin.¹⁷⁷⁸
15. *Al* kövi, zeytinyağı, yaz Ellez yaz.¹⁷⁷⁹
16. Allah'ım yağmur yağdur, Ali *ķulun* tallasina.¹⁷⁸⁰
17. Anasi *ķaputa* bağlamaz.¹⁷⁸¹
18. *Âşuħ* birezde *ķoroğli*'nden aġnat.¹⁷⁸²
19. At düşsa, *ķiçi* *ķırılır*.¹⁷⁸³
20. Ataş sēna *ķim* üfirdi?¹⁷⁸⁴

¹⁷⁶⁴ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁷⁶⁵ Veysel Elmas

¹⁷⁶⁶ Feydane Sucu

¹⁷⁶⁷ Ker: Kır.

¹⁷⁶⁸ İkrām Çınar

¹⁷⁶⁹ Veysel Elmas

¹⁷⁷⁰ Yaşar Çaycı

¹⁷⁷¹ Yaşar Taşkıran

¹⁷⁷² Feydane Sucu

¹⁷⁷³ Server Elmas

¹⁷⁷⁴ Müşkinaz Albulut Atalay, 1926 doğumlu, Posof - Kalkankaya köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁷⁷⁵ Özlem Çaycı Ocak

¹⁷⁷⁶ Cengiz Taşkıran, 1952 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, lise mezunu, emekli bankacı.

¹⁷⁷⁷ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁷⁷⁸ Maksut Ergün

¹⁷⁷⁹ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁷⁸⁰ Server Elmas

¹⁷⁸¹ Feydane Sucu

¹⁷⁸² Server Elmas

¹⁷⁸³ Şahinaz Aksoy Gündoğdu

21. Attır bu kişniya, it değıla çenküra.¹⁷⁸⁵
22. Avucuma na koydun ki, yüzen na çalem?¹⁷⁸⁶
23. Ay ışığında zeytün topliyer..¹⁷⁸⁷
24. Bar bağlamış.¹⁷⁸⁸
25. Başı göga değmağ.¹⁷⁸⁹
26. Bayramdan sora nağara, hoş geldin Bayram Ağa.¹⁷⁹⁰
27. Beç¹⁷⁹¹ baci, hanım abla.¹⁷⁹²
28. Beginan bacanağ olmağ.¹⁷⁹³
29. Bèndan beş beter.¹⁷⁹⁴
30. Bènimki bèna oldi.¹⁷⁹⁵
31. Beş beş olmağ.¹⁷⁹⁶
32. Beşik dibinda çürümiş.¹⁷⁹⁷
33. Beşik dibinda çürümiş.¹⁷⁹⁸
34. Bir alaca dounzi eskük.¹⁷⁹⁹
35. Bir gözi *Mere*'ye, bir gözi *Badele*'ye bağıyer.¹⁸⁰⁰
36. Bir luğma.¹⁸⁰¹
37. Bir titam.¹⁸⁰²
38. Bizim eşek, çuluni değımiş.¹⁸⁰³
39. Boş çuval tük durmaz.¹⁸⁰⁴
40. Boş torbaya, at gelmaz.¹⁸⁰⁵

¹⁷⁸⁴ Feydane Sucu

¹⁷⁸⁵ Veysel Elmas

¹⁷⁸⁶ Server Elmas

¹⁷⁸⁷ Server Elmas

¹⁷⁸⁸ Şahinaz Gündoğdu

¹⁷⁸⁹ Sevgi Gündüz Çaycı

¹⁷⁹⁰ Büseyne Öner

¹⁷⁹¹ Beç: Saf, aklı kesmeyen.

¹⁷⁹² Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁷⁹³ İkrām Çınar

¹⁷⁹⁴ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁷⁹⁵ Bülbül Gündüz

¹⁷⁹⁶ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁷⁹⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁷⁹⁸ Büseyne Ermen Öner

¹⁷⁹⁹ İkrām Çınar

¹⁸⁰⁰ Feydane Sucu

¹⁸⁰¹ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁸⁰² İkrām Çınar

¹⁸⁰³ Feydane Sucu

¹⁸⁰⁴ Server Elmas

41. Bu da bizdan, *Ğırma*'nın¹⁸⁰⁶ suyuni içmiş: ¹⁸⁰⁷
42. Bu hina getürmağ.¹⁸⁰⁸
43. Bu tuz o tuzdan değül.¹⁸⁰⁹
44. Buyrun misafırlar, tavranın bizimkilar.¹⁸¹⁰
45. Buyur buyrugun, salla kuyrugun.¹⁸¹¹
46. *Çadi* pehlivani.¹⁸¹²
47. *Cağgula* suratlı.¹⁸¹³
48. *Camuş*¹⁸¹⁴ eti.¹⁸¹⁵
49. *Camuş zoğı*.^{1816 - 1817}
50. Can vermiş, alamiyer.¹⁸¹⁸
51. Cêzi kesilmağ.¹⁸¹⁹
52. Cin atına binmağ.¹⁸²⁰
53. Cin küfür olmağ.¹⁸²¹
54. *Çinçarla* tehret olmağ.¹⁸²²
55. Cinim kader, hez etmam.¹⁸²³
56. Çali üstünda oturmağ.¹⁸²⁴
57. Çali üstünda oturmağ.¹⁸²⁵
58. Çar Niğola'dan kalma.¹⁸²⁶
59. Çaruk, çorabın topla.¹⁸²⁷

¹⁸⁰⁵ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁸⁰⁶ Ğırma: Posof ilçesi sınırlarında doğup, Gürcistan'a devam eden bir akarsudur.

¹⁸⁰⁷ Feydane Sucu

¹⁸⁰⁸ Baki Ergün

¹⁸⁰⁹ Veysel Elmas

¹⁸¹⁰ Şemsettin Gündoğdu

¹⁸¹¹ Büseyne Ermen Öner

¹⁸¹² Rahmi Bayraktaroğlu

¹⁸¹³ Veysel Elmas

¹⁸¹⁴ Camuş: Manda.

¹⁸¹⁵ Orhan Mutlu

¹⁸¹⁶ Zoğ: Deri.

¹⁸¹⁷ Orhan Mutlu

¹⁸¹⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁸¹⁹ Hülya Yalman Bayındır

¹⁸²⁰ Vasfiye Erdem

¹⁸²¹ Kadir Köse

¹⁸²² Memduh Öztürk

¹⁸²³ Feydane Sucu

¹⁸²⁴ Nursal Demirci Taşkiran

¹⁸²⁵ Nursal Taşkiran

¹⁸²⁶ Feydane Sucu

¹⁸²⁷ Feydane Sucu

60. Çırağ etmağ.¹⁸²⁸
61. Dana atmağ.¹⁸²⁹
62. Deden halvasını ne zaman yiyacağuş¹⁸³⁰
63. Decey Uğuz’dan biyani.¹⁸³¹
64. Değ tökmağ.¹⁸³²
65. Değ düşmağ.¹⁸³³
66. Desinlardan ötüri.¹⁸³⁴
67. Diyarsın ki Belkiz’in hekiyasidur uzatti da uzatti.¹⁸³⁵
68. Domuzun burnından düşmişlar.¹⁸³⁶
69. Düñki çocuğ.¹⁸³⁷
70. Dünyayinan düz yaşamağ.¹⁸³⁸
71. Eleğten, saca yetişmiyer.¹⁸³⁹
72. Elenderi vurup, kalanderi çarmağ.¹⁸⁴⁰
73. Elluğ, alemluğ etmağ.¹⁸⁴¹
74. Eniştasının¹⁸⁴² evinda ölmağ.¹⁸⁴³
75. Eşina eşina geldin.¹⁸⁴⁴
76. Fuğara tavuğı.¹⁸⁴⁵
77. Fuğaraluğdan ÷oni ohcur tutmiyer.¹⁸⁴⁶
78. Galo kövli.¹⁸⁴⁷
79. Gedek yağı mi sürüldi kafaniza.¹⁸⁴⁸

¹⁸²⁸ Baki Ergün

¹⁸²⁹ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁸³⁰ Veysel Elmas

¹⁸³¹ İkrām Çınar

¹⁸³² Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁸³³ İkrām Çınar

¹⁸³⁴ Baki Ergün

¹⁸³⁵ Server Elmas

¹⁸³⁶ Feydane Sucu

¹⁸³⁷ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁸³⁸ Mavuş Gündoğdu Çaycı, 1936-2006, Posof ilçe merkezi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

¹⁸³⁹ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁸⁴⁰ Nevriye Özer Bayraktar

¹⁸⁴¹ Kazım Avcı

¹⁸⁴² Enişte/Enişta: Damat.

¹⁸⁴³ Yaşar Taşkıran

¹⁸⁴⁴ Feydane Sucu

¹⁸⁴⁵ Veysel Elmas

¹⁸⁴⁶ Server Elmas

¹⁸⁴⁷ Özlem Çaycı Ocak

¹⁸⁴⁸ Feydane Sucu

80. Gediye ki kışluğ südüni evda sağıla.¹⁸⁴⁹
81. Gêldi Deli Temel'in yeri.¹⁸⁵⁰
82. Gêldi Yonuz eminin yeri.¹⁸⁵¹
83. Gelenin sağdücisi, gedenin yengesi.¹⁸⁵²
84. Gençluğ bir kış idi, uçurdum tutamadim.¹⁸⁵³
85. Göga tırmıh atmağ.¹⁸⁵⁴
86. Göt vermaya gönli yoğ.¹⁸⁵⁵
87. Göti pöğli.¹⁸⁵⁶
88. Gözi oğli.¹⁸⁵⁷
89. Göziyle otarmağ.¹⁸⁵⁸
90. Gözlarıyla yemağ.¹⁸⁵⁹
91. Gözüna ağ düşmağ.¹⁸⁶⁰
92. Guk üştü oturtmağ.¹⁸⁶¹
93. Günde kırk kapiya degenek vuriyer.¹⁸⁶²
94. Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali.¹⁸⁶³
95. Hakkat mi?¹⁸⁶⁴
96. Hanci tavuğı kimi yolçi pöğli gözliyer.¹⁸⁶⁵
97. Halva yemağ.¹⁸⁶⁶
98. Haydar buldi da, iti kaldi.¹⁸⁶⁷
99. Heleğ olmağ.¹⁸⁶⁸
100. Hem çiçi, hem pepe.¹⁸⁶⁹

¹⁸⁴⁹ Server Elmas
¹⁸⁵⁰ Veysel Elmas
¹⁸⁵¹ Veysel Elmas
¹⁸⁵² Ayten Çaycı Gündoğdu
¹⁸⁵³ Müşkinaz Atalay
¹⁸⁵⁴ Emine Gündoğdu Demirci
¹⁸⁵⁵ Metin Sayılır
¹⁸⁵⁶ İkrâm Çınar
¹⁸⁵⁷ Orhan Mutlu
¹⁸⁵⁸ İsmail Kalaycı
¹⁸⁵⁹ Anşa Çelik
¹⁸⁶⁰ Vahit Ulgar
¹⁸⁶¹ Sevgi Gündüz Çaycı
¹⁸⁶² Server Elmas
¹⁸⁶³ Ayten Çaycı Gündoğdu
¹⁸⁶⁴ Veysel Elmas
¹⁸⁶⁵ Server Elmas
¹⁸⁶⁶ Veysel Elmas
¹⁸⁶⁷ Feydane Sucu
¹⁸⁶⁸ Baki Ergün

101. Her boyayı boyadin da, iş *levcüdiye*¹⁸⁷⁰ kaldı.¹⁸⁷¹
102. Herkes kendi dambırasını çalıyor.¹⁸⁷²
103. *Hevat*'a¹⁸⁷³ getmağ.¹⁸⁷⁴
104. Hıncılım çalmağ.¹⁸⁷⁵
105. Hoş geçinmağ.¹⁸⁷⁶
106. Hoş *Gırma*'nın suyudur.¹⁸⁷⁷
107. Hoş *Obolli* miyim ki, odun uzatam.¹⁸⁷⁸
108. Hulululu Kamer *buğa* boynında *pisik* oturuyor.¹⁸⁷⁹
109. *Hülhüliye* kaldurmağ.¹⁸⁸⁰
110. İki derdim, bir merakım sèn misin?¹⁸⁸¹
111. İnsan bildühça, köv yoluni sorduğ.¹⁸⁸²
112. İnsan culuğtur, boyni yoluğtur.¹⁸⁸³
113. İspir kimi tutmağ.¹⁸⁸⁴
114. İş bogozuma kalmamış.¹⁸⁸⁵
115. İş çarmağ.¹⁸⁸⁶
116. İt düşsa, kıcı kırılır.¹⁸⁸⁷
117. İt kanı kusturmağ.¹⁸⁸⁸
118. İt kimi çenkürmağ.¹⁸⁸⁹
119. İt osurduğça, yalan söylemağ.¹⁸⁹⁰

¹⁸⁶⁹ Baki Ergün

¹⁸⁷⁰ Levcüdiye: Lacivert.

¹⁸⁷¹ Hüsniye Ermen Seyhan

¹⁸⁷² Huzeyfe Şanlı

¹⁸⁷³ *Hevat*: Posof'un yeni adı Aşıküzeyir olan köyü.

¹⁸⁷⁴ Ayhan Yener, 1959 doğumlu, Posof - Kaleönü köyünden, üniversite mezunu, mali müşavir.

¹⁸⁷⁵ Hicaz Turgut Mutlu

¹⁸⁷⁶ Şahinaz Aksoy Gündoğdu

¹⁸⁷⁷ Feydane Sucu

¹⁸⁷⁸ Server Elmas

¹⁸⁷⁹ Server Elmas

¹⁸⁸⁰ Büseyne Ermen Öner

¹⁸⁸¹ Sermin Mutlu Gündoğdu

¹⁸⁸² Vasfiye Erdem

¹⁸⁸³ Hülya Yalman Bayındır

¹⁸⁸⁴ Sevim Ermen Akpınar

¹⁸⁸⁵ Maksut Ergün

¹⁸⁸⁶ Kazım Avcı

¹⁸⁸⁷ İkrâm Çınar

¹⁸⁸⁸ Muhlis Bilican

¹⁸⁸⁹ Memduh Öztürk

¹⁸⁹⁰ Ayten Çaycı Gündoğdu

120. İt otarmaḥ.¹⁸⁹¹
121. İta döndermaḥ.¹⁸⁹²
122. İti götürüp, yag külegina bağlamaḥ.¹⁸⁹³
123. İttan çoḥ.¹⁸⁹⁴
124. İttan, pisikṭan azma.¹⁸⁹⁵
125. Kaçan herfi medden sonra sebebi med suḥuni aruz olur.¹⁸⁹⁶
126. Kaf dağından kar bağışlamaḥ.¹⁸⁹⁷
127. Kan kusturmaḥ.¹⁸⁹⁸
128. Kapi kıtmırı.¹⁸⁹⁹
129. Kapıdan, bacadan düşmaḥ.¹⁹⁰⁰
130. Kara gün öküzi.¹⁹⁰¹
131. Kcina getmaḥ.¹⁹⁰²
132. Kedeḥ düşmaḥ.¹⁹⁰³
133. Kendilerinden (onlardan) kalmış.¹⁹⁰⁴
134. Kerada oturmuş, küle üfürüyor.¹⁹⁰⁵
135. Kerṭ çadi, savuḥ lobiya.¹⁹⁰⁶
136. Kırım kırım olmaḥ.¹⁹⁰⁷
137. Kısa keşta söbe kareli olsun.¹⁹⁰⁸
138. Kıyı, bucağını yitürmaḥ.¹⁹⁰⁹
139. Koca öküza, alaca sambah.¹⁹¹⁰
140. Koca öküze alaca sambah.¹⁹¹¹

¹⁸⁹¹ Maksut Ergün

¹⁸⁹² Feydane Sucu

¹⁸⁹³ Şiše Aksoy Güler

¹⁸⁹⁴ Şahinaz Aksoy Gündoğdu

¹⁸⁹⁵ Memduh Öztürk

¹⁸⁹⁶ Server Elmas

¹⁸⁹⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁸⁹⁸ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁸⁹⁹ Feydane Sucu

¹⁹⁰⁰ Sevilay Gündoğdu Güngör

¹⁹⁰¹ Feydane Sucu

¹⁹⁰² Baki Ergün

¹⁹⁰³ Baki Ergün

¹⁹⁰⁴ Maksut Ergün

¹⁹⁰⁵ Server Elmas

¹⁹⁰⁶ Muhlis Bilican

¹⁹⁰⁷ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁹⁰⁸ Server Elmas

¹⁹⁰⁹ Nizamettin Öner

¹⁹¹⁰ Sambah: Boyunduruk zelvelerini, samileri birbirine bağlayan, kıldan yapılmış ip.

141. K r berevi.¹⁹¹²
142. K run  aşı, kelin başı.¹⁹¹³
143. K lağın dibini g r rsen buni da g r rs n.¹⁹¹⁴
144. K ulağ m llası.¹⁹¹⁵
145. K ulak m llası.¹⁹¹⁶
146. K li ocağtan k ldur.¹⁹¹⁷
147. K st m oynamiyerim.¹⁹¹⁸
385. La dedi da, lo demadi.¹⁹¹⁹
386. Lahanaya g ra *carhala*.¹⁹²⁰
148. *Laluğtan*¹⁹²¹, laluh anlar.¹⁹²²
149. Lobiya sıır i.¹⁹²³
150. Mademki oldi oğul, get r b y k turpiyi da yiyah.¹⁹²⁴
151. Mako  oğumağ.¹⁹²⁵
152. Mağigilin havlilarda k lmağ.¹⁹²⁶
153. Merem etmağ.¹⁹²⁷
154. *Molla Mamogil* kimi demli  ay i iyerlar.¹⁹²⁸
155. *Mu ula* degirmanı.¹⁹²⁹
156. Naboyca yazduğ, s ylenecağ soz k lmadi.¹⁹³⁰
157. Na sikarsın.¹⁹³¹
158. Na umdum, na buldum.¹⁹³²

¹⁹¹¹ Sevilay G ndoğdu G ng r

¹⁹¹² Baki Erg n

¹⁹¹³ Server Elmas

¹⁹¹⁴ Server Elmas

¹⁹¹⁵ Rahmi Bayraktaroğlu

¹⁹¹⁶ Rahmi Bayraktaroğlu

¹⁹¹⁷ Ayten  aycı G ndoğdu

¹⁹¹⁸ Şemsettin G ndoğdu

¹⁹¹⁹ Ayten  aycı G ndoğdu

¹⁹²⁰ Anşa  elik

¹⁹²¹ Laluh: Dilsiz, konuşamayan.

¹⁹²² Ayten  aycı G ndoğdu

¹⁹²³ Cevdet  aycı

¹⁹²⁴ Nursal Demirci Taşkıran

¹⁹²⁵ Hicaz Turgut Mutlu

¹⁹²⁶ H lya Yalman Bayındır

¹⁹²⁷ Sermin Mutlu G ndoğdu

¹⁹²⁸ Server Elmas

¹⁹²⁹ Turgay  aycı

¹⁹³⁰ Server Elmas

¹⁹³¹ İkr m  ınar

159. Netay canan.¹⁹³³
160. Nuh'tan kalma.¹⁹³⁴
161. O kader yağmur yağdı ki bolodan söh'ti.¹⁹³⁵
162. O kazuğ ahlıma gelmedi.¹⁹³⁶
163. Oğlan evinda birşa yoh, kız evi tangur tungur.¹⁹³⁷
164. Oh'tel'den tamla ahiyer, kimin umurunda.¹⁹³⁸
165. Oh'tel'den tamla iniyer.¹⁹³⁹
166. Oh'tel'in toruği.¹⁹⁴⁰
167. Ola, baban kaç enüği var.¹⁹⁴¹
168. Ola, baban suya götördün mi?¹⁹⁴²
169. Ola, baban suya götördün mi?¹⁹⁴³
170. Ortaluği elli altiya vermağ.¹⁹⁴⁴
171. Osmanlı'nın sonunhi ahlı.¹⁹⁴⁵
172. Ölmüş eşek ariyer ki, nallarını söka.¹⁹⁴⁶
173. Pala'nın¹⁹⁴⁷ tanasi kadar var.¹⁹⁴⁸
174. Pampara sağal.¹⁹⁴⁹
175. Papağa kaçmağ.¹⁹⁵⁰
176. Paraya para demazdi, şimdi kartopi topliyer.¹⁹⁵¹
177. Pızığa tutulmağ.¹⁹⁵²
178. Pişi, eringan karinin işi.¹⁹⁵³

-
- ¹⁹³² Mesut Seyhan Gündoğdu
¹⁹³³ Baki Ergün
¹⁹³⁴ Sevilay Gündoğdu Güngör
¹⁹³⁵ Server Elmas
¹⁹³⁶ Veysel Elmas
¹⁹³⁷ Server Elmas
¹⁹³⁸ Server Elmas
¹⁹³⁹ Veysel Elmas
¹⁹⁴⁰ Aynur Saygılı
¹⁹⁴¹ Veysel Elmas
¹⁹⁴² Veysel Elmas
¹⁹⁴³ Veysel Elmas
¹⁹⁴⁴ Narhanım Çakıcı Taşkiran
¹⁹⁴⁵ Veysel Elmas
¹⁹⁴⁶ Şahinaz Gündoğdu
¹⁹⁴⁷ Pala: Posof'un Türkgözü köyüne bağlı bir mahalle.
¹⁹⁴⁸ Hava Doğancı
¹⁹⁴⁹ Server Elmas
¹⁹⁵⁰ Baki Ergün
¹⁹⁵¹ Server Elmas
¹⁹⁵² Baki Ergün

179. Pohli da çamurliya güliyer.¹⁹⁵⁴
180. *Panta* boğuz.¹⁹⁵⁵
181. *Puma*'nın¹⁹⁵⁶ tanasi kadar var.¹⁹⁵⁷
182. Püüühhh, gəl başın kırhem.¹⁹⁵⁸
183. Saşhalımda oturiyer, bıyıgımı yolier.¹⁹⁵⁹
184. Sakıb *deki*¹⁹⁶⁰ tøkma.¹⁹⁶¹
185. *Sanashal*da¹⁹⁶² durup, *bagaya* uzanmağ.¹⁹⁶³
186. Selam, aleykümeselam.¹⁹⁶⁴
187. Selamu aleykum, *sami*¹⁹⁶⁵ toğriyerim, nasilsin dayi irili ufağli.¹⁹⁶⁶
188. Sën bēna vay ver.¹⁹⁶⁷
189. Sesi göge getmağ.¹⁹⁶⁸
190. Sıçandan doğan, tavarcuğ kesar.¹⁹⁶⁹
191. Siçan düşsa, acından ölür.¹⁹⁷⁰
192. Sisli adam.¹⁹⁷¹
193. Söki, tiki etmağ.¹⁹⁷²
194. Su göl yerina yığılır.¹⁹⁷³
195. *Sülük* atmağ.¹⁹⁷⁴
196. Şoğort atıyer.¹⁹⁷⁵

-
- ¹⁹⁵³ Leyla Seyhan
¹⁹⁵⁴ Server Elmas
¹⁹⁵⁵ Turgay Çaycı
¹⁹⁵⁶ Puma: Posof'un Binbaşieminey köyüne bağı bir mahalle.
¹⁹⁵⁷ Hava Doğancı
¹⁹⁵⁸ Vahit Ulgar
¹⁹⁵⁹ Müşkinaz Atalay
¹⁹⁶⁰ Dek: Dolap çevirme, numara yapma.
¹⁹⁶¹ Onur Bayraktar
¹⁹⁶² Sanashal: Ağırlarda hayvan pisliklerinin akıtıldığı yer.
¹⁹⁶³ Sermin Mutlu Gündoğdu
¹⁹⁶⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu
¹⁹⁶⁵ Sami: Koşulu öküzlerin boyunduruktan çıkmaması için, boyunduruğa geçirilen iki ağaç çividen her biri, zelve.
¹⁹⁶⁶ Server Elmas
¹⁹⁶⁷ Baki Ergün
¹⁹⁶⁸ Emine Demirci
¹⁹⁶⁹ Mesut Seyhan Gündoğdu
¹⁹⁷⁰ İkrām Çınar
¹⁹⁷¹ Uğur Çaycı
¹⁹⁷² Baki Ergün
¹⁹⁷³ Şahinaz Gündoğdu
¹⁹⁷⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu
¹⁹⁷⁵ Veysel Elmas

197. Tamam babacan, geda geda iskeleye tayıduh.
198. *Tapan* olmuş tallada yüriyemiyan, yollar da mi yüriyecağ?¹⁹⁷⁶
199. *Tara* çıkmah.¹⁹⁷⁷
200. Taş attin da kolun mi yoruldi?¹⁹⁷⁸
201. Televene vecedene.¹⁹⁷⁹
202. Ter, kana batmah.¹⁹⁸⁰
203. Tırıya sahal.¹⁹⁸¹
204. Tik osruğ.¹⁹⁸²
205. Tilki tilkiya der, tilki da kuyruğuna.¹⁹⁸³
206. Toğ evin aç oğli (iti).¹⁹⁸⁴
207. Ton paça.¹⁹⁸⁵
208. Toprağına toğunmasın.¹⁹⁸⁶
209. Tuzsuz halva kimin sallanmah.¹⁹⁸⁷
210. Türk gelmamiş (girmamiş).¹⁹⁸⁸
211. Türkman buharisi kimi tütiyer.¹⁹⁸⁹
212. Unimi eladım, *elegimi* astım.¹⁹⁹⁰
213. *Urus*'un¹⁹⁹¹ beş *gapegi*¹⁹⁹² etmaz.¹⁹⁹³
214. *Vağla*¹⁹⁹⁴ *karapani*¹⁹⁹⁵ kimi ağız açmah.¹⁹⁹⁶
215. Yani bənim başıma perperlaniyer.¹⁹⁹⁷

¹⁹⁷⁶ Orhan Ergün, 1950 doğumlu, Posof ilçe merkezinden, üniversite mezunu, emekli başkomiser.

¹⁹⁷⁷ Baki Ergün

¹⁹⁷⁸ Feydane Sucu

¹⁹⁷⁹ İkrām Çınar

¹⁹⁸⁰ Memduh Öztürk

¹⁹⁸¹ Server Elmas

¹⁹⁸² Feydane Sucu

¹⁹⁸³ Memduh Öztürk

¹⁹⁸⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu

¹⁹⁸⁵ Şahinaz Gündoğdu

¹⁹⁸⁶ Nursal Demirci Taşkıran

¹⁹⁸⁷ Veysel Elmas

¹⁹⁸⁸ Huzeyfe Şanlı

¹⁹⁸⁹ Veysel Elmas

¹⁹⁹⁰ Şişe Aksoy Güler

¹⁹⁹¹ Urus: Rus.

¹⁹⁹² Gapek/Kapık: Rus madeni parasıç

¹⁹⁹³ Feydane Sucu

¹⁹⁹⁴ Vağla: Posof'un yeni adı Baykent olan köyü.

¹⁹⁹⁵ Karapan: Harmanın yarısını örten düz çatı.

¹⁹⁹⁶ Huzeyfe Şanlı

¹⁹⁹⁷ Server Elmas

216. Yarım etmeħle elfeneya ħariřmaħ. ¹⁹⁹⁸
217. Yaşasin Cumhuriyat. ¹⁹⁹⁹
218. Yola vurmaħ. ²⁰⁰⁰
219. Yorga bacaħli. ²⁰⁰¹
220. Yoz davara tuzum yoħtır. ²⁰⁰²
221. Yuħi şuluği. ²⁰⁰³
222. Yüze elek tıtmaħ. ²⁰⁰⁴
223. Yüzi murli. ^{2005 - 2006}
224. Zaniyerler ki, yuħanın içinda halva var. ²⁰⁰⁷
225. Zemheri'da ²⁰⁰⁸ ħigelek. ^{2009 - 2010}
226. Zuħ oturtmaħ. ²⁰¹¹

7.14. Dualar (Alkışlar)

Arapça bir kelime olan ‘dua’ için İşlâm Ansiklopedisi şunları bildirmektedir: *“Çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek manasındaki ‘davet’ ve ‘dava’ kelimeleri gibi masdar olup küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İşlâm literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder.”* ²⁰¹²

Dualar (alkışlar) üzerine kapsamlı bir çalışma yapan L. Sami Akalın, konuyla ilgili olarak; *“Birinden bir iyilik gördüğümüzde, ona olan borcumuzu ödemek ister ve*

¹⁹⁹⁸ şüşe Güler

¹⁹⁹⁹ Hülya Bayındır

²⁰⁰⁰ Baki Ergün

²⁰⁰¹ Ayten Çaycı Gündoğdu

²⁰⁰² Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁰³ Ayten Çaycı Gündoğdu

²⁰⁰⁴ Cengiz Taşkiran

²⁰⁰⁵ Mur: İs.

²⁰⁰⁶ Memduh Öztürk

²⁰⁰⁷ Sermin Mutlu Gündoğdu

²⁰⁰⁸ Zemheri: Ocak ayı.

²⁰⁰⁹ Çigelek: Çilek.

²⁰¹⁰ Hava Doğancı

²⁰¹¹ Baki Ergün

²⁰¹² Osman Cilâcı, “Dua”, *İşlâm Ansiklopedisi*, Cilt 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 529.

örneğin ‘sağ ol, var ol, teşekkür ederim, Allah razı olsun, eksik olma...’ deriz. Çok renkli olan günlük yaşayışımız bu tür iyi dileklerin kullanılmasına cömertçe yardım eder. Yemeğimizi pişirene ‘eline sağlık’, yerinde söz edene ve güzel anlatana ‘ağızına sağlık’, yakınlarından biri ölene ‘başınız sağ olsun’, sevdiğinden ayrılana ‘Allah kavuştursun’, yıkıma uğrayanlarla hastalara ‘geçmiş olsun’ deriz. Birine ‘Tanrı seni kötü gözden, acı sözden korusun.’ dediğimizde, sözlerimizde sevgiye dayanan ufak bir korku da vardır. ‘Günaydın, saatler (sıhhatler) olsun, hayrını gör, Allah zihin açıklığı versin, tuttuğun altın olsun, kal sağılacakla...’ gibi sözler de sırası geldiğinde karşımızdakine kutlama ve iyi dilek anlatılır. Bütün bu sözler alkıştır. Böylece alkış türünü, en kısa ve kestirme biçimiyle, iyi dilek bildiren söz.” şeklinde bir tanım yapmıştır.²⁰¹³

Ötüken Türkçe Sözlük, duayı; “1. Birini çağırma; bir yere gönderme. 2. Bir şey istemek, yardım dilemek. 3. İbadet. 4. Kötülüklerden korunmak, şeytandan sakınmak, günahattan arınmak için Allah’a yalvarma; yakarma. 5. Bir dileğin gerçekleşmesini, bir şeyin olmasını veya olmamasını Allah’tan kendi güçsüzlüğünü ifade ederek isteme.”²⁰¹⁴ şeklinde açıklarken, İlhan Ayverdi’nin hazırladığı Türkçe sözlük; “Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme.” olarak ifade etmiştir.²⁰¹⁵

Duaların, alkışların geliştirilmiş ve dinî törenlere bağlı değer kazanmış biçimleri olduğunu bildiren Pertev Naili Boratav, dua üzerine düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Bizim memleketimizde İslâm dinini ve çeşitli tarikatların törenlerinde ve onlara özgü görevlere bağlı olarak söylenmesi gereken sözlerdir bunlar. Türk halkı Arapça duaların yerini, kendi dilinde türlü söz sanatlarıyla süslenmiş ve böylece koygunluğu arttırılmış yapıtlarla doldurmayı bilmiştir. Bu sözlerin pek çoğu, şüphesiz, halk kültürünü iyice benimsemiş ve yaratıcı güçleri olan hocaların eserleridir.”²⁰¹⁶

²⁰¹³ L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar-Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 28.

²⁰¹⁴ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 1298.

²⁰¹⁵ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt 1, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 761.

²⁰¹⁶ Pertev Naili Boratav, *Türk Halkbilim I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s. 140.

Doğan Kaya ise duaların en belirgin hallerinin teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi kapsadığını, genellikle bir iyiliğe karşı söylendiğini, dua sırasında sözlerin yanı sıra el açma gibi bedenî hareketlere de başvurulduğunu belirtmektedir.²⁰¹⁷

1. Ahırın heyir olsun.²⁰¹⁸
2. Allah, başa çıhanlardan etsin.²⁰¹⁹
3. Allah, eylük versin.²⁰²⁰
4. Allah, görünmaz kazadan, beladan sahlasin.²⁰²¹
5. Allah, Helil İbram sufrasından etsin.²⁰²²
6. Allah, heyirli *etmek* versin.²⁰²³
7. Allah, heyirli ömür versin.²⁰²⁴
8. Allah, heyirli, kademli etsin.²⁰²⁵
9. Allah, iki cihan eyliğü versin.²⁰²⁶
10. Allah, kazadan beladan korusun.²⁰²⁷
11. Allah, muradin versin.²⁰²⁸
12. Allah, rezi olsun.²⁰²⁹
13. Allah, sağluhli ömür versin.²⁰³⁰
14. Allah, şen etsin.²⁰³¹
15. Allah, yuvanizi huzurli etsin.²⁰³²
16. Allah'a emanat ol.²⁰³³
17. Allah'ım, verduğun eylüklere, nimetlere şükürler olsun.²⁰³⁴

²⁰¹⁷ Doğan Kaya, *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 4-5.

²⁰¹⁸ Mecidiye Çaycı

²⁰¹⁹ Mesut Seyhan Gündoğdu

²⁰²⁰ Sürül Coşkun, 1945 doğumlu, Posof - Doğrular köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

²⁰²¹ Bülbül Gündüz

²⁰²² Şüş Güler

²⁰²³ Şüş Güler

²⁰²⁴ Vasfiye Erdem

²⁰²⁵ Mesut Seyhan Gündoğdu

²⁰²⁶ Bülbül Gündüz

²⁰²⁷ Lütfiye Kaya

²⁰²⁸ Sevim Güngör Çaycı

²⁰²⁹ Sevim Güngör Çaycı

²⁰³⁰ Büseyne Ermen Öner

²⁰³¹ Mecidiye Çaycı

²⁰³² Sürül Coşkun

²⁰³³ Yusuf Erbilici,

²⁰³⁴ Nursal Demirci Taşkiran

18. Anan, baban sağluğıyla, Allah hayirli ömür versin.²⁰³⁵
19. Ayağın *kebeye* varsın.²⁰³⁶
20. Baban evi şen olsun.²⁰³⁷
21. Baban, anan rehmet.²⁰³⁸
22. Baban, anan reğmet.²⁰³⁹
23. Bereketli olsun.²⁰⁴⁰
24. Gecen heyre kalsın.²⁰⁴¹
25. Gerida kalanlar sağ olsun.²⁰⁴²
26. Heyirli iş isa, Allah heyirli etsin.²⁰⁴³
27. İzanın açuğ olsun.²⁰⁴⁴
28. Kari, kuri şerrindan Allah sağlasın.²⁰⁴⁵
29. Kaza, bela grmiyesin.²⁰⁴⁶
30. Kazananın kesesina bereket.²⁰⁴⁷
31. O güne de şkr, bugüne de şkr.²⁰⁴⁸
32. Toprağı avula altun olsun.²⁰⁴⁹
33. Toprağınca yaşasin.²⁰⁵⁰
34. Yeddi ceddin nurlarda yatsın.²⁰⁵¹
35. Yolin, izin açuğ olsun.²⁰⁵²

7.15. Beddualar (Kargışlar)

²⁰³⁵ Srl Coşkun

²⁰³⁶ Mavuş Gündoğdu aycı

²⁰³⁷ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰³⁸ Yusf Erbilici

²⁰³⁹ Yakup şentrk, 1940 doğumlu, Posof - Baykent köyü Cumatel mahallesinden, ilkokul mezunu, emekli.

²⁰⁴⁰ Muhlis Bilican

²⁰⁴¹ Baki Ergün

²⁰⁴² Muhlis Bilican

²⁰⁴³ şahinaz Gündoğdu

²⁰⁴⁴ şşe Güler

²⁰⁴⁵ Server Elmas

²⁰⁴⁶ Memduh ztrk

²⁰⁴⁷ Bekir Atalay

²⁰⁴⁸ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁴⁹ Anşa elik

²⁰⁵⁰ Sürül Coşkun

²⁰⁵¹ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁵² Anşa elik

Farsça kötü manasına gelen ‘bed’ kelimesi ile Arapça çağırma manasına gelen ‘dua’ kelimelerinin birleşmesinden oluşan bedduaya, Anadolu ve Türk dünyası farklı adlarla da anmaktadır. Anadolu Türklüğü’nde ‘kargış’ şeklinde de yaygınlık gösteren beddualar; Azerbaycan Türkleri’nde ‘garğış’, Başkurt Türkleri’nde ‘karğış’, kähâr’ ve ‘lägnät (ukıv)’, Kazak Türkleri’nde ‘karğıs’ ve ‘terisbata’, Kırgız Türkleri’nde ‘karğış’, Özbek Türkçesi’nde ‘lä’nät’, ‘karğaş’ ve ‘duâyi bad’, Tatar Türkleri’nde ‘kahärläv’, ‘karğış’, ‘lägnät’ ve ‘nälät’, Türkmen Türkçesi’nde ‘betdoğā’ ve ‘garğış’, Uygur Türkçesi’nde ise ‘karğış’ şeklinde adlandırılmaktadır.²⁰⁵³

Özhan Öztürk, *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*’nde beddua için; “1. Kötü sözler ya da hazır formüllerle yapılan bir çeşit zarar verme büyüünün adıdır. 2. Bir insanın zarar görmesi için Tanrı’ya yapılan yakarışın adıdır.”²⁰⁵⁴ derken, Doğan Kaya, beddua için şu tanımlı yapmıştır: “Çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlatmak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözler.”²⁰⁵⁵

Şükrü Elçin; “Duanın aksi ve zıttı olan lânet, inkisar, belâ ve gazap ifade eden menfi sözlerdir.” şeklinde tanımladığı beddualar için adaletsizliğe uğramış, küfran-ı nimetle karşılaşmış ya da kendisine, ailesine, dinine gibi önem addettiği şeylere karşı yapılan kötü söylem ve davranışlar karşısında, insanın en büyük kudret olarak gördüğü Tanrı’sına yalvararak, kötülüğün cezalandırmasını yolunda yapılan dilekler olduğunu da belirtir.²⁰⁵⁶

Posof yöresinde bedduaya, ‘kötü söz’ ya da ‘bedva’ denmektedir. Posof halkı; inançlı, doğru sözlü, temiz niyetli insanlar olarak tanınır. Ağzı dualı, kibirden uzak olan Posoflular, nadiren de olsa, canlarının çok yandığı, adaletsizliğe uğradığı zamanlarda yakarışını beddualarla Yaradan’ına sığırır, dileğini ona yapar. Halk arasında bedduaların tutacağına, hele hele anne ve babaların çocuklarına yaptığı bedduaların

²⁰⁵³ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 58-59.

²⁰⁵⁴ Özhan Öztürk, *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 185.

²⁰⁵⁵ Doğan Kaya, *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 22.

²⁰⁵⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 725.

mutlaka yerini bulacağına inanılır. Toplumda saygı gören din adamlarının ya da birer veli olarak kabul edilen delilerin beddualarından da sakınılır.

1. Adın qalsın.²⁰⁵⁷
2. Ahır geldüğün olsun.²⁰⁵⁸
3. Ahırın puc ola.²⁰⁵⁹
4. Ahırın, pucun gèla.²⁰⁶⁰
5. Allah, qarnın doyurmasın.²⁰⁶¹
6. Allah nasip etmasın.²⁰⁶²
7. Altın, üstüna dönsün.²⁰⁶³
8. Andıran qalsın.²⁰⁶⁴
9. Ataş olsun.²⁰⁶⁵
10. Bènim leçeğimi örtünesin.²⁰⁶⁶
11. Boğçan düğili qalsın.²⁰⁶⁷
12. Çayirlarda yılan yesin.²⁰⁶⁸
13. Derin gedasın.²⁰⁶⁹
14. Dört adam omzında gorem.²⁰⁷⁰
15. Düza qoşasında, yormiyasın.²⁰⁷¹
16. Elin kırılсын.²⁰⁷²
17. Evinda *çınçar*lar bitsin.²⁰⁷³
18. Evinda incir ağacı qikilsin.²⁰⁷⁴
19. Gağ olasın.²⁰⁷⁵

²⁰⁵⁷ Ruhane Çaycı Güngör

²⁰⁵⁸ Ruhane Çaycı Güngör

²⁰⁵⁹ Baki Ergün

²⁰⁶⁰ Baki Ergün

²⁰⁶¹ Mecidiye Çayı

²⁰⁶² Yakup Şentürk

²⁰⁶³ Şahinaz Bilican

²⁰⁶⁴ Baki Ergün

²⁰⁶⁵ Yakup Şentürk

²⁰⁶⁶ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁶⁷ Semra Pehlivan

²⁰⁶⁸ Feydane Sucu

²⁰⁶⁹ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁷⁰ Ruhane Çaycı Güngör

²⁰⁷¹ Hanım Çelik

²⁰⁷² Kemal Elkılıç

²⁰⁷³ Nursal Demirci Taşkiran

²⁰⁷⁴ Sevgi Gündüz Çaycı, 1962 doğumlu, Posof - Günlüce köyünden, ilkokul mezunu, ev hanımı.

20. Gedasında, gelmiyasın.²⁰⁷⁶
21. Gede, gelmiyasın.²⁰⁷⁷
22. Gedişin olada, gelişin olmaya.²⁰⁷⁸
23. Gözün yollarda kıalsın.²⁰⁷⁹
24. Gülmeyacağ.²⁰⁸⁰
25. Heç bir eylüge doyup, usanmayasın.²⁰⁸¹
26. Her eylügün solsun.²⁰⁸²
27. Her şeylarda gözin kıalsın.²⁰⁸³
28. Kıakalların tükölsün.²⁰⁸⁴
29. Kıançları yüzen girsın.²⁰⁸⁵
30. Kıara yola gedasın.²⁰⁸⁶
31. Kıaraltın kıesilsin.²⁰⁸⁷
32. Kıaraynanda morinan.²⁰⁸⁸
33. Kıarnan çor düşsün.²⁰⁸⁹
34. Kıuriyipta, gačet olacağ.²⁰⁹⁰
35. Mirasan kıalsın.²⁰⁹¹
36. Muradi solacağ.²⁰⁹²
37. Muradin gözünde kıalsın.²⁰⁹³
38. Muradin solsun.²⁰⁹⁴
39. Ocağın sönsün.²⁰⁹⁵

²⁰⁷⁵ Ataman Güngör
²⁰⁷⁶ Hanım Çelik
²⁰⁷⁷ Nevriye Durak
²⁰⁷⁸ Nevriye Durak
²⁰⁷⁹ Anşa Çelik
²⁰⁸⁰ Ruhane Çaycı Güngör
²⁰⁸¹ Nursal Demirci Taşkiran
²⁰⁸² Nevriye Durak
²⁰⁸³ Semra Pehlivan
²⁰⁸⁴ Ayten Çaycı Gündoğdu
²⁰⁸⁵ Feydane Sucu
²⁰⁸⁶ Anşa Çelik
²⁰⁸⁷ Hanım Çelik
²⁰⁸⁸ Baki Ergün
²⁰⁸⁹ Ataman Güngör
²⁰⁹⁰ Feydane Sucu
²⁰⁹¹ Baki Ergün
²⁰⁹² Ruhane Çaycı Güngör
²⁰⁹³ Hanım Çelik
²⁰⁹⁴ Ruhane Güngör Çaycı
²⁰⁹⁵ Nursal Demirci Taşkiran

40. Ocağında baykuşlar ötsin.²⁰⁹⁶
41. Ocağında çinçar bitsin.²⁰⁹⁷
42. Ommiyacağ.²⁰⁹⁸
43. Ölçün alınsın.²⁰⁹⁹
44. Peg, perişan olacağ.²¹⁰⁰
45. Sahapsız kalasın.²¹⁰¹
46. Soyha kalacağ.²¹⁰²
47. Süretin töhülsün.²¹⁰³
48. Sürüm sürüm sürünasın.²¹⁰⁴
49. Tarumar olasın.²¹⁰⁵
50. Tavun tutacağ.²¹⁰⁶
51. Teneşüre yatasın.²¹⁰⁷
52. Termaş kalsın.²¹⁰⁸
53. Toprağ başşan.²¹⁰⁹
54. Uliya uliya kalasın.²¹¹⁰
55. Veram olasın.²¹¹¹
56. Yarida kalasın.²¹¹²
57. Yarida kalasın.²¹¹³
58. Yılan vura.²¹¹⁴
59. Yıltırım vursun.²¹¹⁵
60. Yolun, izin kapansın.²¹¹⁶

²⁰⁹⁶ Aynur Saygılı

²⁰⁹⁷ Ataman Güngör

²⁰⁹⁸ Ruhane Çaycı Güngör

²⁰⁹⁹ Aynur Saygılı

²¹⁰⁰ Ataman Güngör

²¹⁰¹ Kemal Elkılıç

²¹⁰² Ataman Güngör

²¹⁰³ Ruhane Çaycı Güngör

²¹⁰⁴ Feydane Sucu

²¹⁰⁵ Sevgi Gündüz Çaycı

²¹⁰⁶ Bülbül Gündüz

²¹⁰⁷ Şüşe Güler

²¹⁰⁸ Baki Ergün

²¹⁰⁹ Ruhane Çaycı Güngör

²¹¹⁰ Ataman Güngör

²¹¹¹ Bülbül Gündüz

²¹¹² Hanım Çelik

²¹¹³ Sevgi Gündüz Çaycı

²¹¹⁴ Sevgi Gündüz Çaycı

²¹¹⁵ Sevgi Gündüz Çaycı

Yüzi kara olsun.²¹¹⁷

Yüzün suyi tökülsün.²¹¹⁸

7.16. Sövgüler (Argolar-Küfürler)

Argo ya da küfür olarak bilinen sözlü dil ürünlerine, Posof halkı ‘sövgü’ demektedir. Eylemin dil yoluyla yapılması ise ‘söğmağ’ olarak adlandırılır.

Fransızca ‘argot’ kelimesinden dilimize geçmiş olan ‘argo’ kelimesinin tanımlaması, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’te iki şekilde yapılmaktadır: “1. Külhanbeylerinin kullandığı ağız, kaba konuşma. 2. Ortak dilden ayrı olarak daha çok kendini gizlemek isteyen belli topluluklar tarafından kullanılan, herkesçe anlaşılmayan, ortak dildeki kelimelere farklı anlamlar yükleyen, mecazi anlamların önemli bir yer tuttuğu özel dil.”²¹¹⁹

Türk argosuna yönelik ilk kapsamlı araştırmayı yapan Ferit Develioğlu, “Toplumda belli bir gruba veya sosyal bir sınıfa mahsus olan ve genel dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi bulunan konuşma sistemlerine argo (Fr. argot) adı verilir, hırsız argosu, talebe argosu, asker argosu, artist argosu, umumhane argosu vb. gibi.”²¹²⁰ ifadesiyle argoyu tanımlarken, *Yazın Terimleri Sözlüğü*, argoyu: “1. Başboşlar, hırsızlar gibi toplum düzeninin dışında kalan kişilerin kendi aralarında kullandıkları özel dil: bu dili belirleyen sözcük ve deyimler. 2. Aynı meslekten olan kişilerin kendi aralarında kullandıkları özel sözcük ve deyimler.”²¹²¹ olarak bildirmektedir.

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi’nde, “Bir toplumda geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türemiş olan, yalnızca belirli çevrelerce kullanılan, toplumun her kesimince anlaşılmayan, kendine özgü sözcük, deyim ve deyişmelerden oluşan özel

²¹¹⁶ Nursal Demirci Taşkiran

²¹¹⁷ Mecidiye Çaycı

²¹¹⁸ Sevgi Gündüz Çaycı

²¹¹⁹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük A-G*, I. Cilt, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 164.

²¹²⁰ Ferit Develioğlu, *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1980, s. 9.

²¹²¹ Tahir Nejat Gencan-Haydar Ediskun-Baha Dürder-Enver Naci Gökşen, *Yazın Terimleri Sözlüğü*, s. 16.

dil.”²¹²² şeklinde tarif edilen argo için *Ötüken Türkçe Sözlük*, “1. Bir mesleğe veya sosyal bir gruba dâhil olanların, ölçünlü ortak dilden ayrı olarak kendi aralarında kullandıkları özel ve gizli dil. 2. Kültürsüz ve kaba kişilerin ayıp ve edep dışı sözleri; *lisân-ı erâzil*; *lisân-ı hezele*. 3. Hırsız ve külhanbeyi dili; *kayış dili*.”²¹²³, Türk Dil Kurumu’nun yayını olan *Türkçe Sözlük* ise, “1. Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim. 2. mec. Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim.”²¹²⁴

Hulki Aktunç, argoyu altı başlık altında toplamış, bunları da birbirilerine yakınlık derecelerine göre 18 sınıfa bölmüştür. Şöyle ki:

1. Suç Dünyası

- 1.1.Hırsız, dolandırıcı, yankesici argosu
- 1.2.Uyuşturucu (kaçakçılığı, satıcılığı, kullanıcılığı) argosu
- 1.3.Kumar (kumarhane, kumarbaz) argosu
- 1.4.Kabadayı (bıçkın, külhanbeyi, serseri) argosu
- 1.5.Dilenci argosu

2. Kapalı Dünyalar

- 2.1. Hapishane, tutukevi (mahpus, tutuklu) argosu
- 2.2. Yatılı okul, okul (öğrenci, öğretmen) argosu
- 2.3. Kışla (asker) argosu
- 2.4. Denizcilik (denizci) argosu

3. Azınlık Dünyası

- 3.1. Etnik azınlıklar argosu
- 3.2. Göçmen argosu

4. Cinsel Dünya

- 4.1. Cinsel argo (ve kadın argosu)
- 4.2. Eşcinsel argosu

²¹²² AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt II, s. 266.

²¹²³ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 285.

²¹²⁴ Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük*, 11. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 148.

4.3. *Fuğuş (genelev, fahiş, genelev müşteri) argosu*

5. *Alışveriş Dünyası*

5.1. *Esnağ (satıcı, seyyar satıcı, eskici, dövizci...) argosu*

5.2. *Şoför (kamu taşıma araçları sürücüsü, yolcusu) argosu*

5.3. *Eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosu*

6. *Spor Dünyası*

6.1. *Spor (sporcu, taraftar) argosu*²¹²⁵

Türk yazılı kaynaklarında ilk argo ifadelerine ise Kâşgarlı Mahmut'un hazırladığı *Divânü Lugâti't-Türk*'te rastlamaktayız. 'Bürge', 'çanaç', 'keylik', 'kiçindi', 'kötiç', 'oynâq', 'oynâş', 'tılâq' gibi sözcükler, argo ifadelerine örnek gösterilebilir.²¹²⁶

Küfür, farklı Türk lehçeleri arasında da benzer sözcüklerle ifade edilmektedir. Azerbaycan Türkleri 'küfr' ya da 'söyüş', Başkurt Türkleri 'hüginiv', 'ärälaşiv' ya da 'alama hüzzär', Kazak Türkleri 'balağat', Kırgız Türkleri 'küpür' ya da 'söğü uruşu', Özbek Türkleri 'sökiş' ya da 'häkärät', Tatar Türkleri 'süginü', 'ärläşü', ya da 'alama süzlär', Türkmenler 'sögünç', Uygur Türkleri 'uyat söz' ya da 'hakarät' demektir.²¹²⁷

Andavallı: Saf, akli kesmeyen.

Andır: Ölen kişinin arkasından kalan şey. 'Sahibi ölsün de, malı-mülkü geride kalsın' anlamında kullanılır.

Bardel: Hayat kadını, namussuz kadın.

Baso: Kısa boylu, şişman kimse.

Bayabur: Berbat, çok kötü.

Beç: Saf, akli kesmeyen.

Beğ domuz: Çirkin, domuz kadar aşağılık.

Betaşıl: Kötü soylu, soysuz.

²¹²⁵ Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*, 9. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 9.

²¹²⁶ Kâşgarlı Mahmûd (Haz. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever), *Divânü Lugâti't-Türk*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 213-563.

²¹²⁷ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991, s. 526-527.

Beṭnam: Alçak, namerti kötü namlı kimse.

Beṭnavur: Çirkin, kötü.

Biabur → bayabur

Cazi: Cadı.

Çırbağa: Yaramaz çocuk.

Çiyali: Kurtlu, yerinde duramayan.

Çoçli: Altını ıslatan ya da ağız kenarları sürekli ıslak olan kimseler için kullanılır.

Çiço: Pipi.

Damaḥ: Cimri.

Damḥaloş: Kaba-saba kimse.

Didil: Kadın cinsel organı.

Dingoz: Kimseye tenezzül etmeyen, dik başlı kimse.

Dürzi: Puşt.

Eşek sipasi: Çocuklara kızıldığı zaman söylenen bir argosal ifade olduğu gibi, sevgi mahiyetinde de söylenen bir yakıştırmadır.

Ezezil: Çok yaramaz.

Fitoz: Fingirdek, abartılı şekilde süslenen kişi.

Geberti: Tembel, bir iş yapmaya üşenen kişi.

Gompal: Erkek cinsel organı.

Gonpaḥ: Yaşlı köpek.

Gölük: Hayvan yavrusu.

Hayto: Hayta, patavatsız.

Hılıpi: Zayıf, üstü başı olmayan kimse.

Hırbo: Kaba-saba insan, aklı kesmeyen.

Ḥohoroz → kōkoro

İnek Arabasi: Her şeyden, herkesten korkan ya da işe yaramayan, boş işlerle uğraşan kişiler için kullanılır.

İt Herif: Köpek kadar aşağılık insan.

İtoğlit: Küfredilen kişinin hem kendisine, hem de babasına yapılan köpek benzetmesi.

Ḳansız: Soysuz, aslı belli olmayan.

Ḳeften: Huysuz yaşlılar için kullanılır.

Ḳerkinmaḥ: Çiftleşme, cinsel ilişkiye girme.

Keşiş: Çevresiyle geçinemeyen yaşlı erkekler için kullanılır.

Ƙokoroz: Dik başlı.

Ƙollo: Hafif meşrep erkek.

Ƙor Şeytan: Yanlışlıkla, istenmeden yapılan bir iş yapıldığında verilen tepki.

Kubur: Kıç

Ƙudiyen: Cadı, gizli-kapaklı işler gören.

Laluḥ: Lal.

Lapşo: Peltek konuşan kimse.

Loko: İri yapılı.

Löllö: Boş konuşan, boş işlerle uğraşan.

Malafat: Erkek cinsel organı.

Modi: İri yapılı, çirkin tipli kimse.

Moṭotli: Sümüklü, devamlı burnu akan kimse.

Nakkaz: Eli sıkı, cimri.

Ƙaṭara: Boyu kısa.

Ƙiçilemaḥ: Parmak atmak.

Pic: Piç, babası belli olmayan.

Puç: Kıç.

Putuḥ: Kadın cinsel organı.

Sako: Salak.

Salahana: Salak, akli kesmeyen.

Seḥlūk: Saf, akli kesmeyen.

Seme: Saf, akli kesmeyen.

Sipa: Eşegin yavrusuna benzetme yapılarak, yerinde duramayan, hareketli çocuklar için kullanılır.

Soḥumsuz: Görgüsüz, terbiyesiz.

Suski: İhtirashlı kadın.

Südükli: Sık sık tuvalet ihtiyacı gören, altına kaçırarak kimse.

Şıphızınli: 1. Harami, 2. Yaramaz çocuk.

Şoḡurtli: Ağzı salyalı.

Ƙıḡa: Yaramaz erkek çocuḡu.

Ƙillo: Hafif meşrep erkek.

Tırıhli: İshal olan kimse.

Uğri: Hırsız.

Veledzine: Zinadan olan çocuk.

Vizir: Yaramaz ve devamlı çevresine zarar veren çocuk.

Ziyenker: Zarar verici, olmadık işler yapan kimse.

SONUÇ

Folklor ve etnografya, içinde yaşadığımız coğrafyanın ortak değerler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzdendir ki bireyleri olarak bulunduğumuz çağın ortasında hızla küreselleşen dünya karşısında, kültürel çeşitliliği ve zenginliği yaşatmanın, gelecek kuşaklara aktarmanın merkez noktasını şüphesiz halk kültürü teşkil etmektedir. Bir topluma “biz” olma duygusunu kazandıran bu ortak değerler bütününi tespit etmek, yeniden yapılan derlemelerle geleceğe taşımak büyük önem taşımaktadır.

Bu sebeptendir ki; “Posof Folklor ve Etnografyası” halk kültürü öğelerinin tespiti ve değerlendirilmesi, günümüz bilimsel, kültürel ve ekonomik gelişmelerine paralel olarak bulunduğu yöre için büyük önem taşımaktadır. Çünkü Posof’umuz, Anadolu’da birlikte yaşama kültürünün oluştuğu ve çağlar öncesinden itibaren de Türk yerleşiminin hâkim olduğu bir coğrafyada bulunan önemli yerleşim yerlerinden birisidir.

Ulaşabildiklerimizle hazırlamış olduğumuz “Posof Folklor ve Etnografyası” adlı tezimiz, Anadolu’nun Türk kültür tarihi içerisindeki konumuna paralel olarak günümüze kadar çeşitli evreler sonucunda tarih sahnesindeki yerini korumuş olan şirin coğrafyamız Posof’un, kendine has halk kültürü ürünlerini bir nebze de olsa ortaya çıkarması açısından oldukça önemlidir.

Hazırladığımız tezin giriş bölümünde Posof’umuzun tarih sahnesindeki rolü ve Anadolu’nun aynasından yansıyan halk kültüründeki gelenek, görenek ve folklor ürünleri, yedi ana bölüm halinde incelenmiştir. Konuların alt bölümlerinde ise; Posof yöresi folklor ürünleri olan geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm), yemek kültürü, halk bilgisi, çocuk oyunları, halk inanışları ve halk edebiyatı konularında açıklamalar getirilmiştir. Yöre hakkında geçmişten bugüne kadar kaleme alınan yazılı kaynaklardan herhangi bir alıntı yapmadan, tamamen kendimizin sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz derlemelerden örnekler sunulmuştur. Bunların yanı sıra her bölümde Posof insanı arasında yıllardır dilden dile aktarılan halk kültürüne ait ilginç tespitlere ve uygulamalara yer verilmiş, bu âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri

tespit edilmeye çalışılmış, hemen hemen her tecrübenin istisnasız yer alması sağlanmıştır.

Ayrıca bölümlerin içeriğinde yöreye ait yemek kültürüne ait çeşitli tariflere, Anadolu insanı içerisinde yaşayan halk hekimliği tecrübelerine, mahalle aralarında yankılanan oyunlarının çocuk çılgınlıklarına ve halk edebiyatı örneklerine derlediğimiz şekliyle yer verilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde ise kaynak kişilere ait kısa bilgilerle birlikte, derlemelerimiz sırasında çekilen farklı fotoğraf kareleri sunulmuştur.

“Posof Folklor ve Etnografyası” adlı bu çalışmayla bir nevi Posof halkının yaşattığı kültürün tarafımızca adeta büyük boy bir resmi çizilmiştir. Bu sayede yörede daha sonra yapılacak benzer çalışmalara hem kaynak teşkil edebilecek, hem de ileriki yıllarda değişmesi muhtemel halk kültürü unsurları ile tarafımızca derlenen unsurların karşılaştırılmasına zemin oluşturabilecek bir tez ortaya koyduğumuz kanısındayız. Ayrıca tezimizde, bu halk kültürü unsurlarının orijinal kayıtlarına da yer vererek, başta dil araştırmacıları olmak üzere pek çok alan araştırmacısına kolaylık sağladığımız düşüncesindeyiz.

Benliklerini biçimlendirmeye çalıştığımız çocuklarımıza, yüzyıllardır sadece üzerinde yaşadığımız aziz Anadolu toprağını değil kendi yörelerine ait folklor ürünlerini de eğitim hayatlarının her safhasında tanıtmalı ve sevdirmeliyiz. Bunun başında yatan ana ilke; folklor ve etnografya ürünlerini tüm ülkeye, hatta dünyaya tanıtmaya çalışmaları kültür politikaları doğrultusunda olmalı, küçük/büyük demeksizin yapmış olduğumuz bireysel gayretlerin, yerel kurum ve kuruluşların iyi niyetle yaptıkları çalışmalarıyla desteklenip amaca uygun duruma gelmesi sağlanmalıdır.

Alanda birebir gerçekleştirdiğimiz onlarca derlemeden elde ettiğimiz veriler bize şunu gösteriyor ki; Posof Folklor ve Etnografyası, yüzyıllardır Anadolu’nun öz mayasından yoğrularak şekil almış bir değerler bütünü olarak kuşaktan kuşağa aktarılırsa yaşadığımız bu vatan toprağında ilelebet varlığını sürdürebilecektir.

KAYNAK KİŞİLER

Adı Soyadı: Nevriye AKTAN
Doğum Tarihi: 1958
Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 18 Ağustos 2015

Adı Soyadı: Yılmaz AKTAN
Doğum Tarihi: 1957
Köyü/Mahallesi: Doğrular Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 18 Ağustos 2015

Adı Soyadı: Zekeriya ARSLAN
Doğum Tarihi: 1929
Köyü/Mahallesi: Yeniköy
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 10 Temmuz 2013

Adı Soyadı: Bekir ATALAY
Doğum Tarihi: 1950
Köyü/Mahallesi: Demirdöven Köyü
Eğitim Durumu: Ortaokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 2 Ekim 2012

Adı Soyadı: Gülbeyaz ATALAY
Doğum Tarihi: 1954

Köyü/Mahallesi: Taşkiran Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 2 Ekim 2012

Adı Soyadı: Müşkinaz Akbulut ATALAY
Doğum Tarihi: 1926
Köyü/Mahallesi: Kalkankaya Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 7 Eylül 2013

Adı Soyadı: Kazım AVCI
Doğum Tarihi: 1926
Köyü/Mahallesi: Yaylaaltı Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 29 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Süleyman BAŞKENT
Doğum Tarihi: 1972
Köyü/Mahallesi: Gönülağan Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Laborant
Derleme Tarihi: 26 Temmuz 2017

Adı Soyadı: İsmiazem BAŞYAZICI
Doğum Tarihi: 1953
Köyü/Mahallesi: Gönülağan Köyü

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans
Mesleği: Ziraat Yüksek Mühendisi
Derleme Tarihi: 18 Haziran 2017

Adı Soyadı:

Hülya Yalman BAYINDIR

Doğum Tarihi: 1969

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Sınıf öğretmeni

Derleme Tarihi: 23 Haziran 2017 - 24
Haziran 2017

Adı Soyadı: Münübe Dünder

BAYRAKTAR

Doğum Tarihi: 1944

Köyü/Mahallesi: Al Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Temmuz 2017

Adı Soyadı:

Nevriye Özer BAYRAKTAR

Doğum Tarihi: 1972

Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey
Köyü Puma Mah.

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 6 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Onur BAYRAKTAR

Doğum Tarihi: 1975

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Avukat

Derleme Tarihi: 3 Ocak 2017

Adı Soyadı:

Rahmi BAYRAKTAROĞLU

Doğum Tarihi: 1956

Köyü/Mahallesi: Yaylaaltı Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Tarihi: 14 Nisan 2017

Adı Soyadı: Muhlis BİLİCAN

Doğum Tarihi: 1928

Köyü/Mahallesi: Çayırçimen Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 14 Eylül 2012

Adı Soyadı: Şahinaz BİLİCAN

Doğum Tarihi: 1931

Köyü/Mahallesi: Aşıküzeyir Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 14 Eylül 2012

Adı Soyadı: Salih BULUT

Doğum Tarihi: ?

Köyü/Mahallesi: Sarıdarı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: İşçi

Derleme Tarihi: 10 Temmuz 2012

Adı Soyadı: Zekeriya BULUT

Doğum Tarihi: 1930

Köyü/Mahallesi: Özbaşı Köyü

Eğitim Durumu: Köy Enstitüsü

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Tarihi: 16 Eylül 2013

Adı Soyadı: Azmi COŞAR

Doğum Tarihi: 1952

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Emekli Memur

Derleme Tarihi: 7 Ocak 2014

Adı Soyadı: Sürül COŞKUN

Doğum Tarihi: 1945

Köyü/Mahallesi: Doğrular Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 18 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Aysel ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1977

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 20 Eylül 2016

Adı Soyadı: Cevdet ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1933

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mesleği: Emekli öğretmen

Derleme Tarihi: 18 Mayıs 2012 - 19 Mayıs 2012

Adı Soyadı: Mavuş Gündoğdu ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1936

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 24 Mayıs 2006

Adı Soyadı: Mecidiye ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1936

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 9 Temmuz 2012

Adı Soyadı: Sevgi Gündüz ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1962

Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 7 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Sevim Güngör ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1959

Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 15 Temmuz 2012 - 17
Haziran 2015 - 25 Haziran 2017

Adı Soyadı: Turgay ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1959

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: İşçi

Derleme Tarihi: 18 Haziran 2017

Adı Soyadı: Türkan Ergün ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1945

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Eylül 2015

Adı Soyadı: Uğur ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1974

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Güvenlik görevlisi

Derleme Tarihi: 22 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Yaşar ÇAYCI

Doğum Tarihi: 1943

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 20 Nisan 2015

Adı Soyadı: Anşa ÇELİK

Doğum Tarihi: 1929

Köyü/Mahallesi: Türkgözü Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 12 Ağustos 2013

Adı Soyadı: Birsen Gündoğdu ÇELİK

Doğum Tarihi: 1954

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 30 Mayıs 2014

Adı Soyadı: Erdal ÇELİK

Doğum Tarihi: 1970

Köyü/Mahallesi: Kayınlı Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Esnaf

Derleme Tarihi: 1 Mayıs 2017

Adı Soyadı: Hanım ÇELİK

Doğum Tarihi: 1943

Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 12 Ağustos 2013

Adı Soyadı: İkrâm ÇINAR

Doğum Tarihi: 1963

Köyü/Mahallesi: Aşıküzeyir Köyü

Eğitim Durumu: Doktora

Mesleği: Akademisyen

Derleme Tarihi: 18 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Alaattin ÇİFTÇİ

Doğum Tarihi: 1948

Köyü/Mahallesi: Demirdöven Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 28 Eylül 2012

Adı Soyadı: Merdin ÇİFTÇİ

Doğum Tarihi: 1951

Köyü/Mahallesi: Al Köyü

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Emekli Nüfus Müdürü

Derleme Tarihi: 2 Nisan 2015

Adı Soyadı: Paşa ÇİFTÇİ

Doğum Tarihi: 1952

Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 28 Eylül 2012

Adı Soyadı: Cevdet DEMİR

Doğum Tarihi: 1961

Köyü/Mahallesi: Sarıçiçek Köyü

Eğitim Durumu: Yüksekokul

Mesleği: Emekli Ziraat Teknikeri

Derleme Tarihi: 2 Temmuz 2013

Adı Soyadı: Ezel DEMİR

Doğum Tarihi: 1934

Köyü/Mahallesi: İncedere Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 17 Ekim 2016

Adı Soyadı: Cemal DEMİRCİ

Doğum Tarihi: 1960

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Aşçı

Derleme Tarihi: 21 Temmuz 2016

Adı Soyadı:

Emine Gündoğdu DEMİRCİ

Doğum Tarihi: 1963

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 4 Mart 2012 - 15

Mayıs 2014 - 15 Haziran 2017

Adı Soyadı:

Esra Ezgi Gündoğdu DEMİRCİ

Doğum Tarihi: 1990

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Millî Eğitim Müdiresi

Derleme Tarihi: 15 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Şahin DEMİRCİ

Doğum Tarihi: 1944

Köyü/Mahallesi: Yurtbekler Köyü
Eğitim Durumu: Okur-yazarlığı yok.
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 29 Haziran 2017

Adı Soyadı: Şaziye DEMİREL
Doğum Tarihi: ?
Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 29 Mayıs 2012

Adı Soyadı: Ezine DOĞANCI
Doğum Tarihi: 1956
Köyü/Mahallesi: Binbaşıeminbey
Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 27 Haziran 2015

Adı Soyadı: Hava DOĞANCI
Doğum Tarihi: 1939
Köyü/Mahallesi: Türkgözü Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 17 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Yüksel DOĞANCI
Doğum Tarihi: 1952
Köyü/Mahallesi: Binbaşıeminbey
Köyü
Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Emekli İmam
Derleme Tarihi: 27 Haziran 2015

Adı Soyadı: Salih DOĞRU
Doğum Tarihi: 1948
Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Emekli Bankacı
Derleme Tarihi: 13 Nisan 2014

Adı Soyadı: Sema DOĞRU
Doğum Tarihi: 1995
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Yok.
Derleme Tarihi: 23 Mayıs 2017

Adı Soyadı: Nevriye DURAK
Doğum Tarihi: 1926
Köyü/Mahallesi: Türkgözü Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 8 Ağustos 2013

Adı Soyadı:
Zöhre Saygılı EĞERCİOĞLU
Doğum Tarihi: 1954
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Emekli Memur
Derleme Tarihi: 25 Şubat 2015

Adı Soyadı: Kemal ELKILIÇ
Doğum Tarihi: 1972
Köyü/Mahallesi: Asmakonak Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 1 Temmuz 2017

Doğum Tarihi: 1931
Köyü/Mahallesi: Armutveren Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 17 Mayıs 2013 - 23 Nisan 2016

Adı Soyadı: Server ELMAS
Doğum Tarihi: 1974
Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: İşçi
Derleme Tarihi: 21 Nisan 2017 - 3 Haziran 2017

Adı Soyadı: Nurten Erdoğan ERDEM
Doğum Tarihi: 1968
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Yüksekokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 18 Haziran 2014

Adı Soyadı: Veysel ELMAS
Doğum Tarihi: 1966
Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Esnaf
Derleme Tarihi: 21 Mayıs 2012 - 8 Ocak 2017

Adı Soyadı: Serinaz Güngör ERDEM
Doğum Tarihi: 1957
Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 22 Ağustos 2015

Adı Soyadı: Hasan ERBAŞ
Doğum Tarihi: 1962
Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 17 Nisan 2015 - 21 Mayıs 2016

Adı Soyadı: Tütiye Yalman ERDEM
Doğum Tarihi: 1951
Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 12 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Yusuf ERBİLİCİ

Adı Soyadı: Vasfiye ERDEM
Doğum Tarihi: 1919
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 9 Mayıs 2014

Adı Soyadı: Mikail ERDOĞAN

Doğum Tarihi: ?

Köyü/Mahallesi: Gürarmut Köyü
Kapan Mah.

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Müzisyen

Derleme Tarihi: 10 Haziran 2017

Adı Soyadı: Şükran Duran ERGEZEN

Doğum Tarihi: 1930

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 31 Ağustos 2013

Adı Soyadı: Baki ERGÜN

Doğum Tarihi: 1938

Köyü/Mahallesi: Al Köyü

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Tarihi: 28 Nisan 2012 - 13
Mayıs 2017

Adı Soyadı: Hüsamettin ERGÜN

Doğum Tarihi: 1965

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 4 Nisan 2013

Adı Soyadı: Maksut ERGÜN

Doğum Tarihi: 1922

Köyü/Mahallesi: Özbaşı Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 7 Nisan 2013

Adı Soyadı: Orhan ERGÜN

Doğum Tarihi: 1950

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Emekli Başkomiser

Derleme Tarihi: 2 Haziran 2017

Adı Soyadı:

Gülezer Gündoğdu ERMEN

Doğum Tarihi: 1932

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Kasım 2008

Adı Soyadı: Tarık EROĞLU

Doğum Tarihi: 1992

Köyü/Mahallesi: Balgöze Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Müzisyen

Derleme Tarihi: 4 Mart 2014

Adı Soyadı: Mecit EVÇİ

Doğum Tarihi: 1930

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü
Eğitim Durumu: Köy Enstitüsü
Mesleği: Emekli Öğretmen
Derleme Tarihi: 11 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Şüşe Aksoy GÜLER
Doğum Tarihi: 1933
Köyü/Mahallesi: Kalkankaya Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 28 Eylül 2012

Adı Soyadı: Atilla GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1957
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 20 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Ayhan GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1963
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: İşçi
Derleme Tarihi: 9 Temmuz 2017

Adı Soyadı:
Ayten Çaycı GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1964
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 15 Nisan 2017 - 16 Nisan 2017

Adı Soyadı:
Fatma Saygılı GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1927
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 4 Kasım 2005

Adı Soyadı: Kübra GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1989
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Muhasebeci
Derleme Tarihi: 10 Ocak 2017

Adı Soyadı:
Mesut Seyhan GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1942
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Okur-yazarlığı yok.
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 14 Mayıs 2014 - 17 Haziran 2017

Adı Soyadı:
Sermin Mutlu GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1967
Köyü/Mahallesi: Armutveren Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 21 Haziran 2017

Adı Soyadı:
Şahinaz Aksoy GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1940
Köyü/Mahallesi: Kalkankaya Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 24 Eylül 2012

Adı Soyadı:
Şengül Alagöz GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1963
Köyü/Mahallesi: Demirdöven Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 21 Ekim 2016

Adı Soyadı: Şemsettin GÜNDOĞDU
Doğum Tarihi: 1959
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 10 Mart 2017

Adı Soyadı: Bülbül GÜNDÜZ
Doğum Tarihi: 1926
Köyü/Mahallesi: Kayınlı Köyü
Eğitim Durumu: Okur-yazar
Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Eylül 2012

Adı Soyadı: Yalçın GÜNDÜZ
Doğum Tarihi: 1972
Köyü/Mahallesi: Özbaşı Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: İşçi
Derleme Tarihi: 26 Haziran 2017

Adı Soyadı: Ataman GÜNGÖR
Doğum Tarihi: 1960
Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü
Eğitim Durumu: Ortaokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 9 Haziran 2013

Adı Soyadı: Münire Seyhan GÜNGÖR
Doğum Tarihi: 1948
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 20 Temmuz 2014

Adı Soyadı: Rasim GÜNGÖR
Doğum Tarihi: 1929
Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 2 Haziran 2014

Adı Soyadı: Ruhane Çaycı GÜNGÖR
Doğum Tarihi: 1960

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok.
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 23 Haziran 2013

Köyü/Mahallesi: Gönülağan Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Emekli Başkomiser
Derleme Tarihi: 8 Ocak 2017

Adı Soyadı:
Sevilay Gündoğdu GÜNGÖR
Doğum Tarihi: 1975
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 16 Haziran 2017

Adı Soyadı: İsmail KALAYCI
Doğum Tarihi: 1966
Köyü/Mahallesi: Gönülağan Köyü
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Memur
Derleme Tarihi: 16 Haziran 2017

Adı Soyadı: Nihat IŞIK
Doğum Tarihi: 1954
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey
Köyü
Eğitim Durumu: Ortaokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 7 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Bekir KARA
Doğum Tarihi: 1950
Köyü/Mahallesi: Demirdöven Köyü
Eğitim Durumu: Yüksekokul
Mesleği: Kur'an-ı Kerim Öğretmeni
Derleme Tarihi: 7 Nisan 2013

Adı Soyadı: Şahismail IŞIK
Doğum Tarihi: 1926
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey
Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: İnşaat Ustası
Derleme Tarihi: 12 Temmuz 2012 - 25
Mayıs 2015

Adı Soyadı: Yaşar KARAKOÇ
Doğum Tarihi: 1953
Köyü/Mahallesi: Kumlukoz Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 28 Haziran 2017

Adı Soyadı: Enis İŞBACAR
Doğum Tarihi: 1948

Adı Soyadı: Mukim KARATAŞ
Doğum Tarihi: 1928
Köyü/Mahallesi: Kumlukoz Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 14 Temmuz 2012

Adı Soyadı: Peruze KARATAŞ

Doğum Tarihi: 1945

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: Okur-yazarlığı yok.

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 4 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Emine Erdem KARTAL

Doğum Tarihi: 1933

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 28 Ağustos 2013

Adı Soyadı: Safiye KARTAL

Doğum Tarihi: 1945

Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 26 Haziran 2012

Adı Soyadı: Benge KAVAK

Doğum Tarihi: 1949

Köyü/Mahallesi: Erim Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 7 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Abdullah KAYA

Doğum Tarihi: 1965

Köyü/Mahallesi: Erim Köyü

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Elektrik Teknisyeni

Derleme Tarihi: 3 Şubat 2013

Adı Soyadı: Gülsenem KAYA

Doğum Tarihi: 1972

Köyü/Mahallesi: Çakırkoç Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 4 Mart 2014

Adı Soyadı: Lutfiye KAYA

Doğum Tarihi: 1930

Köyü/Mahallesi: Türkgözü Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 8 Ağustos 2013

Adı Soyadı: Zekeriya KAYA

Doğum Tarihi: 1929

Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 8 Eylül 2015

Adı Soyadı: Aysel KAYNAR

Doğum Tarihi: 1960

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Aşçı

Derleme Tarihi: 17 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Özgür KOÇAKOĞLU

Doğum Tarihi: 1980

Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey

Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Mağaza Müdürü

Derleme Tarihi: 7 Nisan 2017

Adı Soyadı: Gülay Bozyiğit KONAK

Doğum Tarihi: 1969

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 6 Kasım 2011

Adı Soyadı: Kadir KÖSE

Doğum Tarihi: 1933

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 21 Mayıs 2012

Adı Soyadı:

Sevgi Kalaycı KOÇAKOĞLU

Doğum Tarihi: 1949

Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 17 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Leyla Yılmaz KÖSE

Doğum Tarihi: 1933

Köyü/Mahallesi: Gönülaçan Köyü

Eğitim Durumu: Okur-yazar

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 8 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Behram MUTLU

Doğum Tarihi: 1924

Köyü/Mahallesi: Armutveren Köyü

Eğitim Durumu: Köy Enstitüsü

Mesleği: Emekli öğretmen

Derleme Tarihi: 27 Nisan 2012

Adı Soyadı: Hicaz Turgut MUTLU

Doğum Tarihi: 1946

Köyü/Mahallesi: Türkgözü Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 1 Eylül 2014 - 6 Haziran 2016

Adı Soyadı: Orhan MUTLU

Doğum Tarihi: 1938

Köyü/Mahallesi: Armutveren Köyü

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mesleği: Emekli öğretmen

Derleme Tarihi: 4 Temmuz 2016

Adı Soyadı: Özlem Çaycı OCAK

Doğum Tarihi: 1983

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Haziran 2017

Adı Soyadı: Nuri ORAKÇI
Doğum Tarihi: 1924
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Kasap
Derleme Tarihi: 16 Nisan 2015

Adı Soyadı: Güven ÖNDER
Doğum Tarihi: ?
Köyü/Mahallesi: Günlüce Köyü
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Tarih Öğretmeni
Derleme Tarihi: 11 Mayıs 2017

Adı Soyadı: Büseyne Ermen ÖNER
Doğum Tarihi: 1956
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 1 Şubat 2012

Adı Soyadı: Nizamettin ÖNER
Doğum Tarihi: 1953
Köyü/Mahallesi: Kol Köyü
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Elektrikçi
Derleme Tarihi: 30 Ağustos 2016

Adı Soyadı: Erhan ÖZEL
Doğum Tarihi: 1973
Köyü/Mahallesi: Uğurca Köyü

Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: İşçi
Derleme Tarihi: 29 Temmuz 2015

Adı Soyadı: Nursal ÖZKOŞAR
Doğum Tarihi: 1961
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey Köyü
Eğitim Durumu: Ortaokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 2 Şubat 2012

Adı Soyadı: Şahsiye Tekoğlu ÖZKOŞAR
Doğum Tarihi: 1950
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 2 Şubat 2012

Adı Soyadı: Cemal ÖZTÜRK
Doğum Tarihi: ?
Köyü/Mahallesi: Kopuzlu Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 10 Eylül 2016

Adı Soyadı: Memduh ÖZTÜRK
Doğum Tarihi: 1916
Köyü/Mahallesi: Yeniköy
Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 24 Nisan 2013

Adı Soyadı: Semra Önder PEHLİVAN

Doğum Tarihi: 1980

Köyü/Mahallesi: Asmakonak Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 20 Temmuz 2016

Adı Soyadı: Hükümdar RİCALOĞLU

Doğum Tarihi: 1940

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Emekli hesap işleri müdürü

Derleme Tarihi: 15 Temmuz 2012 - 9

Mayıs 2015 - 15 Haziran 2017

Adı Soyadı: Aynur SAYGILI

Doğum Tarihi: 1949

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Emekli öğretmen

Derleme Tarihi: 28 Ağustos 2012 - 29

Ağustos 2012

Adı Soyadı: Güvendik SAYGILI

Doğum Tarihi: 1966

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Maliye Memuru

Derleme Tarihi: 9 Temmuz 2013

Adı Soyadı: Refiye SAYGILI

Doğum Tarihi: 1928

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Okur-yazar

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 30 Ağustos 2012

Adı Soyadı: Metin SAYILIR

Doğum Tarihi: 1925

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Değirmenci

Derleme Tarihi: 10 Haziran 2013

Adı Soyadı: Nilgün Ergezer SAYILIR

Doğum Tarihi: 1962

Köyü/Mahallesi: Binbaşteminbey

Köyü Puma Mahallesi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 29 Kasım 2016

Adı Soyadı: Hüsniye Ermen SEYHAN

Doğum Tarihi: 1963

Köyü/Mahallesi: Binbaşteminbey

Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 17 Kasım 2012 - 16

Haziran 2016

Adı Soyadı: Leyla Ercim SEYHAN

Doğum Tarihi: 1968
Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey
Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 3 Temmuz 2017 - 4
Temmuz 2017

Adı Soyadı: Orhan SİNANGİL
Doğum Tarihi: 1950
Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Emekli Bankacı
Derleme Tarihi: 5 Haziran 2017

Adı Soyadı: Enver SUCU
Doğum Tarihi: 1933
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Emekli Gardiyan
Derleme Tarihi: 9 Ağustos 2014

Adı Soyadı: Feydane SUCU
Doğum Tarihi: 1955
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Ortaokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 19 Şubat 2013 - 21
Aralık 2014 - 22 Aralık 2014

Adı Soyadı: Huzeyfe ŞANLI
Doğum Tarihi: 1956

Köyü/Mahallesi: Yeniköy
Eğitim Durumu: Üniversite
Mesleği: Esnaf
Derleme Tarihi: 4 Haziran 2017

Adı Soyadı: Şemsettin ŞANLI
Doğum Tarihi: ?
Köyü/Mahallesi: Kopuzlu Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 11 Eylül 2016

Adı Soyadı: Leyla ŞEKER
Doğum Tarihi: 1955
Köyü/Mahallesi: Özbaşı Köyü
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 2 Haziran 2013

Adı Soyadı: Yakup ŞENTÜRK
Doğum Tarihi: 1940
Köyü/Mahallesi: Baykent Köyü
Cumatel Mahallesi
Eğitim Durumu: İlkokul
Mesleği: Emekli
Derleme Tarihi: 4 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Cengiz TAŞKIRAN
Doğum Tarihi: 1952
Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi
Eğitim Durumu: Lise
Mesleği: Emekli Bankacı

Derleme Tarihi: 29 Haziran 2017

Adı Soyadı: Çetin TAŞKIRAN

Doğum Tarihi: 1972

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Yüksekokul

Mesleği: Polis

Derleme Tarihi: 2 Ocak 2011

Adı Soyadı: Güler TAŞKIRAN

Doğum Tarihi: 1960

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 17 Temmuz 2015

Adı Soyadı:

Narhanım Çakıcı TAŞKIRAN

Doğum Tarihi: 1932

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 10 Aralık 2014

Adı Soyadı:

Nursal Demirci TAŞKIRAN

Doğum Tarihi: 1940

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Okur-yazarlığı yok.

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 16 Şubat 2012

Adı Soyadı: Yaşar TAŞKIRAN

Doğum Tarihi: 1939

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Esnaf

Derleme Tarihi: 7 Ekim 2015

Adı Soyadı: Kadriye UĞURLU

Doğum Tarihi: 1959

Köyü/Mahallesi: Baykent Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 3 Haziran 2016

Adı Soyadı: Dursun ULAVUR

Doğum Tarihi: 1929

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Fotoğrafçı

Derleme Tarihi: 13 Haziran 2014

Adı Soyadı: Vahit ULGAR

Doğum Tarihi: 1973

Köyü/Mahallesi: Kopuzlu Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Öğretmenevi Müdürü

Derleme Tarihi: 21 Haziran 2017

Adı Soyadı: Tunay ULUDAĞ

Doğum Tarihi: 1974

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: İşçi

Derleme Tarihi: 20 Haziran 2013

Adı Soyadı:

Gülpaşa Tekoğlu USANMAZ

Doğum Tarihi: 1939

Köyü/Mahallesi: Binbaşımınbey
Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 2 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Serhat USANMAZ

Doğum Tarihi: 1962

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Mesleği: Esnaf

Derleme Tarihi: 10 Haziran 2017

Adı Soyadı: Songül ÜZÜM

Doğum Tarihi: 1984

Köyü/Mahallesi: İncedere Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 21 Eylül 2015

Adı Soyadı: Cevat VARLI

Doğum Tarihi: 1929

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Saraç

Derleme Tarihi: 10 Nisan 2017

Adı Soyadı: Gülali YAVUZ

Doğum Tarihi: 1929

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 17 Haziran 2012

Adı Soyadı: Cengiz YAZICI

Doğum Tarihi: 1948

Köyü/Mahallesi: Yeniköy

Eğitim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 29 Haziran 2017

Adı Soyadı: Ayhan YENER

Doğum Tarihi: 1959

Köyü/Mahallesi: Kaleönü Köyü

Eğitim Durumu: Üniversite

Mesleği: Mali Müşavir

Derleme Tarihi: 3 Temmuz 2017

Adı Soyadı: Mecidiye YILMAZ

Doğum Tarihi: 1947

Köyü/Mahallesi: Aşıkzülali Köyü

Eğitim Durumu: İlkokul

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 15 Mayıs 2017

Adı Soyadı: Filiz Çaycı YÜCEL

Doğum Tarihi: 1979

Köyü/Mahallesi: Posof İlçe Merkezi

Eğitim Durumu: Lise

Derleme Tarihi: 4 Temmuz 2016

Mesleği: İşçi

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, M. Türker (t.y.). *Dünya Atasözleri*. İstanbul: Kaya Yayınları.
- Acıpayamlı, Orhan (1989). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelemesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (23-25 Kasım 1988)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Adıgüzel, Hüseyin (1990). *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazine*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Ağakay, Mehmet Ali (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, L. Sami (1966). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Akalın, L. Sami (1990). *Türk Dilek Sözlerinden Alışlar-Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Akalın, Şükrü Halûk (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Şükrü Halûk (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akay, İ. Hakkı (1942). *Balıkesir Halkiyatı (Cilt 1)*. Balıkesir: Türkdili Matbaası.
- Aksoy, Ömer Asım (1965). *Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, Şöhret Türkmen (2004). *Seçme Atasözleri ve Eleştirmeli Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktemur, Ali Murat (2016). *Posof ve Çevresindeki Tarihi Kültür Varlıkları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Aktunç, Hulki (2014). *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Albayrak, Nurettin (2003). Mâni. *İslâm Ansiklopedisi* (c. 27, s. 571-572.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Alptekin, Ali Berat (2009). Halk Hekimliği ve Rüya Motifi. *Erciyes Dergisi*, Sayı 377.
- Alptekin, Ali Berat (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, Ahmet Ali (1981). Kars'da ve Kuzey Azerbaycan'da Horaveller. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 10.
- Artun, Erman (2005). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Aslan, Betül (2000). *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine “Kardeş Kömeği (Yardımları)” ve Bakû Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aşkun, Vehbi Cem (2006). *Sivas Folkloru I-II*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Cilt 1)*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Cilt 2)*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (I. Cilt)*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bali, Muhan (1997). *Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Banarlı, Nihat Sami (1950) *Metinlerle Edebî Bilgiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başal, Handan Asûde (2013). *Okulöncesi Eğitime Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Başgöz, İlhan (1993). *Türk Bilmeceleri I*. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başgöz, İlhan (1993). *Türk Bilmeceleri II*. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayraktaroğlu, Fehmi (1998). *Her Yönüyle Posof*. İzmir: Hürriyet Matbaası.
- Bayraktaroğlu, Fehmi (1992). *Posoflu Şair ve Ozanlar*. İzmir: Tunalı Matbaası.
- Beşli, Fahrettin (2014). *Çocuk Sokak Oyunları. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncakları –I*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Boratav, Pertev N. (1942). *Halk Edebiyatı Dersleri*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı.
- Boratav, Pertev Naili (1958). *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Boratav, Pertev Naili (1973). *Türk Halkbilimi I-100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Yelken Matbaası.
- Boratav, Pertev Naili (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Brook, Kevin Alan (2002). Hazar-Bizans İlişkileri. Zülfiye Veliyeva (Çev.). *Türkler Ansiklopedisi* (c. 2, s. 475.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Can, Birol (2008). Antik Kaynaklar Işığında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Tarihi ve Kültürel Coğrafyası. *Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları*. İstanbul: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

- Cilacı, Osman (1994). *Dua. İslâm Ansiklopedisi* (c. 9, s. 529.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük (Cilt 1)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük (Cilt 2)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük (Cilt 3)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çağlayan, Eray (2014). *Posof'un Nadir ve Kırılğan Doğası*. Ş. Kaan Gündoğdu (Ed.). *Posof Araştırmaları* (s. 14-16.). Ankara: Posof Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çakmak, Fevzi (1936). *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri*. Ankara: Genelkurmay Matbaası.
- Çelebioğlu, Amil (1995). *Türk Ninniler Hazînesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebioğlu, Amil, Öksüz, Yusuf Ziya (1979). *Türk Bilmeceler Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Çıkman, Zeki (1977). *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*. Ankara: Pars Matbaası.
- Çocuk Oyunları (1987). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (c. 6, s. 501.). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Çocuk/Çocuk Oyunları (1964). *Türk Ansiklopedisi* (c. XII, s. 98). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Çulcu, Murat (2012). *Şu Bizim 93 Harbi (Osmanlı'da Büyük Kırılma)*. İstanbul: E Yayınları.
- Dayı, S. Esin (1997). *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilâtlanma*. Erzurum: Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Demir, Necati (2013). *Türk Efsaneleri (Cilt 1)*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- Demir, Necati, Demir, Fikriye (2011). *Türk Ninnileri*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Demiray, Kemal (1982). *Temel Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
- Develioğlu, Ferit (1980). *Türk Argosu*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Deyim (1966). *Türk Ansiklopedisi* (c. XIII, s. 196.). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Deyim (1985). *Yeni Türk Ansiklopedisi* (c. 2, s. 661.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991). *Ardahan. İslâm Ansiklopedisi* (c. 3, s. 350.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Deyim (1991). *Edebiyat Ansiklopedisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Dilçin, Dehri (1945). *Edebiyatımızda Atasözleri (I. Kitap)*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Dizdaroğlu, Hikmet (1968). Halk Şiirinde Türkler. *Türk Dili Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 207.
- Doğan, Mehmet (1992). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Durmuş, İsmail (2004). Mesel. *İslâm Ansiklopedisi* (c. 29, s. 293.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Duymaz, Ali (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ehliman Ahundov (1978). *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*. Semih Tezcan (Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elçin, Şükrü (1970). *Türk Bilmeceleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Elçin, Şükrü (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican ve diğerleri (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erginer, Gürbüz (1984). *Uşak Halk Takvimi-Halk Meteorolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Eroğlu, Ayşe Farsakoğlu (2011). *Türk Ninnilerinde İslâmî Motifler*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları.
- Evliyaoğlu, Sait, Baykurt, Şerif (1988). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık.
- Fıkra (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (c. 3, s. 220). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat, Ediskun, Haydar, Dürder, Baha, Gökşen, Enver Naci (1974). *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gönen, Sinan (2011). *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri*. Konya: Kömen Yayınları.
- Görkem, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar (Çukurova Ağıtları)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözükızıl, Ömer (2013). *Çanakkale Halk Kültürü I (Nazım)*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Güleç, Hamdi (2011). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman, Torun, Ali (2005). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hamamizade İhsan (1930). *Türk Halk Bilgisine Ait Maddeler III: Bilmeceler*. İstanbul: İktisat Matbaası.

- Hasan, Hamdi (2005). *Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Hasan, Hamdi (2007). *Makedonya Türklerince Söylenen Mâniler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ignác Kúnos (1889). *Oszmán-Török Népköltési Gyűjtemény*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- İpek, Ali (2016). *İlk İslâmî Dönemde Gürcistan (Siyaset-Kültür-Medeniyet)*. Erzurum: Zafer Medya.
- Kadri, Hüseyin Kâzım (1945). *Büyük Türk Lügati (Cilt 3)*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalaycı, Ünal (2003). Ağıt Derlemesi. *Başkent'ten Posoflu'nun Sesi Dergisi*, Yıl 10, Sayı 16.
- Kalaycı, Ünal (2003). Posof Fıkraları. *Başkent'ten Posoflu'nun Sesi Dergisi*, Yıl 10, Sayı 15.
- Kalaycı, Ünal (2008). *Posof Fıkraları*. Kahramanmaraş: Selçuk Ofset.
- Kalaycı, Ünal (2008). Posof Fıkralarında Gürcistan. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19.
- Kalaycı, Ünal (2014). Fıkralarla Posof. Ş. Kaan Gündoğdu (Ed.). *Posof Araştırmaları* (s. 115-121.). Ankara: Posof Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ağayev, Elnur (2014). Çarlık Rusyası'nın Yayınladığı Kars Vilâyeti Salnamelerinde Posof Kazası'nın Köyleri ve Nüfusu. Ş. Kaan Gündoğdu (Ed.). *Posof Araştırmaları* (s. 60-82.). Ankara: Posof Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kalaycı, Ünal (2014). Kuzeydoğu (Posof) Fıkraları. *Serhat Kültür Dergisi*, Yıl 12.
- Kanar, Mehmet (2011). *Farsça Dilbilgisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karadeniz, Karadeniz (2010). *Türküler/Külliyat-Türkülere Giriş (Cilt 1)*. İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- Karataş, Karataş (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kars TTD. Araştırma Kolu (1966). 23 Şubat 1921 Kurtuluşu'nun 45. Yıldönümü. *Kars İli Dergisi* (Çıldır-Ardahan-Hanak-Posof Özel Sayısı), Sayı 1.

- Kars TTD. Araştırma Kolu (1966). Posoflu Milli Mücadele Kahramanlarımız'dan Müftüoğlu Hâfız Altun Hoca (1874-1934). *Kars İli Dergisi* (Çıldır-Ardahan-Hanak-Posof Özel Sayısı), Sayı 1.
- Kâşgarlı Mahmûd (2005). *Divânü Lugâti't-Türk*. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever (Haz.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kaya, Doğan (1979). Folklorumuzda Yanıltmaçlar. *Sivas Folkloru Dergisi*, Sayı 72-73.
- Kaya, Doğan (1999). *Anonim Halk Şairi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan (2001). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, Günay (2004). *Posof İlçesi'nin Coğrafyası*. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kaya, Günay (2014). *Posof İlçesinin Coğrafyası*. Ş. Kaan Gündoğdu (Ed.). *Posof Araştırmaları* (s. 11-13.). Ankara: Posof Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1953). *Kars Tarihi*. İstanbul: Işıl Matbaası.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1962). Halk Edebiyatı Deyimlerimiz I-VIII. *Türk Dili Dergisi*, Sayı 124-133.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1976). *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1990). *Ardahan Armağanı*. Ankara: Ardahan Tanıtma ve Güzelleştirme Derneği Yayını.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (2008). Ahıska-Ardahan-Artvin ve Oltu'da Hristiyan Atabekler Hükûmeti-I (1268-1578). *Bizim Ahıska Dergisi*, Yıl 4, Sayı 11-12.
- Kimosko, Michael (1935). Araplar ve Hazarlar. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 3.
- Konukçu, Enver (1999). *Ardahan Tarihi*. Ankara: Ardahan Valiliği Kültür Yayınları.
- Köksal, Hasan (2002). *Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Kökten, İ. K. (1944). Ortadoğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları. *Belleten Dergisi*, Cilt VIII.
- Köprülü, Fuad (1962). *Türk Sazşairleri I*. Ankara: Millî Kültür Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Köroğlu, Kemalettin (2011). *Urartu: Krallık ve Aşiretler. Urartu-Doğu'da Değişim*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Köse, Mürsel (1963). Kars'da Kotan. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, Cilt 8, Sayı 169.
- Kurat, Akdes Nimet (1972). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurat, Akdes Nimet (2010). *Rusya Tarihi -Başlangıçtan 1917'ye Kadar-*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurnaz, Cemâl (2004). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kurt, İhsan (1991). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mâni (1988). *Temel Britannica Ansiklopedisi* (c. 12, s. 43.). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Mâni (1990). *Meydan Larousse Ansiklopedisi* (c. 8, s. 331). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Masal (1976). *Türk Ansiklopedisi* (c. XXIII, s. 318-319.). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Masal (1986). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (c. 6, s. 149.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Masal (1990). *Meydan Larousse Ansiklopedisi* (c. 8, s. 425.). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Ocak, Ahmet (2014). Tarihi Süreçte Posof (Poshov). Ş. Kaan Gündoğdu (Ed.). *Posof Araştırmaları* (s. 40-43.). Ankara: Posof Belediyesi Kültür Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal Oğuz ve diğerleri (2012). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özbek, Mehmet (2014). *Türk Halk Müziği El Kitabı I-Terim Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özhan, Mevlüt, Muradoğlu, Malik (1997). *Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz (2000). *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Yayınları.
- Öztürk, Ali (1985). *Türk Anonim Edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Öztürk, Özhan (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Püsküllüoğlu, Ali (1971). *Öz Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Püsküllüoğlu, Ali (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sadettin Nüzhet, Mehmed Ferid (1926). *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*. Konya: Vilâyet Matbaası.
- Sadovskiy, K. (1886). Poshov Nahiyesi. *Kafkasya Araştırmaları Mecmuası*, Fasikül 5.
- Sakaoğlu, Saim (1992). *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Samur, İsmail (1989). *Anaokulları ve İlkokullar İçin Eğitici Öğretici Oyunlar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Sarı, Mevlüt (1991). *El-Mevârid Türkçe-Arapça Lügat*. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Say, Ahmet (2005). *Müzik Ansiklopedisi (Cilt 3)*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sevük, İsmail Habib (1937). Ardahan'dan Selam. *Cumhuriyet Gazetesi*, Sayı 4729.
- Sezen, Lütfi (2013). *Erzurum Folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sözeri Vural (1986). *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Sun, Muammer, Seyrek, Hilmi (1997). *Okulöncesi Eğitiminde Oyun*. İzmir: Müzik Eserleri Yayınları.
- Şemseddin Sami (1317). *Kamûs-i Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Şenol, Ahmet (2013). *Halk Kültürü ve Etnografya Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Özel Matbaası.
- Şenol, Sevgi (2015). *Ardanuç Ağzı İnceleme-Derlemeler-Sözlük*. Bursa: Rota Barışçı Matbaacılık.
- Tan, Niyazi (1998). *Oyunlarla İlkokuma Yazma Öğretimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Terzibaşı, Atâ (1970). *Kerkük Hoyratları ve Mânileri (Cilt 1)*. Bağdat: El-Ümme Basımevi.
- Tezel, Naki (2009). *Türk Masalları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Toven, Mehmet Bahaettin (2004). *Yeni Türkçe Sözlük*. Abdülkadir Hayber (Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1996). *Tarama Sözlüğü V*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türkyılmaz, Murat (2010). *Sivas Bilmeceleri*. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sivas 1000 Temel Eser Serisi.
- Uluğ, Mücellâ Ormanlıoğlu (1997). *Niçin Oyun? “Çocuğun Gelişiminde ve Çocuğu Tanımada Oyunun Önemi”*. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Uzun, Enver (2007). *İran Türk Folkloru*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Yağbasan, Kudret Yıldırım (2013). *Malatya Efsaneleri*. İstanbul: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Yardımcı, Mehmet (2012). *Malatya Masalları*. İstanbul: Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Yoloğlu, Güllü (1999). *Türklerin Aile Merasimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Aslen Ardahan'ın Posof ilçesinden olup 11 Kasım 1991 tarihinde Bursa'da doğdu. İlköğretimini Nuri Erbak İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Tophane Teknik Lisesi Elektrik Bölümünde tamamladı. Yükseköğrenimini Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde bitirdi. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine devam etti.

Küçük yaşlarda başladığı derleme çalışmalarına, üniversite yıllarında ağırlık vererek, Kuzeydoğu Anadolu köylerinde araştırma ve derleme çalışmalarında bulundu. Posof ve çevresi başta olmak üzere, Anadolu'nun muhtelif yerleri üzerine çalışmaları devam etmektedir. Çalışmaları; halkbilimi, halk edebiyatı, basın tarihi, bibliyografya ve biyografi alanlarında ağırlık kazanmaktadır.

Kars-Ardahan illerini kapsayan arşiv çalışmasını sürdürmekte, bölgeye ait her türlü basılı eserlerle efemeraları, etnografik eşyaları biriktirmektedir. Bölge üzerine yakın tarihte yapılan birçok kitap ve tez çalışmasına yardımcı olmuş, araştırmacılara birçok kaynak eser temininde bulunmuştur.

Lisans eğitimi devam ederken, fakülte gazetesi olan Atatürk İletişim gazetesinin redaktörlüğünü yaptı. Halen İstanbul'da çıkan Serhat Kültür dergisinin yayın kurulunda yer almaktadır.

2012 yılında Anadolu Edebiyat Derneği tarafından araştırmacılık dalında ödüle layık görüldü. 2014 yılında Kayseri 11. Geleneksek Ahıskalı Öğrenciler Dayanışma Günlerinde düzenlenen üniversiteler arası bilgi yarışmasında Atatürk Üniversitesine altın madalya ile birincilik kazandırdı.

Yayımlanmış Kitapları

1. Posof Araştırmaları, Posof Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2014.

2. Nostaljik Fotoğraflarla Posof, Posof Belediyesi Kùltür Yayınları, Ankara, 2014.
3. Saklı Cennet Posof, Posof Belediyesi Kùltür Yayınları, Ankara, 2014.
4. Erzurum Kitapları Bibliyografyası, ER-VAK Yayınları, Erzurum, 2015.
5. Yusufelili Yetimî Hayatı-Sanatı-Şiirlerinden Seçmeler, Yusufeli Belediyesi Yayınları, Erzurum, 2016.
6. Şefik Can, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2016.
7. Koyunluoğlu Memduh Turgut Bey, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2016.

